

გამოცემა ყ-დ სამღვდელთა ალექსანდრესი, გურია-სამეგ. ეპისკოპოსისა.

იერარქია საქართველოს ეკლესიისა

კათალიკოსნი

და

მღვდელთ-მთავარნი

შედგენილი

მღ. პოლიევკტოს კარბელაშვილის მიერ

თფილისი.

სტამბა მ. შარაძისა და აშხ. ნიკოლოზის ქუჩა № 21.

1900 წ.

ქრისტიანობის გავრცელება

მცირე აზიაში და საქართველოში

(მოკლე მიმოხილვა)

I.

პალესტინის ჩრდილოეთით მდებარე სამთავროები შავ-
ზღვადმდე (ეხლანდელი მცირე აზია), როგორც თვით პალეს-
ტინაც, ძველად შეადგენდნენ დიდის რომის იმპერიის ნაწილს
და ფრიად მდიდარი ხალხით იყო დასახლებული, მეტადრე შავი-
ზღვის ნაპირი. გეოგრაფიული მდებარეობა და განუწყვეტელი
სააღებ მიცემო გახშირებული მისვლა-მოსვლა ძალიან ხელს
უწყობდა მცირე იზიის სხვა-და-სხვა ტომთა დაახლოვებასა
პალესტინასთან. ჯერ ისევ ნაბუქდონოსორ მეფის დროდან
მთელს მცირე აზიაში მრავლად იყვნენ ებრაელნი დასახლე-
ბულნი, როგორც საქართველოში, რომელნიც სულიერად
დაკავშირებულნი იყვნენ თავანდელ სამშობლოსთან – პალე-
სტინასთან. შავი ზღვის სამხრეთი ნაპირი, ანუ მცირე აზიის
ჩრდილოეთი მხარე იმავე თავით დასახლებული იყო ქართვე-

ლი ტომით და იწოდებოდა კაბადოკიად, რომელიც ებრა-
ელებთან ერთად იყო საქართველოს დამაკავშირებელი მცირე-
აზიასა და პალესტინასთან. იესო ქრისტეს გამოცხადების
დროს მცირე აზია, კაბადოკია და პალესტინა ბერძენ-რომა-
ელთა წარმართობის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ; იგი წარ-
მართობა იმ დროს უკანასკნელ ხანაში იყო და, ვითარცა
დაუძლურებულს მომაკვდავს მოხუცს – თვისი საბრძანებელი
და გავლენა ადრე თუ გვიან – უნდა დაეთმო ქრისტეს ცხო-
ველ-მყოფელი სწავლა-მოდღვრებისათვის, რაკი ყველა სხვა-

– 4 –

და-სხვა ტომის ხალხს თავი მოაბეზრა და მოსწყინდათ, რო-
გორც ბერძენ-რომაელთა ძლიერებით მოტანილი, გავრცელე-
ბული დ ძალად თავსმოხვეული. ამიტომ მცირე აზიის მკვიდრნი
ყველანი გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს იესო ქრის-
ტეს სწავლა-მოდღვრების გავრცელებასა ურიასტანში და მისი
ღვთაებრიობის და სასწაულების ამბავი ელვასავით ენათებოდათ.

ოთხივ-კუთხივ გაფანტულნი ებრაელნი ყოველ წლოვით
თავს იყრიდნენ ხოლმე იერუსალიმში პასექის სადღესასწაუ-
ლოდ, აქედგან მობრუნებულნი თავის მეზობლებს შორის
ავრცელებდნენ იესო ქრისტეს ცხოვრების და მოქმედების
ამბებსა.

ამგვარად, ქრისტეს ამალღების დროსვე მცირე აზია და
საქართველო დიდად თანაუგრძობდნენ ქრისტიანობას და
სრულიად გულ-აყრილნი იყვნენ წარმართობაზედ. ამალღე-
ბის შემდეგ მცირე აზიას მოეფინნენ სახარების საქადაგებლად
წმ. მოციქულნი – იოანე ღვთის-მეტყველი, პეტრე და პავლე,
ანდრია და სიმონი, ბართლომე ბარნაბა და თადეოზი (მა-
ტათა) და მალე გაავრცელეს კიდევ. ანტიოქია, ეფესო, გა-
ლატია, ფრიგია, პაფლაგონია, ლიდია, ედესია, კაბადოკია,
კოლხიდა რამდენსამე წელში გარდაიქცნენ საქრისტიანო
ეკკლესიებად. აქ პირველი ეპისკოპოსი ევოდი პეტრე მო-
ციქულმა დაადგინა ანტიოქიაში 42 წ. და ამიტომ ყველა
მცირე აზიის ჩამოთვლილი ეკკლესიები წმ. მოციქულებმა
დაუმორჩილეს ანტიოქიის მღვდელთ-მთავარსა. კაბადოკიაში
ქრისტიანობა ჰქადაგეს ორთა ძმათ – პეტრემ და ანდრიათ.
ეს უკანასკნელი გაუდგა კოლხიდისაკენ სვიმონ მოშურნეს-
თან ერთად, მიმოვლო კლარჯეთი, (ეხლანდელი ოსმალეთის
საქართველო), დასავლეთის საქართველო აზხაზეთიანათ და
ჰქადაგა წმ. სახარება.

პეტრემ მოაქცია მთავარი კაბადოკიისა მდიდარი ბაგრატი
თავის სახლეულით. პეტრეს ჩაგონებით ბაგრატმა თავისი დი-
დი შეძლება გაუყო გლახაკთ და წავიდა სამხრეთ იტალიისა-

– 5 –

კენ ორის მოწაფით (მარტიანე და მერკვირი), დაბინავდა და
გაავრცელა სახარება ქრისტესი სიცილიაში და ქ. სირაკუზის

მახლობლად მდებარე ტავრომენის ეპისკოპოსად იქმნა დადგენილი; აქედან გადიოდა კალაბრიაში, სამხრეთ იტალიაში, და ყველგან არღვევდა საკერპოებს და აღმართებდა ცხოველმყოფელ ჯვარსა ქრისტესსა. მოციქულთა სწორის ბაგრატის ხსენებას ქრისტეს ეკკლესია აღასრულებს 9 ივლისს და თებერვლის 9¹⁾. კაბადოკიიდან ქრისტიანობა მოეფინა შავის ზღვის ნაპირებზედ – კლარჯეთისაკენ, სადაც უძველესი სამღვდელთ-მთავრო საყდრები ბიჭვინტისა, ნიკოფსიისა, ფაზისა და მეტადრე ანჩისა მეჩვიდმეტე საუკუნემდე არსებობდნენ და მისნი მღვდელთ-მთავარნი ემორჩილებოდნენ მცხეთის კათალიკოზს. ამ საყდრების მღვდელთ-მთავარნი – ანდრია მოციქულის მოწაფე ფილოლოგი (წინად სინოპისა), ფოტი (წინად ტრაპიზონისა), მელეტი, იპატი, სტრატოფილოსი, ეპაციანი და სხ. მრავალნი იყვნენ კაბადოკიელნი ქართველნი და ქრისტიანობის მღევნელთაგან გამოძევებულნი საქართველოსკენ.

ყოველი ესე გვარწმუნებს, რომ შავის ზღვის პირად IV საუკუნემდე უკვე ჰყვოდა ქრისტიანობა და ეს იყო მიზეზი, როგორც სამართლიანად ამბობს განსვენებული დ. ბაქრაძე (იხ. ისტორია 110 გვ.), რომ ქართლ-კახეთში ისე ადვილად, სისხლის დაუღვრელად დამყარდა ქრისტიანობა.

1) წმ. ბაგრატ მოციქულთა სწორის ვრცელი და ფრიად საინტერესო ცხოვრება ორ ხელნაწერად გვაქვს ცნობილი ჯერ-ჯერობით და ორივე დაცულნი არიან საქართველოს სამღვდელოების საეკკლესიო მუზეუმში: ერთი ტყავზედ 1066 წ. № 134, აღწერილი რომანად (კონსტანტინეპოლში) მონასტრის წინამძღვრის გელასისაგან იოანე სინელის კლემაქსთან ერთად; მეორე ჩემ მიერ ჩამოტანილი სიღნაღიდან, № 508, შემოწირული პატივცემულის ივანე დიმიტრის ძე ქიტიაშვილისაგან. ბაგრატის ცხოვრება წმ. ეფთვიმეს ნათარგმნია ბერძულიდან ქართულად XI საუკ.

II.

არც ქართველთათვის რჩებოდა საიდუმლოებად იესო ქრისტეს ღვთაებრიობის და სასწაულების ამბავი, როგორც კაბადოკიელთა და სხვათათვის; განვითარებულმა კულტურამ მალე აგრძნობინა კაბადოკიის და საქართველოს მკვიდრთა უაღრესობა ქრისტეს მოძღვრებისა წარმართობასთან შედარებით. ამიტომ საქართველოში ძველადგანვე დამკვიდრებულ ურიათა ხშირ მისვლა-მოსვლას იერუსალიმში, როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, სარწმუნოებრივი ვალდებულობის და აღებ-მიცემობისათვის, დიდი ზედგავლენა ჰქონდა აქაც, როგორც სხვაგან. იერუსალიმიდან მოსრულნი ურიანი თავის თვალთ ნახულს და ყურით სმენილს იესო ქრისტეს სასწაულებს და სწავლა-მოდღვრებას დაწვრილებით უამბობდნენ თავის მეზობელ ქართველებს და დიდის ქებით და პატივისცემით იხსენიებდნენ თვით იესო ქრისტეს პიროვნებასაც²⁾. ასე რომ, როდესაც წმ. ანდრია, სიმონ და მატათა (თადეოზ) მოციქულნი გადავიდნენ კაბადოკიიდან

დასავლეთ საქართველოში, ქართველობას უკვე დაახლოვებით გაცნობილი ჰყვანდათ იესო ქრისტე და მისი სწავლა-მოდღერება და ცხოვრება³⁾. მიზეზიც სწორედ ეს იყო, რომ მაგ მოციქულთა ქადაგებამ ამაოდ არ ჩაიარა და მათი მოღვაწეობის კვალი დღემდე აღნიშნულია და დახსომებული⁴⁾.

2) იხ. ელიოზის მოხუცი დედის და დის სიყვარული და სარწმუნოება ქრისტესი, აგრეთვე აბიათარ მღვდლისა I ნაწ. ქ.-ცხ. 78 და 80 გვ.

3) როგორც სტრაბონი და სხ. მწერალნი მოგვითხრობენ, ქართველებს დიდი აღებ-მიცემობა ჰქონდათ ეგვიპტესთან, ასურეთთან, ფინიკიასთან და, უეჭველია, პალესტინასთანაც.

4) აწყურის ტაძრის საძირკვლის დადებასა და ამ ტაძრის ღვთისმშობლის ხატის მოტანას ანდრია მოციქულს აწერს ჩვენი მატიაზე. ანდრია მოციქული მეორედაც იყო კლარჯეთში და თან მოჰყვანენ სვიმონ

– 7 –

რაკი ისრეთი გაუგებრობა და დაბრკოლება არ დახვდათ საქართველოში, როგორც მაგ. მაშინდელს დაწინაურებულს საბერძნეთში, რომელმაც ანდრია მოციქული აქაიაში ჯვარს აცვა და ტანჯვაში სული ამოართო ისე, როგორც დიონოსე არიოპაგელს, თეკლას და სხ. ათასობით ქრისტეს მორწმუნეებს. ფრიად საგულისხმოა, რომ ერთადერთმა ქართველმა ერმა სისხლის დაუღვრელად მიიღო ქრისტიანობა და ერთხელაც არ შეუბღალავს თვისი მიწა-წყალი ქრისტეს მოძღვრების მქადაგებელთა სისხლით. – თუ მეფე ფარსმანის ჯიუტობა არა, საქართველო მაშინვე მიიღებდა ქრისტიანობას და წმ. ნინომდე არ დარჩებოდა მისუსტებულ წარმართობაში. ფარსმანმა მართალია ცოტას ხნობით შეაფერხა ქრისტიანობის დამყარება საქართველოში, მაგრამ სამაგიეროდ ყოველი ქართველის ყურადღება უფრო მიაპყრო იესო ქრისტეს სწავლა-მოდღერებასა, რომელიც ნელ-ნელა მკვიდრდებოდა და სხივოსნობდა ყოველი ქართველის გულში.

მოციქულების დროსვე რომის იმპერიის მბრძანებელთ ჩვეულებად ჰქონდათ თვისნი ურჩნი და მოღალატენი შავი ზღვის აღმოსავლეთით კოლხიდაში გაეგზავნათ ხოლმე. მაგ. ტრაიანე იმპერატორმა კლარჯეთში გამოაძევა ეპისკოპოსნი – რომისა კლიმენტოსი⁵⁾ და პონტოსისა (კაბადოკიისა) პალ-

და მატათა მოციქულნი. (იხ. ქ. ცხ. 42-43 გვ. და ისტ. ბაქრ. 108 გვ.) ანდრიას ქადაგება და ქრისტიანობის დამყარება საქართველოში მოთხრობილია აბხაზეთის კათალიკოზის იოაკიმეს კურთხევისათვის აღწერილს 1480 წ. გუჯარში. მეორე 1431 წ. გუჯარი; მოიხსენებს ანდრიას მოციქულის წამებას კაცის-მჭამელ აბხაზთაგან და მისს დასაფლავებას ბიჭვინტაში. ანდრიას ქადაგების მოთხრობა შედგენილია V საუკ. მეცნიერის ნიკიტა ქართველის ბერის მიერ. უძველესი ხელნაწერი ანდრიას ცხოვრებისა და ქადაგებისა დაცულია გაენათის მონასტერში; ამ ხელნაწერიდან ისარგებლა მ. საბინინმა. (იხ. „ივერია“ 1878 წ. № 28, 9 გვ. წერილი დ. ბაქრაძისა და „საქ. სამოთხე“).

5) კლიმენტოსი იყო პეტრე მოციქულის მოწაფე, მეფეთა შთამომავალი, პეტრესგანვე რომის ეპისკოპოსად დადგენილი. შემდეგ ტრაიანე

– 8 –

მოსი ⁶⁾, რომელთაც განაგრძეს მოციქულთაგან დაწყებული ქადაგება წმ. სახარებისა გურია-სამეგრელოში, 70 საყდარი აღაშენეს შავი ზღვის პირად და იქმოდენ მრავალთა სასწაულთა. ჩვენ ექვი არა გვაქვს, რომ ანჩის ტაძარი (ჭოროხის ხეობაში) ამ დროს არის აღშენებული და სამღვდელთ-მთავროდ დაწესებული, და სხვა ეკლესიებთან ერთად მიწერილი ანტიოქიის საპატრიარქოზედ; მაგრამ შემდეგ ჭოროხის ხეობის მკვიდრ ქართველებთან ერთტომობის გრძნობამ გაიწია ჩრდილო აღმოსავლეთისაკენ და ანჩის ეპარქია და-მორჩილდა მცხეთის საკათალიკოზოს. აი მიზეზი, რომ მეჩვიდმეტე საუკუნემდე ანტიოქიის საპატრიარქო მუდამ იბირავდა თავისაკენ სამცხესათაბაგოს მღვდელთ მთავრებს და ამიტომ ჰსთესავდა მტრობასა და განხეთქილებასა, მიმართულს მცხეთის საკათალიკოზოს საწინააღმდეგოდ. ანტიოქიის პატრიარქთა ესრეთმა სამწუხარო მოქმედებამ დიდად მოუმართა ხელი საქართველოსთან ერთობისაგან სამცხე-სათაბაგოს განცალკევებასა, ქართველთა დაუძღურებასა და ოსმალთა გაძლიერებასა, როგორც დავინახავთ შემდეგ.

ამნაირად მოციქულების დროსვე აღძრულმა ქრისტიანეთა დევნულებამ მრავალნი ქრისტიანენი იძულებულ ჰყო საქართველოსაკენ მოედებნათ თავ-შესაფარი, მათმა დაუცხრომელმა წმ. სახარების ქადაგებამ უიმისოდაც მისუსტებული და აბუჩად აგდებული წარმართობა თან-და-თან უფრო დააუძ-

იმპერატორმა სტანჯა დიდად და აწამა წმ. სახარების დაუცხრომელი ქადაგებისათვის.

⁶⁾ პალმოსი შთამომავლობით იყო ქართველი; ამისი შვილი მარკიონი, ეპისკოპოზი ფაზისა (გურია-სამეგრელომსა) იყო მწვალებელი, რისთვისაც თვით მამამ შეაჩვენა და დასწყევლა. მარკიონი შენდობისათვის მივიდა რომის პაპ ანიკიტესთან, მაგრამ მან უარი უთხრა, რაკი მამისაგან იყო შეჩვენებული. (იხ. Жиз. опис. св. Груз. ц, Иссел. 7 და 8 გვ.)

– 9 –

ლურა და მოამზადა ნიადაგი მთელ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებისათვის.

ჯერ ისევ ქრისტეს წინად მეფის ფარნავაზის და მისის შვილის საურმაგის (237-162) წყალობით კერპთთაყვანის-მცემლობას აღმოუჩნდა მძლავრ მეტოქედ სპარსეთიდგან შემოტანილი ცეცხლის თაყვანის-ცემა, რომელიც შემდეგ მეფე ფარნაჯომ (112-93 წ.) ნებროთიანმა გაავრცელა მთელს თავის სამეფოში ⁷⁾. ამის გამო ქართველმა ერმა წინააღმდეგობა გაუწია მეფეს და ამ ორ სარწმუნოებრივ კულტა შორის ბრძოლა არ შეწყვეტილა VI საუკუნის დამლევამდე ⁸⁾. ამ ბრძოლით მობეზრებულმა მეფე რევმა (186-213) შეასუსტა კერპთა თაყვანის-მცემლობა, აკრძალა ყრმათა შეწირვა და დააწესა შეწირვა პირუტყვი საქონლისა – კურატისა, ცხვრისა, ქათმისა და სხ. მირიან მეფემ ხომ ორივე კულტს თანაბარი პატივი მიაპყრო, რომ მითომ

სამეფო დაემშვიდებინა, მაგრამ უკმაყოფილება დაცხრომის მაგიერ უფრო გაძლიერდა. წმ. ნინომ ურბნისშივე იხილა თავის თვალთ თაყვანისცემა ცეცხლისა ⁷⁾, ხეთა, ქვათა და სხ. რამდენსამე საუკუნეში გამოვლილმა ბრძოლამ დიდად შეასუსტა კერპთა და ცეცხლის-თაყვანის ცემის კულტნი და ერთის მხრივ დიდად აუმატა ხელი ქრისტიანობის გავრცელებასა პირველიდანვე.

ამ დროს სომეხნი კი უფრო სპარსეთისაკენ იყვნენ მიდრეკილნი ძველადგანვე და ამიტომ ცეცხლის თაყვანის მცემლობასაც უფრო აქა ჰქონდა ფეხი მოკიდებული. მიზეზი ეს იყო, რომ ქრისტიანობის გავრცელებასა და დამყარებას მეტი დაბრკოლება აღმოუჩნდა სომხეთში, ვიდრე საქართველოში.

7) იხ. ქ. ცხ. 34 გვ.

8) იხ. ქ. ცხ. 56, 60 და 73 გვ.

9) ცეცხლის თაყვანის მცემლობის დროინდელი საკერპო-საცეცხლე (ათეზგა) დღემდე დარჩენილია ტფილისში ბეთლემის ტაძრის (ფეთხანის) მახლობლად.

– 10 –

მაგ. სომხეთში რომ ქრისტიანე მეფეებმა განდევნეს ცეცხლის თაყვანის-მცემელნი, მაშინ სპარსელებმა იწყეს (სასანიანთ წინამძღოლობით) სომხეთის აკლება, რომ ცეცხლის თაყვანისცემა ისევ აღედგინათ და ქრისტიანობა დაეთრგუნათ.

ამ ბრძოლაში სომეხთა დიდებულნი და დარბაზისერნი მიემხრნენ სპარსელებს და თავის მეფეებს ეძახდნენ „მამა-პაპის სჯულის მოღალატეს“ ¹⁰⁾.

საყურადღებოა, რომ ძველადგანვე ქართველთა და სომეხთა შორის სუფევდა დაუძინებელი მტრობა სამიწაწყლო მფლობელობის გამო; იგინი მუდამ სჩაგრავდნენ თავის მეზობლათ მცხოვრებ ქართველებს და მათს მიწა-წყალს იჩემებდნენ; მშიშარნი სპარსელებთან და ბერძნებთან, ქართველებთან გულადნი იყვნენ. მართალია მოყვრობა-დამძახლება ცოტას ხნობით შეაყენებდა ხოლმე მაგ ბრძოლასა, მაგრამ დროებით: VI საუკუნეში სომეხ-ქართველთა კინკლაობა დაბოლოვდა სარწმუნოებრივი განხეთქილებით – განცალკევებით ¹¹⁾.

III.

როგორც ვსთქვით, საქართველო მომზადებული იყო ქრისტეს მოძღვრების აღიარებისათვის და მხოლოდ საჭირო იყო ხელ-მმძღვანელი, რომელსაც ძლიერის სიტყვით შთაეგონებინა ერისათვის საქვეყნოდ უარყოფა და დათრგუნვა წარმართობისა და აღემართა ჯვარი ცხოველს მყოფელი. ამ დიდი საქმის შესრულებისათვის ღვთის განგებით მოივლინა ერთი კაბადოკიელი ქართველთა დედათაგანი წმ. ქალწული ნინო¹²⁾. წმ. ნინო ზედმიწევნით მცოდნე იყო საღმრთო-

¹⁰⁾ იხ. «ივერია» 1878 წ. 12 გვ.

¹¹⁾ დვინის კრებაზედ 593 წ.

¹²⁾ წმ. ნინოს ბიძაშვილი იყო ძლევა შემოსილი წმ. გიორგი მთა-

ვარ მოწამე. ბერძნები ყოველ ქართველს ძველადგანვე დღემდე გიორგის (მიწის მხენელს, მზარავს) ეძახიან. აი უდიდესი საბუთი, რომ წმ. გიორგი, ქართველი იყო და თვით წმ. ნინოც.

– 11 –

წერილისა, აღიზარდა იერუსალიმის დედათ მონასტერში, სადაც ქართველ სომეხ დედათაგანნი მოღვაწეობდნენ. აქ კარგად შეისწავლა იესო ქრისტეს მოციქულთა ქადაგება, გაიგო მცხეთაში კვართის წაღება და დამარხვა. ამიტომ კვართის სამარხავი ადგილის ნახვის სურვილით ანთებული წამოვიდა კითხვის-კითხვით საქართველოსაკენ.

მტკვრის ხეობაზე მცხეთაში ჩამოსრულმა იწყო ქადაგება ხელში ვაზის ჯვარით, რომელიც ღვთის-მშობელმა უბოძა ძილში, იქმოდა მრავალთა სასწაულთა იესო ქრისტეს სახელით. რამდენიმე წლის შემდეგ საქართველოს დედოფალმა ნანამ¹³⁾, შემდეგ თვით მირიან მეფემაც¹⁴⁾ და მისთა დიდებულთა და დარბაზის ერთა ირწმუნეს იესო ქრისტე და მისი მოძღვრება. წმ. ნინოს ჩაგონებით „მირიან მეფემ შემუსრა საბრძანებელსა თვისსა ბომონნი კერპთანი და მათ წილ აღმართა ნიში ცხოველს მყოფელისა ჯვარისა“.

ახლა საჭირო იყო მღვდელი და მკითხველი საეკლესიოთა წიგნთა. ნანა დედოფლის რჩევით მირიან მეფემ თავის სიმამრის ულიოტორის შუამავლობით და კონსტანტინე კეისრის შეკითხვით დაიბარა კაბადოკიიდან მღვდელ-დიაკონნი. კონსტანტინე მეფემ¹⁵⁾ სიხარულით შეიწყნარა ქართველთა მოქცევა და უბრძანა კაბადოკიელს ეპისკოპოსს იოანეს (შთამავლობით ქართველს) სამღვდელთა კრებით და საეკლესიო სახმარი ნივთებით მცხეთაში წამოსულიყო: გზა-გზა მომავალი იოანე ეპისკოპოსი განამტკიცებდა ზემო ქართლის (სამ-

¹³⁾ ნანა იყო ასული კაბადოკიელის ქართველის ულიოტორისა, რომელსაც კონსტანტინე იმპერატორის კარზე თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა.

¹⁴⁾ მირიან მეფემ, სპარსთა მეფის ხოსროს ძემ, 265 წელს შეირთო ქართლის მეფის ასფაგურის ქალი აბეშურა და გამეფდა. აბეშურას სიკვდილის შემდეგ შეირთო კაბადოკიელი ქართველის ულიოტორის ასული. ნანა პონტოდამ. † 342 წ., ხოლო ნანა † 344 წ.

¹⁵⁾ იხ. მირიანის და კონსტანტინეს მიწერ-მოწერა საქ. სამოთხ. 87 და 95 გვ. და ვახუშტ. ისტორია 67 გვ. 2 შენიშ. ქ. მოქც. 2 გვ.

– 12 –

ცხე) მკვიდრთა ქრისტეს მოძღვრების ქადაგებით. იოანეს მიერ აღშენდნენ ერუშეთის და მანგლისის სამღვდელთმთავრო ტაძრები (ბაქ. ისტ. 139 გვ). მისივე ჩაგონებით იწყო მირიან მეფემ მცხეთის სამთავარეპისკოპოსო ტაძრის შენება და ოთხს წელს (336-340 დაასრულა; წმ. ნინოს მიცვალების დროს (338 წ) ისევ აშენებდნენ (ქ. მოქც. 21 გვ). იოანეს ხელით ნათელს იღო ქართლის სამეფომ მცხეთაში, სადაც სვეტიცხოვლის ასწვრივ მტკვრის მარცხენა კლდოვან ნაპირს ეხლაც მოჩანს ძველი ოთხკუთხი შენობა, რომელსაც დღემ-

დე „მთავართა სანათლავს“ უწოდებენ.

მირიანმა იოანე დასვა მთავარ-ეპისკოპოსად თვის მიერ აღმენებულსა ზემოდსა საყდარსა ¹⁶⁾ (ეხლანდელი მცხეთის დედათ მონასტრის ტაძარი).

¹⁶⁾ ამდენის ღვაწლისათვის და წმიდა ცხოვრებისათვის მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა ქართველთა ეკლესიამ მოციქულთა სწორად შერაცხა; ამის მოწმობას ვპოულობთ IV საუკ. საბერძნეთის საეკლესიო მისტორიეთა – რუფინის საეკ. ისტ. 235 თ. და სოკრატ სხოლასტიკის საეკ. ისტ. 1850 წ. 88 გვ. წყობ; სიტყვ. ანტ. კათალიკ. 177 გვ. 548 და 550 ტაეპი. მათ პატივად თხზულნი თითო-ოროლა საგალობელნი დაცულია მცხეთის სვეტიცხოვლის ხელნაწერში (№48) და ელიან აღბეჭდვასა. ყოვლად პატივცემულის ილუმენია ნინოს მეოხებით წმ. მირიანის საფლავზედ დღეს დაუშრეტელი ლამპარი ანთია და თავით ჰკიდია წმ. მირიანის და ნანა დედოფლის თავს სხივ-მოვლებული ძველი ხატი. მირიანი თავს სხივ-მოვლებული გამოქანდაკებულია აგრეთვე სვეტიცხოველში სამირონის ძველ ვერცხლის კარებზედ წარწერით „წმ. მირიან მეფე“. მოგვყავს დაუკარგველობისათვის ოხითა-იბაკო წმ. მირიან მეფისა: ოხითაჲ ჳმაჲ ა. „იხარებს მეფობაჲ ქართლისა დღესასწაულსა შენსა ნეტარო მირიან, რამეთუ საცთური ბნელის მოიძულე და განსაპეტაკე ნათლითა ღვთაებისათა. ვინაჲცა შეუდგე ქადაგსა ჳემმარიტებისასა. ნინოს ნიშთა მიერ მის მიერთა იმოდღრე და ერი შენი მიჰგვარე ქრისტესა, რომელსა ევედრე ჩვენ ყოველთათვის“.

იბაკო ჳმაჲ ბ გ-ი. „განსცხრებოდე დღეს მეფობაო ქართველთაო ხსენებასა მეფისა წმიდისასა. კრებაჲ ჰყავ შვილთა შენთა. წადიერებით ვედრებად დედისა ღვთისასა, რომელმან ნინოს მიერ განგარინა საცთური-საგან ბნელისა და ვითარცა კრავი წარწყმედილი, მოგიძია ნათლისად“.

– 13 –

IV

ბევრი ძიების შემდეგ მწერლობაში ვპოვე ოთხი სია მთ. ეპისკოპოსთა და კათალიკოსთა, მაგრამ არც ერთი არ აღმოჩნდა სრული. პირველი სია ეკუთვნის „წერა-კითხვის საზოგადოების“ წიგნთ საცავსა. მეორე მოყვანილია წიგნში „Исторія Грузинской Церквіи Евгенія, ректора Тифлис. Духов. Сем. 1824 г. 18-19 გვ.“ მესამე – წიგნში „Хронограф. Исторія“ Мехитана Айриванскаго, და მეოთხე ახლად აღმოჩენილს „ქართლის მოქცევა“-ში. ¹⁷⁾ პირველი სია ეკუთვნის სახელოვანის დავით რექტორის კალამსა. მოგვყავს ოთხივე სია უცვალებელად.

აჲ, ვინ ეპისკოპოსნი, ანუ საიდამ იწყებთან
საქართველოს შინა.

1) იოანე 318 წ. 2) იაკობ 364. 3) იობ 379. 4) ილია 405. 5) სვიმონი 408. 6) იოანე. 7) გიორგი 8) ბასილი. 9) მოზიდაგე 434 10) მიხაილ 446.

კათალიკოსნი:

1) პეტრე 473. 2) სამოელ 499. 3) თავბეჩაღე. 541.

4) ჩიღირმანე 542 5) საბა 555. 6) ევლავიოს 560. 7) მაკარი 582. 8 სვიმონ 581. 9) სამოელ 587. 10) სვიმონ 600, 11) ბართლომე 603. 12) იოანე 620. 13) ბაბილა 622. 14) თაბორ 666 ¹⁸⁾. 15) იოანე 1089. 16) მიხაილ 1160.

¹⁷⁾ იხ. ქ.-მოქც. 22–39 გვ.

¹⁸⁾ ამა თაბორიდან ვიდრე იოანე კათალიკოსამდე არღარავინ იყვნენ კათალიკოსნი, ვინაჲდგან იყო ქვეყანათა აღრევა დავით აღმაშენებლამდის და ამ დავით აღმაშენებელმან დაადგინა კათალიკოზი იოანე შენიშ. დავ. რექტორისა.

– 14 –

17) ნიკოლაოზ 1150. 18) თეოდოსი 1169. 19) იოანე 1171. 20) თეოდოსი 1202. 21) ნიკოლაოზ 1209. 22) ევთიმე 1216. 23) ნიკოლაოზ 1240. 24) აბრაამ 1279. 25) ევთიმე 1301. 26) ბასილი 1345. 27) დოროთეოს 1357. 28) გიორგი 1375. 29) ელიოზ 1391. 30) მიხაილ 1396. 31) დავით – 1407. 32) ელიოზ 33) თეოდოსი 34) შიო 1430 35) დავით 1462. 36) ნიკოლაოზ 37) აბრაამ 38) ბასილი (ორ წელს იმეფა) 39) დოროთეოს 1522. 40) მელქისედეგ 1525. 41) გერმანე 1532. 42) ნიკოლაოზ 1548. 43) დომენტი 1559. 44) მალაქია 1580. 45) ევდე მოს 1635. 46) ქრისტეფორე 1642. 47) დომენტი 1660 48) ნიკოლაოზ 1675. 49) იოანე 1680 50) ევდემოს 1704. 51) დომენტი 1705. 52) ბესარიონ 1724. 53) ნიკოლაოზ 1741. 54) ანტონი 1744. 55) იოსებ, 1755. ან 56) ანტონი 1788. 57) ვარლაამ 1811.

მეორე სია: მთავარ-ეპისკოპოსნი:

1) პეტრე 2) სამოელ 3) თავბეჩაღე 4) ჩიღირმანე 5) საბზა. 6) ევლავიოს. 7) მაკარი. 8) სვიმეონ. 9) სამოელ. 10) სამოელ. 11) ბართლომე. 12) იოანე. 13) ბაბილა 14) თაბორი.

კათალიკოსნი:

1) იოანე 2) მიხაილ. 3) თეოდოსე, 4) იოანე. 5) თეოდოსე. 6) ნიკოლაოზ. 7) ევთვიმე. 8) ნიკოლოზ 9) აბრაამ. 10) ევთვიმე. 11) ბასილი. 12) დოროთეოს. 13) გიორგი. 14) ელიოზ. 15) მიქელ. 16) დავით. 17) დავით. 18) ელიოზ. 19) თეოდორე. 20) შიო. 21) დავით. 22) ნიკოლაოზ. 23) აბრაამ. 24) ბასილი. 25) დოროთეოს. 26) მელქისედეგ. 27) გერმანე. 28) ნიკოლაოზ. 29) დომენტი. 30) მალაქია. 31) ევდემოს. 32) ქრისტეფორე. 33) დომენ-

– 15 –

ტი. 34) ნიკოლაოზ. 35) იოანე. 36) ევდემოს. 37) დომენ-

ტი. 38) ბესარიონ. 39) ნიკოლაოზ. 40) ანტონი I. 41) ანტონი II.

მესამე სია: 1) ტერ-ოღან. 2) ტერ-აკობ. 3) ტერ-იობ
4) ტერ-ეგია. 5) ტერ-იუნან. 6) ტერ-გრიგორ. 7) ტერ-
ბარსეგ 8) ტერ-მუშიდ. 9) ტერ-მიხაელ. 10) ტერ-პეტროს.
11) ტერ-სამოელ. 12) ტერ-ტაპეჯან. 13) ტერ-ჩიმაკ. 14)
ტერ-აბბას-კათალიკოზი. 15) ტერ-ელტა. 16) ტერ-კიური-
ონ (ბოროტი, нечестивый) 17) ტერ-მაკარ. 18) ტერ-სიმე-
ონ 19) ტერ-სამოელ 20) ტერ-ბართულიმეოს. 21) ტერ-
ოღანეს. 22) ტერ-ბაბილას. 23) ტერ-თაბორ.

მეოთხე სია:

მთ. ეპისკოპოსნი:

1) იოანე. 2) იაკობ. 3) იობ. 4) ელია 5) სვიმონ.
6) იონა. 7) იოანე. 8) გრიგოლ. 9) ბასილი 10) მოზიდა
გე. 11) გლონოქორ. 12) იოველ. 13). მიქელ.

კათალიკოსნი:

1) პეტრე. 2) სამოელ. 3) თავფეჩაგ. 4) ჩიმაგა. 5)
დასაბია. 6) ეფთათე. 7) მაკარი. 8) სამოელ. 9) სიმონ-პეტ-
რე. 10) სამოელ. 11) ბართლომე, 12) იოანე. 13) ბაბილა.
14) თაბორ. 15) სამოველ. 16) ევნონ.
17) თავფეჩაგ.
18) ევლალე.
19) იოველ,
20) სამოველ.
21) გეორგი,
22) კვირიონ,
23) იზიდბოზიდ,
24) პეტრე,
25) იოანე. 26) გრიგოლ. 27) კლემენტოს. 28) სარმეანე,
29) თალელე. 30) სამოველ. 31) კირილე. 32) გრიგოლ.

ცოლოსანნი.

- 16 -

33) სამოველ. 34) გეორგი. 35) გაბრიელ. 36) ილარიონ.
37) არსენი. 38) ევსუქი. 39) ბასილი. 40) მიქელ. 41) და-
ვით. 42) არსენი.

ამ ოთხ სიებს ჩვენ დავურთავთ სხვა ახლად აღმოჩენილ
სიებს (მაგ. შიო მღვიმის ხელნაწერიდამ და სხ. სიგელ-გუჯ-
რებიდან) და შემოვიტანთ ყველა ცნობას კათალიკოსებზედ,
რაც კი ჩვენ სადმე შეგვხვედრია. ჩვენ ვეცდებით, სადაც შე-
საძლებელი იქნება, ხრონოლოგია კათალიკოსთა და მღვდელთ-
მთავართა აღვნიშნოთ სიმართლით: მაგრამ შეუძლებელია
მთელი ხრონოლოგიის დაჭეშმარიტებით ჩამოთვლა. ამიტომ
ზოგიერთ კათალიკოზის დრო აღნიშნულია მომეტებულად

დაახლოვებით მეფეების დროებასთან ერთად, შეძლები-სამებრ შეთანხმებით. შემდეგი წყაროები ჩვენის ისტორიისა (რომელნიც, უეჭველია, აღმოჩნდებიან) შეავსებენ როგორც სიასა, აგრეთვე თვით მღვდელთ-მთავართა ხრონოლოგიასაც შეუსწორებს მეფეთასას.

მღვდელთ-მთავართა და კათალიკოსთა სიას შემდეგ დაერთვის:

1) სია თვითოეულ ეპარქიის მღვდელთმთავართა იერარქიულ რიგზედ, როგორც მირონის და მეფის კურთხევაზედ სხდებოდნენ. 2) სია ანბანზედ საქართველოს ეკკლესიის მოღვაწე პირთა; 3) მონასტერთა სია წინამძღვრებით. წინადავე აღვიარებ, რომ ჩვენი „კათალიკოზ-მღვდელ-მთავართა და სხ. სიები“ სრულნი, უნაკლულონი არ არიან, მაგრამ იმედია, რომ იგინი მალე შესწორდებიან და ნაკლი შეივსება ახალის ცნობებით, რომელნიც თან-და-თან ჩნდებიან. უფრო სრული და უნაკლულო არის აბხაზეთის კათალიკოზთა სია (1389-1795).

V.

მცხეთის მთავარ ეპისკოპოსნი:

იოანე. 318-327. მისი რჩევით მირიან მეფემ „ქალაქ დაბნებთა შინა დაადგინა მღვდელნი ჭემმარიტნი, მოძღვარნი

– 17 –

ქრისტეს სარწმუნოებისანი“. იოანე დიდად მოხერხებული კაცი იყო. მისი მოქმედება შეიქმნა მაგალითად ნორჩი სამღვდელოებისათვის: არასა ზოგავდა, რომ ქართველობისათვის შეეძლებინა კერპთ-თაყვანის-მცემლობა. იქ, სადაც მაღლობ ფრიალო ადგილებზედ საკერპონი იყვნენ აღმართული, სამღვდელონი ანგრევდნენ და მათ ნანგრევებზედ აშენებდნენ საქრისტიანო სალოცავ საყდრებს.

მაშინდელ საკერპოთა წოდებანიც კი შეინარჩუნეს დღემდე ბევრგან საქრისტიანო საყდრებმა: წმ. გიორგი – გერისა, უსანეთისა, ზღუდრისა, კავთისა, კეზრისა, გომართისა, არმაზისა, რეჯახისა, ლომისისა, ზეგარდისა, დანახვისა და სხ. საკერპო სიმღერების კილოებს სამღვდელოებამ მოუწყო საქრისტიანო ლოცვები და საგალობელნი. ქართველობას ამ ნაირად არ მოეშალა სალოცავი ადგილები და მამა-პაპური სიმღერები ესმოდა წირვალოცვის დროს და ამიტომ კერპობაზე მალე აიცრუა გული და მიივიწყა. სამღვდელოებას უნდა მივაწეროთ კერპობის დასამხობლად მიმართული თქმულება შესახებ ბავშვების შეწირვისა და კაცის ხორცის ჭამისა საკერპოების წინაშე¹⁹⁾ იოანეს დროსვე მცხეთა და მისი მიდამონი გარდაიქცნენ ქრისტიანობის სარწმუნოებრივ კერად.²⁰⁾ აქედგან იწყო გავრცელება ქრისტიანობამ მთებისაკენ. ამ დროსვე შემუსრვილ

კერპთა არმაზის და ზადენის სალოცავები კერპობის ერთ-გულ მთიულთა მიერ აღმართულ იქმნენ მთებში, მაგ. მდ. რეხულის ხეობაზედ, სადაც შემდეგში სახელოვანმა მეფემ ვახტანგ

¹⁹⁾ იხ. ბაქ. ისტ. 131-133 გვ. და ბროსეს აზრი იქვე 130 გვ.

²⁰⁾ ამ დროს წმ. ნინოს და იოანე მთ.-ეპისკოპოსის ჩაგონებით მირიან მეფემ იმოგზაურა იერუსალიმისაკენ, მოილოცა წმ. ადგილნი და კონსტანტინე კეისარს გამოსთხოვა ადგილი ქართველთა მონასტრის აღსაშენებლად. კონსტანტინემ აღუსრულა თხოვნა და მირიანმა აღაშენა შესანიშნავი ჯვარის მონასტერი, რომელიც X საუკ. დამლევს განაახლა ქართველმა ბერმა პროხორემ (გიორგი) და XIX საუკუნემდე ქართველებს ეკუთვნოდა და დღეს ბერძნებისა ხელშია. იხ. ტიმოთეს მოგზაურობა 48 გვ.

– 18 –

გორგასლანმა არმაზის საკერპოზედ აღაშენა დღემდე მთლად დაცული არმაზის წმ. გიორგის საყდარი ²¹⁾, ხოლო ზადენისაზედ იქვე პატარა მიუვალი ციხე და საყდარი წმ. გიორგისავე, რომელიც მთელ ხეობას დაჰყურებს და ხუროთმოძღვრების ხელოვნების საკვირველებას წარმოადგენენ დღეს. იოანეს დროს აღშენდნენ თუხარისის ციხის და წუნდის მშვენიერი ტაძრები. იოანე საქართველოში მოსვლამდევე იყო განთქმული მთელ მცირე აზიაში თავისი წმიდა ცხოვრებით. ამიტომ 325 წ. ნიკიის მსოფლიო კრებამ იოანე დაადგინა პატრიარქად ანტიოქიისა. ეს იყო მეორე მიზეზიც, რომ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ანტიოქიის საპატრიარქოზედ იყო მითვლილი ივერიის ეკკლესია ²²⁾.

იაკობ 328–360 წ. იოანეს მოადგილედ, წმ. ნინოს თხოვნისამებრ მთავარ-ეპისკოპოსად დაიდგინა იაკობ მღვდელი ²³⁾, მირიანის სიცოცხლეშივე ქრისტიანობა იმდენად განმტკიცდა, რომ მისი ძის ბაქარის ²⁴⁾ მეფობაში (342–364) ქრისტიანობა ვრცელდება საქართველოს მთიულეებში, რომელთა მოქცევა მირიანმა და იოანემ ვერ შესძლეს. იაკობის და ბაქარის მხნეობის წყალობით გავრცელდა ქრისტიანობა შირვანსა და კახეთის აღმოსავლეთ ნაწილში (ნუხის და შემახას მაზრები), რომლის მთავარმა ფეროზმა ნათელს იღო თავის საყმითი და და-

²¹⁾ სამხრეთის კედელზედ მაღლა ყველის ქვაზედ (бутъ) ამობურცული ხუცურ უძველესის ხასიათის ასომთავრული ასოებით (рельефъ) წარწერა „† სხლთა მმსათა და... აღთისაჲ... (აღ)ვაშენწ დევსა...თა მე გ... ჰდ ჳელ-მწიფსაჲ ვ`გა“. ამ უკანასკნელ ქარაგმიან სიტყვას ჩვენ ვკითხულობთ „ვახტანგსა“.

²²⁾ იხ. საქ. სამოთხე 25, 97 გვ.

²³⁾ იხ. ქ. მოქც. 20 გვ.

²⁴⁾ ქართლის მოქცევით ბაქარი არის შვილი რევისა, ქ. ცხ. კი ბაქარ და რევი ძმები არიან და ერთმანეთს ებრძოდნენ. რევს შემწეობას უწევდნენ სომეხნი, რომელთა მეფის თრდატის ქალი იყო სალომე რევის ცოლი. რევი მკვიდრობდა უჯარმაში და აქედგან განაგებდა კახეთს-კუ. ხეთს. იხ. ქ. ცხ. 101 გვ. და ისტ. დ. ბაქრ. 148 გვ.

– 19 –

უახლოვდა ქართველებს. ფეროზის მოქცევამ დიდად შეასუს-

ტა ცეცხლის თაყვანის მცემლობა საქართველოს და სპარსეთის შორის მდებარე თემებში. იაკობის რჩევით ბაქარმა დაიბარა კაზადოკიიდან სჯულის მეცნიერი და მოძღვარი, დააარსა ყრმათა სასწავლებელი, უბრძანა მცოდნე პირთა გადმოთარგმნა საეკლესიო წიგნთა ქართულს ენაზედ ებრაულიდგან, აღაშენა ტაძარი, დაადგინა ეპისკოპოსნი დ სხ. ამ დროებში ბაქარმა სძლია სომეხებს, რევის მომხრეებს, სპარსთა დახმარებით და გაძლიერდა. რევის დამარცხებამ ბაქარს დაუმორჩილა კახეთი და იაკობმა, რაც წინა წლებში, წმ. ნინოს დროს ვერ მოახერხა – ეხლა შეასრულა: ნათელსცა კახელთა და გაუერთგულა იგინი ქართლის მეფეს. ²⁵⁾ ბაქარმა გაამრავლა სამღვდელონი ქართლში და რანში, აღაშენა მშვენიერი წილკნის ტაძარი ²⁶⁾ და თვისი სამეფო გადასცა თავის შვილს მირდატ III (364-379) აყვავებული და დამშვიდებული, რაკი ვიზანტია და სპარსეთი მოკავშირეთ ჰყვანდა.

იობი. (360-374) გამეფდა თუ არა, მირდატმა იაკობ მთავარ-ეპისკოპოსის მოადგილედ დაადგინა სომეხთა კათალიკოზის ნერსესის აღზრდილი დიაკონი იობ. მირდატმა განაგრძო მამის დაწყებული საქმე: კლარჯეთისაკენ ჰგზავნის სამღვდელოებს კლარჯთა შორის მეფისადმი ერთგულებისა და ქრისტიანობის განსამტკიცებლად, და ასრულებს ტაძრებს თუხარისის ციხეში, ერუშეთში, წუნდაში, ნეკრესში, რუსთავში და სხ. სომეხნი ამ დროს ავის თვალთ უყურებენ ქართველთა ერთ-მთავრობის გაძლიერებასა და მტრულათ მოქმედებენ: ხელს უმართავენ სპარსებს ქართველთა სამტროდ. ამის გამო ქართველნი ვიზანტიას უწევენ ერთგულობასა, ხოლო სომეხნი სპარსელებს ²⁷⁾.

²⁵⁾ 354 წ. ქ. მოქც. 22-23 გვ.

²⁶⁾ იხ. Ист. Груз. Цер. Сабинина 51 стр.

²⁷⁾ მეისტორიე ფაუსტ ვიზანტიელის (IV საუკ.) სიტყვით, სომეხთა განმანათლებელის გრიგოლ პართელის შვილი ვარდანესი იყო ეპის-

ელია. (375-394 წ.) ამის ჟამს წმ. მირდატ მეფემ აღაშენა შესანიშნავი ბოლნისის სამღვდელთ-მთავრო ტაძარი ²⁸⁾ და სპარსთა შიშისა გამო არმაზის საკერპონიც განახლებულ იქმნენ; ²⁹⁾ ნელ-ნელა ძლიერდება სპარსთა გავლენა და პოლიტიკური უთანხმოება ქრისტეს მორწმუნე სამეფოებთან, ამიტომ ქრისტიანენი იღვევნიან ყველგან სპარსთაგან.

სიმეონ. (395-411) წ. ამის ჟამს გაძლიერდა დევნულება ქრისტიანობისა: სპარსთა დაიპყრეს ქართლი, შემუსრეს და გარყვნეს მრავალნი ტაძარ-საყდარნი. ამიტომ ქრისტეს მორწმუნე ერი იძულებული შეიქმნა მიუვალ მთიან ადგილებში გახიზნულიყო. მთ.-ეპისკოპოსი სიმეონი გაიხიზნა „ხეცსა კახეთისასა მეფისა ნათესავთა თანა“ (ბოჭორმაში), ხოლო წმ. მირდატ მეფე შეიპყრეს სპარსელებმა, წარიყვანეს ბაღდადში და აწამეს ქრისტეს სარწმუნოებისათვის 408 წ. ³⁰⁾.

იონა. (412-115 წ.) ამის დროს მეფემ არჩილ I აღაშე-

ნა არაგვის კლდოვან ნაპირზედ წმ. სტეფანეს ეკკლესია მცხეთაში, რომელიც დღესაც მთლად სდგას და ანტიოქიას უწოდებენ. „მაშინ დაეცა ქვემო ეკკლესია (ხისა, წმ. მირიანისაგან აღშენებული) და იონა მიიცვალა გარეუბნისა (სამთავრო?) ეკკლესიასა და სვეტი იგი ცხოველი თანა წარმოიღო (ჯვარი პატიოსანი) ³¹⁾.

იოანე. 416-418 წ.

კოპოსად იბერიისა და ალბანიისა (აღოვანისა). წმ. ნერსესის მოთხოვით ვარდანესი ამყარებს საეპისკოპოსო კათედრებს ქართლ-კახეთში. იხ. საქ. ისტ. დ. ბაქრაძისა 145 გვ.

²⁸⁾ ბოლნისის ტაძარი თავის მღვდელთ-მთავრებით ბრწყინვიდა 1400 წ. განმავლობაში; დაიხურა 1809 წ. და მას აქეთ მისი ზედი სატირელი შეიქმნა; რაღაც მანქანებით ეს მშვენიერი ტაძარი გარს ეზოიანათ თათრის ალაღარის ეზოში მოჰყოლია დღეს და საქონლის თავშესაფარად გადაქცეულა ავდარში, ორი ადლის სიმაღლეზედ საქონლის ნეხვით არის ავსილი.

²⁹⁾ იხ. ქ. მოქც. 26 გვ.

³⁰⁾ იხ. ქ. ცხ, 107 გვ.

³¹⁾ იხ. ქ. მოქც. 27 გვ.

– 21 –

გრიგოლ (გიორგი) 419-422 წ.

ბასილი. 423-431 წ. „და მისივე არჩილისზე მეფისა (410-434) ოთხნი მთ. ეპისკოპოსნი გარდაიცვალნეს – იონა, იოანე, გრიგოლ და ბასილი“ ... ქ. მოქც. 27 გვ. ქ. ცხ. კი სამნი: იოანე, გრიგოლ და ბასილი. ამის დროს ითარგმნა წმ. სახარება ქართულიდგან სპარსულად, საგდუხტ დედოფლისათვის. 110 გვ.

მოზიდაგე. 432-448. იყო ნათესავით სპარსი მოგვთაგანი; ირწმუნა ქრისტიანობა და ფეროზის შემწეობით მთ. ეპისკოპოსად იქმნა დადგენილი. მოზიდაგემ უკანასკნელ მიიღო არიოზის წვალეზა, სცდილობდა მის გავრცელებასა საქართველოში და სწერდა „წიგნებსა საცთურებისასა“. ამის გამო ქართველნი შეირყივნენ მართლ-მადიდებლობისაგან. ეს იყო მიზეზი, რომ დედოფალმა (ვახტანგის დედა სარანდუხტმა, ანუ საგდუხტმა) მოიწვია საბერძნეთით მეცნიერი ეპისკოპოსი მიქელი ერთის მხრით შესამოწმებლად წესთა ქრისტიანებრივთა და გლონოქორის (მოზიდაგეს) მოქმედებათა და მართლ-მადიდებლობისა განსახილველად საქართველოში და მეორე მხრივ - საბრძოლველად ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან. მცხეთაში მოსრულმა მიქელმა მოახდინა კრება და საქვეყნოდ გამოაშკარავა გლონოქორის (მოზიდაგეს) მავნებელი მიმართულება. კრებამ განაჰკვეთა გლონოქორი და მის მაგიერ აღირჩია მიქელი: იხ. Ист. Груз. Барат., 11 რვ.

14-28 გვ. და ист. груз. ц. Тоссел.

მიქელ 449-472 წ. რანის (ეხლანდელი ყარაბაღი) დ შირვანის ერისთავი ფეროზი (მამა დედოფლის სარანდუხტისა) განრისხებული იყო ქართველებზედ ქრისტიანობის გამლიერებისათვის, რადგან ამის გამო ქართველნი უკავშირდებოდნენ საბერ-

მნეთს; ამიტომ, მოკვდა თუ არა მირდატ მეფე, ქმარი სარანდუხტისა და მამა ვახტანგ გურგასლანისა, 446 წ. – ფეროზს უნდოდა საქართველოს აოხრება და ტაძრების შემუსრვა. სარანდუხტი წავიდა მრისხანე მოხუც მამასთან, შეეხვეწა ქარ-

– 22 –

თველთა შებრალებისათვის და გული მოუღობო, მაგრამ იმ პირობით, რომ ვისაც ცეცხლის თაყვანისცემა ჰქონდა, იგინი არ შეევიწროებინათ. ამ პირობის ძალით ფეროზმა გამოისტუმრა საქართველოში მქადაგებელნი და მეცნიერნი ცეცხლის თაყვანისცემის სჯულისა დიდის ქურუმის ბინაქარის მეთაურობით. აი ამ ბინაქარის მოპირდაპირედ, რაკი მობიდაგეც იმ დროებში მოკვდა, სარანდუხტმა დაიბარა მთავარეპისკოპოსად პონსტანტინეპოლიდგან მეცნიერი მიქელ მღვდელი; რომ მიქელის მოქმედება არ გამჟღავნებულყო, პატარა ვახტანგის აღზრდის და სწავლების საქმე იმას მიანდეს სახელოვან ჯუანშერ სპასპეტთან ერთად. მიქელი მხნედ შეუდგა საქმეს: იწყო განმხნევება და მოძღვრება ქართველთა ქრისტიანობის განსამტკიცებლად და ცეცხლის თაყვანის წინააღმდეგ ბრძოლა.

იმ დროს სომხებმა მიიღეს დამატება „წმიდაო ღმერთო“ ში (რომელი ჩვენთვის ჯვარს ეცვი), მაგრამ მიქელი არამც თუ დასთანხმდა სომხებს, არამედ ქ. დვინში კრებაზედ ქვით ჩაქოლა სომეხთა მოძღვარი პეტროს მკაწრველი.

ვახტანგმა 458 წ. შეირთო სპარსეთის მეფის ქალი, რომელსაც თან მოჰყვა აღმზრდელი რაზდენ, შემდეგ წმ. მოწამე, და ამ მოყვრობამ ვახტანგი დაუკავშირა სპარსეთს ბერძნებთან ბრძოლის დროს მცირე აზიაში. პონტოს დაპყრობის დროს ვახტანგმა აღუკრძალა გამარჯვებულ ქართველ-სპარსთა ჯარებს გამარცვა ეკლესიებისა და სამღვდელო პირთა. ამისთვის მღვდელი პეტრე და მონაზონი სამოელ მოვიდნენ და მადლობა გამოუცხადეს ვახტანგს; ხოლო იმპერატორი მოურიგდა ვახტანგს, ომის გათავებამდე მიათხოვა თვისი ქალი ელენე (სპარსეთის მეფის ქალი მშობიარობაზედ მოუკვდა ვახტანგს) და მზითვევში გამოატანა „ეგრის მდინარეს იქით აფხაზეთი, კლარჯეთი და დასთანხმდა დამოუკიდებელი კათალიკოზი დაედგინა მცხეთაში – ოღონდ სპარსების მეგობრობაზე ხელი

– 23 –

აიღეო. ³²⁾ სპარსელები დამარცხებულნი გამობრუნდნენ და იწყეს მზადება საქართველოს ასაკლებად, ამიტომ ვახტანგი გამოეშურა სამეფოში, რომ გამძვინვარებულ სპარსელებს მზად დაჰხვედროდა. სპარსეთის 300,000 ჯარი შემოესია საქართველოს საზღვრებსა 464 წ. შეიქმნა ბრძოლა; ამ დროს მოვიდა დესპანი საბერძნეთის იმპერატორისა ხაზარეთიდან (ეხლანდელი სამხრეთ რუსეთი) – მალე მოგვევლეზიო. ამის გამო სპარსთა მეფემ შესწყვიტა ბრძოლა, შეურიგდა ვახ-

ტანგს და წაიყვანა ჯარით ინდოეთისაკენ საომრად. ინდოეთი დამ გამობრუნებულმა ვახტანგმა თავისი დედა და და (ურა ქალაქში, ანუ ედესია, ელოდნენ მისს მობრუნებას) წაიყვანა თან იერუსალიმისაკენ წმ. ადგილთა მოსალოცად; აქედან მოითხოვა იმპერატორისაგან თვისი დანიშნული ელენე, პეტრე (შემდეგ პირველი კათალიკოზი მცხეთისა) და თორმეტი ეპისკოპოსი და საქართველოში მობრუნდა 471 წ. გამარჯვებული აუარებელის სიმდიდრით. მიქელ მთ.-ეპისკოპოსს ბრაზი მოუვიდა, რომ ვახტანგმა თან პეტრე და თორმეტი ეპისკოპოსნი მოიყვანა მისდა დაუკითხავად. შესწამა განდგომა ქრისტიანობისაგან და შეაჩვენა მხედრობიანათ ეკკლესიის ამბიონიდან სახალხოდ. ვახტანგი მეტად კეთილშობილურად მოექცა მიქელს: „გარნა თუმცა მართალ ვართ, არამედ ჯერ არს სიმდაბლე“, სთქვა წინაშე დიდებულთა, მივიდა ეკკლესიაში მიქელთან მუხლზედ ამბორისათვის; მაგრამ თავგასულმა და უზრდელმა მიქელმა ამოჰკრა ფეხი და ფლომტის წვერით ორი წინა კბილი ჩააგდებინა ვახტანგსა. ზრდილმა მეფემ ასე უპასუხა ამისთანა მხეცური საქციელისათვის: „შურით ჰქმენ ესე, რამეთუ მოვალს უხუცესი შენი და ამის ძლით რათა აღმძრა მეცა, არამედ მე არა რაა გიყო შენ, გარნა წარგავლინო კონსტანტინეპოლედ“. ასეც მოიქცა ვახტანგი: კონსტანტინეპოლში პატ-

³²⁾ იხ. ისტ. ბაქრამ. 163 გვ. და ქ. ცხ. 125-130 გვ.

რიარქმა ზენნადიმ კრებით განჰსაჯა მიქელი ტაძარში სისხლის დათხევისათვის, განჰკვეთეს მღვდელობიდან „არღარა წირვად“ და დააპატიმრეს მღვიმარეთა მონასტერში სიკვდილამდე.

ვახტანგმა იქორწინა ელენეზედ 472 წ., დაადგინა კათალიკოზად პეტრე და მთავარეპისკოპოსად სამოელ, აგრეთვე ეპისკოპოსნი: კლარჯეთს, ერუშეთს, წუნდას, მანგლისს, რუსთავს, ნინოწმიდას, ჭერემს, ჩელეთს, ხორნაბუჯს, აგარაკს, ნიქოზს. ³³⁾

V.

„აღშენდა ეკკლესია ქრისტესი კლდოვანს საქართველოს ნიადაგზედ“ და პირველშივე მრავალი საფრხე და შემმუსრველი მტერი მოესია ახალსა ამას ღვთაებრივსა ნერგსა, მაგრამ ქართველმა ერმა მალე იგრძნო ღვთაებრიობა და სიწმიდე ქრისტეს მოძღვრებისა, მალე იგრძნო თვისი ზნეობრივი განკარგება და წარმატებაც. ამ დროს (IV საუკუნის დამდეგს) რომის და საბერძნეთის სახელმწიფოებში ჯერ არ იყო შემუშავებული და გამორკვეული საღმრთო მსახურებათა აღსრულების რიგი, არ იყო დაკანონებული საქრისტიანო დოღმატნი და კანონმდებლობა ეკკლესიათა მართვა-გამგეობისათ-

ვის. ეკკლესიის გამგენი ხშირად თავისებურად ასრულებდნენ ეკკლესიურ სამსახურსა თავისებურად ესმოდათ და ხსნიდნენ საქრისტიანო დოღმატა! ამის გამო მცირე აზიაში (მეტადრე სირიაში და სომხეთში) მალე იჩინა თავი სხვა-და-სხვა მწვა-ლებლობამ. ამიტომ საჭირო შეიქმნა მსოფლიო კრებათა მოწვევა „განმართვად საქრისტიანო და საეკკლესიო წესთა“, საკუთრად საბერძნეთში ქრისტიანობა დიდს მერყეობაში

³³⁾ ვახუშტ. ისტ. 100 გვ. Ист. Груз. ц. Иссел. 28, 29, გვ.

– 25 –

და განსაცდელში იყო IX საუკუნემდე. ³⁴⁾ პირველ საუკუნეშივე აღძრული დევნულება ქრისტიანობისა არ შეწყვეტილა ამოდენა ხნის განმავლობაში და ვინ იცის რამდენი ათასი ქრისტიანის სისხლი დაღვარა საბერძნეთის მთავრობამ? შემდეგ დავინახავთ, რომ მცირე აზია იყო ბრწყინვალე ასპარეზი ქრისტიანობისა და სწორედ აქა ჟღერებდა საბერძნეთის მთავრობა განდმრთობილ ქრისტიანებსა.

საქართველოში პირიქით საბერძნეთის სამეფოდგან გამოდევნილნი ქრისტიანენი დ სიწმიდენი ჰპოვებდნენ თავშესაფარსა და სიყვარულსა. სპარსთა და არაბებმა ხომ მრავალნი აწამეს და დახოცეს საქართველოში ქრისტიანობის ერთგულობისათვის. ქართველი სამღვდელოება ამისთანა თავდადებულთა დღესასწაულს უდგენდა, უთხზავდა საგალობლებს და მათს ქება დიდებას გადასცემდა შემდეგ საუკუნოებს მისაბამავად და ქრისტიანობის განსამტკიცებლად. მაგ. ქართველმა სამღვდელოებამ დააწესა დღესასწაული – ჯვარ-პატიოსნისა 328 წ. სულის წმ. მოსლვის კვირის ოთხშაბათს ³⁵⁾, წმ. ნინოსი 340 წ., წმ. რაჟდენისი, შუშანიკისი, წმ. გიორგისი. ესტატესი, ათცამეტ-მამათა, აბო ტვილელისა, მირ-არჩილისა და სხ. ებრაულიდგან მთარგმნელნი წმ. ნინოს დროსვე მრავლად

³⁴⁾ სულ შვიდი მსოფლიო კრება მოხდა: 1) ნიკიისა 825 წ.; 2) კოსტანტინეპოლისა 381 წ.; 3) ეფესოში 431 წ. 4) ხალკიდონისა 451 წ. 5) კოსტანტინეპოლისა II 553 წ. 6) კონსტანტინეპოლისა III 680 წ. და 7) ნიკიისა II 787 წ.

³⁵⁾ ამ დღეს ჯვარპატიოსნის დღესასწაული დღესაც წმინდად სრულდება ს. ჭალაში, სადაც ასვენია წმ. ნინოს დროსვე წმ. სვეტისცხოვლისაგან გაკეთებული „ჯვარი პატიოსანი“. ამ დღესვეა დღესასწაული ლომისის წმ. გიორგისა, რადგა გვაფიქრებინებს, რომ ერთ-ერთი ჯვარი წმ. სვეტისაგან გაკეთებული აქ იქმნა დასვენებული მაშინვე და ერთხელ დაწესებული დღესასწაული დღემდე არ მოშალა ქსნის და არაგვის მკვიდრმა ქართველობამ. იხ. ქ. ცხ. I, 94-95 გვ.

– 26 –

იყვნენ მცხეთის ურიათა შორის – აზიათარ მღვდელი, მეცნიერნი მწიგნობარნი – კარსანელნი და კოდის წყაროელნი და სხ. ამიტომ IV საუკუნეშივე აღფრთოვანდა საქართველოში ქრისტიანობა და მტკიცედ დამკვიდრდა, ვიდრე სხვა-

გან სადმე.

ზემოთ ჩამოთვლილ მცხეთის მთავარ ეპისკოპოსთა სასახელოთ უნდა ვთქვათ, რომ იგინი მცირე აზიიდან კაზანდოკიელნი ქართველნი ინიშნებოდნენ და საქართველოში არც ერთ მწვალებლობას ფეხი არ შემოადგმევინეს, მალე სთარგმნეს ქართულად საეკლესიო საღმრთო მსახურების წიგნნი, მალე შეაგნებინეს თავისს, ღვთისა მიერ მომადლებულ სამწყსოს მოძღვრება ქრისტესი.

იმ დროს, როდესაც საბერძნეთის და მთელი მცირე აზიის და აფრიკის ეკლესიებს არყევდნენ მწვალებელნი და სამღვდელოება რომ საღვთის-მეტყველო დავიდარაბას უნდებოდა, ამ დროს საქართველოს ეკლესიის სამღვდელოება, მშვიდობიანათ მწყსიდა ქართველ ერსა და აკი მათმა მღვიძარე მოღვაწეობამ „ნაყოფი მრავალი გამოიღო!“ ქართველმა ერმა იმდენი და იმისთანა საცვიფრო ტამარნი, ჯუარნი და ხატნი შექქმნა, ისეთი მდიდარი სასულიერო მწერლობა დაჰბადა, ისრეთი სულის აღმტრფობი საგალობელი კილოები შექქმნა საერო ნიადაგზედ, როგორც ზევით მოვიხსენეთ, რომ ქართული გალობა დღესაც დიადს სულიერ საგანძურს შეადგენს ქართველი ერის საისტორიო ცხოვრებაში; შექქმნა მრავალი თვალის წარმტაცი ხელ-საქმე (საოქრო-მჭედლო, საქსოვი და სხ.), ისრეთი კულტურით იწყო ცხოვრება, რომ ვერც ერთი მაშინდელი ქრისტიანე ერი ამ მხრივ ქართველს ერს ვერ დაედრება. მწვალებელნი და ურწმუნონი ვერ ჰბედავდნენ ქართველებში ხმის ამოღებასა და შურის თვალით შეჰყურებდნენ ქართველთა სულიერ-ზნეობრივს ამაღლებასა და წარმატებასა, „რამეთუ მოქცეულ იყო ქართლი

– 27 –

და დიდსა სარწმუნოებასა შინა იყვნეს აზნაურნი და ყოველი ერი ქართლისა³⁶⁾“.

სამღვდელოებამ გამართა ეკლესიებთან ყრმათა სასწავლო სკოლები, რომელთაც მთელი ერი ეკლესიაში მკითხველ-მგალობლად გარდააქციეს. თუ რა მშვენიერად იყო ყრმათა აღზრდა-სწავლების საქმე იმ დროს საქართველოში, ამის უეჭველს საბუთს ვპოულობთ წმ. პეტრე ქართველის სვინაქსარში: „და ვითარ მიეცა (პეტრე) სასწავლოდ, მცირედთა ჟამთა დაისწავლა ყოველივე წერილი და გულის ხმის ყოფით აღმოიკითხავნ და იწვრთინ დღე და ღამე; რამეთუ ფრთხილ იყო და მახვილ გონებითა და მადლი ღვთისა იყო მას ზედა“³⁷⁾. თორმეტის წლის პეტრე მძევლად წარგზავნილი კონსტანტინეპოლში წარსდგა წინაშე იმპერატორის თეოდოსე მცირისა (424 წ.). აქ დააწყებინეს სწავლა ბერძულის ენისა. „მცირეთა ჟამთა ისწავა ენა ბერძული და ყოველივე სწავლულება საეკლესიო და საფილოსოფოსო. აგრეთვე წარვიდა რა იერუსალიმად, საფლავსა უფლისასა მიიწია და მუნ აკვიცილ იქმნა მონოზონებად, და უწოდეს სახელად პეტრე; ესწავა ენა და სწავლულება ასურებრივი, ვიდრემდის უკვირ-

და ყოველთა სიფრთხო და სიმახვილე გონებისა მისისა“³⁶⁾ აპა უეჭველი საბუთი, რომ მირიანის დროდამვე ქართულს ენაზედ³⁷⁾ ისწავლებოდა და იმოდღვრებოდა ქართველი ერი,

³⁶⁾ იხ. ქ. ცხ I ნაწ. 105 გვ.

³⁷⁾ იხ. იქვე 103 გვ.

³⁸⁾ იხ. იქვე.

³⁹⁾ თუ მეფის კარზე ყრმანი ისწავლებოდნენ სამშობლო ენაზედ და ბერძულ ასურული ენისა არა იცოდნენ რა, დაბალ ხალხში როგორღა შეიძლებოდა უცხო ენაზედ (ბერძულზედ) სწავლა-მოდღვრება? პეტრე თვით სთარგმნიდა და სწერდა ქართულს ენაზედ საღმრთო წერილს, აწერინებდა თავის მოწაფეებს მრავლად წირვა-ლოცვის დროს სახმარებელ წიგნებს. გაამრავლა ყრმათა, სასწავლო სკოლები, დააარსა მონასტერნი ანტიოქიაში (საკვირველ მთაზე), სასტუმრონი და ქსენონნი და ბოლოს მირიანის მიერ დაწყებულს და თავის მიერ გამშვენებულ ჯვარის მონასტერში დაბინავდა: შობიდაგან 65 წლისა † 477 წ.

– 28 –

და რომ მთავარ-ეპისკოპოსნი და მღვდელნი კაბადუკიელნი იყვნენ, ქართულის ენის კარგად მცოდნენი. საბერძნეთის იმპერატორნი კაბადუკიელ მთავარ-ეპისკოპოსთა (მცხეთაში) შემწეობით ერთის მხრივ საქართველოს სამეფოს იერთეულეზდნენ სპარსეთის საწინააღმდეგოდ. საბერძნეთსა და სპარსეთს უძველეს დროდთგან დრო გამოშვებით დიდი მტერობა ჰქონდათ ხოლმე ერთმანეთში და თუ ხან-და-ხან დაშოშმანდებოდნენ ხოლმე, მხოლოდ იმიტომ, რომ დაესვენათ, ძალა მოეკრიბათ ახალის ბრძოლისათვის, ძველის დარდის - ჯავრის ამოსაყრელად. მათ შორის გამარჯვებული უფრო ხშირად იგი რჩებოდა ხოლმე, რომელსაც ქართველთა გული მოგებული ჰქონდა. მაგრამ ბერძენნი ჯეროვნათ ვერ სარგებლობდნენ თავის გავლენით ქართველებზედ და ზოგიერთა ბერძენთა იმპერატორების და მთ.-ეპისკოპოსების უგუნური ქცევა ხელს უმართავდა ქართველთა სურვილს საქართველოს ეკკლესიის სრულიადის განთავისუფლებისათვის ბერძენთა გავლენისაგან.

ამ დროს პეტრე ქართველის მიერ დაწესებულნი მონასტერნი სავსენი იყვნენ ბერ-მონაზონებით, მოდიოდნენ იგინი სამშობლოში და თან მოჰქონდათ ქრისტიანობის და ეროვნული გრძნობის განმამტკიცებელი სწავლა-მოდღვრება და საეკკლესიო წიგნნი და არიგებდნენ ეკკლესიებში, სადაც საჭირო იყო. ესრეთი სათნო მოღვაწეობა ქართველ ბერ-მონაზონთა პალესტინის და ანტიოქიის და მერე სინა მთის, ათონის მთის და სხ. მონასტრებიდამ არ შეწყვეტილა თვით XVIII საუკუნემდე.

ქრისტიანობის წმიდა ზნეობრივმა ძალამ სპარსეთს გამოჰბირა მისი ღვიძლი შვილი სასანიანთ სამეფო გვარისა და საბერძნეთს დაუკავშირა, მაგრამ, როგორც ზევითა ვსთქვით, მოზიდაგეს და მიქელ მთავარ-ეპისკოპოსთა წინ დაუხედავმა მოქმედებამ ქართველნი, ცოტა არ იყო, ეჭვის თვლით შეახედა საბერძნეთზე და აფიქრებინა საკუთარის კათა-

ლიკოზ-პატრიარქის დადგენა მცხეთაში. პოლიტიკური მდგომარეობა საბერძნეთისა თითქოს ხელს უწყობდა ამ წმინდა სურვილს: ომის დროს ქართველნი რომ სპარსელებს არ მიმხრობოდნენ, საბერძნეთი მუდამ ეფერებოდა ქართველებს და ყველა სათხოვარს უსრულებდა, უგზავნიდა წმ. ჯვარ-ხატებსა, ნაწილებსა, უთმობდა ციხე-სიმაგრეებს და სხ. ამიტომ მეფე ვახტანგ გორგასლანმა რომ ჯერ მოზიდაგე გადააყენა და მერე მისი მოადგილე მიქელ მთ.-ეპისკოპოსი გააძევა საქართველოდგან, თვისი ნაცნობი პეტრე მღვდელი აღიყვანა კათალიკოზ პატრიარქის ხარისხზედ 472 წ. საბერძნეთმაც ნება დართო ამაზედ, თუმცა თვისი სულიერი გავლენა აზნაზეთზედ ხელიდგან არ გაუშვა თვით XVIII საუკუნემდე. მცხეთის საკათალიკოზო-საპატრიარქოს დაწესებამ სული ჩაუდგა ქრისტიანობას ჯერ ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან და შემდეგ მაჰმადიანობასთან ბრძოლის დროს და ზნეობრივ გამარჯვებასაც ყოველთვის ქართველებსა ჰკერძავდა ხოლმე. კათალიკოზს მიეცა ტახტად სვეტიცხოვლის ტაძარი, იწოდებოდა კათალიკოზად მცხეთისა დ ივერიისა და თითქმის 1400 წ. განმავლობაში განაგებდა მცხეთის საკათალიკოზოს. კათალიკოზ-პატრიარქი მცხეთიდან თავისუფლად განაგებდა საქართველოს საეკლესიო საქმეებსა და ანგარიშს არავის აძლევდა. კათალიკოზის ხელქვეითთა-მორჩილთა შექმნეს სამეფო სამეფოში, როგორც სჩანს ძველი სიგელ-გუჯრებიდან და ვახტანგ VI სამართლის წიგნიდან, იმ სახითვე, როგორც ფეოდალებმა დასავლეთ ევროპაში. კათალიკოზი ითვლებოდა სულიერ მეფედ ქვეყნისა. მეფე და კათალიკოზი ერთნაირი პატივითა და უფლებით სარგებლობდნენ: შეურაცხება კათალიკოზისა უდრიდა მეფის შეურაცხყოფასა. მის შემდეგი იერარქიის სასულიერო წევრნი გათანასწორებული იყვნენ საერო იერარქიის წევრებთან.

კათალიკოზნი, მღვდელთ-მთავარნი და სხ. სასულიერო-წარჩინებული პირნი შთამომავლობით უფრო ხშირად სამეფო

და დიდებულთა გვარისაგანნი იყვნენ და იგინი პატარაობიდანვე შესაფერს აღზრდასა და განათლებას იღებდნენ ხოლმე. ყოველი შემღებული საგვარეულო ცდაში იყო, რომ თავის სახლიდგან ერთი მწირველ-მლოცველი და მღვთის მავედრებელი ჰყოლოდა საყდარში. ამიტომ თვითოეული საგვარეულო საკუთარს საყდარსაც იშენებდა და სწირავდა შეძლებისა გვარად უძრავ-მოძრავ ქონებასა, რომლის შემოსავლითაც უნდა უზრუნველ ყოფილიყვნენ „საყდარი და საყდრის შვილნი“ (სამღვდელონი) მომავალში. მეფის კარიდგან დაწყებული უკანასკნელ გლეხამდე მრავალნი, კაცი და ქალი, ბერ-მონაზნობას იღებდნენ და თავის თავს ღმერთსა სწირავ-

დნენ თავის სარჩო-საბადებლიანად. ამიტომ სასულიერო წოდებამ პირველიდგანვე შეიძინა შესამჩნევი გავლენა, რომელიც ნელ-ნელა იზრდებოდა და ვრცელდებოდა. ეკკლესია სამღვდელოებიანად შეიქმნა დიდი მამულ-დედულის და მთაბარის პატრონი.

მცხეთის კათალიკოზის სასულიერო გამგეობას ემორჩილებოდნენ ზემო (ოსმალეთის საქართველო) და ქვემო ქართლი, კახეთი, ალბანია (ალაზნის გაღმა მხარი), ოსეთი, კავკასიის მთიულნი, შაქი-შირვანი და სხ. კათალიკოზს ეჭირა მთელი თემები საკუთარს გამგეობაში; მის საკუთვნო ყმების რიცხვის დასახელება ძნელია; 1498-1559 წ. საეკკლესიო გუჯრებში ნაჩვენებია 237 სოფელი, და შესდგებოდნენ გლეხკაცთა და აზნაურთაგან.

კათალიკოზი აწესებდა თავის საბრძანებელში მოურავებს, რომელნიც ჰკრებავდნენ ერთხელ დადებულს გარდასახადს (მახტა, კულუხი) ფულათ და მოსავლით ყოველგვარ სამეფო გარდასახადის სამაგიეროდ. კათალიკოზს ეკუთვნოდა ზოგიერთა საბაჟოები, სამღებროები და სათევზო ადგილებიც მტკვარზე, ალაზანზე, ხრამზე და სხ. მდინარეებზე ⁴⁰⁾.

⁴⁰⁾ იხ. Историч. и Этногр. опис. г. Тифлиса, Бакрадзе и Берзенова стр. 9.

საეკკლესიო სოფლებში სამართალი და მსჯავრი, სამოქაქალაქო და სასისხლო საქმეები ირჩეოდნენ კათალიკოზისაგან, ანუ მისის დავალებით რომელიმე სასულიერო პირისაგან; დანარჩენი სამეფო და წარჩინებულთა საყმონიც ვერ იცილებდნენ თავიდან სასულიერო წოდების სამართალსა და გავლენასა. სამღვდელოებამ შეჰქმნა საკუთარი სასულიერო კანონმდებლობა, შემუშავებული მღვდელთ-მთავართა კრებათა მიერ ეროვნულ ნიადაგზედ. თუ ესე ზედ შესისხლ-ხორცებით როგორ გაძლიერდა და გავრცელდა საერო ხასიათი სასულიერო წოდებისა, ამისი განმარტება უნდა ვეძებოთ ხალხის გადაჭარბებულს სარწმუნოებრივს მიდრეკილებაში, როგორც ერთხელ დასავლეთ ევროპაში იყო. მეფე და ერი მიდრეკილი იყვნენ სარწმუნოებისაკენ: კეთილდღეობა და ბედნიერება ცხოვრებაში, მტერზედ გამარჯვება, ყოველი საქმის წარმართება და კეთილი შედეგი მათის წარმოდგენით დამოკიდებული იყო ეკკლესიის მოთხოვნილებათა წმინდად შესრულებაზედ ესრეთი მიდრეკილება, როგორც ზევითაც ვთქვით, აიძულებდა მეფეთა და დიდებულთა, შემღებულთა და შეუძლებელთა შეეწირათ ეკკლესიებისათვის მთელი სოფლები, მთელი საგვარეულონი, ოქრო, ვეცხლი, პური, ღვინო და სხ. ამა სოფლის ამაოებისა და დაუდგრომელობისა გამო მრავალნი თავის ქონებას სწირავდნენ ეკკლესიას და თავის სულის საცხოვნებლად შორდებოდნენ სამშობლო ბინადრობას და სადმე შორს მონასტერში ასრულებდნენ თავის სიცოცხლესა. ესრეთი სარწმუნოებისა გამო საეკკლესიო გლეხ-

ნი თავისუფალნი იყვნენ ყოველი საერო გარდასახადისაგან. როდესაც მეფე, დიდებული, ანუ სხვა ვინმე საეროთაგანი რადმე დანაშაულს ჩაიდენდა, მაგ. თუ ვინმე კაცს გაჰყიდდა, თუ მეფე შეირთავდა დაბალი წოდების ქალს, ან მეფის სახლისაგანს მიათხოვებდა მოყმეს, თუ ქორწინებით დაარღვევდა ვინმე ნათესაობითს ხარისხს, ანუ დაარღვევდა რომელსამე საეკლესიო გარიგებასა, – ყველა ესე დამნაშავეს

– 32 –

ეპატივებოდა წინაშე საზოგადოებისა მხოლოდ გადაწყვეტილი ჯარიმის გარდახდის შემდეგ სასარგებლოდ ეკვლესიისა. ამისთანა წესწყობილების წყალობით სასულიერო წოდების უფლებას დიადი ზედმოქმედება ჰქონდა მთელს სამეფოში. ამ ზედმოქმედების გამო ქართველი ერი ქრისტეს სარწმუნოების სიყვარულით აღფრთოვანებული და სულიერად განმტკიცებული თავგამოდებით ებრძოდა მთელი 1500 წლის განმავლობაში თავისზედ უძლიერესს მტრებს – სპარსელებს, არაბებს, სელჯუკებს, მონგოლებს, ლეკებს და სხ. შინაურ გარეულ მტრებს და თავისი მიწა-წყალი არ დასთმო, დაიცვა მამა-პაპის სალოცავნი, ენა და თავისი ეროვნული ელფერი.

მტკიცე უფლება კათალიკოზისა და მთელი სასულიერო წოდებისა საქართველოში იყო მიზეზი ქრისტიანობის გავრცელებისა კავკასიის მთიულთა შორის, სადაც დღესაც მრავლად მოჩანან უძველესი ეკლესიები ქართულის წარწერებით. უამისოდ საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობის (საშუალო ძლიერ ურწმუნო მტერთა) წყალობით ქრისტიანობა ადრე თუ გვიან უთუოდ დაემხოზოდა. სასულიერო წოდება მუდამ მღვიძარებდა, ამხნევებდა ერს და უმტკიცებდა რწმენას, რომ გარ შემოხვეულ მტრებთან ბრძოლა არის ბრძოლა სარწმუნოებისა და სულის ცხოვნებისათვის.

სასულიერო წოდებას უნდა უმადლიდეს ქართველი ერი თავის ძველი წარმატებული კულტურისათვის. წერა-კითხვის შემუშავება, ყრმათა სასწავლებელთა გახსნა ეკლესიებთან და მონასტრებში, მოძღვარნი და მასწავლებელნი, მეცნიერნი და მთარგმნელნი, აღორძინება სამშობლო მწერლობისა, მხატვრობა, ხუროთ-მოძღვრება, მრავალი ხელოვნება, ერის ზნეობრივი განსპეტაკება და სხ. – ყველა ამის მიზეზი და მოთავე იყო დიდად მოღვაწე სასულიერო წოდება.

სამღვდელოებამვე გონივრულის მოსაზრებით საერო კილოებზე ააგო „ქართული საეკლესიო გალობა“, რომელიც წარმოადგენს საუკეთესო ნაკვეთს ქართველთა ეროვნების

– 33 –

სულიერის ცხოვრებისას, უმდიდრეს კრებულს საღმრთო ჰანგებისას მთელს დედამიწის ზურგზედ. ქართველთა მონასტრნი სავესენი იყვნენ ბერებით; იგინი მუქთად არა სჭამდნენ სხვის ოფლით მოყვანილ პურსა: დღე ღამ სწერდნენ, სთარ-

გმნიდნენ საჭირო წიგნებსა; მხატვრობით ამკობდნენ წიგნებსა, ეკკლესიებსა, აშენებდნენ მშვენიერ ტაძრებსა და, როცა საჭირო იყო, თავის მოძმეებთან ერთად ებრძოდნენ მტერს სამშობლოს და სარწმუნოების დასაცველად.

კათალიკოზსა ჰყვანდა საკუთარი მხედრობა იმავე წესრიგით როგორც მეფესა; სპასალარებს, ათასის თავს, ასის თავს და სხ. მოხელეთ თვით კათალიკოზი ნიშნავდა. ომში ან თვით კათალიკოზი და ეპისკოპოსნი წინამძღვრობდნენ, ან სპასალარნი, როგორც დრო და გარემოება მოითხოვდა; ცალკე ჯარებს აგროვებდნენ, როცა საჭირო იყო ეპისკოპოსნი და მონასტერთა წინამძღვარნი და ბრძოლის ველზედ გაჰყავდათ და მათთან ერთად ჰღვრიდნენ სისხლსა.

აი ამოდენა უნარი გამოიჩინა ეროვნულმა გრძნობამ საქართველოში და V საუკუნეში უკვდავის ვახტანგ გორგასლანის მეთაურობით დააწესა დამოუკიდებელი საკათალიკოზო მცხეთისა. მცხეთის კათალიკოზთა ვინაობა მჭიდროდ შეკავშირებულია ქართველთა ერის ისტორიასთან, და მთელი მცხეთის საკათალიკოზოს თავგადასავალის შესწავლა ჩვენ მიერ იქმნება შესწავლა საქართველოს ეკკლესიის ისტორიისა.

კათალიკოზნი:

პეტრე I 472-510 წ. კაბადუკიელი ქართველი მღვდელი, მოწაფე გრიგოლ ნაზიანზელისა. პეტრემ დიდი ამაგი დასდო ვიზანტიის იმპერატორს ლეონს, რომლის საიდუმლო მინდობილება ვახტანგთან მშვენიერად შეასრულა: დაარღვია ქართველთა კავშირი სპარსელებთან ტრაპეზუნტის მახლობლად და ვახტანგი დაუმეგობრა ლეონს. პეტრეს რჩევით გა-

- 34 -

დიტანა ვახტანგმა სამეფო ტახტი ტფილისში, რომ აქედგან უფრო მარჯვედ ებრძოლნა სპარსელებთან და ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან, რაკი სპარსელებს ფეხი მოკიდებული ჰქონდათ იმ დროს ტფილისში და აქედგან მძლავრობდნენ ქართველებზედ.

პეტრემ დიდი ბრძოლა გამოიარა მიქელის მომხრე სამღვდელოებასთან, მაგრამ ყოველსავე დაბრკოლებასა სძლო და მის ჟამს ვახტანგმა იწყო შენება მცხეთის სვეტის-ცხოვლის ტაძრისა, აავსო ეკლესიანი ყოველივე სახმარი ნივთით, შესწირა მთაბარი სამღვდელ მთავრო ტაძრებს და თვით სამღვდელონი უზრუნველ ჰყო ქონებრივად. პეტრე ამხნევებდა ვახტანგსა სპარსელებთან საბრძოლველად; ქალკიდონის კრების განჩინებათა გამო ებრძოდა სომხებსა ¹⁾.

სამოელ I. 511-529 წ. წინად მთ.-ეპისკოპოსი, შემდეგ მიქელისა. ესე მოჰყვა პეტრეს კაბადუკიიდან და პეტრესთან ერთად დიდად იბრომა ქრისტიანობის განმტკიცებისათვის საქართველოში.

თავბეჩაღე 530-536 წ.

ჩიღირმანე 537-541 წ.

საბა I 542-551 წ. იყო მკვიდრი მცხეთელი, წარჩინებულის გვარის შვილი, აღჩეული მცხეთაში პირველად.

ამ დროს ვიზანტიის იმპერატორი იუსტინიანე ებრძოდა აფხაზეთ-ოსეთის მოსამზღვრე ტასკუნებს და ამ ბრძოლის დროს საბამ აღმოუჩინა დიდი შემწეობა: აღამხედრა ფარსმან მეფე და მეშველად გაისტუმრა; ფარსმანმა სამეფო ჩააბარა ციხე დიდის (ძეგვს და შიომღვიმის შუა, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზედ) მთავარს ევაგრის ²⁾. იუსტინიანემ გაიმარჯვა და

¹⁾ პეტრემ იმოგზაურა სომხეთში 490-493 წლებში ვალარშაჰადის კრებაზედ დასასწრებლად და ამ დროს სამოელი კათალიკოზად იხსენება. მოსვლის შემდეგ პეტრემ განაგრძო კათალიკოზობა. იხ. ქრონიკ. ჟორდანიასი 51 გვ.

²⁾ ჩვენის ფიქრით ევაგრი ან ძმა არის და ან ახლო ნათესავი სა-

საბას სახლს დაუმკვიდრა ქართლის კათალიკოზობა 549 წ. ამ შემთხვევისა გამო „ქართ. მოქცევაში“ ვკითხულობთ: „და აქადთგან ორთა სახლთა აღიღეს კათალიკოზობად მცხეთელთა მკვდრთა“ (ქრონიკ. I, 52 გვ.) შემდეგ ვნახავთ, რომ ორი კათალიკოზი ერთი ერთმანეთს სცვლიან საკათალიკოზო ტახტზე, ორი სახლიდგან ერთი მეორეს ადგილს იჭერდა მომხრეთა შემწეობით და გავლენით სამეფო კარზედა ³⁾.

ევლაგიოს (ევლალე) 551-557 წ. ამის ჟამს, მეფობასა ფარსმანისსა, მოვიდა წმ. იოანე ზედაზნელი და ათორმეტნი მოწაფენი მისნი სირიიდან, სადაც იგინი მოღვაწეობდნენ შავმთაზე დაარსებულ ქართველთა მონასტერში სვიმეონ II მესვეტის წინამძღვრობაში ⁴⁾. ევლაგიოსი მტკვრის გაღმა მიეგება იოანეს და ქართულად მოიკითხეს ერთმანეთი.

ამ დროს სპარსნი მძლავრობდნენ ქართლ-კახეთში, უფლება მეფეთა შევიწროებული იყო და წმ. ათცამეტთა მამათა ქადაგებამ ერი ქართველთა გაამხნევა სპარსელებთან თავგამოდებული ბრძოლისათვის. 552 წ. ეწამა წმ. შუშანიკ დედოფალი, 570-575 წლებში წმ. აბიბოს ნეკრესელი, ⁵⁾ წმ. ევსტათი მცხეთელი 589 წ. აი ამ დროში მოღვაწეობდნენ

ბასი; ევაგრი შემდეგ დაემოწაფა წმ. შიო მღვიმელს, ბერად შედგა და თავისი დიდი ქონება უდაბნოს შესწირა.

³⁾ იხ. დაწვრილებით ქრონიკ.

⁴⁾ იხ. იქვე 53 გვ. ეფრემ მც. წერილი.

⁵⁾ წმ. აბიბოს ნეკრესელი მოიყვანეს ტანჯვა-წვალებით ქ. რეხაში, სადაც ბინადრობდა VI-VII საუკუნეში სპარსეთის მარზპანი. რეხა მდებარეობს გორის მაზრის ს. საკორინთლოს ჩრდილოეთით ერთ ვერსტზედ. რეხა ააოხრეს ჯერ არაბებმა VIII საუკუნეში, მერე თემურლენგმა XIV საუკუნის დამლევეს. რეხა დღეს წარმოადგენს დიდს ნავენახობებს, მოფენილს უზარ-მაზარი კაკლის და სხ. ხილნარით, ქვითკირის მრავალ საწნეხელთა და სრა-სასახლეთა ნანგრევებს; რეხის უბანს დღესაც ლეგმაშეთი ეწოდება და მისი ციხე და ღ-ის-მშობლის მხატვრობიანი საყდარი მგზავრის ყურადღებას იქცევნ. რეხას სჭერია მდ. რეხულის ვრცელი ხეობის შესავალი.

სახელოვანი მამანი, რომელთა მოძღვრება დაახლოვებით წინ გაიმძღვარა სახელოვანმა კათალიკოზმა კირიონმა და შემუსრა ერთბუნებთანთა (სომეხთა) მძლავრება.

მაკარი 558-569 წ. ამან აკურთხა მღვდელ მონაზონად ღირსი შიო მღვიმელი, თხოვნისამებრ ფარსმან მეფისა, მღვდელთ მთავართა და საზოგადოებისა. ამისვე ჟამსა შესწირა მეფემან ფარსმან შიო მმღვიმეს: 30 ლიტრა ოქრო, სახარება საგდუხტ დედოფლისა ოქრო-თვალ-მარგალიტითა მკული, ⁶⁾ ჯვარი ოქროსი, ბარძიმ-ფეშხუმი ოქროსი და სხ. სახმარნი ნივთნი და ამა შეწირულებათათვის გუჯარიც დაუ-

აი აქ აწამეს აბიზოსი. ყური ვათხოვით მემატიანეს: „... შემდგომად მრავლისა გუემისა და საკვრველთა სატანჯუელთათა ქვთა განტუნეს იგი ნეტარი აბიზოს და მოჰკლეს და განათორიეს გარეშე ქალაქისა და მცუელნი განაწესნეს მის ზედა, რათა მხეცთა და მფრინველთა შეჭამნეს ხორცნი მისნი, ვინადგან ემინოდა, ნუ უკუე ქრისტიანენი მოვიდენ და წარიხუნენ იგი და დიდებითა დაკრძალნენ. ხოლო სანატრელთა ხორცთა მისთა არა რა შეეხო ყოვლადვე მხეცთა და მფრინველთაგან და ვითარ მყოვარ ჟამ იხსნეს, დაუტევეს მცუელთა მათ და წარვიდეს, გამოვიდეს მამანი იგი, რომელნი მყოფ იყუნეს გარემო ქალაქსა მას რეხისასა და მათთა მოწაფეთაგანსა (?) აღეშენა მონასტერი იგი, და აღიხუნეს ნაწილნი იგი წმიდისა აბიზოსნი და დაფლეს ადგილსა მას დიდებითა დიდითა“. ეს მონასტერი დღესაც მთლად დაცულია და იწოდება ძველადგანვე „ქვაბის მანად“, სადაც გვიჩვენებენ, რომ „აქ წმინდანის არის დასაფლავებული“. იხ. საქ. სამ. 215 გვ. ეჭვი არა გვაქვს რომ ქვაბის მანის მონასტრის აღმშენებელი არის „მოწაფე იოანე ზედაზნელისა“ ღირსი ისიდორე სამთავნელი. სამთავისილამ მონასტრამდე მხოლოდ ექვსი ვერსტი მანძილი იქმნება.

⁶⁾ ამ სახარების გამო ცილობა დღემდე გადასაწყვეტია: საგდუხტი იყო ასული რანის ერისთავის ბარზაბოდისა, ცეცხლ-თაყვანის-მცემელის სპარსისა, მეუღლე მეფის მირდატისა და დედა სახელოვანის ვახტანგ გორგასლანისა. საგდუხტმა საეკკლესიო კანონთამებრ მიიღო ქრისტიანობა და ამიტომ საჭირო იყო თვით შეესწავლა ქრისტეს მოძღვრება: „გამოიკითხა სჯული ქრისტესი, რამეთუ ქმარმან მოჰგვარნა კაცნი სჯულის მეცნიერნი და უთარგმნეს სახარებად უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“.

საგდუხტი იყო სპარსთა მშობელთა ასული, აღზრდილი სპარსთა ოჯახში და საზოგადოებაში. რაკი საგდუხტმა იცოდა მხოლოდ სპარსული ენა და ქართული კი არა, ამიტომ საჭირო იყო ეთარგმნათ მისთვის სახარება სპარსულს ენაზედ, მაგრამ რომელ ენიდგან უთარგმნეს? აი კი-

წერა და დაუმტკიცა. სპარსთა მძლავრებამ ფრთები შეისხა ვახტანგ გორგასლანის შემდეგ და მეტადრე მაკარის ჟამს: „ხოლო შემდგომად მისა, ვახტანგისა, მოიწივნეს სპარსთაგან ქართველთა ზედა დიდნი ჭირნი და ფრიადნი სულნი მოსწყვდნეს და ქულყანანი დაიპყრნეს და მრავალნი იწამნეს ქრისტეს სახელისათვის, რომელთანიმე წიგნნი აღიწერნეს და რომელთანიამე დაშთეს აღუწერელი“... იქამდე გაბატონდნენ სპარსნი ქართლ-კახეთში, რომ გადავიდნენ შავი ზღვის პირად ლაზისტანში და მედგარი ბრძოლა აუტეხეს ბერძენთა მფლობელობასა. იუსტინიანე მეორემ (565-578 წ.) სპარსებთან

ბრძოლაში გაატარა თავისი მეფობა.

სამოელ II 569-572 წ. მოძღვარი და განმამტკიცებელი შუმანიკ დედოფლისა „დათმენად ტანჯვათა ქრისტეს სახელისათვის“, რომლისა სვინაქსარში სამოელი წოდებულია „თავად ეპისკოპოსთა“ და „პირველ კათალიკოზად“. 7) მეფე

თხვა. ჩვენ ეჭვი არა გვაქვს, რომ არამც თუ არჩილ (410-434 წ.) მეფის დროს, არამედ უფრო ადრე იყო ნათარგმნი სახარება ქართულს ენაზედ. ებრაელთა მწიგნობარნი და სჯულის მეცნიერნი აბიათარის მეთაურობით პირველნი ქრისტიანენი იყვნენ და მათთვის ძნელი არ იყო ეთარგმნათ სახარება ქართულს ენაზედ. დღესაც დაცულია წ.-კითხ. საზოგად. წიგნთ საცავში სპარსული სახარება, დაწერილი ქართულის მხედრული ასოებით. იგი დაწერილია XVII საუკ. დამდეგს და ეკუთვნოდა საქართველოს სამეფო ოჯახსა. ჩვენ ვაჩვენებთ მეცნიერს ეფენდის ეს სახარება, წავუკითხეთ რავდენიმე ადგილი და გადაჭრით გვითხრა, რომ ენა სახარებისა არის უძველესი საუკეთესო მწერლობის ენა, რომელიც ძველადგანვე სპარსეთის სამეფო კარზედ იხმარებოდაო. არავითარიმე საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ საგდუხტისთვის ეთარგმნათ სახარება ბერძულიდამ. თუ კი ერთის სპარსთაგანის ქალისათვის საჭიროდ აღმოჩნდა სახარების თარგმნა, განა ქართველთა სამეფო ოჯახში ეგევე საჭიროება დიდის ხნიდგან არ იქმნებოდა დაკმაყოფილებული? იხ. ქ.-ცხ. 108-109 გვ.

7) იხ. საეკლ. მუხ. ხელნაწ. № 170, 128 გვ. და საქ. სამოთხე, რასაკვირველია იმიტომ, რომ სვინაქსრის დაწერვის დროს სამოელი კათალიკოზად იყო, ხოლო თვით წამების დროს მთავარ-ეპისკოპოსად.

– 38 –

ბაქარი † 570 და დაუტევა მცირე წლოვანი ძე; ამის გამო სპარსნი მეტად გათამამდნენ, გადააგდეს სამოელი და მის ნაცვლად დადგენილ იქმნა სიმონ პეტრე. სპარსელებმა გამაგრეს ტფილისი და მცხეთის დამცირებასა ცდილობდნენ დიდად.

სიმონ-პეტრე, II ანუ კირიონი 572-598 წ. კათალიკოზად აღყვანილ იქმნა შობიდან 25 წლისა; ამის დროს მოხდა „განდგომა სომეხთა მართლ-მადიდებლობისაგან; საფუძვლად ესრეთის სამწუხარო შემთხვევისა შეიქმნა ვიზანტიის იმპერატორის არკადის უარი მიჰმველებოდა სომეხებსა სპარსების წინააღმდეგ, რომელთაც ამიტომ დაიპყრეს მთელი სომხეთი და ემუქრებოდნენ – თუ ბერძნებთან ერთობაზედ ხელს არ აიღებთ – გადაგასახლებთო. ამის გამო მეფისა და კათალიკოზის რჩევით სომხეთმა აღიარა იაკობიტთა მოძღვრება, უარ ჰყო ქალკიდონის კრების (451 წ.) დადგენილებანი და განდგა მართლ-მადიდებლობისაგან, სპარსეთსაც ეს უნდოდა.

კირიონმა თვისი დრო მოანდომა სომხის კათალიკოზ აბრაამთან ბრძოლასა, უარ ჰყო ერთობა სომხებთან და არ უღალატა მართლ მადიდებლობასა⁸⁾; განდევნა სანადირო ქალაქიდგან (წორთავი) სომეხთა ერთგული ეპისკოპოსი მოსე და გამართა მიწერ-მოწერა რომის პაპა გრიგორთან⁹⁾, არ დაესწრო სომეხთა კრებასა ქ. დვინში 596 წ., არამედ გაუგზავნა მხოლოდ დადგენილებანი მსოფლიო კრებათა – „ამათ თანახმად იმწყსება საქართველოს ეკკლესიაო“. ამიტომ სომხებმა უწოდეს კირიონს ბოროტი. ბევრს ეცადნენ შემდეგ

ერთობის აღდგენისათვის ბერძენთ-სომეხთ კრებებზედ – ორ-ჯელ დვინში, კარნუქალაქში (არზრუმში) და კონსტანტინე-პოლში, მაგრამ ამაოდ, თუმცა სომეხების წარმომადგენლებმა, ბოლოს აღიარეს ქალკიდონის კრების განაჩენი.

⁸⁾ იხ. Ист. Барат. IV тетр. 79 გვ.

⁹⁾ იხ. Древн. г. Тифлиса Юсел. 170 გვ.

– 39 –

კირონმა აკურთხა გვარამ კურაპალატი (პირველი ბაგ-რატიონი) 575 წ. საქართველოს მეფედ ¹⁰⁾.

სამოელ III „სხუა“¹¹⁾. 598-612 წ. ამის დროს იწ-ყეს ჯვარპატიოსნის და ტფილისის სიონის შენება ¹²⁾. წინად იყო მთავარ-ეპისკოპოსად. ამის ჟამს ეკურთხა ეპისკოპოსად ურბ-ნისისა წმ. მღვდელ მოწამე ნეოფიტე.

ბართლომე 613-620 წ. ამის ჟამს ჯვარპატიოსანი და ტფილისის სიონი ისევ შენდებოდნენ. სტეფანოზის ერთ-გულობისათვის, ვგონებ, ვიზანტიის იმპერატ. ერეკლემ ბართ-ლომე გადააყენა კათალიკოზობიდან, მაგრამ მისი წასვლის შემდეგ სტეფანოზმა ისევ აღიყვანა ჩამორთმეულ ხარისხ-ზედ ¹⁴⁾ მხითარ აირიენელის მოწმობით, ამის დროს სრულიად განდგნენ ივერიელნი სომეხთა თანა თანხმობისაგან ¹⁵⁾. „ჟამ-თა მათ, ოდეს მთავრობდა ქართლსა შინა სტეფანოზ, ინება ამან, რათამცა მოვიდა მღვმედ... და აღმოუწოდა კათალი-კოზსა ბართლომეს, რათა იგიცა მივიდეს კრებისა ყოფად მისთანა და, მოვიდა რა კათალიკოზი, ჰსცნეს მამათა ყოველ-თა და განვიდეს მიგებებად მის წინაშე ჯუარებითა და კე-რეონებითა, ვითარცა ჰმევენის მამათ-მთავარსა და შეასხმიდეს გალობასა ჯერისაებრ. იხილა რა ესე სტეფანოზ, განიხერხე-ბოდა შურითა, რამეთუ ამას არა რად ესე ვითარი პატივი უყვეს მონათა მათ ღუთისათა“. ამისათვის სტეფანოზი დი-დად გაუწყრა წინამძღვარსა და ძმათა კრებასა, წაართვა ორი აგარაკი და დამუქრებული წავიდა ტფილისისაკენ. სამ-ჯერ უბრძანა წმ. შიომ სტეფანოზს სიზმრად წართმეულ აგა-რაკთა დაბრუნება; მაგრამ სტეფანოზმა ყურიც არ ათხოვა.

¹⁰⁾ იხ. Археолог. Путеш. Бакрадзе 157-158 გვ.

¹¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 34 გვ.

¹²⁾ იხ. ქ.-მოქც. 34 გვ. და სუმბატ. ისტ. 45 გვ.

¹³⁾ იხ. საქ. სამოთხე 309, 322, 359 გვ.

¹⁴⁾ იხ. ქ. მოქც. 36 გვ.

¹⁵⁾ იხ. მისი ისტ. და საქ. სამ. 256 გვ.

– 40 –

ამისთვის „მიეღო თუალთა მისთა ნათელი და განცოფნა; ეგრეთვე იქმნეს ცოლი და შვილნი მისნი... გულისგმაყვეს წარჩინებულთა მის ქალაქისათა და კრულნი წარიყვანეს სარ-კინისა მღვმედ წოდებულსა მას მონასტერსა“. სტეფანოზი განიკურნა ცოლშვილით წმ. შიოს კვერთხის შეხებით. ამი-

ტომ „სტეფანოზმა მოუწოდა მწიგნობარსა თვსსა და უბრძანა მას, რათა დასწერნეს ორნი დაბანი დაბათაგანი სამეფოთა ურჩეულესნი; მერმე აღიღო ჳელითა თვსითა ქარტა იგი და დადვა საფლავსა ზედა წმიდისა შიოსსა. დაამტკიცა ჳელით წერილი იგი ჳელითა თვსითა და წარსცა ყოველსა ქუეყანასა ქართლისასა, რათა ყოველნი ეკკლესიანი განათავისუფლნენ მძლავრებისაგან და ხარკისა მიხდისა, და პატივისა პყრობად ეპისკოპოსთა, მღდელთა და მონაზონთა და ამანცა ფრიადი აშენა ეკკლესიასა ზედა ჯუარისასა“. აგრეთვე ცოლმა მრავალი საგანძური შესწირა წმ. შიოს უდაბნოს და ყოველ წლივ მიდიოდნენ 9 მაისს „დღესასწაულობად“. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ განრისხებულ სტეფანოზს გადაეყენებინოს ბართლომე კათალიკოზობიდან და განკურნების შემდეგ ისევ აღეყვანოს კათალიკოზის ხარისხზედ ¹⁶⁾.

იოანე I 620-623 წ. გვარამ კუროპალატმა ესე იოანე, ჯერეთ მღვდ. მონაზონი, წარგზავნა ანტიოქიის პატრიარქთან, რომელმაც აღიარა დამოუკიდებლობა ივერიის ეკკლესიისა, აკურთხა კათალიკოზად და წარმოავლინა. იგი იყო უკანასკნელი კათალიკოზი ანტიოქიაში ხელდასხმული.

ბაბილა. 624-635 წ. ადარნასე მეფემ (614-639 წ.) იმეცადინა საქართველოს კათალიკოს პატრიარქნი, აღრჩეულნი მცხეთაში საქართველოს მღვდელთ მთავართა კრებისაგან, აქვე, მცხეთაში კურთხებულყვნენ, და არა ანტიოქიაში, რაზედაც ანტიოქიის პატრიარქმა ნება დართო ¹⁷⁾.

¹⁶⁾ იხ. Ист. Баратава II тетр. 70 გვ.

¹⁷⁾ იხ. Др. г. Тифлиса 24 გვ.

ბაბილა იყო პირველი კათალიკოზი, მცხეთაში აღრჩეული და კურთხებული. ამიტომ ბაბილამ ტფილისში აღიშენა თვისი საკუთარი მეტოქი – ტამარი ღვთის მშობლისა მტკვრის მარჯვენა კლდოვან ნაპირზედ. ესე ტამარი დღესაც მრთლად დაცულია და იწოდება ანჩისხატის ტამრად. ამა ბაბილას დროს, 630 წ. დასრულდა სიონის ტაძრის აშენება ¹⁸⁾.

„...და მან, ჰერეკლე მეფემან ტფილისს და მცხეთას და უჯარმოს ქადაგნი განავლინა, რათა ყოველნი ქრისტიანენი ეკკლესიასა შევიდენ, და ყოველნი მაგუნი და ცეცხლის მსახურნი, რომელნიცა ღა არა მოინათლნეს – მოისრნენ. ხოლო მათ ნათლის ღებაჲ არა ინებეს, არამედ ზაკვთ აღერინეს ქრისტიანეთა თანა და მიაწიეს ყოველთა მათზედა მახვილი და ეკკლესიათა შინა მდინარენი სისხლისანი დიოდეს; და განწმიდნა სჯული ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა, და წარვიდა ჰერეკლე სამეფოდვე თვსად“ ¹⁹⁾.

თაბორ. 635-639 წ. მოხსენეულია წრომის ტაძრის ქვის წარწერაში ²⁰⁾.

სამოელ IV 639-647 წ. მედროვე სტეფანოზ II-სა.

ევნონ 648-655 წ. ამის დროს დასრულდა სტეფანოზის მიერ ჯვარპატიოსანი და იკურთხა ერთის თვის დღე-

სასწაულობით ²¹⁾).

თავფეჩაბ 656-664 წ.

ევლალე 665-668 წ.

იოველ 669-670 წ.

სამოელ V 670-677 წ.

გეორგი I 677-678 წ.

კირიონ II 679-683 წ. ამის დროს VI მსოფლიო

¹⁸⁾ იხ. სუმბატ. ისტ. 48, 49 გვ.

¹⁹⁾ იხ. სუმბატის სტ. 48-49 გვ.

²⁰⁾ იხ. ქრონიკ. I ჟორდანასი, 70 გვ.

²¹⁾ იხ. ქ. მოქც. 36 გვ. და სუმბ. ისტ. 50 გვ.

– 42 –

კრებამ დაამტკიცა დამოუკიდებლობა მცხეთის კათალიკოზისა „პონტის ზღვიდამ დარუბანდის ზღვადმდე ¹⁾).

იზიდ-ბოზიდ 683-685 წ.

თევდორე, თუ თეოდოსე? 685 წ. ²⁾

პეტრე, ანუ სიმონ III 685-689. „ხოლო კათალიკოზნი, რომელნი ევნონისითგან მომართ იყვნეს, ესე ცხრანი ცოლოსანნი იყუნეს“ ³⁾).

მიქელ I 689-702. არჩილ მეფის კურთხევის შემდეგ აღმრულმა უთანხმოებამ საქართველოს ეკკლესიის მღვდელთ-მთავართა შორის ესე მიქელი აიძულა შეედგინა „წესი და განგება მეფის კურთხევისა და მღვდელთ-მთავართა სხდომის რიგი მეფის კურთხევის დროს“. ამა მიქელის მეცადინეობით და კურთხევით დაიწერა: ა) შთამომავლობა ქართველთა ერისა; ბ) ქართლის მოქცევა ნინოს მიერ; გ) წესი მირონის კურთხევისა; დ) იერარქიული სია საქართველოს ეკკლესიის მღვდელთ-მთავართა, მონასტერთა და წინამძღვართა და მოთხრობა: კათალიკოზობის დაწესება მცხეთაში. იხ. ისტ. საქარ. ბარ., 200 გვ. თეიმურაზ ბატონიშვი. ცნობა. მეფენი სახელით „არჩილ“ მოხსენებულ არიან სულ სამნი: არჩილ I (410-434), არჩილ II (668-718) და არჩილ III (1678-1712). კათოლიკოზი სახელით მიქელ მართალია პირველის და მეორის არჩილის დროს არ არის მოხსენებული, მესამის დროს ხომ შეუძლებელია ვიფიქროთ, მაგრამ ისტორიულ პირობათა გამო რომ არჩილ I (410-434) დროს სამღვდელთ-მთავრო საყდრები ჯერ ისე მრავლად დაწესებულ არ იყვნენ (დაწესდნენ ვახტანგ I 446-499), რომ კათოლიკოზობა ჯერ ისე მტკიცედ დამყარებული არ იყო და, მაშასადამე, არც წესნი საეკკლესიონი იყვნენ დადგენილ და არც „დიდნი შფოთნი და ამბოხნი იქმნებოდეს ებისკოპოსთა

¹⁾ იხ. ქ. ცხ. I 191 გვ.

²⁾ იხ. ქ. მოქც. 38 გვ.

³⁾ იხ. იქვე.

– 43 –

ცილობისაგან“; რადგან მირონი ანტიოქიიდან მოჰქონდათ ევსტათი პატრიარქის დროდგანვე, რისთვისაც საქართველოს მეფენი ჯერ ასი სოფლის შემოსავალს უგზავნიდნენ და მერე „ასსა დრაჰკანსა“, და მირონის მოტანა გამწვანდა მეშვიდე საუკუნიდგან, – ამისათვის მხოლოდ არჩილ II მეფობის დროს უნდა მიეკუთვნოს ქართლისა კათალიკოზობა მიქელისა და მის მიერ შედგენა „მირონის კურთხევის წესისა“ და სხვ. აჰა, თვით ტექსტი მირონის კურთხევისა და ეპისკოპოზთა რიგზედ სხდომისა.

კურთხევა მიჰრონისა.

დიდნი შფოთნი და ამბოხნი იქმნებოდეს ეპისკოპოს-თა ცოლობისაგან და ღუთივ გვრგვინოსანმან მეფემან არჩილ არა სათნო იჩინა ამათ შფოთთა ქმნად და გვიბრძანა განჩენად, ვითა ნიშანთა შეეტყუწბოდა, და ხელვყავ მე გლახაკმან მიქელ ქართლისა კათალიკოზმან და ვაკურთხეთ წმინდა მიჰრონი. ოდეს მეფე, ათაბაგი, ქართლისა ერისთავი, სპასალარი და ყოველნი ერისთავნი და ყოველნი მღვდელთ მოძღვარნი შემოკრბენ მცხეთას დიდსა ხუთშაბათსა, დიდისა სომხეთისა მიტროპოლიტსა ჰმართებს ნივთთა ზედა დგომად; და ქუაზნი საკურთხეველთათ გამოიხუნენ, და მიტრაპოლიტსა და ქადაგსა ეტზრთნენ კეტნი ქუაზთანი; წინათა კეტთა მიტრაპოლიტი შეუდგეს და უკანათა ქადაგი. თუ მწირველი იყოს, თეთრითა შესამოსლითა შემოსილ იყოს; თუ მწირველი არა იყოს თეთრისა ატლასისა ჩაჩი თავსა ებუროს მოყუნტუზვილი. და მეორეთა ქუაზთა მთავარ-ეპისკოპოზი ქუწმე უდგეს და წინა მივიდოდეს და უკანათა კეტთა მაწყურელი და უკანა მთავარ-ეპისკოპოზისა მოჰყვებოდეს; და რაჟამს განზავებდენ ტაკუკსა, ტაკუკი მაწყვერელსა ეტზრთოს; და რაჟამს განზაონ ტაკუკი, ქადაგისა კელითა დაიბეჭდვოდეს და ყოველთა ეპისკოპოზთა თვითო კოკაჲ მირონისა ეტზრთოს: და კე-

– 44 –

რეონებითა სვეტსა ცხოველსა გარე მოადგენ და კათოლიკე ეკკლესიისა გალობდენ.

„შემზადება... მირონისა ვითარ იგი სრულ იქმნების... წმინდასა სოფიას ზედ-მიწევნით გამოძიებული და გამოწულილვით გამოკულეული თვით კეთილ-მსახურთაგან და მოძღუართა ამისისა შეზავებისა და სრულებისათა. ხოლო მე ერთ გვარიცა კურთხევაჲ მინახავს იერუსალიმს, გარნა ამის ეკკლესიისასა სოფია-წმიდისა და ანტიოქელთა ეკკლესიისა ესთენ არს წესი წმიდისა მირონისა კურთხევისა და ესთენ ლოცვანიცა და თქვენ ვინადგან ამის ეკკლესიისა შედგომილნი ხართ, ამისითა წესითა გიღირს ბაძვა და მიმსგავსებაცა ძალი-საებრ“. 1)

აქა დაგვშთა საძიებელი მრავალთაჲ, თუ ოდეს მიიღეს

ქართველთა კურთხევად მიჰრონისაჲ; და ამისდა ცნობად მრავალ ჟამ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემდა შენ მიერ მოსაქსენებელსა ამას, და ესოდენ ვპოე საზოგადოდ ყოველთათვის, ვითარმედ ქალკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძვრისათვის ფასით ჰყიდდეს მიჰრონსა. ამისთვის ბრძანეს წათა მამათა, რათა არა ხოლო ანტიოქიას, არამედ სხუათაცა ეკკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდეს მიჰრონი. ხოლო თვსაგან ქართველთაჲ საგონებელ არს, ვითარმედ სიშორისათვის გზისა და რომელ ფრიად საშიშ არს უცხო თესლთა შორის კმელით ანტიოქიით ქართლს წაღებაჲ წესა მიჰრონისა, – ამისთვის თვთ ადგილსა დაწესებულ არს მათდა კურთხევად მიჰრონისაჲ. ²⁾

განგება დარბაზობისა.

რაჟამს იკურთხოს მეფე და დაჯდეს ტახტსა ზედა, ებისკოპოსნი ამა წესითა დასხდენ: ა) ბრძანოს ქართლისა კათა-

¹⁾ იხ. წ.-კით. ბიბლიოთ. ხელნაწ. №352.

²⁾ იხ. ქრონიკ. 47 გვ. და ქართ. ცხ. 117 გვ.

– 45 –

ლიკოსმან და დაჯდეს მარჯუწმით მეფისა ნატიითა და ბალიშითა; ბ) შემოვიდეს ჭყონდიდელი და დაჯდეს მარცხენით მეფისა ნატიითა და ბალიშითა; გ) შემოვიდეს დიდისა სომხეთისა მიტროპოლიტი და დაჯდეს კათალიკოზსა ქუჭმო ნატიითა და ბალიშითა.

შემოვიდეს მთ. ებისკოპოზი და დაჯდეს მიტრაპოლიტსა ქვემოთ ნატიითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს მაწყვერელი და დაჯდეს მთავარ-ეპისკოპოზსა ქუემოთ ნატიითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს აბზა ალავერდელი და დაჯდეს ჭყონდიდელისა ქუჭმოთ ნატიითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს ქიზიყელი და დაჯდეს აბზა ალავერდ. ქუჭმოთ უნაოდტ.

შემოვიდეს ქუმურდოელი და დაჯდეს ქიზიყ. ქვემოთ. ნინოწმიდელი არქიმანდრიტი – მაწყვერელ ქვ.

ანჩელ არქიმანდრ. ნინოწმ. ქვ.

- ტბევარი, იშხნელის ქვ.
- წურწყაბელი ანჩელის ქვ.
- წყაროს თაველი ტბევარის ქვ.
- ერუშნელი. წურწყამ ქვ.
- მანგლელი წყაროსთავ. ქვ.
- წინწყაროელი ერუშნ. ქვ.
- რუსთველი მანგლელის ქვ.
- წილკნელი წინწყაროელის ქვ.
- კაწარელი რუსთველის ქვ.
- ურბნელი წილკნელის ქვი
- მრუელი კაწარელის ქვ.

სამთავნელი ურბნელის ქვ.
ნიქოზელი მრუელის ქვ.

– 46 –

მამათ მთავარნი.

ვალაშკერტელი, ნიქოზ. ქვ.
ბოლნელი სამთავნელ ქვ.
კარელი ვალაშკერტელ ქვ.
ანელი ბოლნელის ქვ.
ხარჭაშნელი კარელის ქვ.
ტფილელი ანელის ქვ.
წალკელი ხარჭაშნელ ქვ.
ბანელი ტფილელის ქვ.
ჭერემ – ქალაქელი წალკელის ქვ.
დმანელი ბანელის ქვ.
დადაშნელი ჭერემ. ქვემოთ.
გიშელი დადაშნ. ქვემოთ.

მოდგნენ ყოველთა მონასტერთა მოძღვარნი და წინამ-
ძღვარნი და მათითა წესითა წინა მიუსხდენ ეპისკოპოსთა.

„მეფესა ჯვარის მტვირთველსა ათაბაგსა და სპასალარს
შუა მართებს ჯდომა. ვინცა ესე ლუთისა სწორთა მეფეთ მე-
ფისა არჩილის ბრძანებული და განაჩენი და ჩვენ გლახაკისა
ქართლისა ქათალიკოზისა მიქელისაგან დამტკიცებული შეუ-
რაცხჳყოს და ამა განაჩენსა ურჩეჳმნას, კათოლიკე ეკლესიისა-
გან განიხადოს და ურჩევისა პატიჳი მიეხადოს, ვითარცა ურჩისა
და სჯულისა გარდამავალსა და რომელიცა პატივი აქვნდეს,
იგიცა მოეძარცოს“.

იოანე II 720-752 წ. ამის დროს მიაწერენ არგვეთის
მთავართა – დავით და კოსტანტინეს წამებასა 741 წ. იხ.
საქარ. სამ., 330 გვ. და ვახ. ისტ., 116 გვ. შენიშ. ბაქრა-
ძისა. თეოფილაქტე ანტიოქიის პატრიარქისაგან (744 -751 წ.
ხელდასხმულს, დროთა შლილობისა გამო; ამა იოანესვე
მიაწერენ გოთელთა (ყირიმის ეპისკოპოსის) იოანეს (751-775)
კურთხევას-მცხეთაში, რადგან საბერძნეთში მიმავალი გზები

– 47 –

შეკრული იყო ხატთა მბრძოლთაგან. იხ. ისტ. საქართ. ბაქრად.
201-202 შენიშვნა, და სვინაქსარი 26 ივნისისა.

გრიგოლ I 752-759 წ.

სარმიანე I 760-774 წ. ესე სარმიანე ოდესმე შიო-
მღვიმეში იყო მწირველი ყველიერისა ხუთშაბათსა, დღე-
სასწაულს დღეს. ამ დღეს მოსრულიყვნენ ტფილისიდან
ეგვიპტელნი მწვალებელნი – იაკობიტნი: ამათ მიათვეს კა-
თალიკოზს ძღვენი – ხილელთა „თვისისა ქვეყნისაგან“, და
სთხოვეს კათალიკოზს ზიარება წმ. საიდუმლოთა. კათალი-
კოზმა გამოუძიებლივ აზიარნა იგინი თვისითა ხელითა და

წარვიდა მცხეთად. იმ ღამესვე ძილში ზეგარდმოეხილა სარმიანეს ესრეთი წინდაუხედაობა და უღირსებით შეურაცხება ხარისხისა მისისა. გამოღვიძებულმა ჰქმნა კრება ეპისკოპოსთა და მათის რჩევით დასწვა იაკობიტთა მიერ მორთმეული ძღვენი; ხოლო თვით მივიდა ღირსის შიო მღვიმელის უდაბნოში და ცრემლით სტიროდა ცთომასა თვისსა; სიზმრადვე ემხილა შენდობა და მიქცევა მცხეთად ამავე დროს მღვდელთ მთავართა კრებამ ეპისკოპოსის ფილიპეს ხელით წარმოუვლინა სარმიანეს შემდეგი წერილი: „დიდსა მამათ მთავარსა, მეუფესა ჩვენს სარმიანეს, გიხაროდეთ! შვილნი შენნი და სიწმიდისა შენისა მრწემნი, ყოველნი ეპისკოპოსნი გაუწყებთ, რათა არღარა დააშრობდე მოხუცებულსა გუამსა შენსა, რამეთუ მოწყალე ჰყუეს ღმერთი დიდებულისა მაგის წმიდისა შიოს მეოხებათა და გამოგზნდა უღირსთა მონათა მისთა, რიცხვთ ხუთთა და თვთოეულსა გვბრძანა, ვითარმედ „მიუტევა ღმერთმან სარმიანეს კათალიკოზსა ბრალნი მისნი და აწ შეუორგულეებლად მიიყუანეთ მწყემსი თქუენი“. აწ გვბრძანენ სიწმიდემან შენმან, რათა ყოველნი მანდა მოვიდეთ და მადლი აღუაროთ საკვრულთ მოქმედსა მამასა შიოს“¹⁾).

¹⁾ იხ. საქ. სამოთხ. 262-264 გვ.

თალელე 774-776 წ.

სამოელ VI 776-791 წ. ამის ჟამს (786 წ. 6 იან-

ვარს პარასკევ დღეს) ეწამა წმ. აბო ტფილელი¹⁾. ამ სამოელის ბრძანებით აღწერა ცხოვრება და მოწამეობა წმ. აბოსი მღვდელმა იოანე საბანის ძემ. აჰა თვით ბრძანება კათალიკოზის სამოელისა, რომელსაც წინ უძღვის: „თვესა იანვარსა ზ წამებად წმ. მოწამისა ჰაბოძისი, რომელი იწამა ქართლს შინა ქალაქსა ტფილის კელითა სარკინოზთადათა, გამოთქმუვლი იოანეს მიერ ძისა საბანისი, ბრძანებითა მიერ ქართლისა კათალიკოზისადათა“. „მე სამოელ ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზისადათა“. „მე სამოელ ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოსი იოანეს საბანის ძესა სულიერად შვილსა წმიდისა კათოლიკე ეკკლესიისასა და საყუარელსა ჩუენსა ლოცვით უფლისა მიერ გიკითხავ! მშვიდობაჲ იყავნ შენზედა და ყოველთა სახლისა შენისა კრებულთა ქრისტეს მიერ. ჩვენ თვთ უწყით წადიერებაჲ შენი ღუთის მსახურებისათვს და ღუთივ მიმადლებული შენი მეცნიერებაჲ საღმრთოთა წიგნთაჲ და გულს მოდგინებაჲ შენი, კეთილთა საქმეთა მოღვაწეებაჲ შენი. შენ თვთ უწყი სანატრელისა ამის ახლისა მოწამისა ჰაბოძისი, რომელი დღეთა ამათ ჩვენთა იმარტვლა მეოხად ქრისტეს მიმართ ყოვლისა ამის სოფლისა ჩვენისა ქართლისათვს; მნებავს, რათა დაიწეროს სანატრელისა ამისცა მარტვლობაჲ, ვითარცა პირველთაჲ მათ ქრისტეს მოწამეთა და დაიდვას იგიცა წმიდასა კათოლიკე ეკკლესიასა შინა

მოსახსენებლად ყოველთა, ვინ იყუნენ შემდგომად ჩუენსა. ამისთჳსცა მოვაველინე წიგნი ესე ჩემი ჳელითა ხსართან მღდელისა ჩემისათა; აწ მიიღე წიგნი ესე ჩემი და ლოცვაჲ ჩუენი და ჯუარისა დაწერაჲ ჳელითა ჩემითა და შეწევნითა ღუთის-მშობელისათა და წმიდათა მოციქულთათა და მოწამეთაჲთა, – ჳელ-ყავ გამოთქუმად სრულიად ჳემმარიტად, ვითარ იგი იყო და ვითარცა შენ თჳთ უწყი, და აღწერე მარ-

¹⁾ ქრონიკ. ჟორდანიათა 48.

ტვილობაჲ წმიდისა მოწამისა ჳაბოღისი და აღწერილი ჩვენ მოგვიძღუანე, რათა უმეტესად ლოცვა ვყოთ შენთჳს. მადლი უფლისა იყავნ შენზედა. ამინ“.

საკითხავი პასუხი წიგნისაჲ იოანეს მიერ. „მარადის საწადელი და თაყუანის-საცემელი ბრძანებაჲ ღუთივ პატრიოსნისა მამფლისა ¹⁾ და უფლისა ჩემისა ჳელითა სიწმიდის მოყუარისა სანთან მღუდელისაჲთა, რომლისათჳსცა აპყრობითა ჳელთა ჩემთაჲთა მადლი შეწირა უღირსებამან ჩემმან ყოვლად ძლიერისა და ქველისმოქმედისა ქრისტეს ღუთისა ჩუენისა, რომელმან არა დავიწყებულ ყო სიმდაბლე ესე ჩემი ღუთის შეწყნარებულთა წმიდათა ლოცვათა შენთა, რომელსა ესე ღირს ვიქმენ მიმთხუევად. და უფროს-ლა ვაქებ და ვაკურთხევ მოწყალეებასა ღუთისასა, რომელმან დაჳწერგა გულსა მამფლისასა ესე ვითარისა ამისთჳს ბრძანებად, რომელი სარგებელ და ნაყოფ სულისა და სიქადულ და სიხარულ ჳორცთა მექმნების საუკუნოდ მიმართ და სოფელსაცა ამას. აწ რაჲ მოვახსენო უფლებასა თქუენსა? მძიმე არს ჩემდა ორკერძოვე: უკეთუ ურჩ ვექმნე ბრძანებათა თქუენსა, წერილ არს – „შვილი ურჩი წარსაწყმედელსა მიეცესო“, და თუ ვისწრაფო მორჩილებად, მისთჳსცა იტყვს: „უდარესსა შენსა ნუ გამოემიებო და უძლიერესსა შენსა ნუ განიკითხავო“. ამისთჳს შიშმან და ზრუნვამან შემიპყრა მე და შეშფოთნა გონება ჩემი და დავეცი და მოვაკლდი მეცნიერებისაგან; არამედ უმჯობესად შევჳრაცხე მორჩილყოფად თავი ჩემი ბრძანებასა უფლისა ჩემისასა, რომლითა კვალად განვძლიერდი და აღვემართე ღუთისა სათნოთა წმიდითა ლოცვითა თქვენითა და

¹⁾ სიტყვა მამფალი (მამფლობელი, ანუ მმფლობელი) VIII-X საუკუნოებში მიეთვისებათ დამოუკიდებელ მეფეთა ქართლისათა, აგრეთვე მცხეთის კათალიკოზთაცა. მათი დამოკიდებული მოხელე, მათგანვე რაჲსამე „ფლობად დადგინებულ“ უწოდებდა თავის „ფლობად დამდგენს“ მამფლად. მამფალი შემდეგ საუკუნოებში თავის ადგილს და მნიშვნელობას უთმობს სიტყვას „პატრონი-ბატრონი, ბატონი“.

მარადის ძღუნის მიმპყრობელისა ღუთისა მარჯუწნისა თქუენისა ჯუარისა წერითა ჩემ უღირსსა ზედა, და რამეთუ ვის-

წავეცა ბრძენთ მთავრისა მის სოლომონის მიერ თქმული, ვითარმედ – „ჰბამევი ჯინჭველსა, მედგარო, და იქმენ მუშაკ მსგავსი მისა, ვითარცა იგი მან თვისსა უდიდესსა მარცხალსა მას იფქლისასა შებმა უყვის გულს მოდგინედ, ვიდრემდის აღიღის და წარიღის საზრდელად თვისა...“ მეცა გულსმოდგინე ვიქმენ უძლიერესსა ჩემსა აღებად და წადიერებად გულისაჲ ჩემისაჲ აღავსო უფალმან და აღწერე უღირსისა გონებისა ჩემისა შეკრებული მარტულობაჲ ქეშმარიტი და უტყუველი წმ. მოწამისა მადლითა და მეოხებითა ნეტარისა ჰაბომითა, და მიგიძღუანე უფალსა ჩემსა, რომლისათვის კვალად ვითხოვ ვედრებით – სათნო ყავნ უფალმან გულსა თქუენსა და გულსა ყოვლისა ქრისტეს მოყუარისა ერისა მორწმუნისასა, რომელნი აღმოიკითხვდენ, რათა ზიარ ლოცვათა თქუენთა იქმნეს კუალად დ მერმეცა უღირსებაჲ ჩემი“. 1) ქართველთა ეკკლესიის წმიდათა ცხოვრება, ღვაწლი და ტანჯვათა დათმენა ქრისტეს სახელისათვის ამა წესით იწერებოდა და ინახებოდა სამოდღვრებელად შემდგომთა საუკუნეთა. ამისთვის ჩვენ გვაქვს ძველი მოწმობა: „ხოლო შემდგომად მისა (ვახტანგ გორგასლისა) მოიწივნეს სპარსთაგან ქართველთა ზედა დიდნი ჭირნი და ფრიადნი სულნი მოსწყვდნეს და ქუწყანანი დაიპყრნეს და მრავალნი იწამნეს ქრის-

1) ესე წერილები და ვრცელი ჰაბოს ცხოვრება დაცულია „სვანურ მანუსკრიპტში“, რომელიც 1848 წ. სვანეთიდან ჩამოიტანეს ბროსეს ჩვენებით და ექსარხოსის ისიდორეს ბრძანებით და ეხლა ეკუთვნის „საეკლესიო მუზეუმს“, № 19. ესე აბოს ცხოვრება უმეტნაკლებოდ დაიბეჭდა საქართველოს სამღვდლოების საეკლესიო მუზეუმის ხარჯით და ყ~ დ სამღვდელი ეპისკოპოსის კირიონის ბრძანებით 1899 წ. აბოს სავედრებელი პარაკლისით. სახელოვანის მიქელ მოდრეკილის X საუკ „საგალობელთა“ კრებულში იანვარს **ზ** აღნიშნულია წმ. ჰაბოს დღესასწაული და მოთავსებულია ოთხი სხვა და სხვა სამწუხრო და საცისკრო საგალობელთა კანონნი. იხ. 176 გვ.

ტეს სახელისათვის, რომელთანიმე წიგნნი აღიწერნეს და რომელთანიმე დაშთეს აღუწერელად, გარნა ყოველნი აღწერილ არიან წიგნსა მას ცხოველთასა“ 1).

მღვდელი იოანე საბანის ძე კარგს ცნობებს გვამღვეს მასზედ თუ რომელი მოდგმის ერი მკვიდრობდა VIII საუკუნეში შავი ზღვის ნაპირებზედ და რავდენად ჰყვოდა მათ შორის ქრისტეს სარწმუნოება „მაშინ ვითარცა ეუწყა მთავარსა მას აფხაზეთისასა ნეტარისა ჰაბოსთვის, რამეთუ ახალ ნათელღებულ არს, განიხარა ფრიად ყოვლით ერით მისითურთ და მოუწოდეს მას მთავარმან მან და ეპისკოპოსთა და მღვდელთა და აკურთხევდეს და ნუგეშინის სცემდეს მას სიტყვთა ცხორებისათა და ახარებდეს ქრისტესთვის და საუკუნოდსა მის ცხორებისათვის... და იხილა მან (ჰაბომ) ქუეყანა იგი სავსე ქრისტეს სარწმუნოებითა და არავინ ურწმუნოთაგანი მკვიდრ იპოების საზღვართა მათთა. რამეთუ საზღვარ მათდა არს ზღუაჲ იგი პონტოისა, სამკვიდრებელი ყოვლადვე ქრისტიანეთა

მისაზღვრადმდე ქალდიადსა, ტრაპეზუნიად მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარეადსა და ნაფსადს ნავთსადგური და არს ქალაქები იგი და ადგილები საბრძანებელად ქრისტეს მსახურისა იონთა (ბერძენთა) მეფისა... ²⁾ ამა ცნობებს ამოწმებს თვალსაჩინოდ მცხეთის მეტაფრასი XIII საუკუნისა: „...ხოლო ერეკლე მეფემან (ვიზანტ. იმპ. VII საუკ.) ისწრაფა და ყოვლით კერძო შეიკრიბა ლაშქარი და ურიცხვი ერი მბრძოლთა ნათესავთაგან მრავალთა და ევკსქნი პონტოდთ (შავი ზღვა), რომელ არს ზღვა ვრცელი ჩრდილოთ კერძო, წარემართა სიმრავლითა ურიცხუთა ნათესაობისათა (622 წ.) და ჰყვა მისთანა ცოლი თვისი მიიწია რა ტრაპეზუნდედ, სანახებთა (სამზღვრებთა) სამეგრელოსათა, უშვა ძე, რომელსა უწოდა ერეკლე. ³⁾ აი უცხადესი საბუთი, რომ ტრაპიზონდი და

¹⁾ შიომღ. მამათცხ. 364 გვ.

²⁾ იხ. წმ. ჰაზო ტფილელი, 1899 წ. 18 გვ.

³⁾ იხ. ქრონიკ. I, 64 გვ.

მისი მიდამო ხეობანი ძველის ძველად სამკვიდრებელი იყო ქართველთა ტომისა, აქ აყვავდა ქრისტიანობა და აქედგან გავრცელდა იგი საქართველოსაკენ.

მეშვიდე საუკუნიდგან დაწყებული თითქმის ოთხასის წლის განმავლობაში არაბები ბატონობდნენ საქართველოში და მთელი მცირე აზია გადათელ-გადმოთელეს. არაბები სდევნიდნენ ქრისტიანობის მქადაგებელთა, თავის ბატონობის ურჩთა და სჯულის (მაჰიადის) მოლალატეებს. გარეშე ამისა არაბების დროს, სხვა შემოსეულ მტრებთან შედარებით, ქართველებს შეღავათი ჰქონდათ; ამის გამო არაბების მფლობელობის დროს გაძლიერდა ქართველთა შორის ეროვნული გრძნობა და ქრისტიანობა. არაბნი ისე უდიერად არ ეკიდებოდნენ სამღვდელოებას და საქრისტიანო ტაძრებს, როგორც სხვა მტარვალნი. სტეფანოზ ადარნასეს მის დროდგანვე ჯვარპატიოსანში, პარასკევსა და ხუთშაბათსა, მახლობელ მღვდელთმთავართა კრება დაწესდა კათალიკოზის მოთავეობით და დაუწერა (სტეფანოზმა) კრება ყოველთა პარასკევთა და მუნ შეკრბიან ყოველნი ებისკოპოზნი და მღვდელნი მის არისანი კათალიკოზსა თანა წინაშე პატიოსნისა ჯუარისა და ადიდიან პარასკევი, ვ~ა დიდი პარასკევი; ხოლო საკათალიკოზო არნ კრება ყოველთა ხუთშაბათთა და ადიდიან წმიდად სიონი, ვითარცა დიდსა ხუთშაბათსა, საიდუმლოსა თანა ჯორცითა და სისხლითა. ხოლო მცხეთას საეპისკოპოზოსა (სამთავრო) არნ კრებად ყოველთა შაბათთა და წესებად პირველ მოწამისა სტეფანესი და წმ. აბიბოს ნეკრესელისა ებისკოპოზისა.“ ¹⁾ სწორეთ არაბების დროდგან (VIII საუკ.)

ქართველთა ეკკლესია განთავისუფლდა ანტიოქიის პატრიარქთა ბატონობისაგან და მის შემდეგ „იქმნა კათალიკოზი ქართლისა სწორი პატრიარქთა თანა... და მწყემსად ქართლისა გაღმა გამოღმა კახეთისა, შაქისა, შირვანისა, სვანეთისა, ოვსეთისა

და ყოველსა ზემო ქართლსა და სამცხე-საათაბაგოსა“... ან-ტიოქიის პატრიარქი სწერს „მიგვიცემია ხელმწიფება შეკრ-ვისა და განსხნისა, რომელი შეკრას, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განჰხსნას ქუეყანასა ზედა, ხსნილ იყოს იგი ცათა შინა... ამა კრებისა მიერ დაგვიმტკიცებია პატ-რიაქად (მცხეთის კათალიკოზი). ნუ იქმნებინ მიტროპოლიტი ნუცა ებისკოპოზი კათალიკოზისა შეუნდობრად. ხოლო უკე-თუ იკადროს ვინმე მთ.-ებისკოპოზმან, გინა მიტროპოლიტ-მან, ანუ ებისკოპოზმან და დაიპყრას ხარისხი და ეკკლესია ძალითა კათალიკოზისა უკითხავად და შეუნდობელად, ანუ იკურთხოს მეფე, გინა მთავარნი, ანუ მთ-ებისკოპოზნი და მიტროპოლიტ ებისკოპოზნი – განიკვეთნენ. ხოლო ოდესცა ენებოს შემზადება და კურთხევა მირონისა, აკურთხოს თვსსა ეკკლესიასა (სვეტიცხოველში).“¹⁾ თვთ მურვან ყრუს ცეცხლი-თა და მახვილითა შემოსევის დროს, როდესაც საქართველო-ში, შავის ზღვის პირამდე აუარებელი სისხლი იღვრებოდა, აი ამ დროს ერთს მაჰმადიანს არაბს ძილში უნახავს მაჰმადი რომელსაც უბრძანებია – „მოუცემია ღმერთსა ძლევაჲ ჩვენდა ვიდრე აღსრულებადმდე ათთა მეფეთა, ვითარცა ჰრქუა აბ-რაამს და აგარს. არამედ ეკკლესიათა ღვთისათა და კაცთა ღუთის მსახურთა ეკრძალეზოდეთ, ვითარცა იგი გამცენ ყურანსა შინა ჩემსა.“²⁾ ჩვენ შემდეგ დავინახავთ, რომ განძლიერება ქრისტეს სარწმუნოებისა და ეროვნული გრძნობისა ქართველთა შო-რის არ შემდგარა და დაგვირგვინდა ოქროს საუკუნით.

კირილე 791-794 წ.

გრიგოლ II. 795-797 წ.

სამოელ VII. 798-801 წ.

გიორგი II 802-805 წ.

გაბრიელ I. 806-809 წ.

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ 171-172 გვ.

²⁾ იხ. იქვე 176 გვ.

ილარიონ I. 810-812 წ.

არსენი I. 813-815 წ.

ევსუქი 816-818 წ.

კლიმენტოს 819-832 წ. ამან აღაშენა ზედაძენის

ტაძარი, დღემდე მრთლივ დაცული. წინად იყო ზედაძ-ენის წინამძღვრად, მერე შიო მღვიმის ლავრის არქიმან-დრიტად. დაახლოვებით ამის ჟამს (826 წ. იანვრის 29) აწამეს აგარიანთა მეფე აშოთ კურაპალატი, რომელმან „პო-ვა კლარჯეთის ტყეთა შინა კლდე, რომელი პირველ ვა-ხტანგ გორგასალს ციხედ აღეშენა, სახელით არტანუჯი,

აოხრებულ იყო ბაღდადელისა მის ყრუობითგან. იგი განაახლა აშოთ და აღაშენა ციხე და მას შინა ეკვლესია წმ. მოციქულთა პეტრესი და პავლესი და შექმნა მას შინა საფლავი თვისი... დაესხნეს მას (აშოთსა, სარკინოზნი უცნაურად... და შეივლტოდა აშოთ ეკვლესიად და მოწყლეს იგი მახვილითა საკურთხეველსა ზედა და შეისვარა საკურთხეველი იგი სისხლითა მისითა, რამეთუ დაკლეს იგი მუნ ვითარცა ცხოვარი, აღსავალსა საკურთხეველისასა და სისხლი იგი მისი დღესაცა საჩინოდ სახილველ არს ¹⁾...

ბასილი I. 833-855 წ. ამას მიეწერება აღშენება

ტფილისის წმ. ანდრია პირველ წოდებულის (ეხლა იოანე ღვთისმეტყველისა, ვერაზედ) მშვენიერი ტაძრისა, რომლის სამხრეთის კარების თავზედ დღემდე დაცულია ხუცური ასომთავრულით წარწერა: „...ვინაიდგან ჩემებრ ბრალეულთაგან სარწმუნოებითა კეთილ შთამომავალნი კეთილად ქმნილნი, ამისთვის მეცა შვლი ჭემმარიტისა ემბაზისა, გარნა სახელით ოდენ ქრისტიანე, ხოლო საქმით ურჩი და ყოვლად უშიში, ღუთის ბრძანებითა უღირსი ბასილი ქართლისა მთავარეპისკოპოზ ყოფილი მე კეთილ ნაშრომისა იობისა უნდოთა ამათ მცირეთა ნივთთა მიერ, გულსმოდგინებით მსასოებელი

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. I, 188 გვ.

შენი, ცეებრსა ამას გიმკობ საყდარ-სართულსა, სამსახუროსა ამას კადრსა, შორის ყოვლისა სოფლისა მომნადირებელთა სარწმუნოებასა ზედა მართალსა სამართალსა, ათორმეტ თავად აღრაცხილსა, დასსა მოციქულთასა თანამოსაყდრეო და სწორო ანდრია! ხოლო მე ვითხოვ, შეიწყნარე ნაცუალ საგებელად ჩემთვის და საყუარელისა ძმისა ჩემისა ერისთავთ ერისთავისა ქართლისა, ამირთა ამირისა რუისთავისა და შვდთა მთეულელთა პატრონისა აბულსანისათვს და უპირშმოესისა, ძმისა ჩემისა შვლისა დავითისათვს, ვიდრემდის დაუდგრომელსა ამას და წარმომდინარესა სოფელსა შინა, ხოლო... ვიყუნეთ მშვიდობით დაცულ საძუალეთა ამათ შინა. ქორონიკონსა...“ უკანასკნელი შვიდი სიტყვა ეხლა აღარ არის, რადგან ამ ოციოდე წლის განმავლობაში მოუმტვრევიათ და ამოკითხულია წინად განსვენებულის პ. იოსელიანისაგან ¹⁾. ამის დროს ეწამა წმ. კონსტანტინე ქართველი 853 წ. 10 ნოემბერს წმ. გიორგის დღესასწაულსა. ²⁾.

მიქელ II. 856-858 წ.

დავით I. 859-861 წ.

არსენი II. 862-865 წ.

იოანე III. 865-867 წ. მე გიორგისა, რომელი იყო

უშვილო. ესე გიორგი თავის ცოლთან ერთად მივიდა შიო მღვიმელის უდაბნოში, ევედრებოდნენ ღირსსა შიოს შვილიერებასა. შესემნილ იქმნა ვედრება მათი და დაეზადათ ესე ყრმა, რომელიცა მიიყვანეს იმავე უდაბნოში და მონათლეს

ელია წინამძღვრის ხელითა და უწოდეს სახელად იოანე. შესრულდა ათის წლისა, მიიყვანეს წმ. შიოს უდაბნოში, სადაც აღიზარდა მამათა მიერ მის უდაბნოდსათა, „რომელი ესე ყრმა არს იოანე ქართლისა კათალიკოზი, რომელი ყოვლითურთ იქმნა სწორ იოანე ოქროპირისა, რომლისა სათნო-

1) იხ. Древ. г. Тифл. 34 გვ.

2) იხ. ბაქრ. ისტ. 218-219 გვ.

– 56 –

ებანი და საქმენი უკეთუ ვისმე უნდენ ცნობად, მიიღედ ხელად მისთვის აღწერილი წიგნი და მუნით ჰსცნობდინ ¹⁾). ამან დააწესა დღესასწაული კონსტანტინე მთავრისა 22 ნოემბერს, რომელიც ეწამა ბაღდადში 849-854 წ. ამა წმ. კონსტანტინეს დღესასწაული და სრული საგალობელთა კანონი დაცულია მიქელ მოდრეკილის კრებულში 22 ნოემბერს ქვეშე ²⁾).

სვიმონ I 867-878 წ. ამა სვიმონს მიეწერება შესანიშნავი ხუცური ასომთავრული ხელნაწერი ტყავზე „იაკობის ჟამის წირვა“. ამ ხელნაწერში მოთავსებულია: ჟამის წირვა 1-95, კურთხევა ებისკოპოზისა 96-101,; წიგნის მკითხველისა 101-104; დედათ დიაკონისა 104-110; მღვდელთა, გინა თუ ებისკოპოზთა 110-121; ხუცესისა 121-130; ქორებისკოპოზისა 130-135; ებისკოპოზისა და კათალიკოზისა 135-154; ზადიკისა „რომელ არს საგზაური მიმოსაღებელი საკურთხეველი 154-164 გვ. აქა-იქა ამ ხელნაწერში ჩვენ ვკითხულობთ: „მოიხსენე უფალო და ადიდე მომგებელი, ამა ჟამის წირვათაჲ სვიმონ ქართლისა კათალიკოზი და შეიწყალენ და ადიდენ იოანე აწყვერელი ებისკოპოსი და ეფრემ წილკნელი... უკეთუ ებისკოპოზი იკურთხებოდეს, ესე ლოცვაჲ მთავრ ებისკოპოზმან წართქუას, და უკეთუ კათალიკოზი იკურთხებოდეს – მანგლელმან წართქუას“, ბოლოს: „...მე ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზმან სვიმონ დავეწერენ წმინდანი ესე ჟამის წირვანი სამღვდელთ-მოძღვრად“... ³⁾

ბასილი II. 879-901 წ. ძე დიდისა პატრიკის ვაჩესი.

1) იხ. საქ. სამოთხ. 261-262 გვ. ამა იოანეს ცხოვრებას საბინინი შეცდომით მიაწერს XI საუკ., რადგან ამა იოანეზედ აღსრულებულის სასწაულის აღმწერი კათალიკოზი ბასილი, ძე დიდისა პატრიკისა ვაჩესი, დაახლოვებით სცხოვრებდა 874-901 წ.

2) იხ. საქ. სამ. 168 გვ. და ჟამნში 10 ნოემბერი.

3) ამ ხელნაწერზე იხ. ბაქრ. ისტ. 221-222 გვ.

– 57 –

ამან შეჰკრიბა ერთად და აღწერა სასწაულნი ღირსისა შიო მღვიმელისა. ბასილი მოგვითხრობს, რომ წმ. შიო განითქუა ნიშებითა და სასწაულებითა რომელნი უკეთუმცა ბერძენთა შორის ქმნილ იყუნეს, ძლიმცა აღსარიცხველნი წერილნი შეექმნა;

გარნა ვითარცა არს ნათესავი ქართველთა მარტივ და ამასთანა ლიტონიცა, არავინ ილუაწა აღწერად. გარნა ესე მცირედი თითო სახედ სხუათა და სხუათა მოსახსენებელთა შინა ჩემ მიერ პოვნილი არა დავიცონე ერთად შეკრებად, ვინათ-გან თვთ მეცა მრავალთა თუალითა ჩემითა მხილველ ქმნილ-ვარ სასწაულთა წმიდისა ამის და დიდისა მამისა შიოსთა, თვთ ჩემზედაცა აღსრულებულთა და სხუათაცა მრავალთა და ვითარცა ღმერთმან ძალი მოგუცეს, ყოველი გარდამოვსცეთ სიყუარულსა თქუზნსა“¹⁾).

მალაქია I. 901-917 წ. ამის ჟამს დინარ დედოფა-ლმა კახელნი მოაქცია სომეხთა წვალებისაგან მართლ-მადი-დებლობად (კახეთ. ცხ. 97 გვ.) ამა წვალებას კახელნი აღი-არებდნენ ქასრეს შემდეგ. დინარი იყო მეუღლე ჰერეთის მპყრობელის ადარნასე პატრიკის ძის იშხანიკისა და ასული ადარნასესი და დად გურგენ ერისთავთ-ერისთავისა. საქართველოს განაპირად მართლ-მადიდებლობა მტკიცდებოდა ქართ-ლიდამ და დინარიც ხომ აქაური იყო. ამის ჟამს, 912, აწამეს სარკინოზთა ყველის ციხეში წმ. გობრონ (მიხაილ) ყველის ციხეში, მეფობასა გურგენ ერისთავთ-ერისთავისასა († 941). გობრონის ცხოვრება და მოწამეობა აღწერა სტეფანე მტბე-ვარმა, სანანოძს ჩემ აშოთ კუხის († 918) ბრძანებით. ბაქ-რადის ისტ. 228 გვ.

მიქელ III. 918-948 წ. მოხსენებულია გრიგოლ ხან-ცთელის ცხოვრების ბოლოს წარწერაში ამის ჟამს (922 წ.) მოვიდეს სარკინოზნი, რომელთა უხმობენ საჯობით, და მოტ-ყვენეს კახეთი და დაწვეს ჯვარი, მცხეთა და შეიქცეს და

¹⁾ იხ. საქ. სამოთხე 253 გვ.

წარვიდეს და წარიტანეს თანა ჯვარი პატიოსანი დაჭრილი. და შემდგომად მისა შეედვათ სნება მუცლისა და გულის ხმა ჰყვეს, რომელ ჯვარისაგან ევნოთ. ამისთჳს შეკრიბნეს ნა-წილნი და წარმოსცნეს ქართლსავე, ხოლო მათ ჩაკრიბნეს ნაწილნი იგი ბუდესა შინა და აღმართეს ადგილსავე თჳს-სა“¹⁾).

დავით II 949-955 წ.

არსენი III. 956-972 წ. ვაჩეს ძე. არსენი პირველად მოღვაწეობდა შიომღვიმის უდაბნოში, სადაც სთარგმნიდა ბერძულიდგან გრიგოლ ნოსელის დოღმატიკონსა და სხ. ამისათჳს აი მოწმობა დიდის მეფის დავით კუროპალატისა († 1001 წ.): „მე მაშინდელი კაცი ვარო, ოდეს (934 წ.) არსენი და როჯიდი ჭამად, მარჯუენასა გუერდსა ზედა წვა, ნოსელსა იკითხვიდა და დოღმატიკონსა აწამებდა (შიომღვი-მეში)“²⁾).

არსენი იყო სამცხიდან „სანახებთაგან საფარით“ ...მრავალნი დაემოწაფნეს წმ. იოანეს (ზედაზნელსა...) და შემდგომად ოთხას ოთხის წლისა (550, ანუ 557+404=954, ან

961 წ.) გამოიძია წმიდამან მამამან ჩვენმან არსენი ქართლისა კათალიკოზმან წმინდათა ცხოვრებანი, შეკრიბნა, „განახლა და განავრცნა წმ... კათალიკოზმან არსენი აღწერა მათნი საგალობელნი, რომელთაგან მცირედია დაბეჭდილი დღესა³⁾).

მანვე აღწერა-მოთხრობა განყოფისათვის ქართველთა და სომეხთა სარწმუნოებრივი ერთობისაგან, ⁴⁾ რომლის აღწერის მიზეზი მისცა სომეხთა მოძრაობამ კვლავ შეერთებისთვის (965-970) ქართველთა თანა; ამას გარდა აღწერა ცხოვრება იოანე ზედაზნელისა და მოწაფეთა მისთა; კანონი-სა

1) იხ. ქ. ცხ. I 197 გვ.

2) იხ. ქრონიკ. ჟორდანიასი I, 309-311 გვ.

3) იხ. იქვე 79 გვ. შენიშვ.

4) ეს წერილი იხ. ქრონიკ. I ჟორდანიასი 313-312 გვ.

– 59 –

გალობელი წმ. ნინოსი¹⁾). ამა არსენმა დააზავა 958 წ. დიმიტრი მეფე და ძმა მისი თეოდოსე კვირიკე ქორიკოზის გამო ამ ცოტა ხანში აღმოჩნდა მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძრის ძველ ხელ ნაწერთა ფურცლებში ახალი ვარიანტი (XII საუკ. ხელნაწერი) წმ. ნინოს ცხოვრებისა ეკკლესიაში საკითხავად შეწყობილი ამა არსენისაგან. აჰა ბოლო სიტყვაობა ამა ხელნაწერისა: „წმიდანო მამანო და ძმანო! ესე ნეტარისა ნინოსს ცხორებად შეუწყობლად და განზნეულად ქართლისა მოქცევისათანა და ჰანზავსა მეფეთასა თანა არეულად სწერია, ვითარცა თქუწნ უწყით: რომელიმე თვთ მის წმინდისაგან მოთხრობილად, რომელიმე მეფისა მირიანისაგან, სხუდ იაკობ მდღლისაგან, სხუდ აბიათარისაგან, სხუად კვალად სიდონიასაგან. გარნა წინაუკუანა და უკუანა წარიგვიე და ერთი პირი. და ამისთვს საეკლესიოდ მკითხველთათვს ფრიად საწყინო იყო და მსმენელთათვს უჯმარ და ვერსაცნაურ. ამის პირისათვს დაფარულად მდებარე იყო და თანა წარვზხდებოდეთ მოთხრობასა ღვაწლისა მისისასა, დღესა კსენებისა მისისასა, რომელი ესე დიდი ზღვევად არს ყოველთა მორწმუნეთათვს და უფრომსად ჩუწნ ქართველთა სასწაულთა და შრომათა და ღუაწლთ მისთა დავიწყებასა მიცემად, რომელი იგი ღმერთმან ადიდა და რომლისა მიერ განათლდა ნათესავი ჩუენი და ღუთის მეცნიერებად პოვა. ამისთვს ვიკადრე თვთ მის წმიდისა მეოხებითა თანა შეწევნითა და თქუწნთა ბრძანებათა მრავლებითა მე უნდომან მტუწრმან ფერხთა თქუწნთამან ყოვლად (უღებად) ცხოვრებულმან და ა... უღირსმან არ...ნი (ამისა) აღწერად (მეფობასა დი) მიტრისასა. მშობელთა... ღზრდით სულიერითა ღვაწლთა და ქადაგებ... სასწაულთა შემდგომითი შემდგომად მიწყვალიტონითა სიტყვთა იგი პირი, რომელი ძუწლსა შინა სწერია, არცა შემიმატებია, არცა დამიკლია. არამედ ძალი სიტყვსა და

1) იხ. საქ. სამ. 301 გვ.

გამოცხადებად საქმისად მოკლედ და მარტივად წარმომითქვამს; და მრავალ კაცსა და მასვე თანა აღრეულობასა ჰანბავისასა თანა წარვხდილვარ. და უკეთუ რამე შესავალად თხრობისა, ანუ ადგილ-ადგილ შესაკრავად სიტყვსა სიტყუად გვწმარებია, იგიცა საღმრთოთა წიგნთაგან და წმიდათა მიერ თქმულისა-გან არს და ყოველი ჭეშმარიტი და ჭეშმარიტებით აღწერი-ლი და წამებული მათ მიერ აჰა, წინაშე თქუწნსა არს, შე-ზღუდვილნო საღმრთოთა სიყუარულითა და მარადის მო-სურნენო წმიდათა ღვაწლისანო! იკითხევდით და ერსა წარ-მოუთხრობდით სადიდებელად ლუთისა და პატივად, რომლი-სად არს დიდებად...“ დიმიტრი მეფე, მე გიორგისა და ძმა ლეონისა და თეოდოსესი, გამეფდა 957 წ. † 981 წ. ამა დემეტრეს ებრძოდა მისი ძმა თეოდოსე და არსენ კათალი-კოზის მეცადინეობით დაზავდნენ ერთმანეთს ¹⁾).

პირველში, 934 წ. არსენი მოღვაწეობდა შიო მღვი-მეში, სადაც ამ დროს ახლო ხანში უთარგმნია „დოღმატი-კონი“ (წერ. კითხ. საზ. ბ. № 1463), ამ ხელნაწერზედ იპო-ვება დიდი დავით კუროპალატის (†1001 წ. ზემოდ მოხსე-ნებული მინაწერი.

ბასილი III. 973-983 წ თანამოღვაწე დავით ხახუ-ლელისა დიდებულს ხახულის ლავრაში.

ოქროპირი იოანე Iწ 984-996

ილარიონ II. 996-1002 წ. ამის ბრძანებით სთარგ-მნა წმ. ეფთვიმე ათონელმა მათეს სახარების განმარტება ბერძულიდამ. იხ. ანდერძი ეფთვიმესი *путев. Зап. по кахет.* 137 გვ. უკანასკნელ ნებსით განემორა საყდარსა საკათალი-კოზოსა.

სვიმონ II 1002-1012 წ. ამის კათოლიკოზობის ჟამს აღშენდნენ ქუთაისის მშვენიერი, ოდესმე დიდებული ბაგრატის ტაძარი და ბედიისა საეპისკოპოსო, სამურზაყა-

1) იხ. იმერეთ. ცხ. 181 გვ.

ნოში, ვგონებ ამა სვიმონმა განაახლა ძველი საეკკლესიო, ტიბიკონი და მასთანავე განჰკარგა წესი ეპისკოპოსთა და სხ. სამღვდელო პირთა კურთხევისა.

მელქისედეგ I 1013-1042 წწ. მელქიზედეგი ფრიად შესანიშნავი და განათლებული პირია საქართველოს ეკკლე-სიის XI საუკ. ისტორიაში, აღზრდილი სამეფო კარზედ. მი-ზეზი ეს არის, რომ მელქიზედეგი ასე თამამად მოგზაურობს საბერძნეთში, რომლის იმპერატორ ბასილთან შინაურულად მიდის-მოდის. მელქიზედეგს უნდა მიეწეროს, სხვათა შორის საბერძნეთის სამეფო ოჯახის დამოყვრება ჩვენ მეფეებთან (ბაგრატ IV და სხ.)

შემდგომად ამისა წმინდამან მეუფემან კათალიკოს-პატრიარქმან მელქისედეგ მოიგო ქართლისა მონასტერი პალავრა ოთხითა სოფლითა და წუქეთი შესავლითა მასითა, ყინცვისი შესავლითა მისითა და შინდობის ნახევარი, კურბითს, რაა-ზნაორი კარგი სოფელი ერთი; ჩუჩეთს უბანი ერთი, მიწა და ვენახი სასეფო. ზეგანთა სოფელი შიდარი და კუხეთს ახატანს უბანი ერთი და ნოსორნა სოფელი ერთი; და ჰერეთს მონასტერი დიდითა ძალითა და ლაგოდეხი. და ჰერეთსვე კატეხისა ეკკლესია შესავლითა მისითა; და კაკს ვაჭარი ათორმეტი და ზიარი სოფელი დიდი ¹⁾. ესე ყოველი სოფლები, რომელი მან მოიგო, და რომელნი სოფელნი ძველად ჰქონდეს სვეტსა ცხოველსა და კათოლიკე ეკკლესიასა, და სხვა შესავალნი რაც იყვნეს – მოახსენა ბაგრატ კუროპალატს და შეუვალად გახადნეს და მისცა სიმტკიცე შეუვალობისა; და სხვა რომელნიმე შესავალნი ამას წმიდისა დედა-ქალაქისა – ცხვარი, ცხენი, ღვინო ზედაშენი და რაცა იყო, ყოველი ალი ამირმა ამოაგდო და ახადა ამას წმიდასა კათოლიკე ეკ-

¹⁾ ს. ზიარი დღესაც არსებობს სიღნაღის მაზრაში, ს. გურჯაანის დასავლეთით მაღლა მთის დავაკებაზედ, ს. ფხოვლის ჩრდილო დასავლეთით, გადაჰყურებს მდ. ალაზნის და ივრის ველ-მინდვრებს და ეკუთვნის თ თ ანდრონიკაშვილებს, აბაშიძეებს და სხ.

– 62 –

ლესიასა; ¹⁾ და ყოველნი სოფელნი, რომელნი წმიდასა კათოლიკე ეკკლესიისანი არიან, ააშენა, დადგნა ყოველგან სახლნი და ააგნო ეკკლესიანი ყოველნი, რიცხვით ყოველნივე და შემდგომად სამხრით სადიაკვნოსა წმ. მოწამეთა სამარტვილოსა შიგინ შექმნა საფლავი თვისი და დააყანა საფლავსა ზედა თვისსა გაზრდილი მისი იოანე და უჩინა ამას საკურთხეველსა ჟამის მწირველსა და მისცა თეზს ²⁾ გლეხი სამი ფომითა (ფუმი) სრულითა, ვენახი ერთი, მიწა ერთი, წისქვილი ერთი, ჭალა და ოტათლოანს გლეხი ერთი, ციხედიდს გლეხი ერთი, ორივე ფომითა სრულითა და ვენახი ერთი. მცხეთას სენაკი ერთი, ბოსელი, ყანა, ვენახი. ესე ყოველი ხელ-შეუვალად თავისუფლად მისცა და გაირიგა სამკვიდრო სასულიერო ალაპნი და მოსახსენებელი და გარდაიცვალა წმიდა ესე ³⁾. მელქისედეგ კათალიკოზმა განაახლა სხვათა შორის: ა) სვეტის ცხოვლის ტამარი, რომლის ჩრდილოეთ კედელზედ მაღლა საშუალ კარნიზის ქვეშ და ჩუქურთმიან ჯვარს აქეთ იქით მომწვანო ყველის ქვაზედ აწერია ხუცური ასო მთავრულით: «ქ. ნებითა:.. ღვთისათა:.. განათლდა:.. ახლად:.. სამირონო ესე:..» ბრძანებითა ქრისტეს მიერ ქათალიკოზის მელქიზედეგისითა: შეიწყალე უფალო

¹⁾ ალიამირი ტფილისისა შუაბისძე წინამოადგილე საჰაკიჯამირისა 790-840 წ.) ამის შემდეგ მცხეთა ჯვარპატიოსნიანად ააოხრეს სარკისნოზთა 922 წ. (ქ.-ცხ. 197 გვ.)

²⁾ ს. თეზი მდებარეობს მდ. ქსანსა და ოკამს შუა, 1868 წლამდე საეკკლესიოდ ითვლებოდა; მისი გაუგებელი მიხეილ ბერი – არხიმანდრიტი

† 1830 წ. და მარხია სამთავისის ტაძრის ეზოში, დასავლეთის მხრივ.

³⁾ სრული პირი ამა შესანიშნავი გუჯრისა იხ. დ. ჩუბინაშვილის პირველად გამოცემულ ქრისტომატიამი, 1846 წ. ქართლის ცხოვრები-დამ და სხ. ცნობები ჩვენ მოვიყვანეთ იმიტომ, რომ კათალიკოზი მელქისედეგი არც ერთს სიაში არ იხსნიება, არ ვიცით კი რა მიზეზით, თუმცა მემატთანე თანამედროვე ადნიშნულ შემთხვევულებათა, ესევე მშვენიერი სრული გუჯარი მელქიზედეგისა იხ. ქრონიკ. II ჟორდანასი 31-36 გვ.

– 63 –

მონა:.. შენი:.. ამისი გალატოზნი ოთხნი ამინ», ბ) აღაშენა დასავლეთით მშვენიერი გალავენის კარის ბჭე (დღეს ამოშენებული, ამოქოლილი). აჰა წარწერა ასო მთავრული კარი-ბჭის თაღზედ: «ქ. ადიდე შენ მიერ დამყარებული მეუფე ჩვენი ქრისტეს მიერ მელქიზედექ ქართლისა კათალიკოზი, რომელმან აღაშენა წმ. ეკლესია სულისა მათისათვის...» გ) ჭერემის საეპისკოპოსო ტაძარიც, რომლის საფუძველთან დატანებულ ქვაზედ წარწერაში იხსენიება. იგი იხსენიება მცხეთის სვეტი ცხოვლის ქარტაში და გრიგოლ ღვთის-მეტყველის წიგნში ¹⁾ სვეტს ცხოველს შესწირა მრავალნი წმ. ნაწილნი, ხატნი და ჯვარნი, მათ შორის შესანიშნავი საქადაგე ხატი, მრავალ ნაწილიანი, რომლის შემდეგში თავგადასავალს მოვიყვანთ წარწერებიანათ შემდეგ. ²⁾ ამან შეადგინა სია სვეტი ცხოვლის უძრავ-მოდრავ ქონებისა, რაც კი მოიპოვა საბერძნეთში და საქართველოში და იმ ქონების ხელუხლებლობის დამტკიცებას ასე ევედრება მეფეებს – ბაგრატს და კვირიკეს: «ღვთივ დიდებულნო, ძლიერო ბაგრატ აფხაზთა მეფეო და ნებიტა ღვთისათა ყოვლისა აღმოსავლეთისა კუროპალატო და ძლიერო მეფეო კვირიკე! ესე დაწერილი და განგებული სულისა ჩემისათვის ხელითა თქვენიტა დამიმტკიცეთ» ³⁾ 1059 წ. ათონიდამ მოვიდა საქართველოში გიორგი მთაწმინდელი, თან მოიტანა მრავალი ხელ ნაწერი საეკლესიო წიგნნი და მიმავალმა თან წაიყვანა რამდენიმე ყრმანი განსასწავლებლად ათონის მთაზედ.

იოანე V (ოქროპირი) 1042-1063 წ. საფარელი აღიზარდა ანტიოქიის მახლობლად ქართველთა ლის მშობლის მონასტერს კალიპოსში. მელქისედეგის საბერძნეთში უკანასკნელ მოგზაურობის დროს ესე იოანე განაგებდა საკათალიკოსო

¹⁾ იხ. ისტ. ბაქრად. 257 გვ.

²⁾ იხ. 1605-1615 წ. ქვეშე იოანე კათალიკოზი.

³⁾ იხ. ქ.-ცხ. 221-222 გვ.

– 64 –

საყდარსა. „გარდაიცვალა წმიდა ესე (მელქისედეკი) და აწ წარუმართონ ღმერთმან ოქროპირს, მელქისედეგისაგან შვილად გაზრდილსა; დაჯდა კათალიკოზ-პატრიარქად ოქროპირი“. ამანაც მრავალნი შემატნა დიდსა კათოლიკე სამოციქულო ეკკლესიასა და აღაშენა დასავლის სამხრით ეკვდე-

რი ქვითა წმინდითა და თეთრად შვენიერად გამოქანდაკებულითა... და სხვაც შესავალნი, რაც იყვნეს, მოახსენა ზაგრატ კურატ-პალატსა და კვირიკე კახთ მეფესა, მის წულსა კვირიკე მეფისასა, და შეუვალად გაუხადნეს და მისცა სიმტკიცე შეუალობისა. წმიდამან ამან კათალიკოზ-პატრიარქმან. ოქროპირმან მრავალნი ეკკლესიანი აღაშენა და განაახლნა“... ასრე მოგვითხრობს მემატინე. ბერძულიდამ სთარგმნა მან „წინამძღვარი“ ათანასი პატრიარქისა და წიგნი გრიგოლ ნაზიანზელისა¹⁾ იერუსალიმში, გოლგოთის მონასტერს მისრული მცხეთელი მღვდელი სტეფანე პალავრელი დაუწესებიათ მწირველად ქართლისა კათალიკოზისა ოქროპირისა“, აქვე უყიდნია სტეფანეს 1048 წ. აღწერილი ლაშთხვერის სახარება. სოფ. ფოკაში ამა იოანეს დროს აღშენდა თოფორავანის ტბის მახლობლად მშვენიერი ტაძარი. XI საუკუნეში ქართველთა ეკკლესიის თავისუფლობაზე და ამ საქმის გამოძიებაში შევიდა; მოახსენეს თეოდოსეს: „მღუდელთ მოძღუარნი ქართლისანი არა რომლისა პატრიარქისა ჳელმწიფებასა ქუშე არიან და ყოველნი საეკკლესიონი წესნი მათ მიერ განიგებინ და თვთ დაისმენ კათალიკოზთა და ეპისკოპოსთა და არა სამართალი არს ესე, რამეთუ ათორმეტთა მოციქულ-

¹⁾ იხ. წყობილ სიტ. 208 გვ.

თაგანი არავინ მისრულ არს ქუეყანასა მათსა... ჯერ არს რათა ჳელმწიფებასა ქუეშე ანტიოქიისა პატრიარქისა იმწყსებოდიან და აქა იკურთხებოდეს კათალიკოზი.“ ამ დროს წმ. გიორგი მთაწმიდელმა, როგორც მკაფიოდ გამოძიებულმა ქართველთა ეროვნული გრძნობის აღორძინებისამ – უპასუხა მკვახედ: „რად ესრეთ უგუნურად შეგირაცხიეს ნათესავი ქართველთა, წრფელი და უმანკო? მოღებად ეც წიგნი „მიმოსლვა ანდრია მოციქულისა“... წმიდაო მეუფეო! შენ იტყვ, ვითარმედ თავისა მის მოციქულთასა პეტრეს საყდარსა ვზიო. ხოლო ჩუენ პირველ წოდებულისა და ძმისა თვისსა მწოდებელისა ნაწილნი ვართ და სამწყსონი, მის მიერ მოქცეულნი და განათლებულნი, და ერთი წათა ათორმეტთა მოციქულთაგანი, სიმონს ვიტყვ კანანელსა, ქუწყანასა ჩუწნსა დამარხულ არს აფხაზეთს, რომელსა ნიკოპსია ეწოდების... შუწნის ესრეთ, რათა წოდებული იგი მწოდებელსა მას დაემორჩილოს; რამეთუ პეტრესი ჯერ არს, რათა დაემორჩილოს მწოდებელსა თვისსა და ძმასა ანდრიას, და რათა თქუწნ დაგვემორჩილნეთ... იყო ჟამი, რომელ ყოველსა საბერძნეთსა შინა მართლ-მადიდებლობა არა იპოებოდა; იოანე გუთელ ებისკოპოზი მცხეთას იკურთხა ებისკოპოზად, ვითარცა სწერია დიდსა სჯნაქსარსა“. კურთხევა გუთელ იოანესი მოხდა 758 წ. (ისტორია ბაქრამისა გვ. 202).

„ამისა შემდგომად (ე. ი. შემდგომ ერეკლე მეფის ძლევა-მოსილად დაბრუნების) განეფინა ქადაგება მუჳმედ უს-

ჯულოსა და მრავალი ერი შეუდგა მას. შემდგომად მისა გამოვიდეს სპარსნი და პონტომდე მოიწივნეს და ყოველი კაბდუკია დაიპყრეს და ვითარ იგი იყო კურთხევა კათალიკოზისა ანტიოქიით, ვერღარავის ჳელეწიფებოდა სლვად გზასა ანტიოქიისასა: ამისთვის დიდი ზრუნვა აქვნდა ქართველთა. – ხოლო დღეთა თეოფილე ანტიოქიელ პატრიარქისათა წარავლინეს მოციქულნი და მიუთხრეს ამის პირისათვს. ხოლო თეოფილე ჰქმნა კრება საზოგადო და განაწესეს, რათა

– 66 –

შეკრებოდინ ეპისკოპოზნი სამრევლოდსა მისისანი და აკურთხევდენ კათალიკოზსა, რომელიცა სთნდეს მეფესა და ერსა; და ამის პირისათვს დაწერა წიგნი და დაბეჭდულად წარმოგზავნა. ხოლო ვითარ იგინი პირველ იყვნეს ასნი სოფელნი სასყიდლად მირონისა, ამის წილ განუწესა ასი დრაჰკანი. ხოლო შემდგომად ამისა კვალად ეს ოდენ განაჩინეს, რათა სახელით ოდენ მოიხსენებოდეს პატრიარქი ანტიოქელი ქართლს, ესრეთ განაგეს ქართლისა ეკკლესიათა წესი და ქცევა და ესრეთცა არს დღეინდელად დღემდე¹⁾.

ბესარიონ კ[~]ზი „გრდემლში“ სწერს: „ესრეთ შესასწავებელ არს ტახტიკონსა შინა წ[~]ისა კონსტანტინეპოლისასა: „მას ჟამსა წ[~]ა მეექუსესა კრებასა კონსტანტინე პოლონატისასა გიორგი კონსტანტინეპოლელისა და თეოფანე ანტიოქელისა და მათ თანა 130 მამათაგან გაპატიოსნდა კ[~]ზი ქართლისა და ჰყვეს მამათ მთავრად და თავისუფლად და უფლად ყოველსა ზედა საქართველოსა; და მერმე კვალადვე კრებასა შინა ანტიოქიისასა განთავისუფლდა და გაპატიოსნდა, რამეთუ არღარა ვისგან ხელქვებარ არს, არამედ თავისუფალ და მამათმთავარი არს“²⁾.

გიორგი III 1056-1063 წ. ამას უწერია ხელი 1058 წ. ბაგრატ IV გუჯარზედ; ³⁾ ამის დროსვეა აღწერილი ალავერდის სახარება.

გაბრიელ II საფარელი. 1064-1089 წ. ხელი უწერია მეფე გიორგი II 1073 წ. გუჯარზედ ⁴⁾.

¹⁾ იხ. ქრონიკ. I 76-77 გვ.

²⁾ ყურადღების ღირსია, რომ XI საუკ. ქართველი მოღვაწე გრიგოლ ბაკურიანის ძე გავიდა საბერძნეთში; დაარსა რამდენიმე მონასტერი და სხვათა შორის ბოლღარიში; ამა მონასტერთათვის შეადგინა სამონასტრო ტიბიკონი, რომლითაც აკრძალა ჯოხით, ანუ ხელით დასჯა ბერმონაზონთა. ეტყობა წინათ ხმარებაში ყოფილა ესრეთი სამარცხვინო სასჯელი, იხ. ათონის მთის აღაპი № 38, 225 გვ.

³⁾ იხ. შიომღვიმ. გუჯრები 4 გვ.

⁴⁾ იხ. შიომღვიმ. გუჯ. 12 გვ.

– 67 –

იოანე VI 1090-1127 წ. საფარელი, ამის დროს იყო კრება რუის-ურბნისისა 1104-1105 წლებში; ამ კრების სრული „ძეგლის დება და განაჩენი“ დაცულია სვეტიცხოვ-

ლის „დიდს სჯულის კანონთა XII საუკ. ხელნაწერში № 76, რომელიც დღეს საეკლესიო მუზეუმში ინახება. ეს ძვირფასი „ძეგლის დეზა“ ცალკე მოათავსა თ. ჟორდანიამ ქრონიკებში II, 54 -72 გვ.

სვიმონ III 1128-1144 წ. ესე იყო გულაბრისძე, ბიძა სახელოვანის კათალიკოსის ნიკოლოზისა, კახელი ¹⁾). აღიზარდა არმაზის წმ. საბას მონასტერში, რომელიც შემდეგ მეფე დავით აღმაშენებელმა შესწირა სინა მთის წმ. ეკატერინეს მონასტერს. XVII საუკუნეში ისევ დედათ მონასტრად იყო; აქ მოღვაწეობდა სპარსეთიდგან ტყვეობიდგან მოსული ცოლი ზურაბ ერისთავისა, რომელიც მოლოზნად შედგა და თავისი დიდძალი ქონება იქვე მიიტანა და შესწირა. დღეს ეს მონასტერი ვიღაც გორნიჩის ცოლის ხელშია.

ილია 1145-1149 წ. ამან განამშვენა ქართველთა ეკლესია ქადაგებითა; დიდი ამაგი დასდო სვეტიცხოვლის ტაძრის განშვენებისათვის!

ნიკოლოზ I 1149-1160 წ. კახელი, მმისწული სვიმონ კათალიკოზისა; აღმწერი სვეტიცხოვლის „სვინაქსრისა“ №48, გვარით – გულაბრის ძე. ნიკოლოზი არის დიდად განათლებული და ნიჭიერი კაცი. იგი საუკეთესო წარმომადგენელია XII საუკუნისა, როდესაც ქართველი ერის კულტურამ და ისტორიულმა ცხოვრებამ ფრთები შეისხა და უმაღლეს წარმატებადმდე მიაღწია. ნიკოლოზის შეხედულება ბერძნების და ქართველების შესახებ ფრიად საინტერესოა: მცირედ რამეს ბერძენნი აზვიადებენო, ბუკს ნაღარას უკრავენო, არც ერთს შემთხვევას – მცირეს, თუ დიდს დაუწერავს არ უშვებენო. ჩვენ ქართველნი კი ალალ-მართალნი, გულუბრყვი-

¹⁾ იხ. საქ. სამთ. 108-109 და შიმდ. მამათ. ცხ. № 170, 422 გვ.

ლონი ვართ და ჭეშმარიტი, დიდი შემთხვევების დაწერაც გვეძნელებაო, არამც თუ წვრილმანებს ავჰყვეთ და გავაზვიადოთო. ამიტომ უცვლელად მოგვყავს ეს ადგილი: „...პირველად უკვე ესე საცნაურ ვყო თქვენდამი, მ ღვთის მოყვარენო! რომელიცა ესე ნამდვლვე ღირს არს თხრობისა, რამეთუ ვითარცა რად ნათესავთა შორის კაცთასა მრავალნი რად ჳელოვნებანი იპოვებიან და კაცად-კაცადთათჳს თჳსად მიუჩნს ყოველთავე თჳსი სახმარობად, რამეთუ რომელსამე იგი, და რომელსამე ესე. ესრე სახედვე უკვე იხილვების და ნათესავთაცა შორის: რამეთუ რომელნიმე ნათესავნი ესე ვითარნი არიან ბუნებით, ხოლო რომელნიმე ევე ვითარნი, სიტყვსაებრ სამოციქულოსა ნამდვლვე განყოფანი არიან მადლთანი ყოველთავე შორის, რამეთუ რომელნიმე ნათესავნი ლბილ და დედალ არიან და ფრიად მოსწრაფე ენა მჭევრობისა ფილოსოფოსობისათჳს და საკვრველი რამე გულსმოდგინებად და ტრფიალებად მოუგის გამოძიებადთა, რომელთათჳსმე ღვთისადაცა და კაცობრივთა ღა ყოველთავე დაბადებულთათჳსცა

და ამით სახითა რეცა მძლეობენ ყოველთა ზედა სილაღითა გონებისათა, ვითარცა ზეშთა ქმნილნი და ენა მჭევრობადთა და სიბრძნეთა თვსთა მიმართ მინდობილობენ, რათა სიბრძნით მოხსენებთა ენისათა ნუგეშინისცემდედ სწინდისითა ცხოვრებისა თვსისათა, ვითარ სახედ არიან ელენნი ესე ბერძენნი. ხოლო სხვანი არიან ბუნებით სადაგნი და მარტივნი და გონებით წრფელნი, სიმართლესა ცხოვრებისასა და უღელსა უმანკოებისასა მზიდველნი, და მხოლოდ ღვთისად ოდენ და მკლავისა თვსისა მოსაგნი, რომლითაცა უკვე გამოისახვს და საცნაურ იქმნების სიქველე ჭაბუკისა, ვითარცა აჰა ესე რა არიან ნათესავნი ჩვენ ქართველთანი, რამეთუ ვითარცა საცნაურ არს ყოველთა მიერ უეჭველად ესე ვითარი ბუნებაჲ პირველითგანვე დამცველობს ნათესავთა შორის ქართველთასა, რამეთუ არა ოდეს ჰქონებია ჩვეულებაჲ ფილოსოფოსობისა და სწავლულებისა გამოძიებითა და ენამჭევრობადთა. ხოლო სხვანი

– 69 –

უკვე ნათესავნი სხვადათა რადთმე მიმართ ღონისძიებითა და ხელოვნებადათა მინდობილობენ. და სხვანი სხვადათა რომელნიმე მათდა, რომელნიმე ამათ და ყოველთავე უკვე თვს თვსად შეუცავს საზღვარი ტომებისა თვსისა და უკეთუმცა არა ვიდრემე საჭირო მექნებოდა მიზეზი მეტყველებადათა განგრძობისა, თვთელადმცა უკვე წარმოვაჩინე შემსგზავსებულეებაჲ ნათესავ ტომებისა თითოეულისა, რამეთუ არა საჭირო ვიდრემე იყო ჩვენდა ესე წყალობითა ღვთისადათა. ხოლო აწ შეუდგინო ცხად მყოფელად სახისა საქმეცა მიზეზმყოფელი განგრძობისა ჩვენისა, რამეთუ მიზეზი მეტყველებისა ჩემისა ესე ვიდრემე არს, რამეთუ, ვითარცა ეგერა პირველვე ვთქუ ზემორე ჩვეულებაჲ, ვიდრემე და წურთილებაჲ გამოძეცველებისა და გამოძიება სამეცნიეროთა და საფილოსოფოსოთა საქმეთა არა რად უკვე ჰქონებია ნათესავსა ქართველთასა, ვითარცა ბერძენთა მორის დღესცა იხილვების მსმ ვითარი საქმე, რამეთუ რადცა რადმე უცხო და საკრველი საქმე საცნაურ იქმნეს, მყის მისვე ჟამსა შინა მეყვსეულად აღსწერენ, და ესრეთ სიმტკიცედ და სახსენებელად მომავალთა ნათესავთათვს ძეგლად წარუწყმედელად დაუტეობენ. ხოლო უკეთუ საღმრთოდათა მოქმედებითა, გინა თუ ხატთაგან იქმნეს რად, ანუ თუ ჯვარისა, გინა თუ ნაწილთაგან წმიდათასა, ანუ თუ სხეულსავე შორის მყოფთა წმიდათა კაცთაგან, – რადღა უკვე სახმარ არს სათქმელად, თუ ვითარ კნინ ოდენთაცა არა რადს დაუტეობენ აღუწერელად და არცა ვიდრემე მისცემენ უფსკრულსა დავიწყებისასა. ხოლო ვითარცა მრავალ გზის ვთქუ, ესე ვითარისა მოქმედებისაგან ყოვლად უცხონი და უმეცარნი არიან ნათესავნი ესე ქართველთანი. უკეთუ არა, ვითარმცა ვინ აღრიცხვნა, თუ რაოდენნი უკვე და რაბამნი სასწაულნი ქმნილ არიან სვეტისა ცხოველისაგან ჟამსა მას პირველ გამოჩენისა მისისასა და შემდგომითი შემდგომად. ესე უკვე უწყოდეთ ჭეშმარიტი, უკეთუმცა ვის აღწერნეს, ვითარ-

სოფელმან ყოველმან აღწერილი წიგნები, სიტყვსაებრ წმიდისა სახარებისა...“¹⁾).

ჩვენ ვფიქრობთ რომ ნიკოლოზმა ათონზე, ივერიის ლავრაში და საბერძნეთში მიიღო განათლება. 1160 წ. ნიკოლოზმა უარი სთქვა კათალიკოზობაზე და იერუსალიმში წავიდა. „პირველად აღმოუწოდა (წმ. თამარ მეფემ*) 1184 წ. წმიდით ქალაქით იერუსალიმით ნიკოლოზს გულაბრის ძესა, რომელსა სიმდაბლისა ძლით ეჯმნა ქართლისა კათალიკოზობისაგან... ხოლო შემოკრბეს ყოვლით კერძო სამეფოსა მისისა ებისკოპოსნი, რომელთა პირველად აქვნდა ზემო ხსენებული იგი ნიკოლოზ, მსგავსი სეხნისა თვისისა წმიდისა ნიკოლოზისი...“²⁾ ამა კრებამ დიდი საფრთხე მოაშორა თავიდან როგორც საქართველოს ერსა, ისე ეკლესიასა.

მიქელ III (1160-1187 წ.) მირიანის ძე. ამის ჟამს მოვიდა საქართველოში სირიის პატრიარქი ეგნატე მეფე გიორგის III წინაშე მოციქულად ჯელალ ედდინისაგან, რათა ტყვეები გაენთავისუფლებინა³⁾ ამა მიქელს ჰხვდა წილად მეფედ კურთხევა თამარ დედოფლისა 1179 წ., რომელიც პატივს არა სცემდა ვითარცა კაცსა ამპარტავანსა და უფლებებისა მოყვარესა. ამისათვის თამარს უნდოდა ამისი გადაყენება და ნიკოლოზს გულაბრის ძის (იერუსალიმელის) აღყვანა, მაგრამ ამ უკანასკნელმა სიმდაბლისა გამო უარი ჰსთქვა. თამარ დედოფალმა გამეფების უმალ (1186 წ.) მოახდინა სა-

¹⁾ იხ. შიომღვიმ. მამათ ცხოვ. № 170 გვ. 417-418.

²⁾ ქრისტეს ეკლესიისათვის და სამშობლოსათვის დამაშვრალი და მრავლად ჭირნახული წმ. თამარ დედოფალი დღემდე მიჩრდილული იყო, ვითნიმე უარყოფდნენ თამარის წმიდათა შორის აღრაცხვასა ჩვენ დროში, მაგრამ ამ უკანასკნელ დროს საგარეჯოს მთაში ერთს ძველს საყდარში აღმოჩნდა ძველი ტილოზედ დახატული, ჩარჩოიანი ხატი თამარისათვის სხივ მოვლებული წარწერით: «წმიდა თამარ დედოფალი». დღეს ეს ხატი საქართველოს სამღვდლოების საეკლესიო მუზეუმშია დაცული.

³⁾ იხ. ქ.-ცხ. I 279 -280.

⁴⁾ იხ. ბარათ. IV რვ. 44 გვ. და ქ.-ცხ 276 გვ.

სულიერო პირთა კრება „განმართვად საეკლესიოთა და ქრისტეანებრივთა წესთა“. ამ კრებაზედ თავმჯდომარეობდა ნიკოლოზი. ამ შესანიშნავ კრებაზედ ყური ვათხოვოთ ჩვენს მემატთანეს: „...ინება (თამარმა) რათა იქმნეს შეყრა და გამორჩევა დიდთა მათ და მსოფლიოთა კრებათა. პირველად აღმოუწოდა წმიდით ქალაქით იერუსალიმით ნიკოლოზს გულაბრის ძესა, რომელსა სიმდაბლისა ძლით ეჯმნა ქართლისა კათალიკოზობისაგან. ესე რა მიიყვანა, შემოკრბინა (თამარმა) ყოველნი სამეფოსა თვისისა მღვდელთ-მთავარნი, მონაზონნი და მეუდაბნოენი, კაცნი მეცნიერნი საღმრთოსა

სჯულისანი და მოსწრაფე იყო, რათა მართლ-მადიდებლობასა ზედა შემოთესილნი ბოროტნი თესლნი აღმოფხვრნენ სამეფოსაგან თვისისა, რომელი ესე განემარჯვა ადრე სასოებითა კეთილის მქონებლითა. ხოლო შემოკრბეს ყოვლით კერძო სამეფოსა მისისა ეპისკოპოსნი, რომელთა პირველად აქვნდა (თავმჯდომარეობდა) ზემოხსენებული იგი ნიკოლოზი და ანტონ ქუთათელი საღირის ძე, დიდად განთქმული სათნოებათა შინა და ძლიერი სიტყვით და საქმით. მიეგებვოდა მათ წმ. თამარ დიდითა სიმდაბლითა, ვითარცა ერთი კაცი შეურაცხი, და არა ვითარცა მეფე, ვითარ ანგელოზთა და არა კაცთა. შეჰკრიბნა ყოველნი ერთსა სადგურსა და დასხნა საყდრებითა (მაღალი დასაჯდომელი – კათედრა, ხოლო თვით დაჯდა შორის მათსა მარტოდ და არა მეფობით, და ესრედ ეუბნებოდა:

„ჰ, წმიდანო მამანო! თქვენ ღვთისა მიერ განჩინებულხართ მოძღვრად ჩვენდა და მმართველად წმიდათა ეკკლესიათა, და თანაგაცთ სიტყვის მიგებად სულთათვს ჩვენთა! გამოიძიეთ ყოველი კეთილად, დაამტკიცეთ მართალი და განხადეთ ყოველი გვლარძნილი; იწყეთ პირველად ჩემზედა, რამეთუ შარავანდედი ესე მეფობისა არს, და არა ღვთის მბრძოლობისა! ნუ თვალახვამთ მთავართა სიდიდისათვს, ნუცა გლახაკთა უდებყოფთ სიმცირისათვს: თქვენ, სიტყვთ, ხოლო მე

– 72 –

საქმით; თქვენ სწავლით, ხოლო მე განწვრთით! ზოგად ხელ მივცეთ დაცვად სჯულთა საღმრთოთა შეუშინებელად, რათა არა ზოგად ვიზღვივნეთ! თქვენ ვითარცა მღვდელნი, ხოლო მე ვითარცა მეფე! თქვენ ვითარცა მნენი, ხოლო მე ებგური (ჯაშუში)!“...

ესმნეს რა სიტყვანი ესე ყოველსა მას კრებულსა მამათასა, მადლობდეს ღმერთს და თანად მეფესა ღვთივ განბრძნობილსა. ჯდა უკვე წმ. თამარ მცირედ ჟამ შორის მათსა, მერმე მოილო კურთხევა მათგან და წარვიდა პალატად თვისად. ხოლო წინამძღვართა კრებისათა ნიკოლოზი და ანტონი, რომელნი ვითარცა პირმეტყველნი მთიებნი უძლოდეს მომრგვლებასა ცაებრისა მის ვარსკვლავთა ვარსკვლავისასა, ხოლო არა ინება მაშინდელან მან მიქელ კათალიკოზმან შორის მათსა (კრებისა) ყოფა, რამეთუ წინა უკმო იყო წესთაგან საეკკლესიოთა და ჭყონდიდელ-მაწყვერობა და მწიგნობართა უხუცესობაცა მას (მიქელს) მოეხვეჭა უფლისაგან, – არამედ ვერ განაყენეს, დაღაცათუ ფრიად იღვაწეს, არამედ თვით განაყენა ადრე სასჯელმან ღვთისამან. ხოლო სხვანი ვინმე ეპისკოპოსნი შესცვალნეს და მათ წილ საღმრთონი კაცნი და მეცნიერნი სჯულისანი დასხნეს და სხვანი საეკკლესიონი წესნი განმართნეს, უდებთა მიერ დახსნილნი; ხოლო აღივსებოდა რა კრება და აღდგეს წმინდანნი მამანი, კვალად მეფე თამარ მიექცა საურავთა და განსაგებელთა სამეფოსა თვისისათა...“¹⁾ მიქელმა, ვითარცა ფრიად თავმო-

ყვარე კაცმა, ვერ აიტანა ნიკოლოზის პირველობა კრება-ზედ და თავის შეურაცხებად მიიღო; ზედ კრებამ მითვისებული ჭყონდიდელ-მაწყვერობა და სამთავნელობაც ჩამოართვა – და ამიტომ მალე გარდაიცვალა. მიქელის სიკვდილი დასაკლისად არავინ მიიღო, არავის ეწყინა, „რამეთუ ყოველნი სძულობდეს მას“ ²⁾.

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 279-280 გვ.

²⁾ იხ. ქ. ცხ. I 191 გვ.

– 73 –

მიქელის შეჭდევ დავით გარესჯიდამ მოიყვანეს ანტონ გელოანის ძე და კვლავ უბოძეს ჭყონდიდლობა, რომელი მისტაცა მიქელმა; მისცეს ეგრეთვე სამთავისის ეპარქია, ყი-სისხვეი და მწიგნობართ უხუცესობა. მიქელის დროსვე (1174 წ.) მოვიდნენ ათონის მთიდამ საქართველოსში მთარგმნელნი მამანი – ეგრემ მცირე, თეოფილე, არსენი, იოანე ტაიპის ძე და სხ.

თეოდორე II 1188 -1202 წ. სხვა ეპისკოპოსებთან ესეც იმყოფებოდა დედოფალ თამართან ჯარის გასტუმრების დროს როკნედინთან საბრძოლველად 1203 წ. ყარსის მახლობლად. მობრუნებულნი სამცხეში, ოძრხეს ციხეში განატარებდნენ დღე დამესა ლოცვითა, მომლოდნელნი ომის ამზავისა ბრძოლის ველიდამ. 1189 წ. აწერს ხელს თამარ დედოფლის გუჯარზედ ¹⁾ ისტ. ბარათ. VI რვ. 78. გვ. „კაცი წმინდა და სახიერი“.

ბასილი IV 1202-1204 წ.

იოანე VI 1204-1209 წ. ებრძოდა სომეხთა სარწმუნოებას და მცდელობდა მათ შემოერთებას. „კაცი ანგელოსთა სწორი და სულითა საღმრთოდთა აღსავსე“.

ეპიფანე 1207-1208 წ ²⁾.

ნიკოლოზ II 1209-1212 წ.

არსენი 1213-1234 წ. ბულმაისის ძე, ძმა აბუსერისა და ვარდანისა; აღმწერი ოთხ-თთვეულის პროლოგისა (თებერ., მარტი, აპრილი, და მაისისა) პატივად წმიდათა და მათ შორის პატივად შიო მღვიმელისა, პირი ღუთის ხატისა ³⁾. ამის ნებართვით რუსუდან დედოფალს ჰქონდა მიწერ-მოწერა 1225 წლითგან რომის პაპა ჰონორი III-თან – თათრებზე მოგვეშველე და შენი ქვეშევრდომნი შევიქმნებითო. არსენი კრე-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდანასი I 277 გვ. და II 75 გვ.

²⁾ იხ. ქრონიკ. I, 80-81 გვ.

³⁾ იხ. ხელნაწ. № 85 სსეკ. მუზ. და ქრონიკ I ჟორდან. 81 გვ.

– 74 –

ბით ამხილებდა ლაშა გიორგის უგვანსა ცხოვრებასა და გარყვნილებაში დროს გატარებასა; ვერა გზით ვერ დაითანხმეს ლაშა კანონიერად ექორწინა და ცოლი შეერთო ¹⁾. უკანასკ-

ნელ დროს არსენმა თავი დაანება კათალიკოზობასა და შიო მღვიმის უდაბნოში დამკვიდრდა სამოღვაწეოდ.

გიორგი II 1234-1239 წ. წინად მთ.-ეპისკოპოსი.

ამის დროს დაწერილია შესანიშნავი ისტორიული „ვაჰანის ქვაბის ძეგლი“²⁾

ნიკოლოზ 1240-1279 წ. ძე მაგანისი, ვგონებ აბულეთის ძისა.³⁾ ესე ნიკოლოზ კათალიკოზი არის ერთი საუკეთესო საქართველოს შვილთაგანი. იგი სცხოვრებდა იმ დროს, როდესაც სისხლის ნაკადულნი სდიოდენ საქართველოს მიწა

1) იხ. ქ.-ცხ 342 გვ.

2) იხ. გამოც. ჟორდანიას მიერ 1896 წ.

3) როგორც თანდათან ირკვევა, ზევდგინის ძეთა (შემდეგ ამილახვართა) საგვარეულო დაჰპატრონებია ზედსიძეობით აბულეთის ძეთა, ქართლის ერისთავთა სამკვიდრებელსა. ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ს. ჭალაში, სადაც უმთავრესად ბინადრობენ ამილახვარნი ძველადგანვე და ჰპატრონობენ რეხის ხეობასა, უძველესი საყდარი წმ. ნიკოლოზისა, მდებარე ცხვილოსის გალავნებიდგან ჩამომავალ ზემო გზის ბოლოს, თ. ი. და დ. ამილახვართა ზვრის აღმოსავლეთით, – აღმუწებული უნდა იყოს ამა ნიკოლოზ კათალიკოზისაგან, რადგან ამა საყდრის ძველს ძვირფასს ხატზედ ჩვენ ამოვიკითხეთ ხუცური ასო მთავრულით შემდეგი წარწერა: „ქ. მ მღუდელთ: მთავართა: შორის დიდებულო: წაო: ნკუ: მზ მფ-რვლ: ექმნ: მოვს: დ: მკობელს: შსა: კა: ნის კ: მნაგლ: დმიტრის:...“ ჩვენ ასე ვკითხულობთ – მ მღუდელთ-მთავართა შორის დიდებულო, წმიდაო ნიკოლოზ, მეოხ-მფარველ ექმენ მოსავსა და მკობელსა შენსა პატრონსა ნიკოლოზს კათალიკოზსა, მანგლელ დმიტრის... ნიკოლოზ კათალიკოზის მედროეთა შორის ჩვენ ვიცით დემეტრე წილკნელი (ქრონ. II 126 გვ.), რომელსაც შეიძლება მერე მანგლელობა მიეღოს, რადგან აბულეთის ძეთ ეკუთვნოდათ მაშვერ-ხრამზე დიდი მთა-ბარი. რუის-ურბნისის კრებამ (1103-1104 წ.) განჰკვეთა ეპისკოპოსი მოდისტოს, ძმა მაგანისა. იხ. ქრონიკ II 142 გვ.

წყალზედ, როდესაც „სალმობიერი ღაღადი, ტირილი, ტკივილი და ზახილი, და უზენარო ვნება და საზარელთა ხმათაგან იძროდა ქალაქი ყოველი, რამეთუ უმრავლესი ერი ვითა ცხოვარნი შეკრიბიან (თათართა, ჯალალედინისაგან ტფილისის აოხრების დროს 1227 წ.) და ხოცდიან! და ჰხედვიდეს ზოგნი საყვარელთა შვილთა და ზოგნი ძმათა, და მამათა, და ქმარნი ცოლთა, უპატიოდ მკვდრად მდებარეთა, ცხენთა მიერ დათრგუნვილთა და ფოლორცთა (ღრატე) შინა ძაღლთა მიერ ზიდულთა; და არა თუ დაფლვასა მიწასა შინა ღირს ჰყოფდეს, ეკვლესიანი და ყოველნი პატიოსანნი სამსხვერპლონი შეურაცხ იქმნებოდეს, პატიოსანნი მღვდელნი და დიაკონნი და მონაზონნი ეკვლესიათა შინა თვით ხატთა და ჯვართა თანა შეიმუსრვოდეს!..“¹⁾ როდესაც „იქმნა მოწევნა სრულიადისა ღვთისა რისხვისა და განწირვა ქართველთა ნათესავისა სიმრავლისათვის უსჯულოებათა ჩვენთასა, და იქმნა უკუნ ქცევა სვე-სვიანისა, სრულისა და ძაღლისა და საჩი-

ნოსა დავითიანისა დროშისა გამარჯვებულისა!“²⁾ როდესაც „უმთავრესთა მკვდართა მდინარეთა შინა შთაუტევებდეს; მოიგონეს სხვაცა სიბოროტე, რომლისა ხსენება სირცხვილ მიჩნს, რამეთუ გლოვათა და ცრემლთა მიერ შევიცვები, თუ ვითარ განვარისხეთ მოწყალე და შემწყნარებელი ღმერთი არა შეწყალებად ჩვენდა! იწყეს რღვევად ეკლესიათა, ვიდრე საფუძველადმდე!“³⁾ და ყოველი ესე იქმნებოდა „უკეთურებისათვის მკვიდრთა ქართლისათა, რამეთუ ყოველი ჰასაკი ბერთა და ჭაბუკთა, მეფეთა და მთავართა, დიდთა და მცირეთა – მიდრკა სიბოროტეთა მიმართ, რამეთუ დაუტევეს სამართალი და წყალობა! ყოველი ერი იქმოდა სიბილწესა:“⁴⁾

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. I, 358 გვ.

²⁾ იქვე 347 გვ.

³⁾ იქვე 354 გვ.

⁴⁾ იქვე 359 გვ.

და ესრეთ „ირყვნებოდა ქვეყანა (ქართლი) მათ მიერ და ძლიერი იგი მბრძოლნი და სახელოვანნი უღონო იქმნნეს და ვერღარა ეძლოთ წყობისა ყოფად თათართა... და სრულიადსა გაოხრებასა მიეცნეს!“¹⁾ აი ამისთანა მწარე დროს დაიბადა, აღიზარდა და კათალიკოზ იქმნა ნიკოლოზი. ამისთანა გაჭირვებაში ქვეყნის საშველად ნიკოლოზმა მიმართა სარწმუნოებისა და ზნე-ჩვეულებათა განმართვასა. ამისათვის იგი ძლიერის სიტყვით ამხილებს ჯერ რუსუდანს, მერე ორივე დავითებს და ბოლოს დიმიტრი II, თავდადებულს; მაგრამ იმედ გადაწყვეტილი ნებისით თავს ანებებს კათალიკოზობას და შიომღვიმეში ბინავდება, ვითარცა ერთი მემხოლოეთათაგანი და ემსგავსა იერემია წინასწარმეტყველსა, ტირილით და ვაებით მომთქმელი სამშობლოს უბედურებათა! ნიკოლოზი ბოლოს არ დაერიდა, არ შეუშინდა მაინც მონგოლთა ძლიერებას: იგი მივიდა სამარყანდში ულო ყენთან 1243 წ., ჰსთხოვდა ქრისტიანეთა შებრალებასა, ეკლესიათა დაცვასა. ნიკოლოზის ესრეთს საღმრთო მოქმედებას მონგოლთ მბრძანებელმა დიდად პატივისცა და უმთავრესი სათხოვარიც აღუსრულა: მეორე წელსვე (1244 წ.) ნარინ დავით IV და დავით V მეფედ ეკურთხნენ ტფილისის მეტეხის ტაძარში მონგოლთა ნებართვით. აი როგორ აღგვიწერს ჩვენი თვალ ცრემლ-შეუშრობელი მემატია ნე ნიკოლოზის სახელოვანს მგზავრობასა: „...წარვიდა ულოს წინაშე კათალიკოზი ნიკოლოზ, კაცი სულითა მხილველი, მობაძავი ანგელოსთა და მრავალთა მოღვაწებათა შინა სავირველი მართლმადიდებელი, ძლიერი და თვალ-უხვად მამხილებელი მეფეთა და მთავართა! რამეთუ იყოცა უმანკო და არავის თვალ ახვნის. იხილა რა ყაენმან, განჰკვირდა წესსა და ხილვასა შესახედავისა მისისასა, რამეთუ არა მეცნიერ იყო ნათესავსა ქრისტიანეთასა, თვინიერ არქვანთა, და პატივისცა პატივითა დიდითა და დაუწერეს იერლაცი, რომელ არს წიგნი შე-

წყალებისა და მოსცეს შინა (საწირავი ფული), და შეუქმნეს ჯვარნი ოქროსანი და შეუმკვნა თვალთა მიერ და მარგალიტთა და უბოძა ერთი თვით კათალიკოზსა, ერთი მოძღვარსა ვარძიისასა, რომელი თანაჰყვა კათალიკოზსა; და არგანიცა (კვერთხი სამღვდელთმთავრო) იგი ოქროთა შეკაზმული მოანიჭა კათალიკოზსა ოდენ, ჯვარიანი იგიცა, და ესრეთ პატივითა წარმოავლინეს და დაიცვნა ყოველნი ეკკლესიანი და მონასტერნი მოწყალებითა ღვთისათა.“¹⁾ ნიკოლოზის თანა მოღვაწე იყო მაწყვერელი მთავარებისკოპოსი ნიკოლოზი (ჯუანშერისძე). ნიკოლოზი რომ სამეფოს აღდგენას მცდელობდა და ორივე დავითების გამეფებასა, ამ დროს დიდ მოწინააღმდეგედ აღმოუჩნდა ძლიერი სარგის ჯაყელი, რომელმაც უთავა მესხთა და განდგა სამეფოს ერთობისაგან და თვით სამცხე საათაბაგოს მღვდელთმთავართა და სამღვდლოებასაც კი ჰბირავდა მცხეთის კათალიკოზსა და უმორჩილებდა ანტიოქიის პატრიარქსა. ნიკოლოზი კათალიკოზის და ნიკოლოზი მაწყვერელის მხილებამ აქაც ამაოდ ჩაიარა და, მესხნი რომ აწყურის ტაძარს და მის მიდამოს აოხრებდნენ, იძრა მიწა და მრავალნი ეკკლესიანი შეირყივნენ, მათში მცხეთის ტაძარიც, და ამისათვის წამოსვენეს აწყურის ღვთის მშობლის ხატი. ნიკოლოზმა განახლა ჯალალედინისაგან (1227 წ. შემუსვრილნი და შებილ წულნი ტაძარნი და აკურთხა.²⁾ ნიკოლოზი კათალიკოზს უწერია ხელი რკონის მონასტრის გუჯარზედ, (1260 წ.) რომლითაც ერისთავი კახა (თორელი) და დედოფალთ-დედოფალი ხათუთა სწირავენ სოფელ ხოვლეს, თათართაგან ბაღდადის აღების დროს ნაშოვნ ფულით ნასყიდს.³⁾ ამ გუჯარში ნიკოლოზი თავის თავს მეექვსე პატრიარქად უწოდებს. ნიკოლოზი გადადგა კათალიკოზობიდან და თვით აკურთხა

1) იხ. ქ.-ცხ. 380 გვ.

2) იხ. Др. г. Тифл. Посел. 137 გვ.

3) იხ. ვახუშტ. ისტ. 240-241 გვ.

კათალიკოზად აბრაამ ჯვარის მტვირთველი მეფისა. „ურიცხვთა კეთილთა მიერ აღვსებული მეფე (დიმიტრი თავდადებული) მცირედ სიბოროტედ მიდრკა, რომლისათვისცა ნიკოლოზი კათალიკოზი განრისხებული უთქმიდავე და ამხილებდა მრავლად და ვერ დაარწმუნა: დაუტევა კათალიკოზობაჲ და ჯელითა თვსითა აკურთხა ჯუარის მტვრთიელი მეფისაჲ აბრაჰამ კათალიკოზად და თვთ წარვიდა მამულად თვსად (რეხის ხეობაში) მოხუცებული და მუნ იყოფოდა მრავლითა მოღუაწეებითა, მარხვთა, მღვდარებითა და გლახაკთ მოწყალებითა და სავსე სათნოებათა ტვრთითა უფლისა მიმართ მიიციულა.¹⁾ მეფის დიმიტრის და მისი მეგობრის სადუნის უჯე-

როების (სამცოლიანობა) მხილება განაგრძეს ათონიდან მოსულმა ბასილ მონაზონმა და გარეჯის მოღვაწემ პიმენ სალოსმა ²⁾.

აბრაამ (1279-1297 წ. გობირახის ძე; ესე აბრაამ და მღვდელი მოსე თან ახლდნენ 1289 წ. მეფე დიმიტრი თავდადებულს მონგოლებთან, არღუნ ყენის ბრძანებით წამებულს; მისი გვამი ტფილისელ მეთევზე ვაჭრებს გამოაპარებინეს, ჭილობში შეხვეული, და მცხეთაში დაფლეს. ამანვე აბრაამმა გადაარჩინა სიკვდილს ძე დიმიტრისა დავით IV „და კათალიკოზი აბრაამ კეთილად ჰმართებდა საქმეთა (საჭეთა) კათოლიკე ეკკლესიისათა, რამეთუ იყო კაცი ესე მართლმოქმედი კეთილთა საქმეთა და საურავთა სამეფოთა გამგე კეთილი“. ³⁾ ასე აგვიწერს მემატიანე აბრაამის გამგეობასა ⁴⁾ აბრაამის მეცადინეობით მონგოლებმა დაუბრუნეს დავითს VI ტფილისი.

ევთიმი 1298-1310 მერე ისევ 1319-1335 წ. იგი

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 418 გვ.

²⁾ იხ. Ист. Вzgl. на сост. груз. ц. подъ вл. ц. магомет. Иссл. 11 და 13 გვ. და ქ.-ცხ. 415-418 გვ.

³⁾ იხ. ქ.-ცხ. I 420 გვ.

⁴⁾ იხ. იქვე 418-424 გვ. და ვახუშტ. ისტ. 251, 225 გვ.

იყო ძმისწული ბასილი ათონელისა. ცოცხალი იყო 1344 წ. და მიიღო მონაწილეობა მეფე გიორგის „მეგლის დები“-ს შედგენაში, ეპისკოპოსთა და ერისთავთა თანა.

მიქელ 1310-1318 წ.

ბასილი 1319-1356 წ. რა კი მაჰმადიანთა ძლიერმა მთავრობამ ფეხი მკვიდრად მოიკიდა საქართველოში, იწყეს მუქარა ქრისტიანობის აღმოფხვრისათვის; ჰქმნა მეფე გიორგი V კრება განსამტკიცებლად ქრისტიანობისა (1344 წ. „განახლებისათვის საეკკლესიოთა წესთა, განმართვად და დადგენად მოწესეთა წესთა ზედა თვისთა და უწესოთა განკვეთად“ ¹⁾ ამა ბასილს გამოუცხადა სრული მორჩილება სამცხე-საათაბაგოს ეპისკოპოსთაგან კუმურდოს მთავარ-ეპისკოპოსმა ზოსიმემ, რაკი თვით ყვარყვარე ათაბაგი (1335-1361 წ.) სარგისის ძე) ემორჩილება საქართველოს მეფეს და მცხეთის კათალიკოზს. აჰა თვით წერილნი. ა) „მოგახსენეთ ჩვენ პატრონმან ათაბაგმან ცათა მობაძავსა კათოლიკე, მცხეთისა საყდარსა და მას შინა დამკვიდრებულისა ქართლისა კათალიკოსსა ბასილის და კათოლიკე მცხეთის საყდრის შვილთა მას ჟამსა, ოდეს სჯულის საქმეზედ კარზედ მოგადექით (1344 წ. კრების დროს) და ჩვენ ამას დაგპირდით, იპრიანოს ღმერთმან და ჩვენი საპატრონო მამული ჩვენვე დავიჭიროთ, როგორათაც ძველითგან და პაპისა და მამისა ჩვენისა ჟამშიგან მცხეთის საყდრის მამული ყოფილიყვნენ და ეპისკოპოსნი და მაწყვერელი თქვენგან საკურთხელი ყოფილა და სხვანი სამცხის ეპისკოპოსნი, ყოველნივე ისრე დაგამორჩილნეთ

და საღმრთოთა და სულიერითა საქმითა თქვენისა ბრძანებისა მორჩილნი ვიყვნეთ. ამისა გათავებისა თავსმდებად ღმერთი, სვეტი ღვთივ აღმართებული და ყოვლად წმიდა აწყვერის ღვთის მშობელი მოგვიხსენებია და რაცა საათაბა-

⁸⁾ იხ. ვახუშტ. ისტ. 279 და ქ. ცხ. 449 გვ. და ქრონიკ. ჟორდან. 176 და 186 გვ.

– 80 –

გომიგა მცხეთის საყდრისა მამულნი იყვნენ, არც ისი დაგიჭიროთ და მოგანებოთ». ბ) „ესე წიგნი გკადრეთ და მოგახსენეთ ყოვლისა საქართველოსა პატრიარქ კათალიკოზსა ბასილის ჩვენ კუმურდოელ მთავარ-ეპისკოპოსმან ზოსიმე (1431-1369) მას ჟამსა, ოდეს კუმურდოელად ხელნი დამსხენ და თქვენ მიერ კურთხევა მივიღე, ასრე და ამა წესითა პატრონისა ათაბაგის (სარგის ბექას ძე 1309-1334 წ.) უზიანოსა საქმითა თქვენნი და თქვენისა საყდრისა გაუყრელნი და ერთგულნი ვიყვნეთ, საღმრთოთა და სულიერითა საქმითა რაც მცხეთის საყდრისა წლითი წლად სამსახური გვმართებს, როგორც სხვათ სამცხის ეპისკოპოზთა რაცოდენ გვედგას არც ჩვენ დაგაკლოთ“. ერთის მხრივ მცხეთის კათალიკოზი მცდელობს სამცხე საათაბაგოს სამღვდელოების მორჩილებასა და საქართველოს სამეფოსთან გაერთოეულებისათვის; მეორე მხრივ ანტიოქიის პატრიარქნი, ჯერ ბერძენთა და მერე ოსმალთა მომხრეობით, მცდელობენ სამცხე საათაბაგოს სამღვდელოების დამორჩილებასა. ამა ბრძოლის პირდაპირი შედეგი იყო ვიზანტიის და სამცხე საათაბაგოს დაუძლურება, რაკი ამა უფუნური პოლიტიკით დაასუსტა იგი ერი და თვით ვერ მოუარა და, როგორც თვით ვიზანტია (1453 წ.), ისე სამცხე საათაბაგო (1600 წ.) შეიქმნენ მსხვერპლნი ოსმალთა მძლავრებისა. ¹⁾

შიო I 1365-1364 წ. თანამედროვე ყვარყვარე ათაბაგისა († 1261)

ნიკოლოზ 1365-1377 წ.

გიორგი 1377-1398 წ.

ელიოზ 1398-1419 წ. გობირახის ძე, თავის ნებით გადადგა კათალიკოსობიდან თემურ ლანგის შემოსევის დროს 1401 წ. ესე ელიოზ მცხეთის ტაძრის ქონებით და სამკაულით გახიზნული იყო ქსნის ხეობაში ლარგვისის მონასტერ-

¹⁾ იხ. ვახ. ისტ. 286 და 287 გვ.

– 81 –

ში, ერისთავ ვირშელთან, რომლის მეუღლე თამარმა (მეფის ბაგრატის ასულმა?) იმ დროს შვა ძე და კათალიკოზმა ელიოზმა მონათლა.

დრო ელიოზის კათალიკოზობის ფრიად შესანიშნავია, მაგრამ ფროდ მცირედ ცნობილი კი საქართველოს ისტორიაში. ამ ოცის

წლის შორის დიდ-დიდნი ისტორიულნი შემთხვეულებანი სრულიად არ არიან მოხსენებულნი ქ.-ცხოვრებაში. მებატიანე გატაცებულია თემურლანგის მიერ სამშობლოს აოხრებათა გამო სიმწარით და შინაურული ამბავნი აღარ ეპრიანება, აღარ ეხალისება დასაწერად. 1405 იანვრის 19-ს მოკვდა თემურლანგი, ხოლო გიორგი მეფე მოიკლა თურქთაგან 1407 წ. მაშინ გიორგი მეფის ძმამ კონსტანტინემ მიითვისა მეფობა და სჯულიერი ტახტის მემკვიდრე (18 წლის ალექსანდრე) გააძევა საათაბაგოში. კონსტანტინეს ესრეთს მძლავრებას არა თანაუგრძობდნენ ქართლის დიდებულნი და სამღვდელონი და მიზეზიც ეს არის, რომ ქ.-ცხოვრებაში კონსტანტინეს ცალკე მეფობა სრულებით არ იხსენება. ეჭვი არ არის, რომ თავდაზნაურთა გაერთგულებისათვის უხვად ურიგებდა ახრებულ ეკლესიათა მამულებს. ჩვენ ამ დროს მივაწერთ მღვდელთმთავართა კრების შემდეგს უკმაყოფილებით სავსე წერილს, და არა დიმიტრი თავდადებულის მეფობას. სამღვდელოების და ქართველის ერის სული და გული იმ დროს ათაბაგ ივანესთან მყოფ ალექსანდრესთან იყო, რადგან წარჩინებულნი ქართლის დიდებულნი თან ახლდნენ „ხუთსა წელსა ღარიბობასა“, დიდი ბარათა, თაყა ზევდგინის ძე და სხ. მოგვყავს ეს შესანიშნავი კრების გარდაწყვეტილება: „გევედრებით და ვრეკთ კარსა მოწყალებისა თქვენისასა, მოიწყინეთ ჭრტინვა ჩვენი და სიგლახაკე და უქონებელი... ქვრივად და ობლად დასხმულნი ეკლესიანი ღმრთისანი, შეიწყალენით განშიშვლებანი, სიმართლით მემოსენით, იხსენით დაწუნებული, უსაჯეთ სამართალი მართალი, რათა მართალთა თანა ეწესნეთ და იხსენით უპატიოებისაგან მწარისა, ვითარცა იტყვის წინასწარმეტყველის პირითა, უფალი საბაო, ღმერთი წმიდა ისრაელისა: „რომელმან გამოიყვანოს პატიოსანი უპატიოებისაგან, ვითარცა პირი ჩემი იყოს“,

რომელთა პირველი არს თავი სჯულისა და ეკლესიათა მცხეთაი, და უკეთუ თავსა ჯერეთცა ნედლსა ესრეთ ეყოს ხელ-ფერხ, თით-თით, მწვერვალეზამან რამცაღა ინაყოფეს? კვალად იტყვის: „აღუთქუ და აღუსრულე უფალსა ყოველი აღნეთქუში შენიო“; და „უმჯობეს არს არა-აღთქმა, ვიდრე აღთქმა და არა აღსრულება“. სრულ ყავ, წმიდაო და ქრისტეს კვართითა მოსილო მეფეო, ბრძანებული ესე თქვენი სიტყვანი საქმით სრულ ყვენი, მოაღებინეთ სიგლები და ნიშნები ყველაი ყველაის, ვის ვისთვისცა გიბომებია! არა თუ ჩვენთვის რაისამე და ჩვენისა შეძენისათვის ვიწყინებით, მაგრამ საღმრთოდ წერილსა საღმრთოდვე ხამს ქონებაჲ და მიყენებაჲ და თვით საყდართა ქონებაი დიდათ უფრო თქვენნი ქონებისაჲ. აწ თუ ერთხელ საჭურჭლესა თქვენსა შემოდებული და ერთგზის თქვენთვის გამოღვიძებული თვალთა და მარგალიტთა და ჭურჭელთა ოქროსა და ვეცხლისათა თანა რამე მცირე, ანუ გინა დიდი საჭურჭლესა შინა თქვენსა მდებარე გამოიღოს ვინმე, ანუ ტქვენვე გამოგწიროს, ანუ წარაგოს, რაიძმე ნიჭნიმცა მიანიჭენით, ანუ პატივნი და ქებანი აღუარენით? არამცა უფროს რისხვეულ და პატიჯებულ ყვენი? ღმრთისათვის შეწირულთა ადგილთა გაცემის ვაზირი მაწვეველი, მაქმნეველი და მნებებელი გაცემისათვის, ვითამცა არა ღვთისგან რისხვეულ იქმ-

ნეს? ვინცა იკადრებს და გინა აქნევს? ვითა კეთილის მმოქმედებელსა კეთილი მიენიჭების ღვთისა მიერ, ეგრეთვე ბოროტის მიზეზი ბოროტსა მოისთულებს ღვთისა მიერ.

ვიცი, რომ მრავალნი კადრებენ ჟამისა მწელბედობასა და საჭიროობასა, მარა ამის უძნელბედესნიცა ყოფილან მაშინ ჟამნი, ოდეს დიდი კათოლიკე ეკლესია შენებულა, ასრე რომე ჯაფარამირი დაჯდომილა, თბილის ქალაქი სპარსთა ჰქონებია და თვით არამცა მიზეზი არვინ კადრა საყდართა, ქვეყანისა ქონებისა და დარღვევის მნებებელმან. ყოველი დრკუდ მავალი მიზეზებად მზაო, მაგრამ ნუ მისცემთ გზასა მეტყველთა ესე ვითარისა მეტყველებისასა.

სამოცდა მეათხუთმეტენი შვილნი ვართ თქვენთა გვართანი და რომელი მეფე თქვენ ოდენთა ჭირთა, ღვაწლთა და განსაცდელთაგან არა ხსნილა, ვითა ღმერთსა თქვენსა მხსნელსა თქვენ უხსნი-

– 83 –

ხართ? და არცა რომელსა მეფესა თქვენგან უფრო ღვთის გზის დაჭირვა ჰმართებია. ამ სამოცდა ათხუთმეტთა თქვენთა გარდასრულთა მეფობასა შიგა უფროსი და უმრავლესი ჟამი ამისგან უძნელესი და უბოროტესი ყოფილა, ვითა ქართლისა ცხოვრებად გამოაჩენს. რომელსა დიდებულსა, ანუ აზნაურსა, ანუ დარბაზის ერსა ანუ გლეხსა აქვს სიგელი თქვენთა გვართაგან ბომბებული? და თუ ვის აქვს, არავინ დაჰმალავს, რად არა ვინ გამოაჩენს, რომე საყდართა სოფელი ვის ზედა გაცემულ იყოს და ეწეროს თვინიერ ამისსა რომე თქვენ გაგიცემიან და გიბომბიან სიგლითა. ესეც იუწყონ წმიდამან მეფობამან თქვენმან აწ შეკრებულისა ამის კრებისაგან წესი სახლისა და პალატისა თქვენისა ესე ყოფილა: ვინცა ვინ დაკრულვილა რათაცა მიზეზითა და საქმითა, თქვენ მიერცა შერისხულა – მამული დასჭირვია და ლაშქართა შიგან არ შეშვებულა. აწ თუ ვის დავკრულავთ, გამოიჭინებს თქვენსა დარბაზსა და თქვენთა ვაზირთ მოჰმართებს; ბრძანებასა და კაცს უბომბებთ – ჯვარი დასწერეო, გაწყრომისა და ჰავად გახდის ნაცვლად – ესე უწესო წესი ნულარაოდეს იქნების, ნუ დაგვემართების. ვისაც დავკრულვიდეთ, თქვენც შეჰრისხევდით და ხრმლითა თან უდეგით სჯულთა და წესთა სამღვდელოთა, საღმრთოთა წერილთა მოძღვრებისაებრ. თუ თქვენს მეფობაშიგა არ შეჰკაზმავთ საყდართა და მონასტერთა და არა უბომბებთ ხელთა მათთა საქონებელთა, ვინცალა დაუურვა, ანუ ვინცალა ჰკადრა თქვენთა სიგლებ ნიშნებთა გატეხაი? ცოდვა ეგე ბრალი და ცოდვაი არა არს, ვითა ცოდვის სახედ და იგავად დიდებად მომავალთა და ყოფადთა ჟამთა და კაცთათვის მისათხრობია მოსახსენებლად. არღარავისგან გვაქვს პატივი: არც სჯულსა და არც ებისკოპოსთა, არც მონაზონთა, არც ხუცესთა, არც მღვდელთა, არცა მიჰრონსა, არც ქორებისკოპოსთა; – ყველა ყველას უპატიოდ, შეურაცხად, გინებით და ბასრობით ვჰყავთ! რად დახსნიოთ წესსა საქებელსა? რად უპატიო ჰყოფთ პატიოსნებასა და საკრძალაობასა ამის სახისა საქმისასა? რომელი მეფე იქნების უპატიო მყოფელი, შეურაცხად მახსენებელი ებისკოპოსთა და მონაზონთა?

თქვენ სიყრმითგან ღვთივ სწავლულნი ხართ და საღმრთონი

წერილნი ზეპირით უწყნით. რომელთა საქმეთა მოქმედი მეფე იქნების, ანუ რომელთა იყვედრების? რანიცა პატივნი თქვენთა გვართაგან ზედ სხმიან ებისკოპოზთა და მონაზონთა, მასვე თქვენგან ვიღირსებოდეთ; და თუ თქვენ უპატიოდ გვყავთ, ვინმცა არა შეურაცხ გვყვნა? ვინმცა არა გვაგინნა? ვინმცა არა უპატიოდ და ავად დაგვხადნა? თვით პირად ამას გვეუბნებიან მქონებელნი და მნებებელნი საყდართა და მონასტერთა საქონებელთა ქონებისანი: „პატრონი არ გვადებიან და არც წაგვიღებს, რომელსა სიგელით უბოძებია და თქვენ არ დაგიდებთ და არც გვემართლებით დადებინებასა, ქრთამს მოგცემთო“. ამ საქმეს თქვენვე სწამლეთ და დასდევით ემპლასტრო საკურნებელი. ნუცა ვინ ყალბობის მიზეზსა შემოიღებს: რაც საყდართა საქონებელთა ყალბი ჰმართებს, მისნიმც მზღველნი ვართ და არას უკუვადგებით და თქვენს თქვენნი თქვენთაგან განაღამც გამსახურებდით ძალისაებრ და შეძლებისა ჩვენისა! ესე ამის კრების აწ შეკრებულისა ძალი ყოველთა შორის საცნაურ იყავნ წმიდასა და თვით-მპყრობელსა მეფეთ მეფობასა წინაშე, რომელ, თუ ღმერთი გურისხავს და მიუდრეკელი და წმიდა გონება თქვენი ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლისაგან მიდრეკების და ესე რაც გვიკადრებია და მოგვიხსენებია არ დაგვეურვების ჩვენთა წესითა, რაიცა დაგვიპირებია, ამისნი მქნელნი ვართ: არცა მიჰრონსა განვჰსხნით, საქართველოს ეკკლესიათა დავჰბეჭდავთ, ხუცესთა დავაყენებთ წირვისა და ნათლვისა და სამკუდროთა ზიარებისაგან. თვინიერ ამისსა ქნისა სხვისა ღონისა მოვლისაგან უღონო ვართ. და ნუ თუ ამისითა ქნითა სხვად სჯულთა და სხვას ცოდვათაგან მეფობასა თქვენსა საწყინო რაიმე შემოუვიდეს და სჯულიცა ჩვენი დაკნინდეს! ეზომის კადნიერებისა და წყენა კადრებისათვის ვითა საშინელისა ღვთისა საშინელებათაგან ვძრწით და ვიშიშვით, გარნა საღმრთონი სჯულნი მეფეთაცა ზედა მთავრობად ბრძანებულან და სადა ღმერთი დაგვჭირდების, მუნ ყოველსავე შეურაცხვჰყოფთ, და „მათნებელი კაცთა ქრისტესცა მონა არ ვიყო“, წმიდა მოციქული პავლე სწერს.

აწ აქა შეყრილნი და გაუყრელნი და მომლოდენი ამისისა დაურვებისანი ყოველნივე აქა ვართ და გილოცავთ წმიდასა...“

მეფეთა მიერ შევიწროება სამღვდელთა და ეკკლესიათა იშვიათი არ იყო; მაგ. მეფე დავით რუსუდანის ძე. „მაშინ... მგზავრ მომავალსა მეფესა დავითს შეეძვა საღმრთობად მუცლისა და ვითარ მკურნალთა ვერ უძლეს კურნებად, მაშინ ევედრა ხატსა მარტომყოფისასა და მივიდა მის წინაშე, ვითარ ჩვეულ იყო, რამეთუ პირველ ამისა მუცლისა სნეულებითა შეპყრობილ იყო და მკუდარი იდვა უსიტყვოდ, აღედგინა ხატსა ხორცშესხმულისა ღუთისასა, ხოლო აწ არღარა ჰპოვა ღმრთობად ამისთვის, რომელ მოაკლო ღვთის მსახურებად და იწყო რღვევად საყდართა დაბლად...“¹⁾

თუ რა თავზარდამცემი და შემძუსვრელი იყო ლანგთემურის შვიდჯერ შემოსევა (1393-1405 წწ.) საქართველოში და რა განსაცდელი გამოიარა ამ დროს საქართველოს ეკკლესიამ სამღვდე-

ლოებითურთ – ამას არა ნაკლებ შემადრწუნებელი მოთქმით გადმოკვ-
ცემს ჩვენი თვალცრემლიანი მემატინე ისე და იმ კილოთივე, რო-
გორც მონგოლთა შემოსევის დროს. ასე აგვიწერს იგი ქვეყნის
ნგრევისა და აკლების შემთხვეულობათა: „...განაწესა (თემურლანგმა)
სპასალარი ერთი ვინმე წარჩინებულთა თვისთაგანი და მისცნა სიმ-
რავლენი სპათანი ურიცხვი, წარმოგზავნა საქართველოსა ზედა და
ამცნო სრულიად მოოხრება და დასრულება ქართლისა, და უმეტესად
წმიდათა ეკკლესიათათვის, ციხეთა და შენობათათვის ეტყოდა –
„დაარღვიეთ, დაარღვიეთ მისაფუძველადმდე მის!“ მხცოვანთა მამა-
თა და დედათა, უფროსთა სამღვდელოთაგან, რომელნიცა შეიპყრან,
მოსრან ყოველნივე პირითა მახვილისათა და სხვანი წარტყვენონ,
და ტყვე ჰყონ და მოწვან ცეცხლითა წმიდანი ეკკლესიანი და ყო-
ველნივე დაბანი და შენობანი ქართლისანი.“ და ესრედ ამცნო და
განამტკიცნა სარდალნი და ყოველნივე სპანი თვისნი მძლავრმან
უწყალომან ლანგ თემურ. მაშინ წარმოვიდენ და მოიწივნენ მსწრაფლ
მყისთა შინა არეთა ქართლისათა, ქრისტეს აქეთ ჩტჳგ.

და ვითარცა მოიწივნეს, მაშინ მოიცვეს ტფილისი და სრუ-
ლიად ყოველნივე სანახები ქართლისანი, და სრვიდეს უწყალოდ,

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 409 გვ.

ვითარცა პირველად მეგვიპტელთა ღვთისა მიერ რისხვით მივლინე-
ბული იგი მომსრველი სენი, რამეთუ ესრედ თქმულ არს – „ორ
გზის ჟამიცა აღარ მიექცევისო.“ ნამდვილვე ფრიად უბოროტეს
ჟამისა გამოჩნდეს იგინი, რამეთუ მომსრველი იგი ჟამი ზეგარდა-
მო ბრძანებითა ყოვლად მოწყალისა ღვთისათა მიივლინების კაცთა
ზედა, განმრავლებისათვის ცოდვათა ჩვენთასა და ჰსწრთვნის ვი-
თარცა საყვარელსა ძესა მამა იგი მოწყალე, რათა შეინანონ და
მოიქცენ სინანულად, და განგებითა ღვთისათა მის მიერ აღსრუ-
ლებულნი გვამნი მკვდართანი ყოველნივე მღვდელთა მიერ შეიმურ-
ვის და იმსახურების და წმიდათა ეკკლესიათა შინა განწესებულ
არს სამარხო მათი, პატივად და სალხინებელად აღსრულებულთა
სულთათვის; და მომსრველი იგი სენი ვერ მიეხების მღვდელთა
რათურთ, და ესრედ განთავისუფლებულ არიან მღვდელნი მომსრ-
ველთა სენთა მიერცა, და წმიდათა ეკკლესიათა მიერ ფრიად შიშ-
ნეულ არს და მძრწოლარე ჭირი იგი მომსრველი; არამედ ფრიად
უბოროტეს გამოჩნდეს მომსრველისა მისგან ჟამისა სპანი იგი ლანგ-
თემურისანი საქართველოსა შინა. ხოლო არა თუ ყოველთა კაცთა
სრვა კმა ეყოთ, არამედ წმიდანი ეკკლესიანიცა და მას შინა მყოფ-
ნი სამღვდელონი კრებულნი ცეცხლითა დამწვარ იქმნეს მათ მიერ.
მაშინ დაუტევეს ქვე კერძონი იგი სანახები ქართლისანი და წარ-
ვიდეს ზემოთ კერძო, შიდა ქართლად, რომელსა აწ ზემო ქართ-
ლად უწოდენ; რამეთუ პირველ მათსა დაშთა შიდა ქართლი წარუტ-
ყვენველად. მაშინ მივიდეს უსჯულონი იგი წმიდა კათოლიკე ეკ-
კლესიასა მცხეთას, უფროსდა და უმეტეს სავესენი შურითა მისითა
ეკა ვადმე, დღისა მისთვის და ჟამისა, რომელი მოიწია ჩვენდა სიმ-
რავლისათვის ცოდვათა ჩვენთასა! აჰა, წარმოდეგინ ჩვენდა გოდები-

სა მოხზველად ხმა ღრმათ მტირალი საღმრთო იერემია, მეტყველი ესრედ: „განიშორა უფალმან საკურთხეველი თვისი, განაბნია სიწმიდე თვისი, შემუსრა ხელითა მტერისათა ზღუდე ტაძართა მისთა! ხმა ბრძოლისა მოსცა სახლსა შინა უფლისასა, ვითარცა, დღესა შინა დღესასწაულისასა, და ეკვეთნეს ქვეყანასა ბჭენი მისნი, წარწყმიდნა და შემუსრნა მოქლონნი მისნი, მეფე მისი და მთავარ-

– 87 –

ნი მისნი წარმართთა შორის და არა არს ჰსჯული, წინასწარმეტყველთაცა მისთა არა პოვეს ხილვა უფლისა მიერ!“ რამეთუ ესრეთ სახედ ყოველივე ჰყო მძლავრმან უწყალომან ლანგ-თემურ საქართველოსა შინა, ვითარცა მეფემან ბაბილონისამან ნაბუქოდონოსორ მოაწია იერუსალიმს შინა, და უფროსლა გარდამატა მას, რამეთუ მან არა იკადრა დარღვევა ტაძრისა მის სოლომონისა, თვინიერ წარღებისა მრავალ ფასსა მას პატიოსანთა ჭურჭელთა ტაძრისათა. არამედ ამან ლანგ-თემურ ესე ოდენი ბოროტი ჰქმნა, ვითარმედ წარილო სრულიად პატიოსანი სამკაული და შემკობილობანი ჭურჭელნი წმიდისა კათოლიკე ეკლესიისანი და იგი არა ჯერ უჩნდა კმა ყოფად, არამედ თვითცა შეჰკადრა და ბილწითა ხელითა წარმდებად ხელ-ჰყო დარღვევად და მოოხრებად სვეტისა ცხოველისა შინაგან გარეთ ზღუდენი და პალატნი და ყოველნივე შენობანი სრულიად იავარ ჰყვეს სპათა ლანგ-თემურისათა. ამისა შემდგომად აღიყარნეს და წარვიდეს და, სადაცა განვლეს, დაწვეს და მოოხრეს დაბანი და შენობანი ზემო კერძოთა სანახებთანნი.

და ესე ვითარითა სიბოროტითა მიიწივნეს ქვაბთა-ხევს და იგიცა მოიცვეს და წარმოსტყვევნეს, და ჰყვეს მრავალი ბოროტი გარეშე წმიდისა ეკლესიისა; და ინებეს წმიდისა მის ეკლესიისა ცეცხლითა დაწვა და დარღვევა, რამეთუ შიგან ტაძრისა მის შელტოლვილ იყვნეს ყოველნივე მუნ მყოფნი წმიდანი მღვდელნი, დიაკონნი და ფიჩოსანნი, მღვდელ-მონაზონნი, გლახაკნი და უღონონნი, დავრდომილნი და დედანი მონაზონნი, რომელნი მდგომ იყვნეს აზნაურთა და თავადთა ასულნი და დედანი. ხოლო ესე ყოველნივე მონაზონნი გამოიყვანნა და შეასხნა სამეჩანგო შესასხმელნი, და დაჰკიდნა ეჟვანნი და ფერხითა დააბმევინა ¹⁾, ათამაშა და ამღერა; და ერთმა ვინმე მონაზონმა აღმოთქვა „ვაჲ ჩვენს დედაბრობასა, ეს რა გვეჟღარუნებინა!“ ამის შემდგომად რომელნიცა ინებეს წარიყვანეს, და რომელთა არა დაუტევეს ჰსჯული ქრისტესი და ურჩ ექმნენ მათ და გლახაკნი და დავრდომილნი იყვნენ, მათ ყოველთა

¹⁾ ე. ი. ფერხული.

– 88 –

შეუკრნეს ხელნი და ფერხნი და დაწვეს საშუალ ეკლესიისა! რამეთუ იყო ხმა მათი ვაებისა და ოხრებისა, ვითარცა ჭუხილი ცისა! ხოლო მათ ყოველთა, უკეთურებითა აღსავსეთა, ალაგზნეს შიგან და გარეშე ტაძრისა მის ცეცხლი მძაფრი და დაწვეს ტაძარი იგი ქვაბთა ხევისა ღვთის-მშობელისა და მას შინა მყოფნიცა იგი წმი-

დანი და სამ გზის სანატრელნი სამღვდელოთა დასნი, რომელნი მას შინა ცეცხლითა აღესრულნეს და წამებისა ღვაწლითა და გვირგვინითა შემკულნი აწ იხარებენ წინაშე ღვთისა და ჩვენთვის ჰყოფენ ვედრებასა! ხოლო დამწვარნი იგი წმიდათა გვამთა მათთა აჩრდილნი ვიდრე დღეინდელად დღედმდე, მსგავსად კაცთა სახედ, იხილვების იატაკსა შინა შიგან წმიდისა ტაძრისასა, და ესენი სურვილითა წამებისათა და ტრფიალებითა ზესთა სასურველისათა შეთქმულ იქმნნეს, რათა ღირს იქმნენ იგინი ქრისტესთვის სიკვდილსა და ტანჯვასა! და აქა მცირედ მოითმინეს, და მუნ საუკუნოდ იშვებენ და ითხოვენ ზეცათა შინა ყვავილთა მათ დაუქცნობელთა!

ხოლო უსჯულოთა მათ მოვლეს გარემონი მათ ადგილთანი და წარსტყვენნეს ყოველნი და ამისა შემდგომად წარვიდეს და მიიწივნენ რუისს და დაიბანაკეს მუნ. მოიცვეს სრულიად შიდა ქართლისანი და ადიდეს ციხენი, გოდოლნი და სიმაგრენი ყოველნივე, თვინიერ მთისა კავკასიისა. მაშინ ძირითურთ აღმოფხვრეს დიდი ეკლესია იკი რუისისა, რომელ არს საყდარი ღვთაებისა, ვიდრე საფუძველითურთ დაარღვიეს და არსადა დაშთა დაბანი და შენობანი მათ მიერ წარუტყვენველად. და ესრეთ სრულ ჰყვეს ბრძანებული იგი ლანგ-თემურისნი სპათა მისთა, ვითარცა პირველ ნაბუზარდან მთავარ ქონდაქარმან მეფისა ნაბუქოდონოსორისმან ჰყო იერუსალიმს შინა, იუდიანთა ზედა მოქმედმან ესე ვითარისა უკეთურებისამან, რომელმან განასახლნა იერუსალიმით ბაბილოვნად იუდიანნი, ძენი სიონისანი, სიტყვისაებრ წინასწარმეტყველისა იერემიასა – „მოვიდაო ნაბუზარდან მთავარ ქონდაქარი და წინაშე მდგომი მეფისა ბაბილოვნისა იერუსალიმად, და დაწვა სახლი უფლისა და სახლი მეფისა და ყოველნი სახლნი ქალაქისანი, და ყოველი სახლი დიადი მოცეცხლა ცეცხლითაო:“ ესე ყოველნივე ჩვენდა მომართ ალა-

– 89 –

სრულა უწყალომან ლანგ თემურ და სპათა მისთა, რამეთუ სრულ ჰყვეს ყოველივე ბრძანებული მისი ¹⁾).

საყურადღებოა, რომ ელიოზის დროს (1397 წ.) ერთს მცხეთის გუჯარში მოხსენებულია წმ. ნინოს ვაზის ჯვარი ²⁾).

მიქელ V 1414-1426 წინათ მთ. ეპისკოპოზი, აღმზრდელი ალექსანდრე I მეფის ძის დავითისა კათალიკოსად. უგუნურმა პოლიტიკამ ათაბაგებისამ სამცხე მოსწყვიტა საშვილიშვილოდ საქართველოს ერთობასა და მით ხელი შეუწყო ოსმალთა გაძლიერებასა. ესრეთს პოლიტიკას ხელს უწყობდა ანტიოქიის სამღვდელოებაც, შორს მხედველობას მოკლებული, რაკი სამცხეს სამღვდელოებისა და ეკლესიებისაგან ნივთიერ გამორჩომას ელოდა. პოლიტიკურმა განცალკევებამ ეკლესიური განცალკევებაც გამოიწვია. ალექსანდრე მეფემ 1415 წ. ათაბაგი ივანე დაამარცხა და შეიპყრო კოხტის თავს, 1416 წ. ოსმალებმა ააოხრეს ახალციხის მიდამონი და ამის გამო ცოტაოდენის ხნით, დროებით აღდგენილ იქმნა საქართველოს გავლენა სამცხეზედ. აი ამ ხანებში (1420 -1426 წ.) დაწერილი საინტერესო პირობის წერილი გერასიმე მაწვერლისა მიქელ კათალიკოზთან: „ქ. ესე წიგნი გკადრე და

მოგახსენე შენ წმიდასა და ქრისტეს მიერ კურთხეულსა . . . ქართლისა ქათალიკოზსა მიქაელს. გკადრეთ და მოგახსენეთ მას ჟამსა, ოდეს მცხეთას მოველ და მაკურთხეთ. აწ ესე წიგნი მე მაწყვერელ მთ.-ეზისკოპოსმან გერასიმე გკადრე და მოგახსენეთ ვინც შემდგომად ჩემსა სხუანი მაწყუერელნი იყვნენ და საყდრის შვილნი, როგორათაც ამას წინათ მეფეთა მლოცავნი და თქვენნი მომხსენებელნი და ერთგულნი ყოფილან, ამავე წესითა მეფეთა მლოცავნი ვიყვნეთ და თქვენნი მომხსენებელნი ვიყვნეთ. არც პატრიარქი მოვიხსენოთ ანტიოქიისა და არც მისგან გამოგზავნილი კაცი შევიწყნაროთ, არც ვარძიის დიაკონი ვაკურთხოთ (ვარძია კათალიკოზისა იყო), და

1) იხ. ქ.-ცხ. 454-457 გვ.

2) იხ. ქრონიკ. ჟორდანასი II 202 გვ.

– 90 –

ვინც ამა თემსა, ანუ სხუაგან შეაჩუენოთ, როგორაცა თქუენ. გან ნაკურთხევსა გვმართებს აგრე შევაჩვენოთ; და ვისცა შენ სწყალობდე, ჩვენც მისნი მლოცველნი ვიყვნეთ . . . და თუ ესე ასრე არ გაგითაოთ ჩვენ და შემდგომად ჩვენსა სხუათა აწყურისა ეზისკოპოსთა და საყდრის შვილთა, შენისა კურთხევისა წილ წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ, კათოლოკე ეკკლესიისაგან განვეყოთ, ვითარცა ურჩი და ძვრის მოქმედი... საფარის სამწყსო თვნიერ შენისა ბრძანებისაგან კიდე არა ვაკურთხო“ 1). მოგვყავს საყურადღებო წერილი ალექსანდრე მეფისა: „...მეტეხისა და ხახულისა და ვარძიისა ღვთის-მშობელო! ჩუენ მეფეთ მეფემან ალექსანდრე და თანამეცხედრემან ჩუენმან დედოფალმან თამარ და ძეთა ჩუენთა მონაზონმან დავით, ვახტანგ, დიმიტრი და გიორგი და ძმათა ჩუენთა ბაგრატ და გიორგი... ვცანით რომელ პირის მწდე ტოხასძე ძუელთაგან მკვდრი მცხეთის შვილი იყო... შეცვლოდათ ახლად შემოგწირეთ მამულითა... კათალიკოზო მიქაელ... ესე საქმე მის ჟამისა შედეგად ვიწყე, ოდეს მძლავრი იგი და დიდისა ულუსისა პატრონი თემურ წარმოემართა აღმოსავალით კერძო, ქუეყანით სამარყანით, და მრავალნი თემნი და ქუეყანანი ოჯერყვნა... ეკლესიანი დააქცივნა და... მცხეთა დააქცია ჩუენისა პატრონობისა და მეფობისა უწინარეს, სხუათა მეფეთა ჟამთა შიგან. და მე მეფეთა მეფემან ალექსანდრე ოც და ორისა წლისამან (1411 წ.) სურვილით და წადიერად ხელვყავ შენებად საყდრისა მცხეთისა... ღმერთო... მტკიცე ყავ საწადელი ესე ჩემი! და ამავე ჟამსა დაიდგინა პატრიარქად ქათალიკოზი მიქაელ, რომელმან მრავალი ილუწა და ვიდრე დასრულებადმდე საყდრისა ამის ილუწის შენობისათვს და სრულქმნისა და ამასვე ქათალიკოზსა მიქაელს შევედრეთ ჩუენ მიერი სურვილი – საწადელი ძე ჩუენი მონაზონი დავით... მის მიერვე ხელდასხმულ იქმნას... დაი-

1) იხ. ქრონ. ჟორდან. 226-227.

წერა ინდიქტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მმშვიდესა, ქორონიკონსა რწ, სეკდემბერსა ი, ხელითა დემეტრე მარკოზისშვილისათა...“¹⁾).

დავით III 1427-1430 წ. ჩვენის ფიქრით კათალიკოზი.

დავით არის ძე მეფის კონსტანტინესი, რომელიც მეფე ალექსანდრემ იშვილა და ბერად შეაყენა, მოამზადებინა საკათალიკოზოდ და აღიყვანა ამ ხარისხზედ. ამის საბუთად ჩვენ მიგვაჩნია: ა) უფროსმა ბატონის შვილმა ვახტანგ ალექსანდრეს ძემ მხოლოდ 1442 წელს იქორწინა ფანასკერტელის თაყას დაჲ სითიხათუნ შერთო²⁾. ბ) დავითმა 1426-1427 წელს მიიღო კათალიკოზობა და მიიცივალა 1430 წ. გ) ალექსანდრე მეფე კი დაიბადა 1389 წ. გამეფდა 24 წლისა 1413 წ. და კათალიკოზად 24 წლის ნაკლებს ვერ აკურთხებდნენ დავითს. ალექსანდრე მეფე მეტად მშვიდი და კაცთმოყვარე კაცი იყო: თავის მტრის და მისისხლედ მდევნელის ბიძის, მეფის კონსტანტინეს († 1411 წ.) აღაპი დაამტკიცა გამეფების უმაღვე (1413 წ.), აგრეთვე მისის მეუღლის დედოფლის სითიხათუნისა 1415-1419 წ. შორის. ამით მეფე ალექსანდრემ დიდი მოცილე მოიშორა თავიდაჲ. კათალიკოზს დავითსაც აღაპი დაუწესა მეფემ 1431 წ. თუ ჩვენი აზრი შემცდარია, მაშინ ალექსანდრე მეფე 1389 წ. წინათ არის დაბადებული, მაგრამ თვით მეფე ალექსანდრე გვიჩვენებს 1389 წ. თავის დაბადების წლად.

თეოდორე III 1430-1435 წ. 1431 მეფე ალექსანდრემ ლორის ციხე წაართვა მონგოლთ დანაშთენ მფლობელთა და ამიტომ მცხეთის სვეტისცხოვლის ტაძარს შესწირა ს. ამუჭი. ამა შეწირულობის გუჯარში მეფეს მოჰყავს ის სიტყვები, რომლითაც, ჩვენის ფიქრით, კათალიკოზს თევდორეს მიუმართავს ლორის ასაღებად მიმავალი ჯარისათვის: „...პირ-

1) იხ. იქვე 226 გვ.

2) იხ. ცხ. 474 გვ.

ველად ვედრებითა ღუთისათა და კუალად ლაშქართა მიმცნებითა ესრეთ, ვითარმედ ამა უსჯულოთა აგარის ნათესავთა ანდრონიკეს შვილი ალასტანელი გიორგი მოუკლავს და მრავალნი ქრისტიანენი წამებითა აღესრულებიან და დაუტყუებიან და ტახტი მეფეთა განურყვნია და საპატიონი და ცამდის მაღალნი საყდარნი შეურაცხ უქმნიან, სახლ სალოცველი ქუაბ ავაზაკთა უქმნია – და უნეთა (ცხენთა) მათათვს საყოფად განუჩენია. აწ იბრძოლეთ ძლიერად და დაღათუ ვინმე ომსა შიგან აღსასრული მიიღოთ, ქრისტესთვს წამებულთა გუერდით მიითულავით! და დაღათუ ვინმე დაკოდითა, ანუ დაშავებითა და რათაცა ტკივილით იტანჯებით, ყოველსავე ქრისტე მისად ნების მყოფელად მიითულავს!..“ და მერე განაგრძობს მეფე: „და შეწევნითა ღუთისათა და ლოცვით მათითა

(კათალიკოზისა) იქმნა და ვიშოვეთ არა თუ ამუჭი“¹⁾...
ამა თეოდორეს აძლევენ ერთგულების ხელწერილს მაწყვე-
რელ მთ.-ებისკოპოსი სერაფიონი და იოანე მანგლელ-თფა-
ლელ მთ.-ებისკოპოსი.²⁾

დავით IV 1436-1439 წ. სამცხის პოლიტიკურად
განცალკევებას საქართველოდგან დიდად შეუწყო ხელი ათა-
ბაგის ყვარყვარე II დაუძინებელმა მტრობამ საქართველოს მე-
ფის გიორგისაში (1451-1466 წ.), ჩამოაგდო ეკლესიური
განხეთქილება და საათაბაგოს ებისკოპოსებს თვითონ ყვარ-
ყვარე ნიშნავდა მცხეთის კათალიკოზის დაუკითხავად. აი ამ
დროს ტრაპიზონტის მახლობლად მდებარე ანჩის მღვდელ-
მთავარი (ანჩელ არქიმანდრიტი) ქერობინ (აბელის ძე) აძ-
ლევს 1453 წ. კათალიკოზს დავითს შემდეგს პირობის წე-
რილს: „...სუეტისა ცხოველისა და ყ̄დ საშინელისა ანჩისა
ხატისა თავსმდებობითა და შუამდგომლობითა ესე წიგნი და
პირი გკადრეთ თქუენ ქრისტეს ღუთისა მიერ ქართლისა კა-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდან. II 242-243 გვ.

²⁾ იხ. იქვე 238-237 გვ.

თალიკოზსა დავითს მე აბელის ძემან ანჩელ არქიმანდრიტმან
ქერობინ მის ჟამისა შედეგად, ოდეს მაწყვერელი და სამც-
ხისა ებისკოპოსნი თქუენგან უჯუარო და შეუნდობელნი იყუ-
ნეს საფარისა თავზედა და თქუენ დიდითა ხუაიშნითა მაკურთ-
ხეთ. აწ დღეისითგან წაღმა ჩემად დღედ სიკუდილამდი ვიყო
თქუენი და თქუენისა საყდრისა ერთგული და მეფეთა მლო-
ცველი და ყოველთა წირვათა და ლოცვათა შინა თქუენ
მოგიკსენებდეთ. ვინ თქუენგან უჯუარო და შეუნდობელნი
იყუნენ, ჩუენგანცა უჯუარო და შეუნდობელი იყოს. თქუენ-
თა შეუნდობელთა ებისკოპოსთა გუერდით ჟამი არა ვწიროთ,
სადამდის თქუენგან აკსნილობისა და შენდობისა ნიშანი არ
მოგკვიდეს; ვის სწყალობდეთ, ჩუენც მისნი მლოცველნი
ვიქმნეთ; და თუ ყუარყუარემ მაწყვერელობაც, ანუ სხუა
რამე კელი გუადლიოს და დაგუპატიჟოს კურთხევსა მიზეზი-
თა, სადამდის თქუენსა საყდარსა არა დაემორჩილნენ, და რა-
ზედაც უწყრებით თქუენსა საყდარსა არა დაემორჩილნენ და
რაზედაც უწყრებით თქუენისა საყდრისა წესითა იგი ესრეთვე
არა დაგეურვოს, როგორცა თქუენ და თქუენსა საყდარსა გმარ-
თებს, მით წესითა, სხუა კელი არა გამოვართუა და არცარა ვინ-
დომო თქუენად დაუმოწმებელად და შეუნდობლად; თქუენისა
საყდრისა მტერისა მტერნი ვიყუნეთ და ერთგულთა მოყუა-
რენი და მლოცველნი ვიყუნეთ, ვითა წესად სძეს მეძღუნე-
ნი და მოსამსახურენი. ესე ასრე გაგითაოთ ლ̄ნ მამამან, ძე-
მან და სულმან წმიდამან და იმა საშინელმა ხატმა ანჩისამან
და რისაც მიზეზისათვს ესე აღთქუმა გიტყუვოთ და არა გა-
გითაოთ, თქუენისა კურთხევისა წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ ღუ-
თისა და მისთა წმიდათა... ვინცა ანუ სამწყსომან, ანუ სხუა-
მან ვინ კაცმან შემიწყნაროს, იგიცა კაცი კრულია... სა-

დამდი თქუენვე არ შემიწყალოთ. ამას გარეთ მაწყუერლობა, ანუ სხვა კელი რამე გუამლიოს, არა გამოვართუათ ყუარყუარეს თქუენდა დაუმოწმებლად და ბატონის ჩემისა უზიანოთა საქმითა; საყდრისა და თქუენი ერთგულნი ვიყუნეთ“...

– 94 –

ასრეთსავე პირობას აძლევს იოანე ქუმურდოელი, ლასურის ძე¹⁾. დავითი მერეც იყო კათალიკოსად 1447-1459.

ამავე დროს არის დაწერილი შემდეგი საინტერესო წერილიც: „...ესე წიგნი გკადრეთ თქუენ ქათალიკოზსა მეუფესა დავითს, დაგიდევით აღთქმა ჩუენ საფარისა და ვარძიისა ძმათა მას ჟამსა, ოდეს ცბიერი ბერძენი მოვიდა, ცრუ წინასწარმეტყუელი და მცირითა რათმე სიტყვთა მიგზიბინა. აწ თქუენ გიგუიწყერით და კიდევ უმართლე იყვენით... ვითა წესითა ყოფილ ვართ, მითვე წესითა ვიყვნეთ: არც მიტროპოლიტი (ბერძნისა) შემოუშვათ, არც მისი წიგნი ვნახოთ, არცა მისი მცნება გავიგონოთ და არასთანა მისი არა ვირწმუნოთ. არც უმცხეთოდ ჩუენი მღდელი და დიაკონი იკურთხეოდეს; არცა რამ ჯავახეთს და წალისყურს ვისაქმოთ სამწყსობისა პირზედა და ვიყუნეთ თქუენისა ბრძანებისა მორჩილნი“...²⁾

შოი II 1440-1443 წ. გამეფდა თუ არა ალექსანდრე 1412 წ, მაშინვე მიჰყო ხელი თემურ-ლანგისაგან დანგრეულ ციხეთა და საყდართა განახლებასა, ანუ ხელახლად აღშენებასა. ამისათვის თავის სამეფოში თვითოეულ კომლს შეაგდო წელიწადში სამი აბაზი და ესე მოკრებილი ფულით დაასრულა ეს დიდი საქმე 1440 წ., რომელსაც ასე აღგვიწერს დიდი გვირგვინოსანი: „ქორონიკონსა რა (1412 წ.) მეფედ დავჯედ დი ყოველი საქართველო უსჯულოსა თემურისაგან აოხრებული და ქართლი უნუგეშინისცემოდ განსრული დაგვხუდა ესრეთ, რომელ უსჯულო იგი შემოვიდა საქართუჭლოს ქორონიკონსა პს და ვიდრე ჩუენად მეფობისა დაჭირვადმდე ესრეთ... ტფილისით ციხითა მეფე ბაგრატ და ანნა დედოფალი გამოასხნეს, დაატყუევეს და მრავალი სული მოესრა და თავად დედაქალაქი მცხეთაჲ და რაოდენნი საქართველოსა საყდარნი ეკლესიანი და ციხენი იყუნეს, ყო-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. II ქორდანისი 267-268 გვ.

²⁾ იხ. იქვე 269 გვ.

– 95 –

ველნი დაექცივნეს საფუძველითურთ და სრულიად საქართველო ტყუე ექმნეს და ჩუენისა მეფობისა დაჭირვადმდე მუდამი ტყუენუა და რბევა იყო საქართველოსა, და გაოხრდა და იავარ იქმნა და ყოვლადვე ძალი და ნუგეშინისცემა არსით ჰქონდა. და შენ მიერითა შეწევნითა და წინამძღუარებითა ჯუარისა პატოსნისათა ვიწყე ბრძოლად უსჯულოთა და განვასხენ მზღუართაგან ჩუენთა და ქრისტიანენი ფრიადსა მშჯდობასა და მყუდროებასა მიეცნეს. და ვითარ ჩუენგან

სათანადო იყო, ეგრეთ ვინებე და ვიგულსმოდგინე ყოველ-
თავე საქართველოსა ციხეთა და საყდართა აღშენებად. მას
ჟამსა შემოსავალი ჩუენისა სახლისა არსით რა იყო და ამაღ
საქართველოს კუამლსა ხედა ორმოცი თეთრი მალად განვაჩინე
და ასოცდარვად ქორონიკონადმდე (1440 წ.) რაოდენნი სა-
ქართველოსა ციხენი, საყდარნი და მონასტერნი არიან, ყო-
ველნივე სრულიად ახლად აღვაშენენ და შევამკუენ და აწ
ჩუენსავე ჟამსა შიგან ამოგვიკვეთია. ესრეთ დღეისითგან წა-
ღმა რამანცა ჩუენთა მომავალთაგანმა მეფეთა, ანუ დედო-
ფალთა და ანუ სხვსა გუარის კაცმან ადამის ნათესავმან სა-
ქართუელოს მალი ითხოოს, მოკრიფოს! და წაიღოს, აწიენ
ღმერთო! ულხინებელი რისხუა შენი და ჩუენთა ცოდუათა
და ბრალთათვს იგი განკითხულ ქმენ მას მეორედ მოსლვასა
წინაშე თქუწნსა... და კუალად გევედრები თქუენ ძეთა ჩუენ-
თა ვახტანგს, გიორგის და დიმიტრის და შემდგომთა მეფეთა
და დედოფალთა, რომელ ჩუენი აღთქმული სრულყოთ და
დღესითგან წაღმა მალის აღება არავინ ინებოთ! და კუალად-
ვე ამას გევედრებით, რომელ საყდარნი ვითარ ახლად აღგვ-
შენებიან და რაოდენნი ქუეყანანი და შესავალნი შეგვწირ-
ვან და მოგვხსენებიან, იგინი უნაკლულო ჰქონდენ და რა-
ოდენი ზეთი და ცვლი გაგვიჩენია და ჩუენისა სულისათვს
მწირველი, ანუ სამამულოთა და ანუ სხვთა სახარჯოთა გა-
გვჩენია და ჩუენად მწირველად დაგვყენებია, მათ მათი გაჩე-
ნილი ნუვისაგან მოაკლდების და ჩუენ ნურას ჟამისა გამო-

– 96 –

ცვლილებისა და შემოსრულობისათვს ნუ მოგუემლების და
ყოველთავე სრულ ქმენით, რათა ღმერთმან თქუენი ვე-
დრება და გაგებულიცა სრულყოს. დაიწერა სიგელი ესე ქო-
რონიკონსა რკწ, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა კწ, ჳე-
ლითა მწიგნობრისა... ჩუენისა კლიმი კაკლაჩასძისათა. ვინ
ცა შემდგომად ჩუენსა მეფენი და პატრონნი იყუნეს, მათთვს
მალი არავინ აიღოს; და თუ ულუსი მოვიდეს და თათართა-
გან ძალი დაემართოს, რაიცა ციხეთა და საყდართა დაუ-
ქვევლობისა და თემთა და ქუეყანათა ამოუწყუედლობისა და
ჟამთა და ქუეყანათა დაუტყუეველობისათვს – მათთვს, – სხუად
მოსაწმარებლად მალი არავინ აიღოს“. ამტკიცებენ: მეფე
გიორგი, კათალიკოზი შიო, ამბა ალავერდელი აბრაამ და
მანგლელი იოანე. ¹⁾

ამის შემდეგ მეორე წელს (1441 წ.) ალექსანდრე მე-
ფემ მცხეთის სვეტის-ცხოვლის ტაძარს ჩრდილოეთის მხრივ
მიადგა მშვენიერი სამწირველო მთავარანგელოზის ეკუდერი
თავის სასაფლაოდ, შედგა ბერად ათანასეს სახელით, მიი-
ცვალა 1443 წ. და დაეფლა იქვე, ეკუდერში, რომელიც
1837 წ. ნაღმით დაანგრიეს. ამისთვის მოგვყავს მშვენიერი
ანდერძი: „...ვიგულსმოდგინე მოლტოლვად თქუენდა და
მცხეთას... ცალკე ახალი ეკუტერი აღვაშენე ჩრდილოთ კე-
რძო და საუკუნოდ საყოფელად განვიმზადე და შევწირე

ქუეყანა სხორი (სასხორი?)... ვირშის სახლი მცხეთასა შევ-
სწირე, მისაქციელი... და ჩუნთა საფლავთა ზედან ოთხნი
მეკუდრენი მწირველნი გავაჩინეთ: ელიოზის ძე დიმიტრი,
ჯვარისმტვირთველი მახარებელი, ზაქარია და ელიოზ...
ოთხი კანდელი წლითი-წლად დაუვსებელი... ყოველს წე-
ლიწადს იბ ლიტრა სანთელი მიეცემოდეს ეკუდერს ასანთე-
ბლად...

დაიწერა ქორონიკონსა რკთ, ინდიქტ. მეფობისა ჩუნენი-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდან, 247-249 გვ.

სასა კთ, ჳელითა კლიმი კაკლაჩასძისათა.“ ესრეთივე შეწირუ-
ლობის რამდენიმე ანდერძი იხ. ქრონიკ. II ჟორდანისასი
249-254 გვ.

დავით V. 1441-1459 წ. ეს დავითი წინათაც იყო
კათალიკოზად. ამის დროს შემოწირული ძვირფასი გარდა-
მობხნა სვეტიცხოველისა დღეს დაცულია ჩვენს საეკკლესიო
მუზეუმში ზედ წარწერით ხუცური ასომთავრულით: „ქ. დი-
დისა მეფეთ მეფისა ალექსანდრეს ძესა მეფესა გიორგის გაუ-
მარჯოს და ცოდვანი მისნი შეუნდოს ღმერთმან, რომლისა
ბრძანებითა საფლავს დაძება მხსნელისა ჩუნენისა იესო ქრის-
ტესი შეიმოსა“...

ამა დავითს გობელისძე ამირეჯიბი რამინი აძლევს 1451 წ.
შემდეგ საყურადღებო სიგელს: „...ესე სიგელი სამკვდრო
სამამულე... მოგაქსენეთ ..მცხეთასა საყდარსა და.. კათალიკოზსა
პატრიარქსა დავითს ჩუნ გობელისძეთა ამირეჯიბმან რამინ
და თქუნენისა საყდრისა ამილახორმან და ძმამან ჩემმან საჰამ,
შემოვსწირეთ და მოგაქსენეთ ქრცხილოანს (ცხინვალი) ერ-
თი გლეხი ლალასძე მისითა მამულითა... ერთი გლეხი ერგ-
ნეთს ჯოხასძე ორითა ვენახითა და ერთი ვენახი სხუა ვე შე-
ნი და ველი, მიწად სამისა დღისა – მას ჟამსა, ოდეს ჩემსა
ძმასა სააჰამს ქაკთარასძისა ასული შეერთო და მეყვსობა რამე გა-
მოჩნდა და საჰამს გაუწყურით და ესე ორნი გლეხნი კრცხილოანს
ლალასძე... და ერგნეთს ჯოხასძე. შემოგწირე ჩუნენი ნასისხლი და...
მოუდევარი და უსარჩლავი... ტკბილისა ნახევარსა მოგაქსე-
ნებდენ და სხუა რაცა ბეგარი და გამოსაღები ჰმართებს...
დაიწერა ქორონიკონსა რლთ, მარტსა ჳელითა ელიოზის ძის
ელიოზისათა“ ¹⁾.

მარკოზ 1460-1466 წ. ესე მარკოზი ამტკიცებს ჟუ-
რულიანთ შესანიშნავს გუჯარს 1460 წ. ივნისის 12.

²⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდან, 261 გვ.

დავით VI 1466-1479 წ. ამა დავითს აძლევენ კალა-
ურელნი შემდეგს პირობის წერილს:
„...მეოხებითა წმ. მამისა ჩუნენისა დავით გარესჯელისათა

და დოდო და ლუკიანესითა ესე ჟამთა გასათავებელი პირი გკადრეთ და მოგაკსენეთ თქუენ ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზსა დავითს ჩუენ დიდმან და მცირემან ერთობილთა კალაურელთა მას ჟამსა, ოდეს ჩუენსა და გორგია-შვილსა შუა ცოტა რამე სამდურავი გამოვიდა. აწ ეს წიგნი მოგაკსენეთ: თუ ამის უკანის თუ რამე ჩუენგან ერთმანეთ-ზედა ავ-კაცობა გამოვიდეს, თქუენი და თქუენის საყდრის შემცოდენი ვიყუნეთ და კუამლის თავსა ათას ათასი თანგა მოგაკსენოთ შუა შემოუსლველად ყოვლისა კაცისაგან...“¹⁾

აბრაამ II. 1480-1494 წ. აბალაქის ძე. ამის დროს

ეკურთხა მეორედ 1492-1495 წ. მეფედ კონსტანტინე. ამისვე დროს კონსტანტინემ მოახდინა კრება კათალიკოზ-ებისკოპოზთა და სამეფოს დიდებულთა და წარჩინებულთა-გან – „რად ყოფად დამშვიდებისათვის მთავართა და განმტკიცებისათვის ერთმთავრობისა.“ კრებამ დაადგინა: „ვინადგან იმერნი ერთგულობენ ბაგრატს, ჰერ-კახნი გიორგის და სამცხელნი ათაბაგს ბაადურს, – ვაცადოთ ბრძოლად; დრო-ჟამი უკედ განაგებს მეფობასაო“... აბრაამმა დასდო ბარათაშვილს სულხანს საკანონო რაღაც მძიმე დანაშაულისათვის. თუ როგორ სწარმოობდა ძველად სადავო მამულის საქმის გადაწყვეტა, მომყავს საინტერესო ცნობა ს. ჯიმიტის სამზღვრების განახლებისა: „ღვთივ გვრგვონისა სანატრელისა დავით აღმაშენებელის მეფეთა მეფისაგან შემოწირულს მზღვარზედა დავიფიცეთ თვთ მე კათალიკოზმან აბალაკმან (აბრაამ) და სრულიად ჩემთა საყდრის შვილთა ჯიმიტის სამზღვარი თავი სალოცავნი. ჩუმლაყის თავსა ჩავიარეთ და მივდეგით კუნელამდი; ჩავიარეთ და მივდეგით ძამაურაზედა; ჩავიარეთ და

¹⁾ იხ. იქვე 270 გვ.

მივდეგით წურს ხევზედა; ჩავიარეთ და მივდეგით გაწყუჭტილასა... წნორზედა... ჭიაბრის ეკკლესიასთან იორამდის, სადაცა დავით აღმაშენებელსა ეკკლესია სამზღვარად ჩაუდგამს“...

ბასილი IV 1495-1497 წ. მხოლოდ ორ წელს კათალიკოზობდა; ამის სიცოცხლის დროს რამდენიმე კათალიკოზი გამოიცვალა, მაგრამ მაინც კათალიკოზობას არ იშლიდა; ესრეთი წინააღმდეგობისათვის ხელს უწყობდა ათაბაგი ყვარყვარე (1482-1500 წ.), როგორც უმადური ქართლის მეფისა და მისი სათნო კათალიკოზისა. აქ და სხ. ამ გვარ შემთხვევებში გამოიჭვრიტება დაუძინებელი მტრობა ანტიოქიის პატრიარქისა და ოსმალთა გავლენისა სამცხე საათაბაგოზედ, როგორც ზევითაც მოვიხსენეთ.

ევაგრე 1498 -1503 წ. ამა ევაგრის აძლევს მორჩილების და ერთგულების შემდეგს იერილს კუმურდოელი ებისკოპოზი გერასიმე „...ესე პირი და წიგნი მოგახსენეთ თქუენ ქრისტეს ღუთისა მიერ ქართლისა კათალიკოზსა ევაგრის მე

კუმურდოელ მთავარ-ეპისკოპოზმან გერასიმე მას ჟამსა, ოდეს პატიოსანმა მზეჭაბუკ (ათაბაგი 1500-1516 წ.) შემიწყალა და კუმურდოსა საყდარი და კელი მიბოძა და თქუენს წინა-შე საკურთხეველად გამოგუგზავნა და თქუენ შემიწყალეთ და მაკურთხეთ; აწ დღეისითგან წაღმა ჩემა დღედ სიკუდილამდე ვიყო თქუენი და თქუენისა საყდრისა ერთგული და მეფეთა მლოცველი და ყოველთა წირვათა და ლოცვათა შინა თქუენ მოგიკსენებდეთ; ვინც თქუენგან უჯუარო და შეუნდობელი იყოს, ჩუენ-განცა უჯუარო და შეუნდობელნი იყვენ; თქუენგან შეუნდობელთა ეპისკოპოზთა გუერდით ჟამი არა ვწიროთ; ვარძიისა და მისის შესავლისა დიაკონი არა გაკურთხოთ და არცა მათსა სამწყსოსა დავეცილოთ. თუ ათაბაგმან ყუარყუარე და მათთა შვილთა მოწყალეობა, ანუ სხუა კელი გუამლიოს, არა გამოვართუათ.“¹⁾

¹⁾ იხ. ქრონიკ. II, 315 გვ.

ამისვე ევაგრის დროს წარგზავნა მზეჭაბუკმა თავისი აღმზრდელი არქიმანდრიტი ამბროსი იერუსალიმს და სხ. წმ. ადგილთა შესაწირავითა მისის ძმის ათაბაგის ქაიხოსროს († მარტს, ოთხშაბათს 1500 წ.) სულის მოსახსენებლად „...მე ამბროსი წარმომავლინა პატრონმან მზეჭაბუკ იერუსალიმს და სინასცა მრავლითა საქონლითა და უწყეთ გაცემა ტრაპიზონტით კონსტანტინეპოლემდის, ვიდრე ამა წმ. მთადმდე (ათონის ივერიის მონასტერზედ) და მოვლეთ ყოველნი მთისა ამის მონასტერნი, საყუდებელნი და მესენაკენი და წესისაებრ მოვაკსენეთ მოსახსენებელი და სალოცავი და სრულიად ელაღისა და მაკედონიის თემისა მონასტერთა, მიტროპოლიტთა, ეპისკოპოსთა, ხუცესთა, გლახაკთა და ტყვს უფალთა ყოველთა ზედა დიადი გავეცით. ეგრეთვე ჩვენსა ამას (ივერიის) მონასტერსა მოვაკსენეთ ოცდა ხუთი ათას ხუთასი ოთმანურისა ზოგი ფლურად და ზოგი თეთრად და მამამან და კრებულმან მონასტრისამან გააჩინეს და შეგვიკვეთეს სულდიდებულისა პატრონისა ქაიხოსროსთვის ყოველთა პარასკევთა მწუხრი კოლიო და შაბათსა წირვა.“

დორათეოს I 1503-1516 წ. ამან დორათეოს და კონსტანტინე მეფემ შეარიგეს მეფე ვახტანგ და ძმა მისი ალექსანდრე. 1505 წ. დავით მეფემ შეირთო ქაიხოსრო ათაბაგის ასული.

1500 წ. მაისის 6 მოკვდა ათაბაგი ქაიხოსრო და ამის ძმამ მზეჭაბუკმა მიითვისა ათაბაგობა, თუმცა ქაიხოსროს დარჩა ვაჟიშვილი, ყვარყვარე IV, რადგან ყვარყვარეს შემწეობას უწყევდა ქართლის მეფე კონსტანტინე და მცხეთის კათალიკოზი, ამიტომ მზეჭაბუკმა შესწყვიტა ყოველი კავშირი ქართლის სამეფოსთან და განზე გადგა, საათაბაგოს მღვდელთმთავარნი დაუმორჩილა ანტიოქიის პატრიარქს დორათეოსს და ამით ზემოქართლის კარი გაუღო ოსმალთა მფლობელო-

ბასა. აი სწორეთ ამ დროს ეკუთნის შემდეგი თვალსაჩინო გრამატიკა, რომლითაც ანტიოქიის პატრიარქი დორათეოსი

– 101 –

გუნდრუკს უკმევს მზეჭაბუკსა და მიწასთან ასწორებს ქართლის მეფესა და კათალიკოზსა. „...წყალობითა ღვთისათა დორათეოს პატრიარქი დიდისა ღვთისა ქალაქისა ანტიოქიისა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა მოგიმცნობ; წყალობა და მშვიდობა და შეწევნა უფლისა ჩუენისა იესო ქ-ს მიერ თქუენზედა და ყოველსა საბრძანაბელსა თქუენსა, რომელმან განამტკიცნა წმინდანი მოციქულნი სიონს ქორსა მას ზედა ...რომლისა ბრძანებითა ვიძიულენით თქუემად ამას დიდისა პატრონის მზეჭაბუკის მიერ; რამეთუ მაგან ოდენ მხოლომან იყურჭუმა ჭემმარიტად ემბაზსა შინა ნათლისღებისასა: რამეთუ სადაცა მიიწიოს ღონე მაგისი, და დათრგუნოს ქუეყანად მტერთა (ე.ი. ქართლი), თვინიერ ბრძოლისა მოსცეს ღმერთმან ადგილი იგი (ე. ი. ქართლი); ანუ რომელთა იხილონ წუჭრი ჰოროლისა მისისა, თვინიერ კუეთებისა ლტოლვილ ქმენინ ყოველნი წინააღმდეგნი პატიოსნისა და ღუთისა მიერ განმტკიცებულისა და განძლიერებულისა, დიდისა მეფისა ჩუენისა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა ხელმწიფისა პატრონისა მზეჭაბუკისაგან; სამარადისოდ ყოს ღმერთმან პატივი და დიდება ძალი და სიმტკიცე მათი უკუნისამდე. და აღამაღლოს პატივი მისი და ბედნიერ ყოს და დაანთქნეს მტერნი მისნი და მოსცეს ძლევა მათ ზედა და ყოველსა მხედრობასა და ერსა მისსა და ადიდოს სახელი მისი მზისა და მთვარისაებრ და სრულ ყოს ყოველი ნება და წადილი მისი და გარდამოავლინოს უფალმან ღმერთმან მას ზედა მადლი და კურთხევა მისი!

მერე ებრძანა აწყურის ღთისმშობლისა საქმენი პირველნიცა და უკანის რად გარდახდა! და თუ რაბამნი სასწაულნი ¹⁾ აღასრულნა და ნიშნი სურვილითა და სიყუარულითა მისითა ვევედრები, რათა მეცა ღირს მყოს ხილვად და თაყუანისცემად მისა! და ესეცა ვითარმედ აწცა წარუელვნიან

¹⁾ აქ იგულისხმება იმ სასწაულთ-მოქმედებათა, რომელნიც აღწერილია „შედეგი ქ-ცხბისა“ (გვ. 162-3; 265) იაყუბ ყენისა შემოსევის დროს: ეს გუჯარი ამტკიცებს იმ ამბების სიმართლესა.

– 102 –

კაცნი სოფლის გუერდის და ჩუენიცა ებისკოპოზი ყოფილიყო მათ წინაშე, სახელით გრიგოლ ებისკოპოზი ბოლოზნისა და მას თვით განეცადა ყოველი საქმე და თუალითა ეხილა და გულისხმად ეყო უსჯულოება მეფეთა და ერისა მათისა ¹⁾, და პატრონისა მზეჭაბუკის ღუთის მოშიშებად და მართლ-მადიდებლობად და ღუთის მოყუარება, ყოველივე განგუაცადა და გულისჯმა გვიყო; და ეგრეთვე მაწყვერლისა სიკეთე და ღუთის მოშიშება და მართლ-მადიდებლობად და მეცნიერება და სჯულთა ღუთისათი კეთილად დაპყრობად და დაცვა მცნე-

ბათა ლუთისათა ამისთვის ვითარცა ჯერ იყო და სამართალ მადლითა ლუთისათა ვინებეთ და მას მივათუალებთ ყოველი საბრძანებელი პატრონისა მზეჭაბუკისი, რათა ებისკოპოზნი მისგან იკურთხეოდენ ყოველნივე და მისსა წესსა და ბრძანებასა მორჩილებდენ და სჯულთა მისთა ერჩდენ და მისგან იმწყსებოდენ და მაკურთხეველნი მისნი კურთხეულ იყვნენ და მწყევარნი მისნი წყულ; და მისდა მიგვიცემიეს ჴელმწიფებად შეკრვისა და განჯსნისა“ ...მაგრამ დავით მეფემ შეერთო ასული ქაიხოსრო ათაბაგისა და მისი (ქაიხოსროს) კანონიერი მემკვიდრე იყო ყვარყვარე IV, ხოლო ათაბაგობა მითთვისა ყვარყვარეს ბიძამ მზეჭაბუკმა; ამიტომ ყვარყვარე მეფის დავითის კარზედ იმყოფებოდა. მიზეზი ეს იყო, რომ მზეჭაბუკ გაუდგა მეფის მორჩილებასა, დაამცირა საათაბაგოში უფლება მცხეთის კათალიკოზისა და მის ნაცვლად ანტიოქიის პატრიარქის უფლება გაავრცელა და დაუმორჩილა საათაბაგოს სამღვდელთა. მაგრამ მიიცვლა თუ არა მზეჭაბუკი (3 ივნისს 1516 წ.) საათაბაგოს მღვდელთმთავარნი ზედი-ზედ აძლევენ მცხეთის კათალიკოზს მორჩილების პირობის წერილებსა.

მელქისედეგ II (ბასილი) 1517-1529 წ.) † 1553 წ.

ესე იყო ძე კონსტანტინესი და ძმა დავით მეფისა; ბერობა

¹⁾ იგულისხმებიან ქართველთა მეფენი და ქართველთ ერი.

შეიმოსა 1510 წ. (ქ.-ცხ. 266 გვ.). რომ მელქისედეგ კათალიკოზი იგივე ბასილია, ამას ცხადათ გვეუბნება შემდეგი გუჯარი. პირველი მუხრანბატონი, იყო ბატონიშვილი ბაგრატ, ძე კონსტანტინე მეფისს, რომელმაც დიდი მამული სამუხრანო, ქსანს და არაგვს შორის მდებარე, წაართვა ამილახვრებს და გურამიშვილებს; ამა მძლავრებამ გამოიწვია კახბატონის ავ-გიორგის რამდენჯერმე მოხდომა და აწიოკება სამუხრანოსი. ბაგრატმა სძლია კახბატონს ავ-გიორგის 1513 წ. ივნისში და ამისს შემდეგ ხელი მიჰყო მცხეთის მამულებისა დაჩემებასაც და მეტი რა ღონე ჰქონდა კათალიკოზს ბასილს თავგასული ძმისათვის ბაგრატისათვის არ დაემტკიცებინა. შემდეგი გუჯარი საბუთს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ სამღვდელთა კრებამ კათალიკოზი ბასილი (მელქისედეგი) სხვათა შორის მცხეთის მამულების გაცემის გულისთვის განსდევნა არმაზის მონასტერში და კათალიკოზობიდან დაამხო: „ქ. კათალიკოზმა:.. პატრონმა:.. ბასილი:.. ძმისწულთათვის დაიჭირა კუნენელთა სამი კუამლი კაცი და სხუა სრულად პატრონს ბაგრატს (ე. ი. მუხრან ბატონს კონსტანტინე მეფის ძეს) მისცა და მისაქციელი, თეკენა და წეროვნის ნახევარო კოპის-ასიმპოლები დაასახლა და დაუკარგა მცხეთას, ასრე რომე ასრე ჯერეთ არა გარდაწყვეტილა, იქივე წეროვნანს იყიდა მოყალნეების მიწები სასახლე და ჭურ-მარანი და იმისმა ძმისწულებმა კიდავე (კიდევ) დაყიდეს. აღაიანთას წისქული, ზუა-

რი და მიწები: მარტივი მცხეთის პურღვინითა და ბანზითა, და კიდავე მცხეთის მამული გამოიღეს ფასად, სათაღმისი და რეკული მამული. მცხეთას სასახლე რაგუარაც თვთან მოეკიდა მცხეთასა დასაქცევრად, აღარცა სხუათა გამოენახვა. მიყვეს კელი შინაურმა და გარეულმა მცხეთის მამულსა სასყიდრად, და ასრე დაიკარგა, რომე რაც სოფელი არის ზოგან ნახევარი, ზოგან მესამედი აკლია – დაიკარგა მცხეთისთვის. ამას უკანის ერთი სოფელი ფონთხელა ჭარმაულმა, იყიდა გემაშვილისაგან. მოკითხული ქენით და თუ ყუელა

– 104 –

მის ჟამშიგა არ დაკარგულიყოს, იმისი მწერალსა გარდაკდე-ვინეთ და თუ მართალი იყოს – სარიდანა, ძმანი და მისნი დაჰკარგენით, მცხეთის დამქცევნი არიან. როგორცა ეს ყუელა მცხეთის დაქცევა და შეცოდება გამოაჩნდა, მეფემან საეკუდრო წაართუა და გააგდო და ამისითავ; ბრძანებითა ჩუენ მარტაცი წავართვთ და მისსავ მემკვდრესა მიუბოძეთ“.

კათალიკოზობა ჩამოერთვა 1527-1629 წლებ შუა და ამის მაგიერ კათალიკოზად დაიდგინა გერმანე, „ხოლო მაშინ (1529 წ.) მტკიცედ ეპყრა ქართლი მეფესა ლუარსაბს; ხოლო კათალიკოზი მელქისედეგ პირველვე გინძებულ იყო და იდგა მონასტერსა არმაზისასა და იყო კათალიკოზად გერმანე, ტფილელად დომენტი და მროველად გედეონ“¹⁾. ამის დროს 1522 წ. ტფილისში აღშენდა პირველი მეჩითი თათართაგან.

დიონოსე 1511 წ. აღყვანილი კათალიკოზად კახთ მეფის ავ-გიორგისაგან, როდესაც სამუხრანო დაიპყრო. კათალიკოზობდა რამოდენსამე თთვეს. აი ამისი საბუთი: „... ჩუენ... ორისავე ტახტისა ... მპყრობელმა ... მეფეთ-მეფემან გიორგი და ძემან ჩემმან საყუარელმან ლეონ რამეთუ . აჰა ესერა ბრწყინვენ ოთხნივე კერძონი მეფობისა ჩუენისანი... აგარის ნათესავნი მტერნი უკუ ქცეულ არიან... პაპათაგან გაჩენილსა (მცხეთისადმი შეწირულთა კახეთის მამულითა) დავამტკიცებ... ვათარხნეთ (მცხეთის მამულნი კახეთს)... ჩუენთა ცოდვათა სიმრავლითა და სოფლისა ვითარებისაგან ცოდვისა საქმესა შევესაწრ. თქუენ პატრონი ქათალიკოზი დიონოსი და მთავარ-ეპისკოპოსი მალაქია და პატრონი ამბა ალავერდელი იოანე რჯულისა წესითა გამოგუენახენით.. გავიგონეთ.. და შემოვსწირეთ კუნენელნი ნახევარი სოფელი და ნახევარი უწინაც დიდის ალექსანდრესაგან შეწირული იყო, და ერწოს სოფელი ჩე-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. 373-377 გვ. და ქ-ცხ. 22 და 271 გვ.

– 105 –

კურნი... მამისა ჩუენისა ალექსანდრესთუის (ავ გიორგისაგან მოკლულისა 1511 წ.) კარგაღებულსა აღაჰსა გარდაიწდიდენ...

დაიწერა... ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა ერთსა, ქკ~ს :რჟთ: ჴელითა ირუბაქისძისა სახლის უხუცესისა ბეენასითა“.

გერმანე I 1529-1531 წ.

მალაქია 1531-1549 წ. წინად მთ-ეპისკოპოსი. ამა მალაქიამ და აფხაზეთის კათალიკოსმა ევდემოს მოახდინეს კრება და შეადგინეს სახელმძღვანელოდ საკათალიკოზო კანონები; ამის კათალიკოსად აღრჩევაში კახ-ბატონმა ლევანმა დიდი მონაწილეობა მიიღო. მალაქია დიდი მოღვაწე კაცი იყო, დიდი ამაგი დასდო სვეტიცხოველის ტაძრის შემკობაზედ. აი მშვენიერი შეწირულობის გუჯარი მალაქიასი:

„ქ... ესე დაწერილი მოვაქსენე და შევსწირე:.. ყოველთავე ჩრდილოეთისა საყდართა შორის უაღრესსა და უაღმატებულესსა უდიდებულესსა წმიდასა სამოციქულოსა საყდარსა მცხეთისა სალოცველსა. - ჩუენ, ქრისტეს მიერ^ს: **სჰჰჰ** (ქართლისა პატრიარქმან) მალაქია მას ჟამსა, ოდეს უღირსი ესე ღირს ვიქმენ საჭეთ-პყრობასა წმიდისა ამის ტაძრისასა: შევსწირე და მომაქსენე ჩემ-მიერ ნაღუაწი და ჩემითა ღონის-ძიებითა მოგებული: ა:.. (ერთი) ომოფორი მძიმედ ნაკერი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა:.. ა:.. ენქერი, იგიცა მძიმედ შეკერილი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა: ა:.. სამკლავენი იგიცა მითვე წესითა ნაკერავი და შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა:.. ა:.. სტიხარი მძიმედ ოქრო-ქსოვილი თეთრისა ქამხისა: ა:.. კვერთხი თევზის კბილისაი, მძიმედ ოქროთა მოჭედილი შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა ა: დიდი ხატი ყოვლად წმიდისა სრულიად ოქროთა მოჭედილი, შემკობილი ნაწილითა და თვალ მარგალიტითა :.ბ:.. ხატი მაცხოვრისა ვეცხლითა მოჭედილი და შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა, უმეოდ გამოსახულთ მე^ს (მეთხე) ხატი ნათლის-მცემლისა ვეცხლითა მოჭედილი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა; ორნი ხატნი წმიდათა მთავარ-ანგელოზთანი

- 106 -

მიქელ და გაბრიელისნი ვეცხლითა მოჭედილი, შემკობილი (თვალთა დხ მარგალიტთა); ორნი ხატნი წ~თა ყ~დ ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი, ვეცხლითავე მოჭედილნი, შემკობილნი თვალითა და მარგალიტითა ამა ვეცხლი ხატთა ოთხთა ჩოლოყაშვილმა ბაადურ შემოსწირა და მე ჩემითა საფასოდთა მოჭედე და შევამკე; კიდევ; შევს. წირე სამღდელოთ-მოდღუროდ ყელთ საკიდი ხატი ოქროსა ნაწილიანი ძვირფასითა თვალითა და მარგალიტითა შემკობილი ოქროს-ჯაჭვთურთ. სხუად ცოტა ხატი ოქროსავე მთავარ-ანგელოზისა მიქელ ..; ერთი დიდი ბეჭედი ოქროსა ოქროს-ჯაჭვიანი:.. მეორე ცოტა ბეჭედი ოქროსავე თვალისანი:.. ესე ჩემ მიერ მცირედი შესაწირავი ვინცა და რამცა გუარმა კაცმა... (წყევა ვინც დააკლოსო).

კიდევ შევსწირე ერთი ქალაღდის მეტაფრასი და ერთი ძილის-პირი ეტრატისად (ეხლა ეკლ. მუზ. დაცული № 85):.. სამი ბედაური ჭაკი ცხენი მისითა საშენებითურთ; კვიციები

გაისყიდვოდეს, მისი ნავაჭრი სასაყდროდ დაიდებოდეს.

კიდევ შემოგწირე ერთი კონდაკის ღერი ვეცხლი-სად ორგზით თავი ოქროსად მიძიმეთ მორთული პატიოსნითა თულებითა:.. ოთხი ჩინური თეფში და ოთხი ჯამი:.. კიდევ ერთი თეფში და ერთი ჯამი სხუად ჩინურისავე:.. ერთი ვეცხლის სუფრა ერთი ვეცხლის მაშრაპა, ერთი მიძიმე ოქროქსოვილი ჯავედი, ექუსი ორხაო, ათი ქუაბი სხვილი წურილი, ორმოც-და-ათი თეფში სპილენძისაჲ, სამი ზედადგარი, ორი ფინარი. ცხრა ჯამი სპილენძისავე, ერთი ვერცხლის ჯაჭვი გრძელი: საყდრის კლიტეთა მხარ ოღლის დასაკიდი, არის ნაკვეთი ას-ოც-და ერთი თავითურთ, ოთხი ფური კამბეჩი ჯბოიანი – კიდევ შევსწირე ერთი მთავარანგელოზის ხატი პერილევიტისა თვალზედა გამოჭრილი: ერთი ოქრო-ქსოვილი ქარათის ბისონი, მეფისა ლეონისაგან ბოძებული: ერთი მუშაბახიანი სპილენძის მანკანა; ერთი ხალიჩა საკურთხეველის საყდარზე-და დასაფენელი; ერთი ორხაო გარეთსა საყდარსა ზედა დასა-

– 107 –

ფენელი; ერთი სეფისკვრის დასაჭრელი დანაკი, თევზის კბილის ხართა ოქრო-ზარ-ნიშანი კიდევ ერთი დიდი დევაჲ ტაფა; კიდევ ერთი ვეცხლის აბრაიგი საზედაშე: ორას-ოცი სული ცხვარი, რვა ჩინური ჯამი...”

მელქისედეკ (ბასილი) III 1539-1541 წ. მელქისედეკ კათალიკოზი გადაყენებული იქმნა 1529 წ. მაგრამ რაღაც მიზეზით კათალიკოზობა ისევ მიუღია. აი ამის საბუთი: „ქ... მოგაცსენე... და თქუნე... ჯორციელად ძმასა ჩუენსა ქართლისა კათალიკოზ პატრიარქს მელქისედეკს მე გიორგი ბაგრატიანიმან, ძემან მეფისა კონსტანტინესამან; ვცან, ვითარმედ სოფელი წუთ ერთ და მსწრაფლ წარმავალ არს და საუკუნო იგი ცხოვრება დაუსრულებელ. ამისთვის დაუტევე ყოველივე ამაოება და დიდება მისი და შევიძმოსე საღმრთოდ მონაზონებაჲ და შემოგწირე სოფლები ზერტები... სამი კარგადებული ალაპი... სამნი კანდელნი... სამარადისოდ ესე სოფლება ამა წესითა შემოგწირე მე პანკრატონიანმან გიორგი ყოფილმან მონაზონმან გერასიმე... თარხნად, ერთისა სათათროსა საურისა გარეთ, ფეტვს ღალა და ფუტკრის ბეგარა ამოგკვეთია... დაიწერა ქ~კსა რკწ (1540 წ.)

სვიმონ IV 1542-1558 წ:“ ... ჩუენ მეფემან ლეონ და თანამეცხედრემან ჩუენმან თინათინ და ძეთა ჩუენტა გიორგი, იესე, ალექსანდრე და ელიმირზა ესე სიგელი მიგაცსენეთ... და კათალიკოზს სვმეონს მას ჟამსა, როდეს ჩუენი ქალი ელენე ბაგრატიანის შვილს ერეკლეს მივათხოვეთ უხუედრად და თქუნე სჯულისა წესითა გამოგუენახენით... მოგაცსენეთ მთას აქეთ საგარეჯო სრულიად ასრე და ამა წესსა ზედა, რომე საყაენო საურსა, ლაშკრობა-ნადირობასა და გონბორს გარეთ ნახევარს ცხურის საბალახეს აქეთ, სხუა ჩუენი ჯელი აღარა შემოვიდოდეს და ჩვენი კერძი შესაწევარი: პური, ღვინო, ღალა, იორის საბალახე და რაც იქაური გამოსავალი იყოს,

სრულიად თქუენ აიღებდეთ და თუ სადმე იქით ჩავიარდეთ. პურსა გუაჭმევდენ; და თუ ვინმე გარესჯელმა კაცმან შეგუ-

- 108 -

ცოდოს და გამომენახნეთ, მისი ნახევარი ჯურუმიცა თქუენ მოგასენოთ ქკსა სლვ 1548 წ.

ნიკოლოზ V 1549 -1558 წ. ამან ასხურა იაზმით

ტფილისის სიონი და სხ. ეკკლესიანი, სპარსთაგან შებილ-წულნი, მეფე ლუარსაბის ბრძანებით; დაესწრო გარისს ბძო-ლაში შავერდი ხანთან და ლუარსაბ მეფის სასიკვდინედ და-კოდვასა. ამის დროს სპარსეთის ყაენმა შაჰთამაზმა ორჯერ (1554 და 1556 წწ.) ააოხრი ქართლი და საბარათიანო, დაატყვევა სახელოვანი ვახუშტი დიასამიძე, დახოცა მუხრან-ბატონი ვახტანგ და მისი სამი ძე: დაატყვევა დედოფალი ნეს-ტანდარეჯან ატენის ციხეში. დედოფალმა ვერ აიტანა შეუ-რაცხება ერევნისაკენ ფეხით წაყვანილმა და გზაში საწამლა-ვით მოიკლა თავი.

დომენტი I 1557-1562 წ. ბარათაშვილი. ამა დომენ-

ტის აძლევენ შემდეგ საინტერესო ხელწერილს ესე სიგელი მოგახსენეთ ჩვენ ქვენიფნეველმა რასტიშვილმა შიოში და ძმამან ჩვენმან მანუჩარა... მას ჟამსა ოდეს... ძმა შემოგუაკუდა... კა-თალიკოზსა დომენტის მოგახსენეთ... მცირე ესე შემოსაწირავი ტფილის ქალაქს ჩემი მკვიდრი ყმა დემურაშვილი დავიგულა მისითა მამულითა, ქულბაქითა... ქკსა სმე. მოგვყავს ამა დომენტისადმი მირთმეული ორი ფრიად საინტერესო სიგელი;

„ქ... ესე წიგნი... გკადრეთ... (მცხეთას) და კ-თ-პატ-რიარქს ჩუენ გოგიბაშვილმან იოასაფ, ჩემმა ძმამა ვახუშტ და ფალან ხოსრო... მას ჟამსა, ოდეს ლუთისა გვრგვინოსანმან მეფეთ მეფემან პატრონმან ლეონ შეგვწყალა და მათი ქალი გვბოძა, ბატონი ქეთეონ ჩუენისა ძმისა ვახუშტისათჳს, დიდად უხუჭდრი და საკანონო იყო... შესანდობელად... მოვასენ-ნეთ... (მცხეთას) მაჭიხელს :ლ: კუამლი კარგი გლეხი უკლე-ბად ბეგრის გამომღები, ორი ოქროს კანდელი სუეტსა ცხო-ველსა და წინა დაუვსებლად ენთებოდეს... ასრე თარხნად და შეულად... არა ეთხოვებოდეს რა, არცა ციხისის მუშა-ობა, არცა სახლის მუშაობა, არა ყანისა და ვენაჯისა მუშა-

- 109 -

ობა, არა ულაყის ზიდვა, არა ტიკი, არა ტომარა არა გო-ჭი, ქათამი, არა საჯინიბო, არა საახოსალარო, არა საბაზია-რო, არა დიდი და არა წურილი სათხოვარი და გამოსაღები, თჳნიერ თანადგომისა და ძალ მიცემისაგან კიდე... (წყვევა ვინც მოშალოსო)... დაიწერა.. ქ-სა :სმზ:“.

„ქ... რაოდენი ქება და მადლობა შევსწიროთ თქუენ-და (სვეტი ცხოვლის) მომართ... რამეთუ აჰა ესერა ბრწყინვენ ოთხივე კედარნი მეფობისა ჩუენისანი: აგარის ნათესავნი და მტერნი ლტოლვილ და ოკუნქცეულ არიან დღეინდელად

დღედმდე, ა~დ აჰა ესერა მოიწია საშინელება და რისხვა სა-
შინელებით აღძრული, მსგავსი ცოდვათა ჩუწნთა და ჟამსა,
მამისა ჩუწნისა... მეფობისა... მოვიდა უსჯულოებით აღძრუ-
ლი და ყოვლისა ქუწყანისა მაოჯრებელი და ყოვლისა სჯუ-
ლისა მტერი აგარის მონათესავე და წინაღმდგომი ყოველთა
ჯუარის მოსავთა... ახალი ივლიანე, უსჯულო თამაზ, აუ-
რაცხელითა და მრავლითა ულუსითა და ამოსწყვიდა საქართ-
ველო და მრავალი სულნი პირითა მახვილისათა მოსრნა და
ტყუჭ ყო და დედა ქალაქი მცხეთა აღაოჯრა და ამას ჟამ-
თა შ~ა მეფეთა შორის სანატრელმან... მამამან ჩემმან... ლუ-
არსაბ თვთცა მიიღო წამებისა გვრგვნი... და უსაშინელეს და
უმწარეს მოიწია დღესა მას, რ~ლ კრეტსაბმელი ტაძრისა გა-
ნიპო.. შ~დ მათსა... ორისავე ტახტისა კელმწიფედ მპყრო-
ბელ-ვიქმენით. . და. . ახლად გუჯრითა ამით ჩუენცა დავამტ-
კიცეთ და ვათარხნეთ... მცხეთისა მამულნი: ქალაქს მეტეხი,
მეტეხელნი, ქალაქის კარნი ძუელითაგან წაღებული იყო...
კიდევ იქივე ტფილის ქალაქს რანიც ვაჭარნი და გლეხნი
არიან მათითა სახლ კარითა, ქულბაქითა და მამულითა და
სომხითს სოფელი ყორანთა... კიდევ ერთი საგლეხო და ერ-
თი ზუარი. კიდევ დიღმის თავსა პატრონისა ბეზია ჩუენის
საადაპო ზუარი, ლისთა ბარათაშვილისაგან შეწირულნი გლეხ-
ნი... ვირმა მისითა შესავლითა წიას-წყლითა ერისთვისაგან
შემოწირული... ბერშოეთი რადცა ძუელითაგან მცხეთის შე-

- 110 -

წირულნი საგლეხონი და მამულნი არიან... ახლად გუჯრი-
თა ამით ვათარხნეთ... სათათროსა საურისა და ულუფის მეტი
არა ეთხოვბოდეს წურილი ულუფა. საჩუენო საწერი მუდა-
მი ულუფა, არა მეჯინიბეთა, არა ბაზიერთა, არა ახოსალარ-
თა, არა მემხლეთა. . ეკუზ ო დომენტი .. ლოცვათა თქუწნ-
თა... დაიწერა ეკ~ს :სმზ: თ~ა დეკემბერს :ა:.. კელითა... ქვა-
თაკვეის წინამძღურისა ბარათაშვილის ფილიპესითა... ქსნის
კონი ნახევარი თქუწნ გქონდა“... ამა დომენტის დროსვე
მოხდა სახელოვინი ციხედიდის ბრძოლა (მეგვსა და მტკვარს
შუა შიომღვიმის პირდაპირ) 1561 წ ადღგომის ღამეს, 5
აპრილს საღამოს. ამ ომში დაიხოცნენ ცხრა ძმანი ამილახ-
ვარნი, დაასაფლავეს იგინი შიომღვიმის მიძინების ტაძარში.

ნიკოლოზ VI 1562-1583 წ. ბარათაშვილი, საჩი-
ნოს ძმა. აი ამა ნიკოლოზის მშვენიერი სიგელი.

„ქ. ჩუენ ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ქართლისა კათა-
ლიკოს-პატრიარქმან ნიკოლოზ ესე უკუწნისამდე გასათავებე-
ლი დაჭერასა გინდავე ჟამთა ქცევათა გამოცვლილობათა შინა
მტკიცე და უქცეველი წიგნი და სიგელი მოგიბოძეთ ბრძანე-
ბითა ღვთივ გვრგვნოსანისა მეფეთ მეფისა სვიმონისათა-
და კითხვითა და ნება-დართვითა ყოველთა მცხეთის შვილთა-
თა შენ მაღალაშვილს ქადაგსა გედეონსა, შენთა შვილთა
რომანოზსა და ნიკოლოზსა, შვილთა და მომავალთა სახლისა
შენისათა ყოველთავე მას ჟამსა, როდეს უღმრთოთა აგარიან-

თავან ქართლი აოჯრდა და შენი ზიძაშვილი ამოსწყდა თა-
თართავან და თქუენ უმამულობასა ჩიოდით და შენის ზიძა-
შვილის კერძს მამულს გუეაჯენით. ჩუენ ვისმინეთ აჯა და
მოჯსენება თქუენი, ვითარცა არავის მართებდა სხვას გუარსა
საქადაგო მამული თქუენგან კიდე და მოგიბოძეთ შეძულე-
ბით და მკვდრად სოფელი ჩოჩეთი მისითა სახლითა, ეკვლე-
სითა, ჭურ-მარანითა, მითითა, ბარითა, წყლითა .. ერთობ
ყოვლითა და ფუშრუკაული მამული დიაკვნისეული და
რაცა შენს ზიძაშვილს ან ჩოჩეთსა, ან გორს მამული ქონდეს

– 111 –

მისითა მიდგმითა სამართლიანითა სრულად და უკლებლად –
აწ დღესითგან წაღმა გქონდეს და გიბედნიეროს ღ~ნ საყდ-
რისა და ჩუენსა ერთგულად სამსახურსა შინა.. თუ ვისმე
ამა მამულისა ნიშანი ქონდეს, მტკიცითა ამით სიგლითა გა-
გვიცუდებია, ვინათავან სამკვიდროდ შენს ზიძაშვილს ქონდა
იგი სრულიად უმკვდროდ იქმნა, ასე ვერავინ მოგესარჩლოს
ვერა ადამის ტომი კაცი . არა მოგეშალოს ჩუენგანა და არა
შემდგომად ჩუენსა მომავალთა მეფეთავან და კათალიკოზთა-
გან და არა სხუათა მეპატრონეთავან . . დაიწერა წიგნი სი-
გელი ესე ქ~კს :სნ: ჳელითა ფრიად ცოდვილისა კარისა ჩუე-
ნისა მწიგონობრის ერასტისითა“. ხვეულად ხელ ჩართვა კ~ზისა
და აზის საკათალიკოზო ბეჭედი

ნიკოლოზ VII 1584-1591 წ. ძე კახთ მეფის

ლეონისა და ძმა ქართლის დედოფლის ნესტან დარეჯანისა,
სვიმონ მეფის მეუღლისა „ქორნიკონსა სობ (1584 წ.)
მიიცვალა ბარათაშვილი კათალიკოზი ნიკოლოზ და ნებითა
და ბრძანებითა ღვთისათა კათალიკოზ იქმნა ძე კახთ მეფის
ლეონისა, თთვესა ფებერვალსა 28 შაბათსა დღესა. ამა ნი-
კოლოზს ჳქონდა დიპლომატიური მიწერ მოწერა რუსეთის
პატრიაქ იობთან (1586-1590) და საჩუქრად გაუგზავნა
ბედაური ცხენი ნიკოლოზმან შეწსირა მეტეხის ღვთის მშო-
ბლის ტამარს, მშვენიერი, ტყავზედ ხელ-ნაწერი სახარება აღ-
წერილი 1581 წ. ბესარიონისაგან *) ამა ნიკოლოზს ექომა-

*) ბ. მ. ჯანაშვილმა მეტეხის სახარება 1049 წელს დაწერილად
გამოაცხადა და წმ. ქეთევან დედოფლის მამის, ბატონიშვილის აშოთა-
ნის († 1561 წ. ფხოველთავან) სახელს ძებნა დაუწყო XI საუკუნეში
სწორედ ორი ამისთანა სახარება – სიდიდით, წერით, მელნით, პერგამენ-
ტით და ვეცხლის ბუდით – დღეს დაცულია წილკნის ტამარში. ეს არ
იკმარა: კათალიკოზი ნიკოლოზი მეფის ლეონის ძე ჯერ სამიბლად
გახადა და მერე კათალიკოზ დომენტი ლეონის ძეზედ დადგა – ნიკოლო-
ზი დომენტი იქმნება, თუ მეტეხის სახარება ახალ დროს ეკუთნისო.

– 112 –

გებოდა კახთ მეფე ალექსანდრე 1569 წ. სპარსებმა შეიპყ-
რეს ქართლის მეფე სვიმონი და ალექსანდრესაც ეს უნდო-
და: მაშინვე გადააყენა კათალიკოზი ნიკოლოზ ბარათაშვილი
და ესე ნიკოლოზ, თავის ღვიძლი ძმა დაადგინა, – აი ამისი

საბუთი: „მეფეთ მეფემან .. სულ კურთხეულის პატრონის ლევანის ძემან მეფემან ალექსანდრე და თანა მცხედრემან... თინათინ და ძეთა ჩუენთა ერეკლე, დავით გიორგი, კონსტანტინე, როსტომ... მას ჟამსა ოდეს მცხეთისა მამულნი და აგარაკნი მიეტაცნეს... მობძანდა ჩუენ წინაშე ჩუენის სულის მეოხი... ჩუენი ძმა კათალიკოზი ნიკოლოზ... მცხეთის ძუელნი გუჯარნი და სიგელნი მოიხუნეს“... *)

დოროთეოსი II 1692-1699 წ.

ზებედე 1603-1610 წ.

იოანე IV 1611-1615 წ. წინად ქვათა ხევის წინამძღვარი; შაჰაბაზისაგან განდევნილი მცხეთიდან, წარვიდა 1614 წ. აბხაზეთის კათალიკოზ მალაქია გურიელთან და გარდაიცვალა გურიაში; იოანე აღუწერა წმ. ქეთევან დედოფალს ლოცვანი. იოანე იყო ძმა არსენი ალავერდელისა, ავალისშვილი, თან მოჰყვენენ თეიმურაზ მეფეს ორივე საათაბაგოდან.

დღეს მცხეთის სვეტისცხოვლის საკათალიკოზო ტაძარში დაცულია საქადაგო ხატი, შემკობილი და შემოწირული საუკუნეში მელქისედეგ კათალიკოზისაგან. აი ამ ხატის მშვენიერი წარწერა:

„სვეტო ღვთივ აღმართებულო, კვართო საუფლოო და მირონო წმიდაო, ჯვარო ქრისტეს ღვთისა ჩვენისაო! შევამკვე და შევაჭედინე კუბო ესე სვეტისცხოველისა, საქადაგე ხატისა, ჩვენ ყოვლისა ჩრდილოეთისა და აბხაზეთის კათალიკოზმან გურიელმან მალაქია ამ სოფელთა დღეთა ჩვენთა სიგრძისათვის და პატრონებისა წარსამართებლად, საუკუნოსა ამას საოხად და სახსრად სულისა ჩვენისათვის; მას ჟამსა-ოდეს შაჰაბაზ ყეენმა კახეთი და ქართლი ალაოხრა, კახეთისა და ქართლისა ბატონები ორივე ლიხეთის მთას აქეთ გარდმო-

* იხ. ქრონიკ. ჟორდა. 132 გვ.

ვიდნენ და ვიხილეთ და ქართლის კათალიკოზი იოანე ჩვენთან მოვიდა დხ აქ ჩვენთან მიიცვალა და რაც საკათალიკოზო იარაღი დარჩა, ზაქარია კათალიკოზს მივაბარეთ. საქადაგე ხატი, სურა, ბარქაში აქ დარჩა და თუ მართლად საქართველო შეიქმნას, იპრიანოს ღმერთმან, ჩვენ მივასვენოთ იმის საყდარსა და სხვაც მრავალი შევწიროთ და ვინც ჩვენს უკან სვეტისცხოველს დაუჭიროს, ჩემის ცოდვის პასუხი მეორედ მოსვლასა მან გასცეს, ვინც დაუჭიროს და მცხეთას არ მიასვენოს, მის კათალიკოზს არ მიაბაროს“. *)

ნეტარს კათალიკოზს-პატრიარქს იოანეს არც კი ეღირსა წირვა მცხეთის სვეტისცხოვლის ტაძარში და ასე დევნულებაში დალია თვისი დღენი.

მოგვყავს მშვენიერი გუჯრები ათაბაგის მანუჩარის ქვრივის ელენესი, ქართლის მეფის სვიმონ დიდის ასულისა და თეიმურაზ მეფისა, რომელნიც კარგად ამტკიცებენ ჩვენ მართიანეთა სიმართლესა.

ა) „ქ. ესე: წყალობის წიგნი გიბოძეთ ჩუენ ჳელმწიფის შვილმა ბატონმა ელენემ **) და ძემან ჩვენმან ათაბაგმან პა-

ტრონმან მანუქარ თქუენ ავალიშვილს წინამძღვარს ბატონს იოვანეს და თქვენსა ძმასა ზაქარიასა ასე და ამა პირსა ზე-

*) ამ წარწერის მეორე ნახევარი იხ. შემდეგ, დომენტი კათალიკოზის დროს, 1704-1728 წ.

**) ელენემ და ათაბაგმა მანუქარმა იქორწინეს 1684 წ. ამ დროდგან სვიმონ მეფე და მანუქარი ებრძვიან ოსმალებს, რომელთაც სამცხე-საათაბაგო დაიპყრეს და ათაბაგი მანუქარი ცოლშვილით გამოაძევეს ქართლში. ელენე მიიღვალა რუისში 1609 წ., (იხ. ქრონიკ. II, 438 გვ.) და იქვე ღვთაების ტაძარში დაასაფლავეს. ამიტომ ეს გუჯარი დაწერილია 1605-1609 წ. მანუქარ ათაბაგი მიიღვალა 1614 წ. (იხ. ქ-ცხ. 248 გვ.) და ათაბაგობა მიიღო მისმა ძემ მანუქარმა, რომელიც შემდეგ საფარ ფაშამ დააპატიმრა ციხეში, მაგრამ 1624 წ. გამოიპარა 300 მხლებლით, დაესწრო მარაბდის ომს ივნისში დათავის ხელით გაუჩეხა თავი ხმლით ყიზილ-ბაშების ბეგლარბეგს ამირგუნახანს. (იხ. Жизн. В. Мюрг. Ис. 59-60 გვ.)

- 114 -

და, რომე რასწამ ღმერთმან იპრიანოს და ჩუენი საბატონო ჩუენ დაგურჩეს, და ვინ იცის სოფლის საქმე – თუ ესრომიშვილი პაპუნა უშვილოდ გარდავლინდეს, ჩუენ იმისნი კერძი მამულიცა და თქუენი კერძი მამულიცა ჳელშეუალად თქუენ გიბოძოთ, თუ მოხვიდეთ და ჩუენი ყმანი შეიქმნათ და არამე კაცი არ შემოგაცილოთ. ამისად გათავებისა თავდებად მოგვიცემია ღმერთი და ყოვლნი მისნი წმინდანნი. ელენე.“

ბ) „...ხოლო... ოთა ყოველთა საკვირველებათა მზგავსა...თა მომფენელსა, სასოსა, მცველსა, მეოხსა და მეოხად ქრისტეს წინაშე ჩე...ებელსა, დიდებულსა და ნათლით შემოსილსა საკვრველსა ს ა ფ ა რ ი ს ა დ საფარველად სახელწოდებულს, რომლისა მადლნი უხუებით კურნებანი მოუკლებელად წყაროიან, რომლისა კურნებანი და საკვრველებანი ვერცაღა უღმრთოთა აგარიანთა ზედამოსულამა დააყენეს: დაღაცათუ საყდრით შენით ექსორია მყუეს, არამედ მოუკლებელადვე აღასრულებ ნიშთა ძნელოანთა, რამეთუ ჯაჳვითა დაბორკილებულთა ეშმაკეულთათ აოტებ ეშმაკეულთაგან და იხსნი მტერთა ძუელთაგან ეშმაკეულთა და ბორგუნეულთა: ხოლო ჩუენ:.. მონდობილნი:.. თქუენნი მეფე თეიმურაზ და დედოფალი ხვარაშანი:.. და ძე ჩუენი ყოვლად სასურველი დავით შეგივრდებით და გევედრებით, რათა გვხსნე ხილულთა და უხილავთა მტერთაგან და შემუსრნე ქუეშე ფერხთა ჩუენთა ხილულნი და უხილავნი მტერნი:.. ჩუენი:.. მას ჟამსა ოდეს უღმრთოთა მაჳმადიანთა მიერ მონასტერი თქუენნი:.. ყოვლად დიდებული :.მოოხრებულიყო:.. პატიოსანი ხატი წარმოესუნებულიყო :.მამულნი მეტოქნი:.. სოფელნი: დაბანი და აგარაკნი :.წახდენილიყუნეს:.. ხოლო რაოდენნიმე დაშთომილიყო :.ყმანი წმიდისა მონასტრისა თქუენისანი:.. მოვაროეთ და დავასახლეთ:.. სანახებსა ქართლისასა :.არადეთისა ბოლოს, რომელსა ზედა სახლებულიყუნეს: სხუანიცა : მესხნი:.. და ეკლესიაცა:.. ნაოხარიცა იყო და დავსვით წინამძღურად და მამად წმიდისა :.ხატისა თქუენისა ძმისწული პირველისა

- 115 -

მლუდელოთმთავრისა ქართლისა მთავარებისკოპოზისა, კაცისა სწავლათა უფსკრულისა და ზეცის ბუდისა სრულისა და ფილასოფოსისა იოვანე, მეოთხედ იოვანედ ღირსისა, ავალიშვილი, აღზრდილივე მისი კეთილად და სამონოდ ქრისტესა და შედგომილი კუალსა მონაზონებისა არსენი, კაცი სარწმუნო, რამეთუ პირველთა ესენი ნათესაობით ღირს ქმნილიყუნეს სხდომად საყდარსა თქუენსა ზედა. და რაოდენნი ვინ იქმნეთ და გამოახვათ წმიდასა ამას ხატსა და წინამძღუარსა, ხუებულ იქმნენით საუფლოსაგან ჯუარისა, სოფელი ესე ყოვლად და ყოვლითურთ მისითა სამართლიანითა უკლებლადა, ანუ წარმღებ რასამე ვინ ექმნეთ, თჳნიერ თანადგომისა და შეწევნისაგან კიდე, ანუ ადგილთა, ანუ სხუათა სახმართაგანისა: წყლითა, ტყითა, მიწითა, სახნავითა და უხნავითა, მთით ვიდრე ბარამდე. და ვინცა ესე მოშალოს წყეულ იყუნენ ღუთისა დაუსაბამოსაგან, მამისაგან, და ძისაგან და სულისა წმიდისაგან. ყოველთა წმიდათა ღუთისაგან, ზეცისა და ქუეყანისაგან, ხორციელთა და უხორცოთაგან. ესე მკვდრი და საბოლოოდ გასათავებელი წიგნი თქუენცა, ქრისტეს მადიდებელნო მღვდელოთმთავარნო და ერნო ესრეთ დაუმტკიცეთ წინამძღუარსა საფარისასა ავალიშვილსა უფალსა არსენის. ხოლო დაიწერა წიგნი ესე ქკსა ტიჭ. სეკდენბერსა. თ, იოკიმ და ანნას: მღვდელოთმოდღურობასა საქართველოსასა დიდისა მის ყოვლადბრძნისა ზაქარია კათალიკოზისასა. გარნა ხელითა ყოველთა უნარჩევესისა, ყოვლად მცოდველისა ზებედესითა. დამამტკიცებელნი ამისნი ღმერთმან აკურთხენეს და წმიდამა ღუთის მშობელმან.“

კათალიკოსი იოანე ავალიშვილი ათაბაგის მანუჩარის მეუღლეს ელენეს მოჰყოლია და თეიმურაზ-ლუარსაზ მეფეებს ჯერ ქვათახევის წინამძღურად დაუდგენიათ, მერე მთავარეპისკოპოსად. *)

*) იხ. ქრონიკ. II, 438 გვ.

ზაქარია 1615-1631 წ. თეიმურაზ მეფისაგან კათალიკოზად დადგენილი თ. ჯორჯაძე ძმა კახთ მეფის სახლი ხუცესის ნოდარისა (ნოდარი თან ახლდა ქეთევან დედოფალს და პატარა ბატონიშვილ ალექსანდრეს, მისრულთა შაჰაბაზთან 1615 წ.): იყო მეფის კარის წინამძღვრად 1605-1613 წლებში. შემდეგ ნეკრესის ეპისკოპოსად იქმნა დადგენილ (1613-1616 წ.) თეიმურაზ მეფისაგან. ახლდა განუყრელად თეიმურაზ მეფეს, შაჰაბაზისაგან დევნილს, იმერეთში და დიდი ერთგული იყო. ზაქარია იყო ფრიად მეცნიერი და შესანიშნავი კაცი: მან აღწერა საქართველოს ისტორია; მიწერმოწერა ჰქონდა რომის პაპა ურბანოს VIII თან (Древ. г. Тип.127.) გვ. ზაქარიამ დიდი დღესასწაულობით დაკრძალა ქეთევან დედოფლის ნაწილნი, სპარსეთიდან მოსვენებულნი,

ალავერდის ტაძარში. ესეთის ზაქარიას ერთგულობისათვის თეიმურაზმა უბოძა ნოდარს და მის შვილებს, სახლთ ხუცესს იესეს და მის ძმას ონანას ლეკვებთან ომში მოკლულის ერასტიშვილის ჯანოს მამულ-დედული. მოგვყავს საინტერესო გუჯარი: “სახელითა დაუსაბამოსა და დაუდებელისა (და სხვა) ჩვენ ღვთივ გვირგვინოსანმან მეფეთ მეფემან ხელმწიფემან პატრონმან თეიმურაზ და თანამემცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ხელმწიფეთ ასულმან პატრონმან ხვარაშან,*) პირმშომან სასურველმან და საყვარელმან ძემან ჩვენმან პატრონმან დავით ესე ჟამთა უკუნისამდე მოუშლელი წყალობის წიგნი დი სიგელი შეგიწყალეთ დი გიბოძეთ თქვენ ერთგულთა და თავდადებით ნამსახურთა ყმათა ჯორჯაძესა ნოდარის შვილთა იესეს, სახლისა უხუცესსა და ძმას შენსა ონანასა, შვილსა შენსა გიორგისა შვილთა და მომავალთა სახლისა თქვენისათა ყოველთავე ასრე და ამა პირსა ზედა რაც ხელწიფის პაპის ჩვენისა პატრონის ლევანისაგან და პატრონის ალექსანდრესა-

*) ხვარაშანი იყო ასული მეფის გიორგი X და წმ. მეფის ლუარსაბის დაჲ.

გან სიგელი გქონებოდათ – ანუ სამკვიდროსი და ანუ შემატეზულისა – ყველა დაგკარგოდათ ჟამთა ვითარებისა და თემის აშლილობისაგან; აწე მოხვედით კარსა დარბაზისა ჩვენისასა და სიგლისა განახლებას გვიაჯენით; ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი და გიბოძეთ სიგელი ესე ასრე რომ ხელმწიფეს პაპა ჩვენს პატრონს ალექსანდრეს მამის თქვენისათვის ლეკეთელის კაცები ებოძა წყალობათ; ისი და იმას გარეთ კიდევ ებოძებინა საჯილდავთ ღანუყს საყანჩინელისა მამული ესენი სიგლით ამით დაგვიმტკიცებია: მათითა მითითა, ბარითა, წყლითა, წისქვილითა, ქვევრ-მარნითა, სახნავითა უხნავითა, ყოვლის მისის გასადევრითა მოუკლებლად; რაც მაშინ ღანუყს მამათქვენს საყანჩინლის მამული მისცემოდეს ყოვლის კაცის შეუცილებლად გვიბოძებია. აგრეთვე აღიძრა ბედნიერი შაჰბაზ, მტერი ქრისტიანეთა და ააოხრა კახეთი და ჩვენ ლტოლვილი ლიხტიმერს გარდავედით და მამათქვენი სახლის უხუცესი ნოდარ და ბიძა თქვენი ქათალიკოზი ზაქარია თან გვიახლნეს, კარგათ ერთგულად და თავდადებით გვემსახურეს ვითარცა შეგვანდა თქვენსა ერთგულად სამსახურსა: გიყავით წყალობა და გიბოძეთ მაშრეხი და გადარბეჟი მისის მითითა, ბარითა, წყლითა, საწისქვილოთი, სახნავითა, უხნავითა, ბოლოსადგომითა ყოვლის მისის სამართლიანის გასადევრითა, ყოვლის კაცისაგან ხელშეუვალად გვიბოძებია; აგრეთვე გიბოძეთ ბიძა შენს მოურავს და თქვენ ერთათ რაც თამარს არა ჰქონდა მას გარეთ გოსტაშაბისეული მამული და თქვენ გაიყავით და რაც მაშინ გაყოფაში გოსტაშაბისეული ანუ სასახლე, ანუ ყმა და ანუ ნასახარი გერგო ყველა ყოვლის კაცის ხელშეუვალად შენთვის გვიბოძებია სადაც რამ იყოს ანუ შენი ანუ უშენი მისისა სახლითა, მითითა, ბარითა, წყლითა, საწისქვილოთა,

ქვევრ-მარნითა, სახნავითა, უხნავითა ყოვლის მისის სამართ-
ლიანისა გასადევრითა ბოლო სადგომითა; რაც გაყოფაში ბი-
და შენს მოურავს არა რგებოდეს: მის გარეთ ყოვლის კაცი-
საგან ხელშეუვალად. შენთვის გვიბომებია აგრეთვე ლეკის ომ-

– 118 –

ში ერასტი შვილი მოკვდა და თქვენცა ამ ომში მსახურები
დაგებოცათ და ყმა არ შეგრჩათ: გავყავით და რაც იმისი მა-
მული წილში გერგო; გიბომეთ ყოვლის კაცისაგან ხელშეუვა-
ლად, მისის მთითა, ბარითა, წყლითა, საწისქვილოთა, ქვევრ-
მარნითა, სახნავითა, უხნავითა. ბოლო სადგომითა ყოვლის
სამართლიანის გასადევრითა აგრეთვე გიბომეთ აღმატელის
შვილის ნაოხარი ყუდრო და სადაც რამ ქონებოდეს მისის
მთითა, ბარითა, სახლითა, საყდრითა, წყლითა, საწისქვილო-
თა, სახნავითა, უხნავითა ყოვლის კაცისაგან ხელშეუვალად
აგრეთვე გიბომეთ ყანდაურიანში ბაგრატიშვილისეული ნაო-
ხარი მისის მთითა, ბარითა, ველითა, ვენახითა, წყლითა, სა-
წისქვილოთი, სახნავითა, ქვევრ-მარნითა ყოვლის მისის სა-
მართლიანითა გასადევრითა, რაც ბაგრატის შვილს ქონებო-
დეს ყანდაურიანში ყოვლის კაცისაგან შეუცილებელად თქვენ-
თვის გვიბომებია და ანუ სადაც სამკვიდრო იყოს თქვენი ანუ
გაღმა და ანუ გამოღმა და ანუ ჩაღმა ხელახლავ სიგელითა
ამით დაგვიმტკიცებია ნურვინ მცვლელ მშლელ იქმნებიან ანუ
ამ ზემოწერილს წმინდათა თავდებობითა მინდობითა და შუა-
მდგომელობითა ესე ასრე გაგითავდეს და არა მოგეშალოს
არა ჩვენგან და არცა სხვათა შემდგომად ჩვენთა სხვათა მეფე
მეპატრონეთაგან ქონდეს და გიბედნიეროს ღმერთმან ჩვენსა
ერთგულად სამსახურსა ქვეშე, ანუ ვინცა და რამანცა ძემან
კაცისამან ხელყოს შლად და ქცევად სიგლისა ამის, ანუ მე-
ფემან, ანუ დედოფალმან, ანუ ეპისკოპოზმან, ანუ თავადმან,
ანუ აზნაურმან, ანუ დიდმან და ანუ მცირემან – ხელჰყოს სი-
გლისა ამის შლად და ქცევად შე მ ც ა ი ც ვ ა ლ ე ბ ი ს იგი სჯუ-
ლთა ქრისტიანეთაგან, რისხავსმცა დაუსაბამო და დაუსრულე-
ბელი ღმერთი მამა ძე და სული წმიდა, სვეტიცხოველი, კვა-
რთი საუფლო და მირონი ღვთისა მყოფელი პატიოსანი კა-
რისა ღვთისმშობელი და ყოველნი წმიდანი მღვთისანი ზეცი-
სანი და ქვეყანისანი ხორციელნი და უხორცონი და რადთამცა
სინანულითა ნუ იქმნების ხსნა სულისა მისისა დღესა მას დიდსა

– 119 –

განკითხვისასა, მის ზედამცა აღესრულების მეასდარვე იგი ფსა-
ლმუნი. ხოლო დამამტკიცებელნი ამისნი ღმერთმან აკურთ-
ხნეს. დაიწერა მტკიცე და შეუცვალებელი და ყოვლის კაცი-
საგან მოუდევარი სიგელი ესე ქ~კს ტკე. თუ თქვენ ჩვენზედა
არა სტყუოთ რა, ჩვენ ეს ასე გაგითავოთ შეწევნითა ღვთისა
მიმართ მეფე თეიმურაზ ვამტკიცებ. ხორეშან. დავით.

ქ. ძველთ ჯელმწიფეთაგან უწინაც ძველი გუჯარი გქო-

ნებოდათ და ჟამთა ვითარებისაგან და ქვეყნის აშლილობისაგან დაგკარგოდათ და ბატონს ხელმწიფეს პაპა ჩვენს მეფე თეიმურაზს და დედოფალს ბატონს ბეზია ჩვენს ხორაშანს კიდევ ეს გუჯარი გაეახლებინათ და დაემტკიცებინათ და პაპა ჩვენს ხელმწიფეს ბატონს დავითსაც დაემტკიცებინა, და ჩვენ თვით ხელმწიფემან იესიან, დავითიან, სოლომანიან, ბაგრატიან მეფეთ მეფემან და დიდის ხელმწიფისაგან შვილად აღზრდილმან პატრონმან იმამ-ყული ხან და დედამან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ბატონმა ანამ ვითაც ჩვენის მამა პაპათა ხელმწიფეთაგან წყალობა გჭირვებოდათ და ეს გუჯარი გქონდათ და ჩვენგან ეს აღარ მოიშლებოდა და ამის დამტკიცებას გვეაჯენით, ვისმინეთ აჯა თქვენი და გიყავით წყალობა თქვენ ჯორჯაძეს სახლის უხუცესს ნოდარს, შვილსა თქვენსა დავითს, ძმის წულსა შენსა ონანას, გიორგის, ამრანს (?), როსტომს, მომავალთა სახლისა თქვენისათა რისაც მამულისა და სახელის მქონებელი იყოთ და დღეს ხელთ გეჭიროთ და ან ამ გუჯარში გეწეროს გომტასაბის ნაქონი ბეითალმანი მამული და მამრები ბეითალმანი ასლამაზისა და ონანა ბულაღაშვილისა მამული კიდევ ხელ-ახლა გვიბომებია და დაგვიმტკიცებია ყოვლის კაცის უცილებლად, გქონდეს და გიბედნიეროს ღმერთმან ჩვენსა ერთგულებასა და სამსახურსა შიგან, არა ოდეს არ მოგეშალოს ჩვენგან და არცა ჩვენსა შემდგომად სხვათა მეფეთა და მეპატრონეთაგან ქკს ტყე.

თეოდორე (თეოდოსე) 1614-1616 წწ. ს იოანე რო

– 120 –

განდევნა შაჰაბაზმა, ესე ჰქმნეს კათალიკოზად. წინად მთ. ეპისკოპოსი მცხეთისა და დესპანი მეფეთა რუსეთში.

ქრისტეფორე 1616-1660 წ. თ. ამილახვარი, ურდო- ბეგის ძე, ძმა დედოფლის ანნასი; გამეფდა თუ არა ბაგრატი მირზა, კათალიკოზობა უბოძა თავის მეუღლის ძმასა, ქრისტეფორეს. ამის წინად იყო მთავარ-ეპისკოპოსად და თავის მეტოქად ქ. ტფილისში განაახლა თემურლანგისაგან შემუსრვილი კვირაცხოვლის საყდარი, რომელიც ამ ცოტა ხანში დაანგრის და საკურთხევლის ნაალაგევზედ უწმ. სინოდის უქაზით – ან ბალი უნდა გაშენებულიყო, ან ნიში აგებულიყო. მორწმუნე ქრისტიანე ქართველნი დღესაც ყოველ შაბათს საღამოს ანთებენ სანთელს გამურულ ქუჩის კარებთან. ამის დროს საქართველოში მოვიდა ანტიოქიის პატრიარქი მაკარი 1653 წ. (ქ-ცხ. 49 გვ. Древ. Гор. Тифл. Иосц. 59 გვ.). ამისავე დროს მოვიდა საქართველოში იერუსალიმის პატრიარქი პაისიოსი და თეიმურაზთან ერთად წარვიდა მოსკოვში 1659 წ. ქრისტიანობის შემწეობა-მფარველობის სათხოვნელად (Переп. LXIV გვ.). ამა ქრისტეფორეს თხოვნით როსტომ მეფემ განუტევა და გზა მისცა იმერეთისაკენ დამარცხებულს თეიმურაზს 1648 წ., რომელსაც იმერეთის საზღვრამდე ქრისტეფორე თან იახლა და გააცილა. ქ-ცხ. 123 გვ. რომ ქრისტეფორე მართლა 1618 წ. ადრე დასვეს

კათალიკოზად, ამის დასამტკიცებლად მოგვყავს ათონის ივე-
რიის მონასტრის საინტერესო გუჯარი:

„...ობისა :წიგნი: და :სიგელი: მოგახსენეთ :ჩვენ: მღე-
ბრიშვილმა აბესალომის შვილთა: პაპუნამა და ბეჟან შვილმა
და მამავალმა სახლისა ჩვენისამან თქვენ :ქართლისა: კათალი-
კოზსა (კოზსა) პატრიარქსა პატრონსა ქრისტეფორეს :თქვენ-
თა ძმათა: და თქვენთა :ძმისწულთა: ავთანდილს: სულხანს:
ბერუკასა: და ხოსიტასა: პაპუნასა და ფრიდონს: იოთამსა:
და :ფრიდონის: შვილთა და სახლისა: მამავალთა: ყოველ-
თავე: ასრე: და ამა პირსა: ზედა: რომე: მამასა: და ბიძასა:

- 121 -

ჩვენსა: ფალავანდიშვილის: ზვიადისაგან: ნასოფლარი ერკნე-
თი ეყიდა და ჩვენ: კაცი: ვერ: დაგვესახლებინა ჯერეთ და
თქვენ: მეფისა: და: დედოფლისათვის: ფეშქაში: მიგერთმიათ:
და: ის: ნასოფლარი: ერკნეთი: თქვენ გემოვნათ: და
თქვენ: თქვენი: დაზრდილი: მსახურები: დაგესახლებინათ:
ამაზედა: ყაენი: მოვიდა: ქართლშია: და თქვენ: იმერეთს:
გარდახვედით და ის თქვენგან: აშენებული: ერკნეთი: ჩვენ
დავიჭირეთ: ამაზედა მოგვიხდა: თქვენი ძმისწული: ავთანდი-
ლი: ჩემი ძმა: ღონენა: მოკლა: და: ბეჟან: დაჭრა: მასუკან
მოზრძანდა: ბატონი: კოზი: ჩვესა: შემოგვეხვეწა: წამოგვასხა:
ჩაგვიყენა: შინა: ჩვენის მოყვრითა და მოსამართლითა: ბა-
ტონმა: კოზმა: ჟამი გვიწირა: მისის ერთობილის საყდრის: შვი-
ლითა: ჩვენის: მკვდრისათვის: და სხვა რიგადაც: შეგვიჯერა:
რითაც ჩვენი გული შესჯერდებოდა: და სისხლიც: მოგვეცით:
და რაც იმ ნასოფლარისათვის: ფასი: გაგველო: ისიც: მოგვე-
ცით: საქონელი: და გარდავწყვიტეთ: და ჩვენსა და თქვენს
შუა ძმობისა და მოყვრობის მეტი: აღარა: დარჩარა: თქვენ
ის მამული: მთაწმინდას: შესწირეთ: კემწიფეთ: სალოცვად:
და: თქვენად: სასულიეროდ: ამ: ნასოფლართან: აღარას:
კაცს: ველი: აღარა აქვს: აღარც ჩვენს ნათესავსა: და აღარც
სხვას: ერის: კაცსა: აწე: ვინცა: ესე: ჩვენან გარდაწყვეტი-
ლობისა: წიგნი: მოშალოს: რისხავსმცა: დაუსაბამო: ღთი:
მამა: ძე: და: სული: წმინდა: კრული: იყოს: და: შეჩვენებუ-
ლი: ღთისაგან უკუნითი: უკუნისამდე: თუ: სხვა: წიგნი: და:
საგელი: გამოჩნდეს: ამ: წიგნმა: გააცუდოს: არიან: ამისნი:
და ხუდღურნი: და: შუამდგომელი: გარდამწყვეტელნი: ხერხე-
ულიძე ბეჟან: დივანბეგი: სვეტიცხოვლის: დეკანოზი: ჯვა-
რის მტვირთველი და დეკანოზი და კანდელაკი: ქადაგი: სა-
მადანიშვილი: გიორგი: ერთობილნი: მცხეთის შვილნი: და:
საყდრის ყმანი: ქსნის ერისთვის: ნაცვალი: შალვა: მამისთვა-
ლა: შვილი: მამასახლისი და სრულიად: ქრცხინვალელნი:

- 122 -

დაიწერა: წიგნი: და სიგელი: ესე: თვესა: მაისსა: თექუსმეტ-
სა: ქკსა ტვ. (1618 წ.) † † “.

მეფე ბაგრატ მირზამ რომ ქრისტიეფორე აღიყვანა კათალიკოზად 1616 წ., თეიმურაზმა ზაქარია ნეკრესელი დაადგინა კათალიკოზად, როგორც შესანიშნავი მეცნიერი და უბიწო ცხოვრების კაცი. პათალიკოზი ქრისტიეფორე მიიცივალა 1660 წ.

თუ რა უფლება ჰქონდა მცხეთის კათალიკოზ-პატრიარქს სვეტისცხოვლის საკუთვნო მამულში და მასზედ დასახლებულ ყმებზედ, ამაზედ იხ. ქრონიკ. II ჟორდ. 453 გვ.

ევდემოს I. 1630-1642 წ. ზაქარია კათალიკოზი რომ მიიცივალა (1630 წ.), თეიმურაზ მეფემ ესე ევდემოსი დაადგინა კათალიკოზად; იგი იყო ძე ბართლომე დიასამიძესი; ამა ევდემოსის ძმის ლევანის ასული ელენე იყო რძალი თეიმურაზ I მეფისა (მეუღლე თეიმურაზის ძის დავითისა, † 1648 წ. მაღაროში როსტომ მეფესთან ბრძოლის დროს)*. ევდემოს კათალიკოზი დიდი თავ-დადებული მოღვაწეა საქართველოსათვის და თავის სიცოცხლეში არა ერთხელ მოუყარა ერთად თავი ქართლის წარჩინებულ ვაჟკაცობას სპარსეთთან საბრძოლველად. ის კი იყო შაჰბაზ I მოკვდა (1628 წ.) და ქართლის მეფის სიმონ II-ს (ზურაბ ერისთავმა მოჰკლა ცხვილის ციხეში, საამლახვროში) მემკვიდრეობა სპარსეთმა როსტომს ჩააბარა. 1500 წლიდგან სპარსთა უფლება ნელ-ნელა განმტკიცდა საქართველოში; ამისათვის სპარსნი არასა ჰზოგავდნენ: სამეფო – ბაგრატიონთა გვარის შვილთა და სხ. დიდებულთა იბირავდნენ საჩუქრებით, ანუ პატარაობითვე მიჰყვანდათ იგინი ყენის კარზედ, ზრდიდნენ

*) ლევან დიასამიძე თან გაჰყვა თავის ქალს – დედოფალს ელენეს და ბატონიშვილს ნიკოლაოსს მოსკოვში 1656 წ., ვითარცა დესპანი თეიმურაზისა, და მეცადინეობდა მათს დაბინავებასა და კეთილად შეწყნარებასა წინაშე მოსკოვის მეფისა. Переп. Грыз. II. Сх рус. Гос. LXII გვ.

მაჰმადიანურს ფუფუნებაში, შემოსავლიან ადგილებს აძლევდნენ და ბოლოს მთელი ქართველთა დარაზმული ჯარით იბარებდნენ შუაგულ სპარსეთში მოსამზღვრე მტრებთან საომრად. მათგან, ვინც მაჰმადის სჯულს მიიღებდა და მეტს ერთგულობას აჩვენებდა, სპარსნი გამოისტუმრებდნენ საქართველოში ანუ მეფედ, ანუ უმაღლეს მოხელედ მეფის წინაშე. აი ამისთანა გადაგვარებულ ქართველთა შემწეობით შემოჰქონდათ სპარსელებს საქართველოში ღალატი – სამშობლო მიწა-წყლისა, ენისა, მამა-პაპათა სარწმუნოებისა და გარყვნა ზნე-ჩვეულებისა. ერთი ამისთანა გადაგვარებულ პირთაგანი იყო როსტომ მეფე. უნდა ვიფიქროთ, რომ თუ თეიმურაზის და იმერეთის მეფის გიორგის ჯაბრით როსტომს არ შეერთო ცოლად დადიანის მანუჩარის ასული მარიამი მეტად ძნელი დრო დაუდგებოდა საქართველოს ეკკლესიას საზოგადოდ და კერძოდ ქართველთა ზნე-ჩვეულებასა, მწერლობისა და განათლების საქმესა: მხოლოდ მარიამ დედოფალი თავის ჭკუითა და გონიერებით აჭარბებდა როსტომის ბოროტებასა და გარყვნილებასა: ქრი-

სტიანობის მფარველად, დანგრეულ საყდრების განმაახლებლად, დატყვევებულ ქართველთა გამომხსნელად აქცია გამაჰმადიანებული როსტომი. მარიამ დედოფალი მუდამ თავსუყრიდა ერთად და სწყალობდა საუკეთესო მწერლებს, მხატვრებს და ხელოსნებს. მარიამის მეოხებით როსტომის მავნებელი პოლიტიკის ერთად ერთი მძლავრი მოპირდაპირე იყო ევდემოს კათალიკოზი: მისი ბრძოლა როსტომ მეფესთან წინააღმდეგ მაჰმადიანობისა სამაგალითოა მთელი XVII საუკუნის ქრისტიანობის ისტორიაში. ქრისტიანობისა და არა მოყვრობის გამო ევდემოსი უფრო თეიმურაზს უწევდა მომხრობას, ვიდრე გამაჰმადიანებულს როსტომსა.

ევდემოსის გამო მთელი ქართლის თავად-აზნაურობა მუდამ მერყეობდა და ხშირად ჰლალატობდა როსტომსა. იოთამ ამილახორი. ზაალ ერისთავი, ნოდარ ციციშვილი, გიორგი ბოჩაშვილი, რევაზ ბარათაშვილი, ზურაბ და ივანე სააკაძე-

– 124 –

ბი, ლარგველი ერისთავი, ბეჟია და ზურაბ ჩხეიძეები – მთელ ქართლს ჰპატრონობდნენ და როსტომს მოსვენებას არ აძლევდნენ ევდემოსის ჩაგონებით ან კი როგორ დამორჩილებოდნენ როსტომსა, როდესაც იგი „გამოიყვანდა მთავართა და აზნაურთა შვილთა ვაჟთა და ქალთა და წარუგზავნიდა ყენსა. რამეთუ განმრავლდა სიბოროტე, ვინაჲდგან არღარა იყო ზრუნვა სულიერი და არა ზრუნვიდა მეფე სუფევისა და ქვეყანისათვის, გარნა განცხრომისათვის, ვითარცა წესი არს მაჰმადიანთა...“ *) სადაც კი შეხვდებოდა ევდემოსი როსტომსა, მუდამ აყვედრიდა და მოსვენებას არ აძლევდა – „მაჰმადიანების მამა ხარ, და ქრისტიანეთა მამინაცვალიო“. ესრეთი მხილება თანდათან ძლიერდებოდა ევდემოსის მიერ და მით უმეტეს, რომ მარიამ დედოფალი დიდად პატივსა სცემდა და ხელს უმართავდა. მაგრამ გაიძვერა ბებერი როსტომ მეფე ძლიერი შეიქმნა და იგრძნო თუ არა თვისი ძალა, ევდემოსი ჯერ დააპატიმრა კალას ციხეში და მერე მალა კლდიდან გადმოაგდებინა აზნაოების მხრივ (1642 წელს), ხოლო მისის ძმის ლევანის შვილები დაახოცვინა. **) მარიამ დედოფლის სათნოებით სავსე ცხოვრება ქართველთა მწიგნობრობისა და ქრისტიანობის მფარველობისათვის ერთის მხრივ ევდემოსის გაგლენას უნდა მივაწეროთ. ჩვენი საეკლესიო მუზეუმის ერთი (უწინ სვეტიცხოველის) ხელნაწერი (№ 84) მეტად გულსაკლავ ცნობებს გვაძლევს: 1642-1735 წლების განმავლობაში ოთხჯერ დატყვევებულა იგი ხელნაწერი თათრებისაგან და ოთხჯერვე დაუხსნიათ. აი მაგ ხელნაწერის წარწერანი:

ა... „ნებითა და შეწყენითა ღვთისათა და მეოხებითა ყ~ დ~ ღ~ თის მშობელისათა ჩვენ დედოფალმან პატრონმან მარიამ დავიხსენით ჟამნი ესე მას ჟამსა, ოდეს დიასამიძე კზ~ ი ქალაქს ციხეში მოკვდა; ეს ჟამნი თათრებს დარჩა, ერთს წელიწადს

*) იხ. ქ.-ცხ. 49 გვ.

**) 114 გვერდი. ქ.-ცხოვ. 48 გვ. Исторія Грузин. Ц. Иос.

უკან ვიპოვეთ და აწ, ვაჟ ჩემს პირში სულის დგმას! ამავე ჩემის შვილის (ოტას) საფლავზედ დავსდევით ასრე, რომე-არაოდეს არ მოეშალოს ამის ცხედარს და არც გადეყაროს სვეტს ცხოველს, ვინცა და რამანცა დიდმან და ანუ მცირემან, ანუ კზნ: მეფემან, ანუ დედოფალმან... ესე წნი ჟამნი სვეტს ცხოველს გამოსწიროს. და ან სვეტისცხოველის საყდარს ეს წიგნი გაჰყაროს, რისხავსმცა ღთი და ყოველნი მისნი წმინდანი ზეცისანი და ქვეყანისანი – ხორციელნი და უხორციონი და ეს სვეტიცხოველი კუართი საუფლოდ და მირონი ღთ მყოფელი... შეიწირა წიგნი ესე ქკსა ტლბ=1645 წ.

ბ. „ნებითა და შეწევნითა ღვთისათა ჩნ ქეს ღისაჲ მიერ საქართველოსა მაკურთხეველმან კზმან პატრონმან დი-ასამიძემ იოვანემ ეს ჟამნი ძუჭლითგან ბიძის ჩემის კზისა ყოფილიყო დი ციხეში დიტყუწვებულიყო, მირიამ დედო-ფალს დაეხსნა და სუჭტისცხოვლისათვის შემოეწირა მასუ-კან ამილახორს კათალიკოზს საერისთოს წაელო და იქ დატ-ყუწვებულიყო და მერმე ჩუწნ დავიხსენით და შევწირეთ ისევ სუჭტსცხოველს სულისა ჩუწნისა სახსრად... ქკსა ტოზ= 1689 წ.

გ. „შეწევნითა ღისაჲთა დავიხსენ ჟამნი ესე ჩნ მეფე-თა შარავანდედმან კზ პატრიარქმან დომენტიმ ოდეს ჯერ ლეკთა გასტეხეს სვეტიცხოველი და მერმე ოსმალნი-ურუმნი მოვიდეს და დაიპყრეს ქვეყანა ესე ჩნი ქართლი – მაშინ იავარ ყვეს და წარმოსტყვენეს საყდარი და ტყვე ყვეს საყდრისა ამის რაოდენი წიგნები ჰპოვეს და ჩუწნ ძიებაჲ ვყავით რაოდენი ვპოვეთ, დავიხსენით ფასითა და ისევ სვეტს ცხოველს შევ-წირეთ, ისიმც რისხავს, ვინც გამოსწიროს და ან დაუკარგოს... ქკსა უიგ=1725 წ.

167 ფ უ რ ც . ა რ შ ი ა ზ ე .

დ. „ქ. ოდეს თამაზხან ქალაქს შემოვიდა და მღვიმე გა-ტეხეს და მაშინ ყიზილბაშთ ეშოვნათ ეს ჟამნ-გულანი და მე ანჩისხატის კანდელაკმა დავით დავიხსენ და მე ისევ სვეტს

ცხოველს შევსწირე ჩემის მიქელის სადღეგრძელოდ და სუ-ლისა ჩემისა მოსახსენებლად ქკსა უ.კ გ.“=(1735 წ.).

ქრისტიანობისათვის წამებულის ნეტარ ხსენებულის კა-თალიკოზ-პატრიარქის ევდემოსის წმიდა გვამი წამოიღეს საი-დუმლოდ მისმა თაყვანისმცემლებმა და ანჩისხატის ტაძარში დაკრძალეს, ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში. *)

დომენტი. 1660–1676 წ. მე ქაიხოსრო მუხრანზა-ტონისა. კათალიკოზად ეკურთხა 15 ოქტომბერს 1662 წ. (Посл. Иерус. Патр. Досие. 14 გვ.). „მოკვდა კათალიკო-ზი ქრისტეფორე, დასვა მეფემან (ვახტანგ V) ბიძაშვილი თვისი დომენტი, კაცი ღირსი საყდრისა“. (ქ.-ცხ. 51 და 249

გვ.). იყო დიდი საყვარელი და პატივცემული მეფისა მიერ (ვახტანგ V). ამან დაასაფლავა ალავერდის ტაძარში ასტრაბადიდან მოსვენებული გვამი თეიმურაზ I მეფისა (+ 1663 წ.) დიდის სამღვდელთა კრებით (არჩილ. 174 გვ.). ააშენა მჭადიჯვრის მთავარანგელოზთა საყდარი დუშეთის მახლობლად. წილკნის ტაძარს შესწირა ორი პატარა ტყავზედ ნაწერი სახარება ვერცხლის ბუდეებში. განაახლა ტფილისში ანჩისხატის ტაძარი და აღაშენა სამრეკლო 1675 წ. ანჩის ხელით ქმნილი ხატი ჩამოასვენა ლიტონიით ს. ჭალიდგან, სადაც ამილახვრის გივის სახლში ესვენა რამდენსამე წელს, და დაასვენა ტფილისის ღვთისმშობლის საკათალიკოზო ტაძარში, რომელსაც მას აქეთ ანჩისხატი ეწოდა. (Опис. Древ. Гор. Тифл. Иосс. 25 გვ.) მიიღვალა 1675 წ. სექტემბრის 22-ს ქ. ტფილისში.

ნიკოლაოზ. 1677 წ. მაღალაძე მცხეთის სვეტიცხოვლის არხიმანდრიტი, გამოჩენილი მწერალ-მწიგნობარი, ადამ ქადაგისძე მცირე ხნობით განაგებდა მცხეთის საკათალიკოზოს, დომენტი კათალიკოზის სიკვდილის შემდეგ, კათალიკოზის ნიკოლაოზ ამილახვარის აღრჩევამდე. ესე ნიკოლოზი არის

*) იხ. Древн. Анчисхат. Соб. 78 გვ.

აღმშენებელი (თუ განმაახლებელი?) მშვენიერს წინარეხის ბეთლემის ღვთისმშობლის („მაღალაანთ“) ტაძრისა გორის მაზრაში, კავთისხევსა და ქვათახევის მონასტრის შუა. აჰა თვით მხედრული წარწერა აღმოსავლეთის კედელზედ მაღლა კამარას ქვეშე: „მე კათალიკოზმან ქართლისამან ნიკოლაოზ ქადაგ ადამისძე მაღალაძემ აღვაშენე საყდარი ესე, ტაძარი ყოვლად წმიდისა. ადიდე სული დედისა ჩემისა ელენესი: შესანდობელად მამისა ჩემისა ადამისა და მოსახსენებლად. ქკს ტნიე (365-1677 წ.) ამა საყდრის შენების დროს დაჰხოცვია ნიკოლაოზს ძმები გიორგი და ილია ნიკოლაოზი ასაფლავია იქვე, საყდრის ეზოში და საფლავის ქვაზედ გამოსახულია ცხენზედ მჯდომარედ.

ნიკოლაოზ 1676-1687; 1691-1696 წ.წ. აღზრდილი ქრისტეფორე კათალიკოზისა. „არამედ მომკვდარიყო კათალიკოზი დომენტი ჩქოე წ. აწ მეფემან (გიორგი XI) დასვა ძმა გივი ამილახორისა, ძე იოთამისა ნიკოლაოზ ქათალიკოზად“. ქ.-ცხ II ნაწ. 56 გვ. წინათ იყო რუსთავის ეპისკოპოზად მარტყოფში. გივს ამილახვარს ჰყვანდა ცოლად გიორგი მეფის დად თამარი.

ნიკოლაოზი იყო ფრიად კეთილი და თავდადებული მოღვაწე მამულისა დ ქრისტეანობისათვის. ესე ნიკოლაოზი თავის კრებით სწერს 1676 წ. თებერვალს მოსკოვის მეფეს თეოდორე ალექსის ძეს გრამოტას – შემწეობა გაგვიწიე წინაშე სპარსეთის ყეენისაო; თან ჰსთხოვს ბატონიშვილის ნიკოლაოზის (შემდეგში ნაზარალი ხანი, ანუ ირაკლი) დაბრუნებას,

რომ არ გავთავრდეთო. ამ გრამოტაზედ აწერენ ხელს: ალა-ვერდელი გრიგოლ, ბოდბელი მათე რუსთველი ნინოწმინდელი ნიკოლაოზ, ნეკრესელი, სამებელი. *) როგორც დავინახავთ, შემდეგში, ნაზარალიხანმა დაამხო ნიკოლაოზი კათალიკოზობიდან. ნიკოლაოზმა დიდი ამაგი დასდო ქართულს

*) იხ. Переп. Груз. Ц. Св. Рус. Гор. 93 გვ.

– 128 –

მწიგნობრობასა: შეჰკრიბა გაფანტულნი ხელნაწერნი ერთად და შეადგინა დიდი წიგნთსაცავი სვეტისცხოვლის ტაძარში. მოუყარა თავი საუკეთესო მხატვართ და წიგნთა გადამწერ კაცებს და აწერინებდა მხატვრობიან საეკლესიო წიგნებსა. ერთსა და იმავე დროს რამდენიმე ათი ცალი წიგნი იწერებოდა ერთის მოკანანახეს ინაბარა. ამა წიგნთა გადამწერთა შორის შესანიშნავნი არიან – საბა და მიქელ. ანჩისხატის მხატვრობიანი მშვენიერი გულანი ორ დიდ წიგნად, რომლის წარწერა ბოლოს *, და ქისტაურში თ. კიაზო ერისთავის ლოცვანი მხატვრობიანივე**), ორივე აღწერილია 1681 წ. სვეტიცხოვლის გალავანი მთლად ხელახლა აღაშენა თავის საყარაულო გოდოლ-ზღუდით, განახლა თვით ტაძრის სამხრეები ჩრდილოეთით და სამხრეთით. 1687 წ. გამეფდა თუ არა ნაზარალი ხანი, შემოერთყა მცხეთას და ზარბაზნები დაუშინა***), გადააყენა ნიკოლაოზი და კათალიკოზობა მისცა თავის დედის ძმას იოანეს. 1688-1691 წ. შორის ნიკოლაოზი იმყოფებოდა რაჭაში ჩხეიძის ქაიხოსროს სახლში. კვლავ გამეფდა თუ არა გიორგი XI, მაშინვე ისევ ნიკოლაოზი დააყენა კათალიკოზად და 1696 წლამდე მწყსიდა საქართველოს ეკლესიასა. ამ დროს იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის არქიმანდრიტი სერგი აგროვებდა შეწირულობას და ნიკოლაოზ კათალიკოზთან ერთად ჯვარის მონასტრისათვის გაისტუმრეს იერუსალიმში ყოველნივე სახმარნი ნივთნი ვერცხლისა, *Послание Досиея*, 21 გვ.) ნიკოლაოზის თხოვნით გიორგი მეფემ და მისმა ძმამ ლევანმა მოიშორეს ჯვარის მონასტრის ვალი 94,000 პიასტრი, ანუ 4700 მანათი (პიასტრი ერთ შაურს უდრის), რაკი სომხები და ფრანგები აპირობდნენ მაგ ვალის მოშორებასა და ჯვარის მონასტრის ხელში ჩაგდებასა.

*) იხ. „ივერია“ 1877 წ. № 44.

**) იხ. მწყემსი № 10, 1894

***) შემდეგში, 1695 წ. ერეკლემ ამ შეცოდების მოსანანიებლად ნაცვლად განუახლა სვეტისცხოველს გუჯარი ძველ დროთა შეწირულებათა დამტკიცებით.

– 129 –

ნიკოლაოზის რჩევით გიორგიმ დაიბარა რუსეთიდან არჩილ მეფე – მტერს ერთად ვებრძოლოთო. ნიკოლოზ კათალიკოზი მიიცვალა 1704 წ., ჰმარხია სვეტისცხოვლის საკურ-

თხევლის ჩრდილოეთად ეკვდერში შესავლის მარცხნივ.

იოანე V, 1687-1691; 1696-1700. წ.წ. თ დიასამიძე
ლევანის ძე, დედის ძმა მეფე ერეკლე I, ნაზარალი ხანისა.
1687 წ. შაჰ-სოლიმანი სწერს ფირმანში იოანე კათალი-
კოზს: „რადგან თქვენი წინამოადგილე (ნიკოლაოზი) არ დაე-
მორჩილა ნაზარალი ხანს, იგი განვკვეთეთ და თქვენ იოანე
დაგადგინეთო“ (МЦХЕТСКИО АКТЫ 238 გვ.). შაჰაბაზმა რომ
დავით გარეჯის უდაბნო ააოხრა და ექვსი ათასი ბერ-მონა-
ზონი გაჟლიტა (1615 წ. აღდგომის დილით). იმ დროდგან
დაწყებული არ იქნა და ეგ უდაბნო წელში ვეღარ გაიშალა,
ძველებურათ ბერ-მონაზონთა სიმრავლემ თავი ვეღარ მოიყა-
რა; მართალია არჩილ II მეფემ კახეთში ბატონობის დროს
(1664-1675 წ.) განაახლა დავით გარეჯის და იოანე ნათ-
ლისმცემლის უდაბნონი, მაგრამ მაინც ბერ-მონაზონობამ ფე-
ხი ვერ მოიკიდა. ამიტომ კათალიკოზმა იოანემ, მეფის ერე-
კლეს შეკითხვით 1690 წ. მარტის 12 მოახდინა მღვდელთ-
მთავართა კრება და შემდეგის მშვენიერი განაჩენით აღადგინა
დავით გარეჯის უდაბნო:

„ქართლისა მაკურთხეველი კათალიკოზი იოანე დიასა-
მიძე, ამა ალავერდელი ნიკოლაოზ ნინოწმინდელი, არ-
სენი და სხ... ჟამთა ვითარებისაგან დავით გარეჯის უდაბ-
ნო მოოხრებულიყო და შენობა აღარ იყო. ქართველთა
მეფის შაჰნაოზის პირმშო ძემან, მეფედ დადგინებულმან
არჩილ კვალად შენობა ჩააგდო, მღვდელ-მონაზონები და
წინამძღვარი დაუდგინა, წლითი წლად გამოსაზრდელი სა-
ზრდო განუჩინა, პირველებრ გარიგებას უპირობდა, მაგრამ
არ დასცალდა. კიდევ შენობა არ მოიშალა: ის წმიდანი
მღვდელ-მონაზონნი ჯორცთაგან განვიდეს, აწ ჩვენ შეწე-
ვითა ლისათა და წმ. მამისა დავით გარეჯელისათა და

– 130 –

ბრძანებითა მეფეთ-მეფის ერეკლესითა ვიგულსმოდგინეთ
განვაწესეთ და განვარიგეთ და დავადგინეთ მამად და,
ვინც იქ მდებია, მის უფროსად და წინამძღვრად – მაჭუტა-
ძე ონოფრე: 1) ასრე რომ ყველა მისი მორჩილნი იყვნენ და
მდაბლად მსახურონ, ვისაც იქ დგომა და მოღვაწეობა უნ-
დოდეს, მამის მორჩილებით და ნების-მყოფლობით იყოს,
ახლანდელნიც და შემდგომნიც მისი კელქვეითნი იყუნენ,
რაც იქ მდგომმან მონაზონმან ან წირვით, ან სხვის მო-
ღვაწეობით რამ იშოონ, უკლებლივ წინამძღვარს მიაბარონ,
იმან როგორც მართებულთა, მონასტერსაც ისე მოაჯმაროს
და იქ მდებესაცა. ვინც ამ ბძანებასა და განაჩენს გადვი-
დეს, მონასტერს მართლად არა მსახუროს – განიდევნოს და
შეჩვენებული იყოს შვიდის კრებისაგან, ჩვენგან და ჩვენის
კრებისაგან. და თუ იქ დგომა არ უნდოდეს, შენდობით
და მონასტრის უზიანოს საქმით და უკანონოდ გამოვიდეს;
ვისაც დგომა უნდოდეს, ესეები ქნას და ამ წესსუედ დად-
გეს. მარტის ი^ბ, ქ^ვს ტოფ. (1690 წ.); ბოდბელი ევდე-

მოს, რუსთველი ნიკოლაოზ, ალავერდელი ნიკოლაოზ, სამებელი ნიკოლაოზ, ნინოწმიდელი არსენ, ტფილელ მთ.-ებისკოპოსი დომენტი, მთ.-ებისკოპოზი ქრისტეფორე“. „1691 წ. გამეფდა გიორგი და კვალად დაადგინა კათალიკოზად ნიკოლაოზივე“. (ქ.-ცხ. 62 გვ.) შემდეგ: „1696 წ. ერეკლემ დაიპყრა სრულიად ქართლი, განაყენა კვალად კა, თალიკოზობიდან ნიკოლაოზ და დასვა იოანევე“ იქვე 67 გვ. ერეკლემ რაღაზედაც აწყევინა იონეს 1690 წ. იოანე † 1700 წ.

ევდემოს II, 1700-1703 წ. თ. დიასამიძე, იყო ძმისწუ-

¹⁾ ბატონიშვილმა ლევანმა, ვახტანგ VI-ს მამამ, 1670-1673 წლებში შეერთო გურიელის ქალი თუთა +1678 წ.), რომელსაც თან მოჰყვა მოძღვარი მღვდელ-მონაზონი მაქსიმე მაჭუტაძე და მისი ძმა ოთარი, მაქსიმეს უბოძეს შემდეგ ბოლნისის ეპარქია, ხოლო ოთარი ზერად შედგა ონოფრეს სახელით და მიეცა დავით გარეჯის წინამძღვრობა.

- 131 -

ლი იოანესი. „შემდგომად მოკვდა კათალიკოზი იოანე 1700 წ. დასვა ერეკლემ ევდემოს, ძმისწული იოანესივე. (ქ.-ცხ. 67 გვ.) ესე ევდემოს და დედოფალი ანა ურჩევდნენ ერეკლე მეფეს კეთილად ცხოვრებასა და არა შეურაცხებად ქრისტიანობისა; გარნა მან არავის უსმინა და ტფილისის მეტეხის ტამარში ჯერ წირვა-ლოცვა აღკრძალა, მერე თოფის წამლის შესანახად გადააქცია. ამ ხანებში ყვენმა იმერეთში მყოფ ვახტანგ VI დაუბრუნა საუფლისწულოდ ქართლი; ამისათვის ალში მოსრულს ვახტანგს (1701 წ.) ერეკლემ მიაგება კათალიკოზი ევდემოს და სპასპეტი ლუარსაბ ყაფლანიშვილი და შეჰფიცეს არა დაგიშავდება-რა, მოდი და მიიღე შენი საუფლისწულო“. ქ.-ცხ 69 გვ.).

დომენტი III, 1704- 1724; 1738-1742 წ. ძე ლევანისა და ძმა ვახტანგ VI სჯულის მდებელისა. დომენტი პატარაობიდანვე სუსტი აგებულებისა იყო; 1689 წ. იერუსალიმში ჯვარის ქართველთა მონასტერში მყოფი (პატრიარქს დოსიეთეოსს გაჰყვა) ახალგაზდა დომენტი პატრიარქმა დოსიეთეოსმა იეროდიაკონად აკურთხა, გახდა აქ ავათ და მხოლოდ მონასტრის ძმათა თავგამოდებულმა მოვლამა და ყურისგდებამ გადაარჩინა სიკვდილსა. აქ დომენტი დაუმეგობრდა სტამბის გამგეებს, შეისწავლა, წიგნის ბეჭდვის საქმე და თან წამოიღო ზოგი ერთი რამ საჭირო მოწყობილობა სტამბისა; ნატრობდა დღე და ღამ – როდის ეღირსებოდა თავის სამშობლოში სტამბის გახსნასა, რომ ხელნაწერ წიგნთა მაგიერ დაბეჭდილი წიგნები ეხმარნათ! ამიტომ შურის თვალთ შეჰყურებდა სხვა ერთა სამღვდელთობასა, რომელთაც კარგა ხნიდგან შემოდებული ჰქონდათ დაბეჭდილი წიგნების ხმარება, მაგ. სომხებს უკვე 1686 წლიდგან დაბეჭდილი ჰქონდათ „სადღესასწაულო“, რომელიც ქართულს ენაზედ მხოლოდ 1805 წ. დაიბეჭდა. მოვიდა სამშობლოში გახარებული, მაგრამ შინაურ და გარეულ მტერთა მძლავრ-

ბამ ახლა რუსეთისკენ გაამგზავრა მეფე არჩილთან ერთად ¹⁾ ამიტომ მხოლოდ 1704 წ. მოახერხა ეზრუნა რამე სტამბაზედ თავი მოუყარა მწერალ-მწიგნობართა, შეკვრიბა მრავალნი წიგნნი, გახსნა ყრმათა სასწავლო სკოლა და სხ. ²⁾ 1705 წ. აღრჩეულ იქმნა კათალიკოზად და შეუდგა სტამბის გამართვასა. ამ სასიქადულო საქმეში წინ გაუძღვა დომენტის გონება განბრწყინებული მეფე ვახტანგ VI და მეორე წელსვე (1706 წ.) სტამბა მზად იყო. აქ შრომობდნენ: ნიკოლოზ ორბელიანი, გერმანე, კვიპრიანე სამთავნელი, ანჩისხატის დეკანოზი იოსებ, გრიგოლ მხატვარი და სხ. აქ დაი-

1) სწორედ ამ დროს სცხოვრებდა რაღაც შემთხვევით უნგრო-ვალახიაში ქართველი მღვდელთ-მთავარი ანთიმოზი, რომელმაც გახსნა ქართული სტამბა 1700 წ. ახლო ხანს. ამა ანთიმოზმა გამოუგზავნა მეფე ვახტანგ VI სტამბის მოწყობილობა და ჩამოსხმული ასოები (იხ. Очерк. по ист. Груз. Словес. А. Хаханова, В. III. 367-368 стрю), 1699 წ. არჩილ მეფე მივიდა მოსკოვში და მაშინვე შეუდგა სტამბის გახსნასა და 1705 წ. დაბეჭდა კიდევ დავითნი. არჩილს მღ.-მონაზონი დომენტი თანა ჰყვანდა. ეჭვი არა გვაქვს, რომ დომენტი სამშობლოში მოსლვის უმალ (1704 წ.) შეუჩნდა თავის ძმას ვახტანგ VI და გაახსნევინა სტამბა, რომ დომენტიმ გაიცნო ანთიმოზ მღვდელთ-მთავარი იერუსალიმში ყოფნის დროს, არც ეს მიგვაჩნია საეჭვოდ. იმ დროს ქართველთათვის შეუძლებელი იყო უნგრო-ვალახიაში სიარული სტამბის საქმეზედ. რომ დომენტიმ და ანთიმოზმა მოილაპარაკეს და დააწყეს თავდარიგი საქართველოში სტამბის გახსნისათვის იერუსალიმშივე, და გამობრუნებულთ იერუსალიმიდან ერთად უნდა ემგზავრნათ კონსტანტინეპოლამდე – ჩვენ ჭეშმარიტებად მიგვაჩნია.

2) ს. მელანში თ. ზ. ანდრონიკაშვილის კარის საყდარში დაცულია ძველი მშვენიერი ხელნაწერი სახარება. მათეს თავის ბოლოს ს ერია: „ქ. ღმერთო შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ლევანის ძე დომენტი. ოთხნო თაო მეზ მექმენ დღესა მას განკითხვისასა. ღვთის გულისათვის ვინც წარიკითხოთ, მე ცოდვილს მომიხსენებდეთ, მე ყოველთა კაცთა უცოდვილესი გვედრებით შენდობაც მიბრძანეთ, თქვენც შეგინდვენეს ღმან. მეფობასა გიორგისა. ქ კ ს ტ კ გ “ – 1695 წ.

ბეჭდა პირველად ოდიკი ტილოზედ, რომელსაც გარს აწერია ხუცური ასო მთავრული ჩართულით:

„ჩვენ ძირმოდგმით: ღ თივ: გვირგვინოსანმან: მეფეთაგან: აღმოცენებულმან: ძის ძემან: მეფის: ვახტანგისამან: და: ძემან: ლევანისამან: ბატონის შვილმა: ვახტანგ: მოვიხვენ: ბეჭედი: ესე: ოდიკისა: წ ისა: ქალაქისა: იჰერუსალიმისა: სანატრელისა: პატრიარქის: დოსითეოსის: მიერ: შესანდობელად: ცოდვათა: ჩემთა: შეუნდოს: ღმერთმან: ვ ხტანგს: მეუღლით: ძით: და: ასულით: შესაწირავი: საღმთო: და: სამღვდელო: შეწირული: და განწმედილი: წმიდისა: კათოლიკე: ეკლესიასა: და: კვართსა: საუფლოსა: და: მირონ: ღმერთმყოფელისა: ზედა: მჯდომარისა: სანატრელისა: კათალიკოზის: მიერ: ქ კ ს ტ კ გ (1707 წ.) ¹⁾.

გამეფდა თუ არა ვახტანგი ქართლში 1702 წლიდგან, მოიწადინა ევდემოსის გადაყენება (უმეცრებისა გამო) და ისევ ნიკოლაოზ ამილახვრის დადგენა, მაგრამ სამღვდელოთა კრებამ უარჰყო ერთიგ და მეორეც, აღირჩიეს რუსეთიდან ახლად მოსული (1703 წ. შემოდგომაზედ) დომენტი და აკურთხეს კათალიკოზად 1705 წ. (ქ-ცხ. 73 გვ.) კახეთში რაც საკათალიკოზო მამულები იყო ძველადგანვე, დომენტის აღარ ანებებდნენ კახელნი; ამისათვის 1707 წ. დომენტი წავიდა ყვეთან საჩივლელად და მისი წყალობის ფირმანით მერე კახეთში ჩავიდა იმამყული ხანთან, ყარაღაჯში; გაარიგა საქმე და მოვიდა მცხეთაში. დომენტი დიდად მოწადინებული იყო მაჰმადიანთა უღლისა გან განთავისუფლებასა და ამიტომ მაშინდელ სომეხთა კათალიკოზ ალექსანდრესთან მიწერ-მოწერა ჰქონდა. 1711 წ. თებერვალში გაუგზავნა ერთი საპალნე ატენის ზვრის ღვინო

1) ამავე სტამბაში დაიბეჭდა ჯერ დავითნი 1707 წ., მერე ჟამნი (ასამი გამოცემა – 1710. 1713 და 1719 წ.), კონდაკი (ორი გამოცემა (1710 და 1721 წ.), სახარება, სამოციქულო, საქრისტიანო მოძღვრება წინასწარმეტყველო, ვეფხის ტყაოსანი, ჰაიათი და სხ. მრავალნი, წიგნნია.

და სთხოვდა სხ. შორის ისპაანურ სამკურნალო ა რ ა ყ ს ა. ალექსანდრემ მარტის დამდეგს მოსწერა პასუხი და აღუთქვა მალე გამოგზავნა ისპაანური ა რ ა ყ ი ს ა.

დომენტი თავგამოდებით შეუდგა საკათალიკოზო შემოსავლის მომატებასა. სხვათა შორის გასცა იჯარით საბაჟოები. აი ამაზედ პირობის წერილი:

„...ბატონმა კათალიკოზმან დომენტიმ გიბოძეთ ბაჟი – ქალაქისა, გორისა, ქრცხინვალისა, და ალისა და ყოვლის ჩვენის სამეფოსი – თევზისა ახალისა, ძველისა, რაც სვეტისცხოვლის შემოსავალი ბაჟია, ამაში ჩუწნი ყმა თარხანი არ არის, ოც და სამ თუმნათ შენც აიღე და ჩუწნი გვბოძებია: საგარაშვილმა გასპარამ და ალასშვილმა ასატურამ ავიღეთ და უნდა მოგართვათ ამ ნავროზით იმ ნავროზამდის: ზურგიელი სამი ერთ აბაზათ, დოში შვიდ ფულათ (3 1/2 კაპ.), გვერდი ნახევარ შაურათ, ხიზილალა შაურ ორ ბისტათ ლიტრა (9 კაპ.), თეთრი ბრინჯი ლიტრა ოთხ ბისტათ, გელაქნური შვიდი შაურათ, ზუთხი მუცლიანი აბაზათ, ტარაღანა ორ შაურათ. აპრილის, ა. ქ კ ს ტჟდ= (1706 წ. *).

იესე აღიძრა შურით და ვახტანგი დააბეზდა ყვეთან – „თათრობის მტერიაო, მიწაზე დაახეთქა ყორანი და მერე ცეცხლში დასწვაო.“ ყვენმა გამომძიებელი გამოგზავნა; სვიმონ ბატონიშვილიც იესეს მიემხრო; ვახტანგს არ დალატობდა მხოლოდ სამღვდელოება. ვახტანგის მოძულე თავადებმაც იესე მოითხოვეს მეფედ; დომენტიმ და თითო-ოროლა სამღვდელოთ უნებლიეთ უმოწმეს სვიმონს ვახტანგის წინააღმდეგ. 1713 წ. გამეფდა იესე. ვახტანგის სახლეული

გორში გაიხიზნა. სვიმონმა შეიპყრო დომენტი კათალიკოზი და ბაქარს გაუგზავნა თვალების დასათხრელად, „სპარსეთში მყოფს ვახტანგს რად ემხრობიო“. მაგრამ დედოფალმა რუ-

*) იხ. Акты Арх. Ком. Т. I, 54 გვ.

– 135 –

სუდანმა (ვახტანგ VI მეუღლე) არ უყო. დომენტიმ კრები-სათანა დასწყევლა სვიმონი, გაჩნდა საშინელი ჭირიანობა და სიმონს ცოლ-შვილი ერთიანად ამოუწყდა; ხალხი კათალიკოზის წყევლას აწერდა სიმონის უბედურებასა. ამასობაში (1712 წ.) მამია გურიელი იმერეთის მეფედ ნამყოფი, სიძე გიორგი აბაშიძისა, ეწვია დომენტის, გიორგი მეფისაგან დამარცხებული და დევნილი, რაჭიდან გადმოვიდა ცხინვალში ბაქარის ნებართვით და გორში ჩამოვიდა, სადაც ქათალიკოზი დომენტი გულუხვად უმასპინძლებდა. (ქ.-ცხ. 224 გვ.) იასე რომ მეფედ მოვიდა (1714 წ.), ვახტანგის სახლეული გორიდან რაჭას გაიხიზნა, დომენტი-კი ჩამოვიდა ტფილისში და პატივისცემით იქმნა შეწყნარებულ იესესაგან. (ქ.-ცხ. 78-79 გვ.). ამ დროს დომენტი ჰპატრონობს მამობრივის მზრუნველობით თავის სამწყსოს და ჰკრებავე წიგნებს, წმ. ნაწილებს და სხ. შეამკო ძვირფასი ხატი „მრავალნაწილიანი“ და დაასვენა ტფილისის ანჩისხატის ტაძარში, საიდგანაც 1795 წ. 11-13 ენკენისთვეში გახიზნა ხელითუმქნელ ხატთან ერთად სოლომან დეკანოზმა ანანურში და იქიდგან ჩამოასვენეს მცხეთის სვეტისცხოველში, სადაც დღეს კანკელის მარჯვნივ სვეტშია დასვენებული:

„ქ. შევამკვეით ხატი ესე მრავალნაწილიანი ჩნ მეფედ შარავანდედმან ქართლისა და კახეთისა, რანთა და სამცხე საათაბაგოსა მწყემსმან და მაკუთხეველმან კზმან პატმან დომენტი ცოდვათა ჩვენთა შესანდობელად. აწ გევედრები მრავალმოწყალეო ღმერთო, მამაო, ძეო და სულო წაო და ყდ წაო ღნის მშობელო, შემიწყალი და განმწმიდე ყოვლისა ცოდვისა და ბიწისაგან და ყოვლისა სატანჯველისა და ეშმაკთა ხელისაგან მიხსენით დღესა მას დიდსა განკითხვისასა. ტფილის ქალაქს კათალიკოზის პატრიარქის საყდარს ანჩის ხატში დაგვისვენებია. ვინც გამოგახოს, ესემც რისხავს. ქკს უვ.“=(1718 წ.)

დაიპყრეს ოსმალთ ქართლი თუ არა (1723 წ. ივნის-

– 136 –

ში), ისაყ-ფაშას გაიძვერობით დომენტი იძულებული იყო ქ. ლორიდან სტამბოლში წასულიყო სულთანთან, რაკი ღვთის მოყვარე დომენტი თავგამოდებით უფრთხილდებოდა ეკკლესიის ყოველგვარ ქონებასა და ხელთ არა ჩაუგდო-რა. ძველადგანვე ჩვეულებათა ჰქონდათ, როცა მტერი შემოესეოდა საქართველოს, კათალიკოზნი მიუვალ ადგილებში გაჰხი-

ზნავდნენ ხოლმე სვეტიცხოველის ყოველგვარ ქონებასა; ამისთანა მიუვალ ადგილებად ჩვენ ორი ვიცით: გერგეთის სამების საყდარი თავის ქვაბებით ჩრდილოეთის მხრივ და ლარგვისის წმ. თევდორეს მონასტერი ქსნის ხეობაში. ჩადგნენ თუ არა ოსმალები ტფილისში (10 ივნისს 1723 წ.), დომენტიმ მაშინვე გახიზნა სვეტიცხოველის განძი. აი წარწერა სვეტიცხოველის სვინაქსრისა (№ 48);

„ქრისტეს აქეთ ჩდკვ წ. ყოველი სვეტიცხოველის სამკაული ლარგვის მონასტერს იყო ხიზნათ: გვირგვინი: გხატი: მურასა: დ: და წიგნი მრავალი და გუჯარნი სრულიად: ყოველნი სამსახურებელნი: დიდისა: კათოლიკე ეკლესიისა: ოდეს: ურუმთ: შეიპყრეს: ყოველი საქართველო: კახეთი და ყიზილბაში ვიდრე თავრიზამდი: და ლეკთ გააოხრეს; კახეთი და საქართველო“.

დომენტი რომ სტამბოლში წავიდა ისაყ-ფაშამ იესეს ჩაგონებით თან დაადევნა დაბეზღების მოხსენება; ამისთვის სტამბოლში დააპატიმრეს დომენტი და ბოხჩა-ადას კუნძულზე დაამწყვდიეს *). აქედგან, მტერთაგან დაცემულის სამშობლოს კვლავ აღდგენის მონატრე შემდეგს გულ საკლავ წერილსა სწერს თავის მოადგილეს ბესარიონ კათალიკოზს: „რად მოგიტხრა, თუ ვითარ აოხრებულ არს ქვეყანა ჩვენი. მე არა მწყენია, რომ მამა-პაპათა სარწმუნოების უარ მყოფელმა იესემ შენ დაგადგინა ჩემს ნაცვლად-კათალიკოზად. მე ვსასოებდი, რომელ მეფესთან ეგ-

*) სადაც 13 წელიწადი ტყვეობაში გაატარა.

რე დაახლოვებული მცველ და მფარველ იქმნებოდი სარწმუნოებასა ჩვენსა და ეკკლესიასა. შენ ალაგას სხვა ყველა შეიძლებდა შერყეულის ეკკლესიის დამშვიდებასა; დანიილ ეპისკოპოსის ცრემლითა და მუხლმოდრეკით ვედრებასა, 50 ყრმათა დახსნისათვის ოსმალთა ტყვეობისაგან, უნდა აღედრათ გული შენი და დაგეხსნა იგინი საუკუნოსა და დროებით დაღუპვისაგან. ერთი მაგ ყრმათაგანი აქ კონსტანტინეპოლში გამოსყიდულ იქმნა სომხის გასპარას მიერ და ჩემდა მოყვანებულ მოსამსახურედ. ყრმა ესე არის მუხრანიდამ და ძე ბონიაშვილისა; დღე და ღამ აფრქვევს ცრემლთა და ვერ ივიწყებს სამშობლოს განშორებასა. ვერა რაიმე ვერ ანუგეშებს მას და მისი მწარე სიცოცხლე სამშობლოს მოშორებისა გამო უადრესად ამძაფრებს სულიერთა ჩემთა წყლულთა. სხვა 49 ყრმანი სტამბოლის სალაყბოზედ განსყიდულ იქმნენ და წაყვანებულ ტყვეებად ეგვიპტეში და ალჟირში. რას ფიქრობ, რა პასუხი უნდა მისცე ღმერთსა, რომელმან მოგმადლა შენ დაცვა ქრისტეს ეკკლესიისა შვილთა? ვსწუხარ სულით, რომ შენს მოვალეობას მოგაგონებ თუმცა მე ღირსი არა ვარ განვიცხვად შენდა. ჰქმენ, რაფცა გსურს: მე განშორებულ ვარ გამგეობასა, გარნა სიყვარული ღვთისა და

თვისთა მაიძულებს მოგაგონო მოვალეობა შენი, ვითარცა უხუცესსა მწყემსსა ეკკლესიისასა.

მე მომიტხრეს, ვითარმედ საეკლესიო საუნჯენი და ყოველი შემოწირულებანი ჩვენთა მეფეთანი წარტაცებულ არიან. განა შეუძლებელი იყო მათი სამალავებში დაკრძალვა, როგორც უწინ ჩვენი წინამოსაყდრენი ჰკრძალავდნენ და იფარვიდნენ განძარცვისაგან? უფალმა ღმერთმა დაიცვას ჩვენი ეკლესია სრულიადისა აოხრებისაგან, ხსნა მის მიერ არს და ვსასოებ, რომ ეკლესია ოდესმე განბრწყინდება და ჩვენზედ მხოლოდ ამას-ღა იტყვიან, რომ ჩვენის უღირსებისა გამო ქვეყანასა ჩვენსა მოევლინა უმწარესნი უბედურებანი. სახელითა ღვთისა და იესო ქრისტესითა, ყოველთა წმიდათათა, ზეცით

– 138 –

მხილველთა ჩვენთა საქმეთასა, გთხოვ და გევედრები იქონიო ზრუნვა ქრისტეს სამწყსოზედ, რომლისათვის ისე სახელოვნად იღვწოდენ უწინარეს ჩვენსა მწყემსნი სულიერნი და დასდებდნენ სულთა თვისთა წინადად მწყსილისა სიტყვიერისა ქრისტეს სამწყსოდსა ცხოვნებისათვის. განა არა ფიქრობდა იესე ქრისტეს უარყოფელი, რომ ოდესმე წარსდგებოდა წინაშე მისსა, რომელიც უარპყო მხოლოდ იმიტომ, რომ მტრებთან ერთათ აღეღო მახვილი დასათრგუნავად სამშობლომსა ყოველთა სიწმიდეთა? ქვეყნიერი ტანჯვანი წარმავალნი არიან, ღმერთი განჰკურნავს წყლულთა მორწმუნეთა ძეთასა, გარნა ვად მათ, რომელნი თავ ერისა სდგან და უდებებით არა იფარვენ თანამდებობისაებრ მომაკვდავთა ერისაგანთა. კურთხევა ღვთისა იყავნ სამშობლოსა ზედა ჩვენსა, განუსვენოს ღმერთმა სულსა აღწყვედილთასა სასუფეველსა თვისსა! აკურთხნეს ღმერთმან იგინი, რომელნი ზეციერთაებრ შემწედ ქრისტთანე ერისა იღვწიან და ექმნებიან მამად და ნუგეშინისმცემლად დაობლებულთა და ჩაგრულთა“ *). დომენტი მოვიდა სტამბოლიდამ იმერეთში მაისის 25 1738 წ. ხოლო ამავე წლის ნოემბრის 27 ჩამოვიდა მცხეთაში. ქ.-ცხ 342-344 გვ. დომენტიმ აღწერა საქართველოს ისტორია და წმიდათა ცხოვრება. 1741 წ. შემოდგომაზედ დომენტი ავით გახდა ტფილისში და 1742 წ. იანვარში მიიცვალა. თამარმა დიდის პატივით დაასაფლავა მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძარში. ქ.-ცხ. 349 გვ. დომენტი კათალიკოზი რომ ავათმყოფი შეიქმნა 1741 წ. შემოდგომაზედ, მის სანახავად ჩამოვიდა კახეთიდან დედოფალი თამარი, ასული ვახტანგ VI; თამარმა მოახდინა სამღვდლოთა კრება და დომენტის ჩვენებით აღირჩიეს კათალიკოზად მეფის იესეს ძე ანტონი, იმ დროს ქუთათელი; ანტონმა უარი თქვა. ამისათვის დომენტიმ მოუწოდა ურბნელს ნიკოლაოზს (ხერხეულიძეს), დააჩოქა წინაშე თვისსა, აკურ-

*) იხ. Ист. Взгл. На сост. Груз., Юссел. 83-86 გვ.

– 139 –

თხა ხელის დადებით კათალიკოზად და მისცა ხელში კვერთხი საკათალიკოზო.

ბესარიონი. 1728-1735 წ. ორბელიანი. აღი-
ზარდა იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოში 1680 წლი-
დგან. დიდი ამაგი დასდო დავით გარეჯის უდაბნოს განახლე-
ბასა, თავის ძმის სვიმონ ბერის დახმარებით, შეჰკრიბა ბერ-
მონოზონნი და მით საბაბი მისცა მეფე ერეკლეს და კათა-
ლიკოზ იოანე V 1690 წ. 12 მარტს დადგენილი განჩინე-
ბისათვის. დიდი მეგობარი იყო იასე მეფისა და ვახტანგ VI
მტრობდა. ამიტომ 1727 წ. იასეს დახმარებით ნელ-ნელა
მოიმხრო ისაყ-ფაშა, შეაპარა ქრთამი და მიიღო კათალიკო-
ზობა ასე, 1728 წ. ნახევარში. იყო კაცი ფრიად განათლე-
ბული, შეადგინა მშვენიერი „ქართველთა წმიდათა“ ცხოვრე-
ბა, „სვეტიცხოვლის სვინაქსარი“, „გრდემლი“, რომლის და-
წერაში ეხმარებოდა ფრანგის ბერი ფრანჩესკო ებრძოდა სომ-
ხებსა. კათალიკოზი ბესარიონ ვგონებ ძმა იყო გათათრებუ-
ლის ასლამაზ-ხანისა, ბესარიონ კათალიკოზი რომ მართლა
1728 წ. აღვიდა საკათალიკოზო ტახტზედ, და არა 1724 წ.,
როგორც მრავალნი შეცთომით სწერენ, – ამას ამტკიცებს მისი
საფლავის ქვის წარწერა სვეტიცხოვლის ტაძარში. აი თვით
წარწერა იამბიკოს ლექსად: „ლოცმამან ანნა“. ე. ბე-
სარიონმა ორბელიანმა ტომად, აქა პატრიარქ ვიკამარ-ხარისხ-
კიბედ: ვ: წელს, მიწა ხარისა ხმამან განმგმირმა, ყოვ-
ლითურთსა თიხის-შლად რღვევით მიწამა მიწადს, მწყემსი
სიტყვითთა უხმო გეტყვი შვილთა ჩემთა ვითარ აღნა-
გი მეცა ხატი მაგისა, ქმედ ნაქსულ-არსულთ, ვიყავ მო-
ღვაწე მამა სულთა, განმხრწნელ ავ-სულთა მსდევსიდი მტერ-
თა. არ ნათნი მათნი უწყალმა ხელნი იწრო; უქმ კვერთხ-
პორფირნი და მწყემსებრ ტკბილ სიტყვანი, ცრემლთგან
მონალბოდ გეტყვიან მოწაფენი: მამაო, ვით არ დაისრულე
ძილთ ჟამი... სადა სულისა ფრთაჲ, სადა გულისა ცაჲ, დას-
ჯედ მზეს... მას ზენას წარსაგზავნსა აქა სცვენი... აღაღე ბაგე

– 140 –

და ოხად გვაგე შვილთა შენთა. ქრისტეს: აქათ: ჩღლე წ.“.

ნიკოლოზ X, 1742-1744 წ. კათალიკოზი ნიკო-
ლოზი იყო თ. ხერხეულიძე, წინად ურბნელი. 1744 წ.
შაჰნადირმა ქართლის მეფობა თეიმურაზს მისცა და კახეთისა
ერეკლეს; ამისათვის თამარი ჩამოვიდა კახეთიდან ტფილისში,
ვითარცა ქართლის დედოფალი დიდის დიდებით და სხ. თანა
თან ჩამოიყვანა იმ ჟამად კახეთში მყოფი ქუთათელი ანტონი
(თავის ძმისწული). ქოლაგირში მყოფს მეფე თეიმურაზს
ნიკოლოზის სიკვდილი რომ გაეგო, შემოეთვალა – ანტონი
ჰქმენით კათალიკოზადაო *) ანტონმა ახლაც უარი სთქვა,
მაგრამ დედოფალმა თამარმა, დიდებულთა და ეპისკოპოზთა
ძალა დაატანეს და დაითანხმეს. ნიკოლოზ კათალიკოზი მო-
კლა ტარიელ თაზიშვილმა 11 აგვისტოს 1744 წ.

ანტონ I 1744-1755; 1763-1788 წწ. საქართვე-

ლოს საეკლესიო ისტორიაში კერძოდ და საზოგადოდ მსოფლიო საეკლესიო ისტორიაში ანტონ I კათალიკოზი არის ფრიად შესანიშნავი კაცი და მთელ მეთვრამეტე საუკუნეს მოკაშკაშე ვარსკვლავით ჰნათობს. ანტონი თავისს გონების განვითარებით არის სრულიადი ნაყოფი იმ გონებრივი მოძრაობისა, რომლის მეთაური იყო კეთილად სახსენებელი ვახტანგ VI ქართულის სტამბის დაარსებით 1706 წლიდგან. ანტონი იყო იასე მეფის ძე: მისი დაბადების დრო დღემდე სადაო საგანს შეადგენდა. განსვენებული ისტორიკოს-არხეოლოგი პ. იოსელიანი წყობ. სიტყვაობის თავში (გვ. V) მის დაბადებას აღნიშნავს 1714 წ. მაგრამ ეს ცნობა შესაწყნარებელი არ არის. ამ წელს ჯერ ცოლიც არ შეერთო იასე მეფეს. სპარსეთიდან მოვიდა ტფილისში და მეფედ იქმნა 1714 წ. 20 ოკტომბერს (ქ.-ცხ. 253, 326 გვ.)

*) ამითი თეიმურაზმა მითომ აამა გივს ამილახვარს, რომელიც ამ დროს მედგრად ებრძოდა თეიმურაზისა და სპარსთა უფლებას ქართლში.

– 141 –

„გამოხდა ხანი რაოდენიმე, შეირთო (იესემ) ასული ყაფლანის შვილის ერასტისა მარიამ, ესვა ძე ამასთან გიორგი (შემდეგ აბდულაბეგი?); გამოხდა ხანი, ქორონიკონს უგ: 1715 წ.), მეფეს იესეს წინათ ნათხოვნი ჰყვანდა მეფის ერეკლეს (ნაზარალი ხანის) ასული ბეგუმ (ელენე), გაშვება მისი არ ეგებოდა: წაბძანდა მარტყოფს, ქნა ქორწილი, მოიყვანა ქალაქსა თვისსა, შეიქმნა ქორწილი, სიმხიარულე გამოჩვენება დიდი, რვას დღეს და ღამეს ჩირაღდანი: ბურთაობა და ფარჩათა ხევა; დედოფალ იქმნა ელენე, იყო განსვენებასა და სიხარულსა შიგან“ (ქ.-ცხ. 326 გვ.) „1715 წ. შემოდგომაზედ ქორწილი ქმნა იესე მეფემ მარტყოფს ერეკლე მეფის ქალზედ ელენეზედ“ (258 გვ. ქ.-ცხ.) 1716 წ. აგვისტოში ვახტანგს (სპარსეთში მყოფს) ყვენმა დაუბრუნა მეფობა და მისს მოადგილედ ბაქარი გამოაცხადეს; ამისათვის რაჭაში მყოფი ბაქარი გადმოვიდა მცხეთაში 17 ენკენისთვეს, იასე-კი გაერიდა კახეთში, სადაც მისი მეუღლე იმყოფებოდა დედის (ანნა დედოფლის სიკვდილისა გამო მისში). 1716 წლიდგან ყვენის ბრძანებით იასეს ცოლშვილი ძალათ უნდა ჩამოეყვანათ ტფილისში, მაგრამ მეფე იმამყული ხანმა, დოდოფლის ელენეს ძმამ, ნება არ მისცა (რათა?) ქ.-ცხ. 79, 327 გვ.), რადგან საქართველოში ჩვეულებაა პირველად ორსულს ქალს სამშობლოში მოალოგინებენ. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ მეფე იმამყული ხანმა „ნება არა სცა“; 1716 წ. იასეს ელენეს დაეზადათ ვაჟიშვილი, მაგრამ თეიმურაზი კი არა, და შემდეგ, მეორედ რომ მოითხოვა ბაქარმა იასეს ცოლშვილით ტფილისში ჩაყვანა, მეფე იმამყული ხანს კრინტიც არ დაუძრამს. „მზამეტყველების“ ბოლოს (604-605 გვ.) თვით ანტონი გვაძლევს თავის წლოვანებაზედ შემდეგს ცნობასა: „დასრულდა წიგნი ესე მზა-მეტყველება თთვესა მარტ-

სა 11, წელსა 1752; ხოლო ვიწყე წერად წელსა 1750, თვესა ოკტომბერსა 1... ვიყავ ოდეს სრულ იქმნა წიგნი ესე, მე ანტონი სრულიად საქართველოთა მამათ-მთავარი

– 142 –

წლისა ვიდრე მე 31 და თვისა 4; ხოლო მონოზონებისა აღკვეცისა შემდგომად დამეყო წელიწადი ვიდრე 13 და თვე 4; ხოლო მამათ-მთავრობასა შინა წელიწადი ვითარ 7 და თვე 8. აქედგან სჩანს – ანტონი დაბადებულა 1720 წ. ნოემბრის 11; ბერობა შეუმოსნია 1738 წ. დეკემბრის 10; კათალიკოსად აღყვანილ იქმნა 1744 წ. აგვისტოს 11; მაგრამ ანჩისხატის ტაძრის კონდაკის ბოლოს (დღეს საეკლესიო მუზეუმშია № 123) ჩვენ ამოვიკითხეთ ნამდვილი ცნობები ანტონის ყმაწვილობის შესახებ:

„დაიბადა: თეიმურაზ: ანტონი: დასაბამიდგან: წელთა კსკთ: ქრისტეს აქათ: ჩღვ: თვესა ოკტომბერსა: იზ: დღესა. კვირიაკესა: ჟამსა: ღამისა: მესამესა; ათვრამეტისა წლისა: მონაზონ: იქმნა: და აღიკვეცა ბერად მონასტერსა: წისა ღთის-მშობელისასა: გაენათს: ფებერვალსა ორსა; ფებერვალსა სამსა: დიაკონად: კელ: დასხმულ იქმნა: დღესა შაბათსა: კელითა: გაენათელ: მიტროპოლიტისა ეფთვიმისათა; წლისა ოცისა: მიტროპოლიტად: კელ: დასხმულ: იქმნა: აფხაზეთისა: კათალიკოზისა: გრიგოლის მიერ: საყდარსა: ზედა: ქუთათისისა: სეკტემბერსა კზ. დღესა შაბათსა; წლისა ოცდორისა; დაწესა: მონასტერსა: წისა: ნათლის-მცემელისა: იოანესსა: თვესა: იანვარსა: ე; დღესა ოთხშაბათსა, დამტევებელი: სამწყსოსა: და ეკლესიასა: თვისისა: ქრისტეს აქათ ჩღმგ“.

ეს მშვენიერი წარწერა სრულიადს ნათელსა ჰფენს ანტონის ახალგაზდობის დროსა და საბოლოოდ ამყარებს მისს დაბადების დროს (17 ოკტომბერი 1720 წ.). დავით რექტორის მიერ თქმულნი და წაკითხულნი იამბიკონი ანტონის დაბადების დღის გამო (17 ოქტომბერსა), ჩვენ ხელთა გვაქვს და ამ საბუთითაც ანტონის დაბადების დღედ უეჭველად 17 ოკტომბერი უნდა აღვნიშნოთ; ხოლო მონათვლის დღედ 11 ნოემბერი.

წერა-კითხ. საზოგადოების ბიბლიოთეკაში არის ხელ-

– 143 –

ნაწერი „კავშირი“ № 192, რომლის, შესავალში ანტონი მოგვითხრობს, რომ „ვახტანგ VI-მ შემასწავლა ქალ-დეური ვარსკვლავთ-მრიცხველობაო (астрономія). ჩვენ ვიცით, რომ ვახტანგ VI რუსეთში გადასახლდა 1724 წ. ივლისის 15 (ქ.-ცხ 254 გვ.); ამა 1724 წ. ზამთარ გაზაფხულს ისეთი განუწყვეტელი აღრეულება იყო, რომ ვახტანგს ერთი კვირაც არ განუტარებია სასახლეში. მამასადამე, დაგვიჩა დრო 1720 წ. ნოემბრის 11-დან 1723 წ. დამლევამდე,

ანუ სამი წელიწადი. განა სამის წლის ბავშვის სწავლება შეიძლება და მერე ქალდეური ვარსკვლავთ-მრიცხველობისა? მერე დაუძინებელი მტრობა იასეს და ვახტანგს შუა? უნდა ვიფიქროთ, რომ ანტონმა ასურულ-ქალდეური ვარსკვლავთ-მრიცხველობა შეისწავლა ვახტანგ VI მიერ დაბეჭდილის 1720 წ. „ჰ ა ი ა თ ი“ -ს წიგნით და ამიტომ აღიარებს ვახტანგს თავის მასწავლებლად.

პატარა თეიმურაზის ნათლიად იყო დავით გარესჯის უდაბნოს წინამძღვარი არხიმანდრიტი სფრიდონ, ხოლო აღმზრდელეებად მიუჩინეს – ლუარსაბ ამირ სპასალარი, ორბელიანი, იასე მეფის დედიდაშვილი და მეფე გიორგის დედის (დედოფლის როდამის) ძმისწული; ნოდარ ხერხეულიძე, იოსებ ფალავანდიშვილი და ილია ისპანელი (თათრობაში მირზა-ალი). 1721 წელს გაზაფხულზედ მოკვდა კახბატონი იმამყული ხანი (იასეს მეუღლის ელენეს ძმა) და მისს მაგიერ გამეფდა მისივე ძმა მაჰმადყული ხანი. ამ დროს ისე აირ-დაირია მოსამზღვრე სახელმწიფოთა პოლიტიკური საქმეები, რომ ქართველებმა არ იცოდნენ ვის მიმხრობოდნენ. იასე მეფე მერყეობდა – ხან ოსმალებისკენ იყო, ხან სპარსებისკენ და ამ მერყეობაში მოკვდა 1727 წ. ტფილისში მარტის 7. პატარა თეიმურაზი ჯერ დავით გარესჯის უდაბნოში იზრდებოდა ნათლიასთან; შემდეგ, რაკი ლეკები გაძლიერდნენ და ყარაიაზე მალ-მალ თარეშობდნენ, თეიმურაზი წაიყვანეს ოსეთისაკენ 1729 წ. და ბოლოს სამთავისში გაატარა რამდენიმე

– 144 –

წელიწადი სამთავნელ იოსებთან (ყანჩაველი), სადაც ამ დროს იმყოფებოდა ბერძენი პართენი, მიტროპოლიტი პამფილიის და ამისაგან ჰსწავლობდა ბერძნულ ენასა. ამავე ხანში მოვიდა ტფილისში ნახიჯივანდის მხრიდან სომეხთა მეცნიერი ეპისკოპოსი ავეტიქი ქ. ჭაუკიძეგან. ამისმან შეისწავლეს პროკლე დიოდოხოსის საფილოსოფოსო კავშირი – თეიმურაზმა, იოანე ორბელიანმა, კარის მღვდელმა ნიკოლაოზმა (ხელაშვილი?), გიორგი ნათლის ძემა. *) თეიმურაზი ხშირად დაიარებოდა ს. ჭალაში გივი ამილახვართან, რომელიც ამ დროებში უძლიერესი კაცი იყო მთელ საქართველოში. ამიტომ ახალგაზდა თეიმურაზმა თავის მახლობელთა ჩაგონებით განიზრახა გივის დამოყვრება და აასრულა კიდეც: 1736 წ. ახალგაზდა თეიმურაზი დაინიშნა გივი ამილახვრის ქალს თამარზედ. სპარსეთის მბრძანებელმა შაჰ-ნადირმა გაიგო თუ არა ეს ამბავი, მაშინვე აფრინა მემანდარი გივთან – ეგ ქალი მე გამომიგზავნეო. ეს ამბავი სწორედ ნარდის თამაშობის დროს გაუმჟღავნეს დანიშნულებს და ქალს გული შეუწუხდა. ამ ხანებში (1731-1733) თეიმურაზს დაეხოცნენ დები – ანასტასია და მარიამი: მისი დედა ელენე მოლოზნად შედგა და ელისაბედის სახელით გაემგზავრა (1737 წ.) რუსეთში იმპერატრიცა ანნა იოანოვნასთან ბედის საცდელად; თეიმურაზიც თან გაჰყვა, მაგრამ ასტრახანიდგან გამო-

ბრუნდა და იმერეთში მოვიდა, სადაც ქუთათელის ტიმოთე გაბაშვილის ჩაგონებით გელათში აღიკვეცა ბერად და სახელად ეწოდა ანტონი. ამ ამბავმა თავზარი დასცა მოსკოვში მყოფს ელისაბედ მოლოზანს (დედოფალს ელენეს): ძლივს გაუბრწყინდა იმედი თავის შვილის გამეფებისა ქართლში, რაკი სახელოვან გივი ამილახვართან დამოყვრება მოახერხა ელისაბედმა, რომ იგი იმედი სრულიად წყალს მიეცა! ქართლის სამეფო ტახტის მემკვიდრე თეიმურაზ

*) იხ. წ.-კით. საზოგად. ხელნაწ. № 192.

– 145 –

იასეს ძე იყო, რაკი ვახტანგ IV თავისი ცოლ-შვილით სამუდამოდ გადასახლდა რუსეთში და ამ დროს უკვე მიცვლილიც იყო (1737 წ. 26 მარტს, ასტრახანში); თეიმურაზ ერეკლეს ძე მემკვიდრე იყო კახეთისა და ქართლის სამეფო ტახტზე გამოიწოდა ხელი თავის მეუღლის თამარ ვახტანგის ასულის გამო. ბერად აღკვეციტ თეიმურაზ იასეს ძემ დაჰკარგა სამუდამოდ ქართლის სამეფო ტახტი. მიზეზი ეს იყო, რომ ელისაბედი მწუხარებით ჰსწერს მოსკოვიდამ ანტონს: „რად, შვილო ჩემო, მახვილი ეც გულსა ჩემსა, მწუხარესა უცხოებითა? ახლა დაიკარგა ყოველი იმედი ქუჭყანად ჩუნესა მოქცევისა! ძმა შენ არა გყავს და რად დაჰკარგე სამეფო და იმედი მეფობისა, რომელსაცა გამოიხსნის ღმერთი რუსთა ძალითა, რომელნიცა მეცადინეობენ შეწევნასა განსადევნელად თურქთა...“ (წყობ. სიტყ. VII გვ.

ანტონის დანიშნულის მოთხოვნა შაჰნადირისაგან და მისი ბერად შედგომა თეიმურაზ-ერეკლეს და თამარის პოლიტიკური მოხერხება იყო: მიზეზი ეს იყო, რომ გივი ამილახვარი სიკვდილამდე ებრძოდა სპარსებს და ქართლის სამეფოს არ ანებებდა თეიმურაზსა და ერეკლეს; ჯერ ვახტანგის შვილებს იწვევდა ქართლში გასამეფებლად და მერე აბდულაბეგი (არჩილი) წამოაყენა ქართლის მემკვიდრედ.

ანტონი მალე შეიქმნა გელათის წინამძღვრად. 1738 წ. დამდეგს იმერთა მეფე ალექსანდრემ მოსკოვში გაგზავნა ქუთათელი მიტროპოლიტი ტიმოთე გაბაშვილი და მისი ადგილი ახალგაზდა ანტონს მისცეს (27 სექტემბერს 1742 წ.) ალექსანდრე მეფის დედა როდამი ანტონის პაპის და იყო. დომენტი კათალიკოზი რომ გარდაიცვალა, ანტონს შეაძლიეს ხარისხი კათალიკოზობისა, მაგრამ უარი განაცხადა *).

*) ჩვენ ვფიქრობთ, რომ 1742 წ. გივი ამილახვარი უკვე გამწოთებული იყო თეიმურაზ-ერეკლეს გამლიერებით ქართლ-კახეთში, გამკლავებას უპირობდა შაჰნადირსა და თეიმურაზ-ერეკლეს და ამიტომა სთქვა ანტონმა უარი კათალიკოზობაზედ.

– 146 –

თვით ახალგაზდა ანტონის ცხოვრებაში უებრო შემთხვეულო-

ბა მოხდა: 24 წლის ყმაწვილი კაცი შეიქმნა საქართველოს უძველესის ეკლესიის გამგებელი. ბუნებით თან დაყოლილი ჰქონდა ტრფიალება მბრძანებლობისა; და თუ ბედმა არ ირგუნა გარეშე მტერთაგან ბურბუმელასავით მერყეობას დაჩვეული სამეფო ტახტი, ანტონისთვის კლდეში გამოკვეთილი სენაკი შეიცვალა საკათალიკოზო პალატებით მცხეთაში და ტფილისში. გონება განათლებულმა ანტონმა უხვად ისარგებლა თავისი უფლებით: მტკიცედ იპყრო საჭე ეკლესიის გამგეობისა და საქართველოს შინაურ ცხოვრებაში გაცილებით მეტი გავლენა მოიპოვა, ვიდრე ერეკლე მეფემ; შემოიკრიბა მგალობელნი, მწერალ მწიგნობარნი, განაახლა წირვა-ლოცვა დახურულ ეკლესიებში, გახსნა ხელ-ახლავ ყრმათა სასწავლო სკოლანი, დაუახლოვდა მეფე თეიმურაზს გონივრულის მოქმედებთ, შემწეობას აძლევდა საეკლესიო ქონებიდგან გაჭირვების დროს და სხ. მაგრამ ანტონი მაინც ყოველ შემთხვევით სარგებლობდა ქართლის ტახტი როგორმე ჩამორთმეოდა თეიმურაზსა.

კათალიკოზი ნიკოლაოზ ხერხეულიძე † 11 აგვის. 1744 წ. და ანტონი აღყვანილ იქმნა კათალიკოზად 1 ოკტომბერს 1744 წ. ამავე წელს ხომ შაჰნადირმა ქართლის მეფობა თეიმურაზს მისცა და კახეთისა ერეკლეს. მაგრამ ამ დროდგან გამძვინდა გივი ამილახვარი და მედგარი ბრძოლა აუტეხა თეიმურაზ-ერეკლეს.

ანტონი ბეჯითად შეუდგა საეკლესიო საქმეების გამგეობასა. შეადგინა წესი მეფის კურთხევისა და ამ წესით დაიდგა გვირგვინი მირონის ცხებით თეიმურაზმა 1 ოკტომბერს 1746 წ. აი როგორ აგვიწერს ჩვენი მემატიანე პაპუნა ორბელიანი მეფის თეიმურაზის კურთხევასა:

„...ყენიც დაბრუნდა (დაღისტნიდგან) გამარჯვებული ერანისაკენ, ებრძანა მეფის თეიმურაზისათვის: „ვითაც თქვენი მეფობის რიგი იყოსო, ეგრევე კურთხევა მიიღეო“.

რამდენი წელიწადი გარდასულიყო ჟამთა ვითარებისაგან და ცხებული მეფე ქართლში არა მჯდარიყო... იწყო მზადება მეფემ კურთხევისა და მოიწვივნა ყოვლგნით დასნი სამღვდელონი... გაგზავნა კაცი ბატონმა (თეიმურაზმა) კახეთს და მოიწვივნა ძე თვისი მეფე კახეთისა ერეკლე და დედოფალი ანნა კახეთის დარბაისლით კურთხევისათვის. აღარ დაიყოვნა მეფემ ერეკლემ და წამობძანდა ერთპირად... ბძანა მეფემ „დროშათა გაკეთება გააკეთეს, ვითაც ძველად რიგი ყოფილიყო, დროშა ოთხი ჯვართა მოცული. ერთი უბოძა ორბელიანს ქაიხოსროს, მეორე მუხრანბატონს კოსტანტინეს, მესამე ამილახორს დიმიტრის და მეოთხე ბატონის კერძო ვლიდა. გაემართნენ მცხეთას მეფენი ორნი და დედოფალნი, ერნი და დარბაისელნი ქართლისა და კახეთისანი სახლეულითურთ, აგრევე დასნი სამღვდელონი სრულიად, ვინ ვისა დროშაზე ჯარი ყოფილიყო, ისევ ძველსა რიგზე განაწესეს

და შემოეხვივნეს თვის-თვისი ჯარი დროშათა... მიბძანდნენ მეფენი და დედოფალნი ქართლისა და კახეთისანი მცხეთას. ანტონი კათალიკოზი, კეთილ-სათნოებითა აღჭურვილი, ტრფი-ალეებითა საზენაოთა ზედ-მიწევნითა აღგზნებული და ყოვლად სარწმუნოებითა მტკიცედ დამტკიცებული, ხოლო მადლთა მიერ განბრწყინებული, – არ დააცადებდა ჟამითი-ჟამად სიბრ-ძნე მრავლობით წესთა მართლიად გამოიკვლევდა წერილთა-გან კურთხევასა მეფისასა; ასაკითა იყო მცირე, მაგრამ ლომნისა სიბრძნესა არა-რად კლებულ ექნებოდა, მეფეთა შვილი იყო და სულიერსა მეფობასაცა ღირს ექმნა ეგრე მრჩობლ მეფობისა საკადრად განაგებდა ყოველთა საზღვართა კეთილისათა. ორი დღე დაიყოვნა და განაწესნა ყოველნი სამღვდელონი, ანუ საერონი და წესნი დღისა მისისანი მზა-ჰყვნა ყოველნი. დღესა მესამესა გამობძანდა ბატონი გარეთ საყდარს წინ ანტიოქიასა ¹⁾, ზემორე სეფე იდგეს დიდი და

¹⁾ არაგვის კლდოვან ნაპირზედ დგას ეს საყდარი დღესაც და უძვე-ლესი შენობაა დღეს მთელ მცხეთაში.

სეფესა გვერდით სევანი დაედგნეს; დაბძანდა სევანსა შინა და გვერდთა იახლნეს დარბაისელნი, ვინა ჯდომისა ღირს ყვნეს, ვინა დგომისა, ეგრევე ყოველნი განეწესნეს. მოიტანეს სამეფო შესამოსელი: პორფირი, ბისონი, და დიადიმა ბოხჩებით, ეგ-რევე გვირგვინი, ხმალი, სკიპტრა და ქვეყნისა სფეროჲ. ესე ყოველი ამიერ და იმიერ მოუწყვეს: ამისა შემდგომად მოვი-და მთავარეპისკოპოსი არსენ შემოსილი, მთავარ დიაკონნი შემოსილნი წინა უვიდოდეს კმევითა საკმეველისათა, აგრევე ჯვარისა მტვირთველსა. ჯვარი პატიოსანი აღმართნეს და მგალობელთა დასნი მოუძლოდეს და გალობდნენ გალობასა. მოვიდნენ წინაშე მეფისა და თაყვანისცეს და ეამბორნეს მე-ფესა. ხოლო აღიღეს ერთი ეს სამეფო შესამოსელი და იარა-ლი, მისცეს მთავარ ეპისკოპოზსა იტვირთა ორთა მკლავთა და წამოვიდნენ ეგრევე გალობითა, შეიტანეს ეკლესიასა შინა. დარეკეს მწუხრისა, წამობძანდა მეფე ეკლესიასა, ჰკრეს ქოს-თა და სპილენძ-ჭურთა; მოეგებნეს ეპისკოპოზნი, ყოველნი მდინართა მოსილნი ბატონს წინ და თაყვანისცეს. და იწყეს ლოცვა მწუხრისა. განსრულდა ლოცვა მცირედი, დაიყოვნეს და შევიდნენ ეკლესიასა; იყო ღამისთევით გარდახდა, დღე-სასწაული იყო სვეტიცხოველისა დღე და მეფის კურთხევის რიგიც შესძინეს ყოვლად ნეტარმა ანტონი პა-ტიარქმა არად კლებულ-ქმნა მრჩობლ დღესასწაული, ყოვე-ლივე სრულიად გარდაიხადა პურის კურთხევით, სანთლის გაყოფით, ზეთის ცხებით და ყოვლისა წე-სითა განაბრწყინვა ეკლესია. გათენდა დილა, მოფარდაგნეს სეფე და მოიტანეს დროშანი ოთხივე და აღმართნეს სეფესა წინ და თვის თვისი ჯარი გარსა შემოეხვივნენ.

მობძანდა ბატონი და დაბძანდა სეფესა შინა. ამისა შემ-დგომად მოვიდნენ დასნი სამღვდელონი შემოსილნი, კარი-

სა დეკანოზსა ხატი პატროსანი, ჯვარის მტვირთველ-
სა ჯვარი ეპყრა, მთავარ-დიაკონნი აკმევდეს საკმეველთა,
მღვდელნი უკანა უვიდოდეს, ყოველთა დიდრონი ლამპარნი

– 149 –

ეტვირთვნეს და მგალობელნი გალობდენ. მოვიდნენ ეგრე და
თაყვანისცეს. წარდგა პატრიარქის არქიდიაკონი
და ბატონს დიპტივილა ¹⁾ მოახსენა – ქება შეასხა.
გამობრუნდა და ბატონის მეფობით ნუგეშსცა და მიიწვივეს
ბატონი ეკლესიად. წარუძღვნენ ეგრევე დასნი სამღვდელონი,
ჰკრეს ქოსთა და სპილენძ ჭურთა. უწინარეს ყოველთა
მორთულთა აქლემთა კიდებულნი ქოსნადარანი
და სპილენძ-ჭურნი მიუძღოდეს და ამას დროშა სარ-
დლისა მისდევდეს, მარქაფანი მოკაზმულნი ამას შეუდგნეს,
გამგენი კარისანი, მახლობელ წინა უძღოდა სიძე თვისი დი-
მიტრი ორბელიანი, მანდატურთუხუცესი და განმგე დიდებუ-
ლისა კარისა; აგრევე წინა უძღოდა ზაალ ორბელიანი, რო-
მელსა ებარნეს წინამძღოლნი მეთოფენი მეფისანი; მობძანდე-
ბოდა ბატონი, მარჯვნივ მკლავი სარდალს ქაიხოსროს ორ-
ბელიანს ეპყრა და მარცხნივ მკლავი მუხრანბატონს კოსტან.
ტინეს; უკანა მახლობელ მოსდევდეს დიდებულთა კაცთა შვი-
ლნი, ტვირთულნი სააბჯროთა იარაღთა, ყოველივე იარაღნი
მეფისანი თითო-თითოსა ეპყრნეს და ეგრე მოსდევდეს. ეგრე-
ვე სამივ დროშანი თვისის ჯარებით, ამიერ დ იმიერ მოს-
დევდეს. რა მიეახლნეს ეკლესიასა, სამი დროშა მარტივად
კარზე დააყენეს და ჯარი იარაღით ეკლესიასა შევიდნენ, ბა-
ტონის დროშა მორდალს დავითს ეჭირა, შეიტანეს საყდარსა
და აღსავლის კარზე დაყენეს. კარისბჭეში მიეგებნეს ბატონს
პატრიარქი შემოსილი და ეპისკოპოზნი ანუ სამღვდელონი
ყოველნი და თაყვანისცეს, ცალკერძ პატრიარქი მიუდგა,
ცალკერძ მთავარეპისკოპოზი, სამღვდელო დასნი წინ შეუძღვ-
ნეს ხატითა, ჯვარის წინძღოლითა და ლამპრებითა მნთება-
რითა და ეგრე გალობით შეიყვანეს ეკლესიასა შინა; ფეინ-
დაზი ეშალა კარითგან საყდრისა შუა გულობამდის.

1) მრავალქამიერობით მოხსენება მეფისა. მეფის სახლის შვილთა
სამფლობელოთა ჩამოთვლით და შთამომავლობისა მოხსენებით.

– 150 –

პირველად მიიყვანეს აღსავლის კარის ქვემოთ დააყენეს,
ეპისკოპოზნი ყოველნი ამიერ და იმიერ მოუდგნეს, აგრევე
სომეხთა დასნი და ფრანგნი ყოველნი იდგნეს შემოსილნი
და განკრძალულ ისმენდეს.

პატრიარქმან ჰკითხა მეფესა სარწმუნოება და მერე
აღთქმისა ეპისტოლე წაუკითხა: მერე წამოუძღვანეს წინ და
საყდრისა შუაგულობას ტახტი იდგა დიდი, ოთხი ხარისხი
შეივლიდა, აიყვანეს ორი სელი იდგა, ერთზე მეფე დაბრძან-
და და მეორეზე პატრიარქი, ცალკერძ მთავარ-ეპისკოპოზი

და ცალკერძ ალავერდელი, სხვანი ეპისკოპოზნი ექვსი ამიერ და ექვსი იმიერ განეწყვნეს. ამისა შემდგომად მოიტანეს მარტივ ბისონი და ჩააცვეს.

დაიწყეს წირვა; ოდეს მოვიდა ჟამი, წაბმანდა პატრიარქი, შებმანდა წმიდა წმიდათასა. ამისა შემდგომად მიიწვივეს მეფე საკურთხევლად, ცალი მკლავი სარდალს ქაიხოსროს ეპყრა და მეორე მკლავი მუხრანბატონს; აღსავლის კარზე მთავარეპისკოპოზი და ალავერდელი მოეგებნეს და შეიყვანეს საკურთხევლად, სცხეს საცხებელი შუბლთა, ბეჭთა და გულთა ჯვარის სახედ. თქვა პატრიარქმა „საღმრთო მადლი“ და შემდგომი ამისი. ბისონსა ზედა ჩააცვეს დიადიმა, წამოასხეს პორფირი, დაადგეს გვირგვინი სამეფო, მისცეს მარჯვენასა ხელსა სკიპტრა და მარცხენასა ხელსა ქვეყნისა სფეროჲ. ხოლო მოვიდა ჟამი წმიდისა ზიარებისა, პირველად სამღვდელო დასნი ეზიარნეს და მერმე გარდმოასვენეს წმიდა ბარძიმი და მიიღო მეფემ წმიდა ზიარება პატრიარქის ხელითა. ამისა შემდგომად სკიპტრა რევაზ ორბელიანს მისცეს და სფეროჲ მეითარს ზურაბს. ეგრე ხელთა მტვირთველნი მეფისა მახლობელი იდგნეს; განსრულდა ჟამის წირვა; გამობმანდა მეფე ცხებულის საკურთხევლით, ცალკერძ პატრიარქს ეპყრა მკლავი, ცალკერძ მთავარეპისკოპოზს; მოიყვანეს, მარჯვნივ კერძო სამეფო ტახტი იყო, იქ დაბმანდა. მიიტანა სარდალმა

– 151 –

ქაიხოსრო ორბელიანმა, რომელი იყო ამირსპასალარი, ხმალი მეფისა, დაულოცეს და შემოარტყეს: პირველად მივიდნენ დასნი სამღვდელონი და ხელთა ეანბორნეს, მერე მივიდნენ დარბაისელნი, გუნდნი ერთანი და ხელთა და კვარცხლბეკთა ეამბორნეს.

ამისა შემდგომად გამობმანდა ეკლესიით, შეიქნა სროლა ზარბაზანთა ანუ თოფთა, სცემდენ ქოსთა სპილენძ-ჭურთა, რომ ყურთა ხმა აღარ ისმოდა, მადლობდნენ მორწმუნენი ღმერთსა, აკურთხევდენ დასნი სამღვდელონი, აქებდენ ერნი, ამკობდენ მგალობელნი, ლოცვიდენ გლახაკნი, აღამალლებდენ ხმასა ქვრივნი, შეფრფინვიდენ ობოლნი და ყოველნი სულნი შეასხმიდენ ქებასა მეფესა მეფეთასა. შებმანდა საყდარსა. გარემოს სევანნი იდგნეს ოქსინოთა მოფარდულნი, დაბმანდა მასშინა და დიდებულნი თავშიშველნი თავს იდგნეს. მიბმანდა დედოფალი და მიულოცა, გარდააყარა გუარი, მერე მიბმანდნენ უფლისწულნი, მიულოცეს, ეგრევე ჯალაზნი დარბაისელთანი მივიდეს და მიულოცეს, გათავდა რიგი მილოცვი სა. წამობმანდა მეფე სეფესა შინა, ვითაცა ზეით აღმიწერია, ეგრე დიდებითა და რიგ-წესულობითა; მობმანდებოდა სარდალი და მუხრანბატონი, მკლავთა მპყრობელი ამიერ და იმიერ უდგნეს, პორფირისა უკან მკლავთა ცალკერძო რევაზ ორბელიანს ეჭირა და ცალკერძო მეითარს ზურაბს. მიბმანდა სეფესა შინა და დაბმანდა. დროშანი ოთხივე სეფესა წინ აღ-

მართნეს და ჯარი გარს შემოეხვივნეს. მივიდნენ ყიზილბაშნი და დასხდნეს; ვისა მეფისა სააბჯრო იარაღი დიდებულთა შვილთა ეპყრნეს, ეგრე თავს ადგნეს; შეიქნა და, რა განსრულდა რიგი მილოცვისა, წამოდგნენ მდივნები წესისაებრ წაიკითხეს დავთარნი, მოიწვივნეს დარბაისელნი, ვინა ჯდომისა ღირსი იყვნეს, ვინა დგომისა. დიმიტრი ორბელიანი საუნჯე ყოვლისა კეთილისა, ეგრე განაგებდა რიგთა და წესთა მეჯლიშისათა. შეიქნა ლხინი, ვითაც ქართლის რიგი ყოფილიყო ცდილობდენ გამოჩენასა, ვითა მართებდათ ქართველ-

– 152 –

თა, ეგრე გულსრულობით სიხარულს არა დააცადებდენ, ამით რომე დიდი ხანი გარდაცვლილიყო ქრისტიანე მეფე არა სჯდომოდათ, მერე კურთხევით გვირგვინოსანი მეფე არ ეხილათ.

ახლა ეს ღვთის წყალობა მოევლინათ, ქრსტეს მორწმუნე და სარწმუნოება შეურყეველი მეფე დაუჯდათ, ვითაც მართებდათ, დიდნი ანუ მცირენი მადლობდნენ ღმერთსა. გაიყარა მეჯლიში... აიყარნეს მეფენი მცხეთით და წამობძანდნენ ქალაქს, მოეგებნენ მოქალაქენი, ანუ დასნი სამღვდელონი, შეასხეს ქება, შემობძანდა ქალაქსა შინა, დაჯდა ტახტსა ზედა და იპყრა სასწორი სიმართლისა“. ¹⁾ შეუდგა ამავე დროს სტამბის განახლებასა და 1747 წლის დამდეგს უკვე დაიბეჭდა ლოცვანი, სტამბა მუშაობდა 1755 წლამდე.

შემდეგ წელს (1747 წ.) აბდულაბეგმა განიზრახა ქართლის ტახტის დაჭერა, რაკი თეიმურაზ მეფე ამ დროს სპარსეთში – თავრიზში იყო და ერეკლე მარტო დაიგულა. 1747 წ. 1 ივნისს ქალაქის ციხის კარი დაკეტეს ციხის უზნელებმა და მთელი ათი თვე სისხლის ღვრა იყო. ანტონ კათალიკოზმა მხარი დაუჭირა აბდულაბეგს (თავის ძმას) და დაულოცა ამისთანა საფათერაკო განზრახვა. ბოლოს თითონვე შეარიგა გამარჯვებულ ერეკლეს.

ანტონი შეუდგა ყრმათათვის სკოლების დაარსებასა და სახელმძღვანელო წიგნების შედგენასა. ამ საქმეში დიდათ შველოდნენ ფრანგის ბერები. შეადგინა კიდევ გეოგრაფისა, არითმეტიკის, რიტორიკის, კატეხიზმოსი, გრამმატიკისა, ღვთისმეტყველებისა, მეტაფიზიკისა, ლოლიკისა და სხ. შეკრიბა საუკეთესო მწერალნი და მოკარნახეს ხელქვეით ოცი და ოცდა-ათი ცალი ერთსა და იმავე დროს იწერებოდა და ვრცელდებოდნენ სახელმძღვანელო წიგნები. 1755 წ. 1 იანვრიდგან გახსნა ანჩისხატის ეზოში სემინარია და გაჩაღდა საქმე. სემინა-

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 382-386 გვ.

– 153 –

რიის შესავალ კარების თავზედ სამხრეთის მხრივ მარმარილოს ქვა ჩასვა შემდეგის ხუცური ასომთავრული ჩართულის წარ-

წერით:

„ვითარ საშინელ არს ადგილი ესე! ესე არა რად არს, გარნა სახლი ღვთისა და ესე ბჭე ზეცისა! შექმნ 28, 17. მეფობასა თეიმურაზისასა და მისა მისისა ერეკლესსა, პატრიარქობასა ანტონისსა 1755 წ. იანვრის 9.“²⁾

ამ დროს წიგნთა გადამწერნი იყვნენ: დეკანოზი ნიკოლოზ მაღალაძე, დეკანოზი იოანე გარსევანაშვილი, მთავარ-დიაკონი გიორგი, ისაკ გაბაშვილი, ანჩისხატის დეკანოზი ალექსი, ამისი შვილი დეკანოზი გიორგი, მღვდელ-მონოზანი მიხეილი და სხ. მრავალნი. ამ სემინარიის მოწაფენი იყვნენ – ვარლაამი, დავით რექტორი, გაიოზი, იონა მროველი, დოსითეოზ ნეკრესელი, ამბროსი ნეკრესელი, გერვასი სამთავნელი, სტეფანე რუსთველი, იოანე ბოდბელი, დოსითეოზ ფიცხელაური, არსენ ტვილელი, ათანასი ამილახვარი († 1845 წ., იოანე ოსესძე, სოლომან დეკანოზი, არხიმანდრიტები: ტრიფილე გამალიელი, ზაქარია, თეოფანე, ნიკიფორე, გერონტი, ელევთერი, იოსტოს ანდრონიკაშვილი, ტარასი, ფილადელფი ბერი, პორფირი, იონა ხელაშვილი, აბრამ მღვდელი, დავით მღვდელი, პეტრე ლარაძე, გიორგი პაიჭაძე, პეტრე ქებაძე და სხ. მრავალნი.

მაგრამ ანტონს შესწამეს გაფრანგება და სამღვდელოთა კრებამ მცხეთაში 16 დეკემბერს 1755 წ. ახადა კათალიკოზობის ხარისხი და მღვდელ-მოქმედება აუკრძალა, ხოლო მისი თანამოაზრენი და მეგობარნი დასაჯეს. ამ კრებაზედ ანტონმა არ აღიარა თვისი შეცოდება, ხოლო შემდეგ კრებაზედ, 4 აპრილს 1756 წ., შეინანა თვისი დანაშაული და გამოუტყდა კრებას ყველაფერში. გამოსთხოვა თეიმურაზ მეფეს, ნებართვა მღვდელ-მოქმედებისა და რუსეთში წასლვისა. მოგვყავს ეს საინტერესო განჩინება:

²⁾ ეს ქვა დღეს ანჩისხატის ტაძარშია დაცული.

„გ ა ნ ჩ ი ნ ე ბ ა“

კათალიკოზს ანტონის ზედა – დამხობად, განდევნად და წირვისაგან დაყენებად. და კ`დ შენდობა და მიტევება და რუსეთს გაგზავნა მისი.

წელსა განხორციელებიდან სიტყვისა ღვთისა 1755 წ. თვესა დეკემბერსა 16. ჩვენ მეფემან ქართველთამან თეიმურაზ და ძემან ჩ`ნმან მეფემან კახთამან ერეკლემ და ორთავე ამის სამეფოსა ეპისკოპოზთა მოგივლინენით არხიმანდრიტნი ორნი შენ ანტონის კათალიკოზსა ჩვენსა გამოკითხვად, თუ რომლისა სარწმუნოებისა ხარ; ამისთვის, რომელ გვესმოდა და ჭეშმარიტცა იყო ლათინთა სარწმუნოებისა მიმართ მიდრეკა შენი და იღვწიდიცა შეძინებად მათდა იდუმალ ერისა. მაშინ მოვლინებულთა ჩ`ნ მიერ არხიმანდრიტთა არღარა დაუფარე და საანჯმნოდ აღიარე წვალება ლათინთა და საუწყებელად

ჩვენდა გამოუცხადე და ვა ესე ვსცანით, მყის დაგამხევიო საყდრისაგან შენისა და შენთანა ერთხმანი სამღვდელონი დაგსაჯენით და ერის კაცნი უზიარებელ ვჰყვენით.

ხოლო შემდგომად რაოდენთამე დღეთა მოეგე გონებასა ცნობად ჭემმარიტება სარწმუნოებისა და იწყე გოდება და ტირილი და შევრდომა და თხოვად შენდობისა და უარ ჰყავ ბოროტი ცთომილება შენი და განჰგმე სიდრკუე და სარწმუნოება ლათინთა, რლიცა შეგეწყნარა და აღთქმითა და ფიცითა და შეჩვენებითა დაგვაჯერენ არღარა მიდრეკად გმობათა მიმართ ლათინთასა.

ამას ზა ვითარ შევნოდა პრლსა მახლობელობასა და ჩვენ მიერ სიყვარულსა შენსა, ფდ საყვარელ ჩვენდა იქმენ გარნა საყდარსავე აღსლვა შენი ცხოვრებასა შა შენსა არღარა იქმნებოდა, ორთავე მეფეთა და კრებასა ფიცით ესრეთ დაგვემტკიცა.

ხოლო განგიწყესეთ კანონად დაცადებად შეწირვისაგან უსისხლომსა მსხვერპლისა თთვეთა ათვრამეტთა და მემრელა

– 155 –

შეწირვად სამღვდელომსა ლიტურლიისა, ესოდენი თვენი დაგეყვნეს განდრეკილებასა შინა ლათინთა მიმართსა და კუალად შდ თთვეთა სამთა განცხადნა ფდი სინანული შენი და ყოვლითურთ უცხო ყოფა წვალეებისაგან პაპის მოსავთა ლათინთასა და სდ აღმოსავლეთის ეკლესიის სარწმუნოება იპოვებოდა შენთანა თვინიერ ყოვლისა იჰვისა.

და ფდ წადიერ იქმენ ყოვლითურთ კეთილმსახურსა და ყოვლითურთ მართლ-მადიდებელსა იმპერიასა რუსეთისასა წარსლვად, რლიცა უმეტეს გულსავსე გვყოფდა მართლ-მადიდებლობასა შენსა. ამასზედა ყოველთავე ერთობით მეფეთა და კრებამან შევამოკლეთ კანონნი, რლნიცა განგვეწყნეს, რაღირს იქმნე უსისხლოსა მსხვერპლსა შეწირვად. ყდ წასა საუფლოსა დღესა აღვსებისასა, რლსა დღესა აღსდგა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე და ესრეთ პატივითა მღვდელ-მთავრობისათა წარგზავნეთ და ღირს არს შეწყნარება შენი მღვდელთ მთავრად მართლმადიდებლად და სადაცა მიხვიდე დაუყოვნებლად ხელყოფად სამღრთოსა ლიტურლიისა ყლისა სამღვდელთ-მთავრომსა მოქმედებისა, ვა მღვდელთ-მთავარი. აქავე აღგისრულებიეს საღმრთო ჟამის წირვა, სამთავროსა ჩვენსა და მშვიდობით წარხველ.

ხოლო სამღვდელონი კაცნი, რომელნიცა შენთანა ერთხმა იყვნეს ლათინთა ცთომასა ზედა, მათცა განმართნეს მიდრეკილებანი თვისნი და შენთანავე აღიარეს მართლმადიდებლობად და მათცა შეუნდევით მღვდელობად და მსახურიბად საღმრთოსა საიდუმლოსა დღესა საუფლოსა აღდგომისასა“.

არზა

ანტონ კათალიკოზისა მეფეს თეიმურა-

ზის თან ექსორიობასა თვისსა ზედა.

ღმერთმან ჩვენის ხელმწიფის საქართველოს მეფის ცხებულის უფლის ჭირი მისცეს, ცოდვათა ჩემთაგან

– 156 –

დანთქმულს, მათს დისწულს ანტონის, თაყვანის ვსცემ მათსა სიმაღლესა და ხელს ვაკოცებ. რა ვქნა ჩემი სინიდიისი მამ-ხილებს, რომ ამდენი თავის წყენა არა გაიბედება ჩემგან, ასეთი დანაშაული მაქვს; მაგრამ ბუნებითი მოწყალებით ცხადი შეიქმნა, რომ არ მომკალით, ჩემთანა საეჭველი ფლორენციის უკეთურის შესაკრებელისა არღარა არის რა, წმიდამან სამე-ბამან იცის. და ზეცისა ძალმან იციან, არც დღეს მჯდომის რომის პაპის წვალეების მწიკული ჩემს გონებას შეამწიკულებს, და თუ აღმოსავლეთის ეკკლესიის მართლ-მადიდებლის სარ-წმუნოებისათვის დავისჯები, ეგ თქვენის მართლ-მსაჯულობი-საგან არ იქმნება, ვიცი, მეც მოგახსენეთ და თქვენმა სიმაღ-ლემაც მიბრძანა რუსეთს წასვლა და დიდათ წყალობად მივი-თვალე. მაგრამ რომ ასე გამგზავნოთ, იქაც ასე საქმე გამი-ჭირდეს მწეხარებისაგან მოგვკდე და კიდევ წარვწყმდე, აქავ რომ მომკლათ, ბევრით უმჯობესია ჩემთვის. თქვენის დისა ჩემის მეტი აღარა არის რა იმისის სიყვარულისათვის ასეთს წიგნს ნუ გამატანთ, იქ მივიდე, სიკვდილი და წარწყმენდა მოიწიოს ჩემ ზა. იქაც რომ არ შემინწყნარონ, სადღა წავი-დე? ამ ქვეყნიდგან ხომ დავიკარგე და იქ რომ ცოცხალი ვიყო და იქიდანაც არ დავიკარგო, თქვენის სიმაღლის დასაკ-ლისი არა არის რა! იქ ცოცხალი ვიყო და ჩემის სულის მეტი საზრუნავი არა მქონდეს რა, ამას გეხვეწებით: მამა არა მყავს, დედა და დაი და თქვენს მეტი ნათესავი არა ვინა მყავს, ნუ-გეშინისმცემელი და მოწყალე ჩემის ცოდვისაგან ახოცილია საქართველოში, ჩემი ობლობა და უღელ-მამობა შეიწყალეთ, მე უძლები შვილი ვარ და თქვენ სახიერი მამა ბძანდებით. შემინწყალეთ, წარწყმედას და სიკვდილს ნუ მიმცემთ! რომე-ლიც ნუსხა მოგართვით, რუსეთს გასატანებელი წიგნი, ამ ნუსხას პირით მიბოძეთ, რაც ჩემი საზიანო და დასაკლისი არა სწერიარა, თქვენი საზიანო ხომ არა არის რა. ამ ნუს-ხას ჩემგან მორთმეულს ნურც მოემატება და ნურც დააკლ-დება, და თუ ამ წიგნს არ მიბოძებთ და არ წავალ, ქრისტიანე

– 157 –

აღარ ვიქნები; და ამ ნუსხაში რაც სწერია – ამ წიგნს არ მი-ბოძებთ – დასტური მიბოძეთ, იმერეთს მაინც წავალ და თუ არც იმერეთს გამიშვებთ – მამკალით, სხვა ამის მეტი აღარა იქმნებარა, ღირსი არა ვარ შეწყალებისა. მაგრამ თქვენის ხელ-მწიფის მამის და დედის შვილის-შვილი ვარ და თქვენის გამ-ზრდელის და დიდათ ჭინახულის დის შვილი ვარ, იმათ აპა-

ტიევით ჩემი დანაშაული და ასეთს საქმეს ნუ მიზამთ, რომ მწუხარებისაგან მოკვდეთ და წარვსწყმდეთ და ან ცოცხალი ვიყო და ერთი საკვირველი საქმე რომ დამემართოს. როგორც ნუსხა მოგართვით, იმისთანა წიგნი მიბოძეთ და თუ ამისთანა წიგნს არ მიბოძებთ, როგორ წავიდეთ? ამისგან უარესი წიგნი როგორ წავილო? ჭეშმარიტებამ იცის, რელი სჯად მომავალია, რომ წერილისაგან შევსცდი ამ ორს სიტყვაზე სულისა წმიდის საქმეზე და პაპის უფროსობაზე. ამისგან უფრო თავის წყენა არ იქნება“.¹⁾

„აღდგომა დღეს, 14 აპრილს სწირა გორში და წავიდა რუსეთში, სადაც სინოდმა მიიღო მთავარეპისკოპოსის ხარისხით და მისცა ვლადიმირისა და იეროპოლის ეპარქია; აქ დარჩა 1763 წლამდე.

იოსებ. 1755-1763 წ. წინათ რუსთველი, თავ. ჯანდიერი. იოსები სუსტი ხასიათის კაცი იყო, სწავლა-განათლებითაც ბევრ მღვდელთ მთავრებზე დაბლა იდგა; ანტონის დაწყებულ საქმეთა განგრძელებაც კი ვერ შესძლო. მისის კათალიკოზობის გამგეობის დროს კრების ოქმი საინტერესოდ მიგვაჩნია და ამიტომ უცვლელად მოგვყავს:

„წელს ქრისტეს აქათ ჩღებ, ქრისტეშობის კ.

ქ. წმიდათა და ყოვლად სამღვდელოთა ეპისკოპოზთა

¹⁾ იხ. კრებული ნინოწმ. ეპარქ. გუჯართა, სახელმწ. ქონებ. დეპარტამენტში.

ესრეთ ეუწყოსთ, რომელნიცა ჩვენთან წმიდას პატრიარქთან და ღირსთა თქვენ ეპისკოპოზებთან კრებაში პირობა დაიდვა.

პირველი ესე, რომ ეპისკოპოსმან თავის სამწყსოში უაღსარებო არავინ დააგდოს.

მეორედ, ესე საუფლოს დღესასწაულს და კვირას წირვის მოუსმენლად ნურავის გაუშვებთ და უქმე დღისა ყადაღა უყოთ, რომ კარგად დაიცვან და არავინ გატეხოს.

მესამედ, თუ წმიდათ ეპისკოპოსთ თქვენთა სამწყსოთა შინა ურჩი ვინმე გყვანდესთ – ჩვენ მოგვაჯსენოთ და ეგე ვითართა ჩვენ დავსჯით.

მეოთხედ, ხუცესთა ყადაღა უყოთ, რომელიც წმიდას მღვდელობას არ ეკადრებოდეს, ისრე არ მოიქცნენ შესამოსლითა, თუ ტანისამოსითა და ნურც თავიანთ სამწყსოში უსმართლოდ მიუშვებენ ხუცებსა.

მეხუთედ, წმიდას ეკლესიაში ან დამკვლევებული რამ იყოს, ან დამწვარი, ან წამხდარი, – უნდა განსწმინდოთ, გალესოთ, განაახლოთ და წმინდად შეინახოთ წმიდა ეკლესია, და უკადრისად ნურავის აჩვენებთ წმიდას ეკლესიასა. ეგრეთვე თუ გამავეებული რამ იყოს, უნდა გალესონ და გაათეთრონ.

მეექვსედ, წმიდას ტრაპეზზედ ჩასაცმელი უნდა ყუთ-

ნისა იყოს და თუ უკეთესი რამ არის, ისი სჯობს და თუ არა, სურათის ჩითი უნდა იყოს; და ამას გარდა სხვა აღარა იქნება, რომელიც წმიდა ტრაპეზი კედელზედ იყოს მიკრული, ჩამოაფარონ და რომელიცა საშუალ საკურთხეველისა იყოს – ჩააცვან.

მ ე შ ვ ი დ ე , ხისა და ან თუ გატეხილი რამ იყოს, წმიდად ბარძიმად, ანუ ფეშხუმად ნუ იყოფინ და ნუმცა სახელედებინ.

მ ე რ ვ ე დ , თუ ვისმე სამღვდელოთაგანსა სიბერითა, თუ სხვისა რომლისამე მიზეზითა წმიდის ტრაპეზის მსახურება და

– 159 –

წირვა აღარ შეემლოს – თავისმან ეპისკოპოსმან განაგოთ მისი და თუ თქვენ ვერ უსაჯოთ, წმიდას პატრიარქს მოაქსენოთ და სხვათ ეპისკოპოზთ, იგინი საქმეს განგიმართვენ, ერთსა გზას მოგცემენ და განუწყესებენ რასმე.

მ ე ც ხ რ ე დ , თუ სამღვდელოდ წვრთილი ვინმე არ იყოს, უსწავლელი და უცოდინარი, ნუ ვინ მოუქდებიან მღვდელობად და კურთხევად, რომ აღსარების თქმევიება არ შეემლოს და აწ წმიდას ტრაპეზზედ იდგეს და წმიდას სახარებაში ტყუილებს ამბობდეს.

მ ე ა თ ე დ , რომელიც რომ ჩვენ ვერ მოვიგონეთ, ეპისკოპოსთ მართებსთ მარადის მღვიძარე ყოფად.

მ ე თ ე რ თ მ ე ტ ე დ , წმიდათ ეპისკოპოსთ თავეთს ერსა და სამწყსოსა წმიდას ეკლესიაში შესლვა, დგომა და პირს ჯვარის დაწერა ასწავლონ.

ერეკლე მეფისაგან და ყოვლისა საქართველოსა, კათალიკოზ პატრიარქისა იოსებისაგანა ესრეთ სიყვარულით ეუწყოს მისს სიწმიდეს ყოვლად სამღვდელოს არქიეპისკოპოზს ამბ. ალავერდელს ზენონს.

წმიდასა და ყოვლად სამღვდელოს ნეკრესელ ეპისკოპოსს დოსითეოსს და წმიდასა და ყოვლად სამღვდელოს სამეხელ ეპისკოპოსს იოანეს.

ჟამსა როდესაც კრებაში საქართველოთ წმიდათ ეპისკოპოსთ მოუწოდეთ, მაშინ ესრეთ გამორჩევით და პირობით აღვთქვით რომელიც ზემორე სიით აღწერილა, რომ ღუთის ნებით ყოველს საეპისკოპოსოებში ესრეთ განეგოს ყოვლად სამღვდელოთ ეპისკოპოზთაგან და იმავ კრებაშიაც ესრეთ განისაჯა, რომ ჩვენგან ესრეთითა აღწერილითა თქვენ ყოვლად სამღვდელოთა გაუწყოთ.

და აჰა, გვიუწყებოთ თქვენის სიწმიდისაგან ჟამადმდე, უფლისა ქრისტეს აღდგომამდის, რომ ეს უნაკლულოთ აღასრულოთ და აღასრულებინოთცა, თვარემ იცოდეს თქვენმა

– 160 –

სიწმიდემ, ჩვენი კაცი ჩამოივლის იმ ჟამზედ და რომელსაც ხუცესს ესრეთ არ გაუმართავს თავისი სამწყსო და თავისი

თავიც, იმასაც სამართლით განვსჯით და თქვენც დაგემღურებით.

რომელნიც ამ საეპისკოპოსოში ან თავადნი ბძანდებით, ან საბატოს კაცის შვილნი, ან აზნაურშვილნი ხართ, და ან მოხელენი – ეს რომ მოგვიწერია, ამაზედ მღვიძარე უნდა იყვნეთ და თქვენნი მორჩილნიც განაღვიძოთ და წმიდის ეკლესიის სამსახურზედ და რაც მოგვიწერია – ამაებზედ გაფთხილებულნი იყვნეთ და თქვენი მორჩილნი კაცნიც ამყოფოთ, და რომელიც ეპისკოპოსმან და მღუდელმან გამცნოსთ, იმაზედ დაადგრეთ და დააყენოთ: შემწე ექმენით ეპისკოპოსს და მღუდელსა ამ საქმეზედ; ჩვენს უკან რომ თქვენ ვალი გაქვსთ და, რომ უნდა, რომ შემწე ექმნეთ – ამისთვის გვიცნობებია.

ერეკლე.

ჩვენ ყოვლის საქართველოს კათალიკოზ პატრიარხი იოსებ წარვწერთ¹⁾.

1756 წ. 11 მაისს საქართველოში მყოფი ქრისტეს საფლავის არხიმანდრიტი სიმეონ სწერს კათალიკოზს, რომ კაცი გაუგზავნე იერუსალიმის პატრიარქს პარტენიოზს და სთხოვე. დომენტისაგან მიზარებული დიდძალი სიმდიდრე კონსტანტინოპოლში ფრანგებთან, როგორმე დაიხსნას და ვალი მოიშროსო. უცხო ხომ არ არის, შენი ბიძა, შენი მამა არისო. ამ ხანათ ორ კაცსა ვგზავნი კონსტანტინოპოლში და კარგი დროა თქვენც გაუგზავნოთ ამათის ხელით წერილიო. (იხ. Д. Груз. Итерет. Сунод. Конторы № 1902, 4 июля 1828 г.).

¹⁾ იხ. № 856 გუჯარი საეკ. მუზეუმში.

ანტონის საუკეთესო მეგობარი და თანამოაზრე იოანე მსაჯული ორბელიანი იყო; ამისი მეუღლე ანა ერეკლე მეფის დაჲ იყო. იოანე მსაჯული ფრიად დაახლოვებული იყო ფრანგების პატრებთან და მიიღო კიდევ ლათინთა ეკლესიის მოძღვრება. ამიტომ იოანეც განდევნეს საქართველოდგან: „... შესმა, ვითარმედ უკუ მოქცეულხარ საქართველოდვე, რომლისათვისცა... იშვებს შინაგანი კაცი ჩემი, გარნა ითნოს ღმერთმან, რათა უკუ მოიქცე ჭემმარიტებადცა (ე. ი. მართლმადიდებლობა მიიღოვო) და შენისა მის სიბრძნის მოყვარებისა შესაფერ მართლმადიდებელ იქმნე, დამტევებელი ახალთა და ზედშემოსრულთა არა ჭემმარიტთა სარწმუნოებითთა სჯულთაცა...“ სწერს ანტონი ვლადიმირიდგან იოანე მსაჯულს¹⁾.

ანტონ კათალიკოზი თვრამეტი თვის პყრობილების შემდეგ, ²⁾ აპრილის ნახევარში 1756 წ. გაემგზავრა რუსეთისაკენ და 15 აგვისტოს უკვე მოზდოქში იყო. აქედგან ასტრახანზედ აიარა და მოსკოვში მივიდა 16 იანვარს 1757

წ. აქ ინახულა თვისი ბიძაშვილები, მოემზადა თავის გასამართლებლად და პეტერბურგში მივიდა 8 მარტს. მესამე დღესვე გამოცხადდა უწმიდეს სინოდში ვრცელის არხით და სიმვოლო სარწმუნოების აღსარებით და ბოლოს დაურთო შემდეგი: „...ხოლო წმ. შვიდთა მსოფლიოთა კრებათაგან ყოველსა აღსარებულსა, დამტკიცებულსა, შეწყნარებულს და ყოველსა, რასაცა აღიარებს და დაამტკიცებს, შეიწყნარებს

1) ანტონი კათალიკოზი და მისი თანაზიარნი (მაგალ. ანჩისხატის დეკანოზი ალექსი) კრების განჩინებისამებრ გაკრიჭეს (თმა და წვერი) „... მერმეცა ჰგონესვე მრავალთა მაგათ და აღილათა და ასკალონელთა და ახოტელთა და გეთელთა, რამეთუ ძალნი მღვდლობისა ჩვენისანი, რათა იყვნესმცა კოწოლთა შინა თმათა ჩვენთასა“... სწერს ანტონი ვლადიმირიძეგან ალექსი დეკანოზს. იხ. ივერია 1879 წ. № 7.

2) იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 120 გვ.

– 162 –

და მიიღებს დღეს წმ. ეკკლესია აღმოსავლეთისა, რომელ არს – კოსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმისა და ყოვლისა რუსეთისა, – მეცა აღვიარებ, შევიწყნარებ და სურვილით ამბორსუყოფ. და წმ. შვილთა მსოფლიოთა კრებათაგან და დღეს კოსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმისა და ყოვლისა რუსეთისა ეკკლესიისაგან შეჩვენებულსა და განგდებულსა – მეცა შევაჩვენებ და განვაგდებ.“ ესრეთვე არზა ანტონმა მიართვა იმპერატრიცას, ელისაბედ პეტრეს ასულსა.

რომ მღვდელ მოქმედებიდგან დაყენებული არ იყო, ამის დასამტკიცებლად ანტონმა წარადგინა სინოდში შემდეგი გრამოტა მეფე თეიმურაზისა: „უფალს პატრიარქს ანტონის, დიდსა და უწმიდესსა მამათმთავარსა, ჩვენსა დისწულსა ბატონისშვილსა, მათის დღეგრძელობით და კეთილათ გიებისა უსაზღვროდ მონატრე ბიძა მეფე თეიმურაზ მარჯვენას ამბორებასა მოგახსენებ. ზაქარია მღვდლის ხელით წარმოგზავნილი წერილი და სია მივიღეთ და პასუხიც ამით მოგვიხსენებია: ნება გაქვსთ თქვენის კრებით სწიროთ გორში ბრწყინვალე აღდგომის დღეს და შემდეგ წაბძანდეთ როგორც ინებებთ. ვისაც თქვენი ნახვა უნდა, მანდ გორში გაიხლებიან. სხვას ზაქარია მღვდელი მოგახსენებს სიტყვიერად აპრილის 4, 1756 წ.“

ამიტომ უწმიდესის სინოდის მოხსენების თანახმად, იმპერატრიცამ ანტონი გაამწესა 1 დეკემბერს 1757 წ. ვლადიმერ-იერაპოლის მთავარ-ეპისკოპოსად და თარჯიმანად მიუჩინეს იმ დროს მოსკოვში მყოფი ქართველი დეკანოზი გიორგი დავითიშვილი. ანტონს თან გაჰყვნენ რუსეთში არხიმანდრიტნი – სტეფანე და პაისიოს, კანდელაკი მიქელ (ინასარიძე), დეკანოზი ზაქარია (მესხი), მთავარდიაკონი გაბრიელ, იეროდიაკონი იოანე (შემდეგ მროველი იონა), ბერი პორფირი, იპოდიაკონნი: ეფრემ, იოანე, გიორგი (ნათლისძე, მკითხველი ტრიფილე (ჯორაშვილი)); თავადნი: იოანე ხერხეულიძე, როინ მელიქიშვილი, პართენ გედევანისშვილი, ბეჟან თავყელაშვილი;

მსახურნი: გიორგი ნანეზაშვილი, პავლე, ზურაბა, გიორგი, ეფრემ, ივანე და სხ. ³⁾

რუსეთში ანტონი შეუდგა ქართულს ენაზედ სასარგებლო წიგნების შედგენასა და სხ. ენათაგან თარგმნასა. წიგნებს ზედი-ზედ გზავნიდა საქართველოში. სხვათა შორის გამოგზავნა „მიწყალეს თარგმანება“, მაგრამ ზაქარია მღვდლის (გაბაშვილი) და სხ. ჩაგონებით უარჰყვეს იგი „მიწყალეს თარგმანება წვალეებით არის სავსეო, და დაწვეს. ვინც ანტონის მეგობარნი დარჩნენ საქართველოში, იოსებ კათალიკოსმა დაუსჯელი არავის გაუშვა. სხვათა შორის ადგილიდან გადააყენა და მღვდელ მოქმედება აუკრძალა ანჩისხატის ტაძრის სახელოვანს დეკანოზს ალექსის. თუ რა ტანჯვა-ვაება გამოიარეს ანტონის თანამოაზრეთა და მათში ალექსი დეკანოზმა, ყური ვათხოვოთ თვით ანტონის წერილს ალექსისთან ვლადიმირიდგან: „...რამეთუ სახელითა თვისითა მოსრულთა ჩვენ, სახელითა უფლისათა მოსრულნი, აღგვჭრნეს და განგვაზინენ, და შენიცა სისხლი იგი დათხეული მაშინ აღვიდოდა წინაშე უფლისა სისხლსა თანა აბელ მართლისასა და ზაქარიასსა... პატიოსნისა თავისა შენისა უპატიოება უმკვეთრეს განსჭრის შინაგანთა ჩემთა... გარნა შენისა პატიოსნებისა კიცხვეა ავაზაკთაგან და შემრთავთა სახლსა სახლისა მიმართ და აგარაკთა აგარაკისა მიმართ, რომელ გეწია მიზეზითა ჩვენითა – მეკდიმების ღვთისაგან ჩემისა, და შენსაცა განკრძალულსა ღვთის მოშიშებასა ვევედრები, რათა მოტევება ჰყო ჩემზედა ბრალისა მის, რომელი დაჰსდევს თავსა ჩემსა უპატიოება შენი...“

ამისსავე უტყუარს მოწმობას ვპოულობთ პატრის ჯულიო ბონავენტურას მოხსენებაში 1757 წ. 12 დეკემბრიდგან: „...ქართველებმა თავიანთი ჯავრი ამოიყარეს სამკათოლიკე სასულიერო პირზე, რომელნიც პატრიარქს (ანტონს)

³⁾ იხ. წყობილ სიტყვ. წერილი პ. იოსელიანისა.

ახლდნენ. სამი დღე ქალაქის მთელ ქუჩებსა და მეიდნეში ატარეს ყოველნაირი შეურაცხყოფით და გაუპატიურებულნი; ეგრეთვე სიბრაზით ეგოდნათ გალახეს ორი კათოლიკე დედაკაცი, რომ მეტის სიმწარისაგან ორივე სამის დღის შემდეგ მიიცვალა...“ ⁴⁾

ჩვენ ეჭვი არა გვაქვს, რომ ერთი სამთაგანი შეურაცხყოფილი სასულიერო პირი არის ალექსი დეკანოზი, ხოლო ორ დედაკაცთაგან ერთი გვგონია ბატონისშვილი ხვარაშანი უნდა იყოს. აი ანტონ კათალიკოზი რას გვეუბნება: „...დღედიდა ხვარაშან მომიკვდა და ჩემი სიყვარულის პატიჟი მკვდარსაც მიეხადა, რომ მეფის ერეკლეს (ნაზარ ალიხანის) ქალი

სამის ხელმწიფის დაი (კონსტანტინე, დავით და თეიმურაზ),
ორის ხელმწიფის ძმის წულების მამისდაი (ალიმირზა და
ერეკლე II) ცილ დაწამებული ძალთა და მხეცთ მისაგდე-
ბელადცა დაისაჯა...“ იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 115 გვ.
ამასვე ემოწმება მ. თამარაშვილიც⁵⁾.

ანტონის განდევნა კარგად არ დაუჯდა საქართველოს:
მისი ბიძაშვილები, მეფე ვახტანგ VI შვილები მოსკოვში
სცხოვრებდნენ და ქართლის ტახტის დასაკუთრებას ცდი-
ლობდნენ. ამიტომ ანტონის მისვლა დიდათ იამათ და გაამ-
ლიერეს ჩერქეზეთში⁶⁾ მიწეწ-მოწერა. აქედგან დაღისტანში
კაცი-კაცზე მიდიოდა და თარეშებს ისტუმრებდნენ ქართლ-
კახეთის ასაკლებად. ანტონმა კარგად იცოდა საქართველოს
უბედურებანი და მწუხარებით სწერს ალექსი დეკანოზს: „...
ჰგონეს დაცხრომაი საქართველოსა ზედა აღძრულთა მათ
ღელვათა და პერვათა რისხვისა ღვთისათა,... გარნა არა

4) იხ. ისტორია კათოლიკ. საქართვე. მ. თამარაშვილისა. 375 გვ.

5) იხ. იქვე.

6) მეფე ვახტანგის მეუღლე რუსუდან ჩერქეზეთ ბატონის ქალი იყო.

დაჰსცხრეს და არცა დაყუდნეს ქარნი და ღელვანი განსაც-
დელთანი...”

ამის გამო ერეკლე მეფეს მამასთან დიდი უსიამოვ-
ნობა ჰქონდა და ნიადაგ აყვედრიდა ანტონის გამე-
ვებასა. ⁷⁾ ქართლში მრავალი თანამგრძობნი ჰყვანდნენ
ანტონს და ვახტანგ მეფის შვილებს. თვით ანტონი თუმცა
ფუფუნებით სცხოვრებდა, მაგრამ ძალიან ნაღვლიანობდა
სამშობლოს მოშორებასა: „...გარნა მე არა ვმრთელობ,
ვითარცა იგი სულითა, ეგ სახედ არცაღა სხეულითა, რო-
მელი არა თუ სიმძიმისაგან ჰაერისა შემხდომიეს, არამედ
ურთიერთარს მრავალთა სენთა ერთად ზავებითა“... სწერს
ზაქარია დეკანოზს 1759 წ. ვლადიმირიდეგან.

გვიან იგრძნო თვისი შეცთომა თეიმურაზ მეფემ და
1760 წ. დიდის ამალით გასწია რუსეთში იმპერატრიცასთან
მითომ და სანახავად ნამდვილად კი ვახტანგ მეფის შვილების
და ანტონის გავლენის დაცხრომა ჰქონდა გულში. მაგრამ
თეიმურაზმა ვერა გააწყო რა და გზაში მიიცვალა. ანტონ კა-
თალიკოზმა მწუხარების გრძობით სავსე სამძიმრის წერილი
მოსწერა ანახანუმ დედოფალს – „...ელისაბედის პატარა
ობლობა სულის კვეთას მიყენებს. თავისი ხელმწიფე მამა
(თეიმურაზ) რასაც თურე ჰნახევდა საკაზმავს ჩასაცემელს და
იარაღს, ელისაბედის მოსატანად თურე ხარობდა...”⁸⁾

გაიგო თუ არა მამის სიკვდილი ერეკლე მეფემ და მისმა
დამ ანანამ, ანახანუმის წინააღმდეგ, მაშინვე კაცი აფრინეს
ანტონთან წერილით და დაიბარეს. ანტონი მალე დაეთხოვა
უწმიდეს სინოდს და წამოვიდა საქართველოში; სინოდმა

7) ანტონს მისწერა ერეკლემ გამოსალმების წერილი 1756 წ.

ნომბრის 20-ს და სხ. შორის: „...მე უშენოდ ვერ ვიქმნები, თორემ ბოლოს გამოჩნდება; მე უშენოდ არა მიაძებარა“... იხ. ივერია № 8, 1879 წ. 57 გვ.

8) იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 114 გვ.

– 166 –

საგზაოდ 1500 მან. მისცა. 1764 წ. დამდეგს საქართველოში მოვიდა. იმ დროს ერეკლე მეფე კახეთში იყო თელავში და იქ შეიყარნენ. მაშინვე ჩამოვიდნენ ტფილისში. მოახდინეს კრება 1764 წ. 2-18 ოკტომბერს კრებაზედ დაესწრნენ: მეფე ერეკლე, ანტონ კათალიკოზი, მთავარ-ეპისკოპოსი კირილე, ბესარიონ ეპისკოპოზი, ტფილელი ქრისტეფორე, მროველი გერმანე, საბა ნინოწმიდელი, მანგლელი ნიკოლოზი, იოსებ რუსთველი (ამ დრომდე კათალიკოზი). ანტონის მოსვლის შემდეგ იოსებს მისცეს ხარჭაშნელობა, და ვინც ანტონს ცილი დასწამა და „მიწყალეს თარგმანი“ უარჰყვეს, ყველანი განჰკანონეს. ზაქარია მღვდელი გაბაშვილი განჰკვეთეს მღვდელობიდან „წელიწად ნახევარს აღსარება არავის ათქმევინოსო“. მოგვყავს თვით განჩინება კრებისა უცვლელად.

„განჩინება ზაქარიაზე“

განჩინება და მსჯავრი სამოციქულოდ ზემოსა საქართველომსა მამად მთავრისა ანტონის მიერ და ეპისკოპოსთა, სამეფოსა ქალაქსა ტფილისს. პალატსა საკათალიკოზოსა შეკრებულთაგან ზაქარიასთვის ხუცისა და ვიეთთამე მიმდგომთა მისთა, ცხადად დამთრგუნველთა სჯულთა საღვთოთა და მამათა კანონისათა.

მათ. 18, 17. მაცხოვარი ჩვენი და უწლი მეტყველი გვასწავებს კდ „უკეთუ კრებულისა არა ისმინოს იყვენ იგი შენდა ვა მეზვერე და წარმართი“.
გამოჩნდა უკვე ჩვენსა ეპარხიას შა
2 კორ. 10. 5. კაცი გამრყენელი ქეს სავენახისა ზაქარია უკვე ხუცესი „ამაღლებული მეცნიერებასა ზა ღვთისასა“ – გონება იგი ასურისტანელ ღმერთ

– 167 –

ავდ. 3, 13. ოცნებული თავისაგან თვისისა, რომელი ნებსით ჰურიაებრითა „მურითა ტყვექმნული
იოან. 13, 15. სიძულილითა მოყვასთათა, სდ დამვიწყებელი სჯულსა სიყვარულისათა, რი მოეცა მოწაფეთ:
გამ. 22, 28. ქესთა და მთავრობითაცა რი წერილ არს „მთავრისათვის ერისა შენისა არა იტყოდე ძვირსა“.

გამ. 20. 16

ეკლეს. 4, 1.

აღდგა ცილისწამებად კეთილ მსახურსა ზა მუფესა ჩვენსა და მამადმთავარსა ზა ჩვენსა, და ყდ სამღუდელოთა მღუდელოთ მთავართა და ყსა ზა სავსებას ეკლესიისასა, და მთავართა ზა და, უდიდესი ვთქვა, ეკლესიასა ზა საქართველოდსა, ვა მწვალებელთა ზა, და სჯულსა ცხადად დამთრგუნველი ნებსით, არა მოხუნე, იქმნა. „არა ცილის წამო მოყვასსა ზა შენსა წამებითა ცრუთადათ“ და დაივიწყა კდ თქმული იგი ეკლესიასტესა შა (ცილისწამებულთათვის) „ვიხილე ყოველი ცილი წამებად ქმნილი მზესა ქვეშე, და აჰა ცრემლი ცილისა წამებისანი და არა არს ნუგეშინის მცემელი მათი“. ვინაცა სიმაღლემან მისმან მეფემან ჩვენმან, და წმინდამან კრებულმან შეუნდო და მრავალ გზის მიუშვა იგი აღდგომად და ჰყო დაგებად მისთანა ესე ვითარი, ვდ რომელთაცა მართლმადიდებლობითა ზა წერილთა წვალებად აღმოაჩენდა უკეთური იგი (ზემოხსენებული ზაქარია), წერილი ესე კეთილ მსახურმან მეფემან და წმინდამან კრებულმან აღილო შორის და დაიდუმა მისთვის სიტყვის გებად არა თუ ამისათვის, ვდ წვალებისა რადიმე წადიერება იყომცა წერილთა მათ შა, რომელნიცა ყოვლითურთ აღმოსავლისა ეკლესიისა შეუდგებოდეს დოდ-

– 168 –

ფს. 7. 17.

რია 16-ით.

მატთაცა შა და საქმეთა, ად სიყვარული-სათვის, რათა წინა აღმდგომნი იგი ჩვენთანა ასო იყვნენ წისა ეკლესიისა, – ყოველივე სიმაღლემან მისმან მეფემან ჩვენმან და კრებულმან ყვეს ენკენიებრი სიხარული ეკლესიისა განხეთქილებისა შეერთებისათვის და მოუწოდეთ ჩვენთანა მღვდელმოქმედებად უკეთურსა ზაქარიას საღმრთოთა ზა ლიტურგიისა. რომელსაცა, და ეზიარა ზაქარია ხელითა მამათ მთავრისათა საღმრთოსა საიდუმლოსა პატიოსნისა სისხლითა მისითა: „მუცლადელო საღმობა იგი მწარე“ ესე იგი განხეთქად კდ ეკლესიისა ქრისტესისა, შეკრებულისა ჰდ განმარებელმან მან საქმეთა იუდასთამან, მოწაფემან მზაკვარმან და მოციქულმან წარწყმედილმან, ზაკვით ზიარებითარე უხრწნელისა საიდუმლოსათა, ვრ იგი მონამან მისმან იუდა ჰურ ეშმაკისა ჰყო თავი თვისი, რამეთუ შევიდა მისა ეშმაკი და, განსრულმან კრებულისაგან სამოციქულოდსა წისა ეკლესიისა, მწვალებელი

ოიან. 13, 14. უწოდა მამად მთავარსა ანტონს და არა მოიხსენებდა ეშმაკეული იგი ვ[~]დ „მლუდელთ მთავართა თვისთათვის ბოროტის მზრახველთა მართლ მსაჯულ არს ღმერთი.“ ვითარ იგი ოდესმე არონისა ზედა აღდგომილთა მიმართ საჯა-რიც. 16, 32. „გაპება ქვეყნისა და ცოცხლივ დანთქმად ჯ[~]ხეთსა შ[~]ა და ცეცხლის აღტეხილება“.

ა) ვინაცა მამად მთავარი ჩვენი ანტონი მრავალ-გზის ქადაგებასა შ[~]ა აბიონსა ზ[~]ა წინაშე მეფისა და წინაშე ჩვენსა, და წ[~]ე ყოვლისა ერისა აღიარებდის აღმოსავლეთისა ეკლესიისასა აღსარებასა, და ლათინთა სარწმუნოებისა აღმსა-

– 169 –

რებელთა საშინელითარე შეაჩვენებდეს სიტყვებითა; ბ) გარნა ეშმაკეულმან. მან და არ შემწყნარებელმან მლუდელთ მთავრობისა მისისამან, რადვეცა მუცლად ელო, შვა -უსჯულ-ლოება იგი სიძულილისა მოყვასთა და ძმათა თვისთა – განიპარა სამეფოდთ საქართველოსათა სხვად სამეფოდ ესე გვართარე სივერაგითა, ვ[~]დ იტყოდა ურცხვინოდ რეცა მეფისაგან განტევებისა თვისსა. გ) წარვიდა სხვად სამეფოდ ამისათვის, რათა ეკლესია საქართველოდსა კეთილ მსახურით მეფითურთ მწვალებლად, ესე იგი შემწყნარებლად ლათინთ სარწმუნოებისა, და არა წ[~]ისა პაპისა, რომელთაცა გამოაჩინოს და საღმრთოთა პატრიარქთაგან საბერძნეთისათა შეჩვენება მოატყვას ეკლესიასა ზედა საქართველიდსასა, ვერ გულის ხმის მყოფელმან, ვ[~]დ მუნებურნი მეფეცა და მღვდელთმთავარნი თვინიერ ჭეშმარიტისა ცნობისა არა ეწამებიან; დ) ოდეს, შევეკრბით რა პალატად საკათალიკოზოდ და მიუვლინეთ მას მოციქულნი ორნი ხუცესნი, – პორფირი ხუცეს მონაზონი და გ[~]ი პროთოპოპი ტფილისის საკათალიკოზოდსა ეკლესიისა – შევსთვალენით სიტყვანი ესე გვარნი, რათა მოვიყვანეთცა სინანულად, მაგრა პური იგი ეშმაკისა უქვემოეს ეშმაკთა დაადგინებდა თავსა თვისსა და, მწვალებლად მწოდებელი ჩვენი – წინა აღმდგომთა მოგვიგებდა: ე) მერმელა მოვიყვანეთ კრებად პყრობილი და ზვაობით და დაუმაბლებლად მოგვიგებდა. ვინაცა მოილო ომფორი, შემოსველმან პეტრახელითურთ და სამკლავით მამათმთავარმან ჩვენმან ან-

– 170 –

ტონი, მოიდრიკნა მუხლნი და იტყოდა მალ-
ლათარე ხმითა: „სულო ყ~დ წ~ო და ცხოველს
მყოფელო თვითებაო, მხოლოდსაგან მამისა გამო-
სრული, მხოლოო რომელიცა სიონს ცეცხლისა
ენებისა სახედ გარდამოხედ მოციქულთა ზ~ა! უკეთუ
მე წინააღმდგომსა რასამე აღმოსავლეთისა ეკკლე-
სიისა, ანუ თარგმანებასა შ~ა მეერგასისა ფსალმუ-
ნებისასა, ესე იგი მიწყალესა ანუ აპოლოდიასა
შინა ჩემსა ლათინთა სარწმუნოებისა რადმე – ანუ
გონებით, ანუ მოგონებით, ანუ ჰაზრით, ანუ
სიტყვით წარმოჩენილით დამედვასცა, ანუ და-
მეწეროს, – მყავ მე წყეულ, კრულ, შეჩვენებულ სუ-
ლით და ხორციით და საფლავით ამა სოფელსა
და მერმესა მას; და უკეთუ ცილის წამებით მა-
ბრალეზდეს მე ზაქარია ხუცესი – ჰყავ ესე წყეულ,
კრულ, შეჩვენებულ სულით და ხორციით და სა-
ფლავით ამა სოფელსა და მერმესაცა მას“. ხ~ო
ჩვენ ყოველთა მუნ მდგომთა მიტროპოლიტთა
და ეპისკოპოზთა, ძრწოლით მსმენელთა, ვთქუთ
ერთობით „ამინ“. 3) გარნა ეშმაკულმან
მან წარმოსთხია კ~დ სიმყრალედ თვისი მე-
ტყველმან – „შემიჩვენებებს თარგმანებაცად „მიწყა-
ლესი, და ყოველნი შემწყნარებელნი მისნი“.

ამისათვის ჩვენ შეკრებულთ ყ~დ სა-
მღვდელოთა მთავართა ვსაჯეთ უსჯულოდ
გამოყვანებად და შეჩვენებად ყ~დ უკეთური
ხუცესი იგი – ზაქარიად დაღათუარა მწვა-
ლებელი, ა~დ ვ~ა გარდამავალი მამათა კანო-
ნისა ზემო წერილთა მათ რიცხვთ განყოფილ
ბრალთა მისთათვის. პირველისათვის ბრალისა,
ესე იგი არ შემწყნარებისათვის უმსჯავროდ
თვისისა მღვდელთმთავრისა ვყოფთ განკვეთასა

– 171 –

მისსა მღვდელობისაგან ლვ კანონთამებრ წ~ათა
მოციქულთა მით, რო კანონითა მით წ~თა მო-
ციქულთათა ოცდამეათექსმეტითა არა თუ
ხოლოდ არ შემწყნარებელნი მღვდელთ-
მთავართანი განიკვეთებიან მღვდელობისაგან,
ა~დ იგინიცა, რომელნი არა მწრთველ არიან
მღუდელ მთავრისა მიმართ დაუმორჩილებე-
ლისა ერისა დამორჩილებად; კ~დ ამისთვისვე
ბრალისა განკვეთთ მას მღვდელობისაგან ნე
კანონითა წ~თავე მოციქულთათა, მით რომელ
უდიდესი გინება არა რადმე არს, ვ~რ მწყალე-
ბელად წოდებად;

მეორისათვის ბრალისა მისისა განკვეთთ

მას მღვდელობისაგან კანონითა წ̄თა მოციქულთათა იე კანონითა, და კრებისა ანტიოქისათა გ და ია, რომლისათვის განვაქიქებთცა და სრულიად განვხდით და პატივსა მიუღებთ და ლაოდიკიისა მა-მგ და ხალკიდონისა იგ და კოსტანტინოპოლის გ კრებისა იზ და მეორედ ნიკის ი კანონითა; და მესამისათვის მუხლისა და მეექვსისა შევაჩვენებთ, და უქვემოეს ეშმაკისა დავადგინებთ, ვ̄ა მასწავლებელსა სახლისა ღვთისა, ესე იგი საქართველომასა წ̄ისა ეკლესიისა და მას შინა ქმნილისა წ̄ისა კრებისა ადვილად შეურაცხის-მყოფელობისასა, კანონითა ვ და ვ წ̄ისა კრებისა ლანგრისათა;

მწვალებელად წოდებისათვის კეთილმსახურისა მეფისა ჩვენისა, მიუღებთ შესახებასა პატიოსანსა მღვდელობისასა, ვ̄ა არს ჩვეულობა წმინდისა და დიდისა ეკლესიისა რუსეთის მაგინებელთა ზ̄ა მეფისათა; ამასათანა

– 172 –

მოუღებთ სახელსაცა, რ̄ი ეწოდებოდა მღვდელობასა შ̄ა, მით რომელ არა ნათლისღებასა შინა წოდებულიყო სახელდ იგი მის ზ̄ა, ა̄დ მღვდელობასა შ̄ა და, რომლითა სახელითა იწოდებოდა ერის კაცობასა შ̄ა, ვბრძანებთ რათა იგივე სახელ ედებოდეს ამიერიდგან.

მეოთხისათვის ბრალისა ვყოფთ, ვ̄ა მეზვერესა და წარმართსა სიტყვისაებრ უ̄სა ჩვენისა იესო ქ̄ესა (მათ. 18, 17.) და ვსწრთვით მას ძრიელად, ვ̄ა ურჩსა და წინააღმდეგომსა კრებისასა; ხ̄ო ყოველთა ბრალთა მისთა ზემო წერილთა – უმორჩილებათა და აღმაშფოთებელთა და განხეთქათა ეკლესიისათა, და მის ძლით სხვა და სხვად ერად ყოფათათვის ჩვენთა და უდიდესი ვთქვათ, დედასა თვისსა წ̄სა საქართველომასა ეკლესიასა ზედა აღდგომისათვის და მწვალებელად წოდებისათვის მისისა და მრავალთა მათ უკეთურებათა მისთა თვის ყ̄დ უკეთურსა მას და უსჯულოსა ზაქარია ხუცეს ყოფილსა განკვეთილ ვყოფთ წ̄ისაგან მღვდელობისა: შევაჩვენებთ, ვსწყევთ, შევკრავთ ჩვენდა მოციმულთა მღვდელმთავრობითითა ხელმწიფებითა, მით უკვე რომელი იგი რქვა ხელმწიფემან სიკვდილისა და ცხოვრებისამან საღმრთოთა და სამღვდლოთა მოწაფეთა თვისთა „რომელ შეკრათ ქვეყანასა ზ̄ა, იყვნენ შე-

სიბრძ...

მათ. 18, 18.

იოან. 20, 23.

კრულ ცათა შა და კდ „რი შეიპყრათ შე-
პყრობილ იყვნენ“, და ყოველთა მეოხთა და
შუამდგომელთა მისთასა ვყოთ შეჩვენება, და
მისთა მისრულთა ყთა შევაჩვენებთ მით, რომელ

– 173 –

წერილ არს ესრეთ ვდ „რი შეეხოს თვისსა
გაშავდეს,“ და ყოველთა შემწეთა მისთა შევა-
ჩვენებთ.

განვკვეთეთ დიაკნობისაგან და შევაჩვე-
ნებთ შვილსაცა მისსა იოსებს, ვა მამისა თვი"
სისა შემწესა და თანა მწვალეებლად მწო-
დებელსა წისა საქართველომსა ეკკლესიისა;
შევაჩვენებთ ჭურსაცა მას ემმაკისასა მოწაფესა
მისსა ისაკს ვა ყოველსავე შა ზიარსა მოძლ-
ვრისა თვისისა.

ხოლო უკეთუ მოვიდნენ სინანულად, და
დიდითარე სინანულითა უკუ თქვენენ ყვე წარ-
თქმულნი თვისნი, და შეურდენ წმიდასა მამათ-
მთავარსა ჩვენსა და წასა კრებასა სრულითა
გულითა – შევიწყნარებთ და მოუწყედებთ სი-
ნანულად, და არა სდ წარწყმედილ ვყოფთ,
ვა მონანულთა; გარნა შვილსა მისსა იოსებს
მოსრულსა სინანულად და ორთაგანვე უმოლ-
ხინესად შევიწყნარებთ. წელსა 1764 თვესა ოკ-
დომბერსა 18.“

მაგრამ ზაქარია მაინც გაკერპდა და საქართველოდგან
რუსეთში წასვლა არჩია 1767 წ. ამიტომ მეფე ერეკლემ
შემდეგი გრამოტა მისწერა ყიზლარის ციხის თავს (комен-
данты) გენერალ მაიორს პოტაპოვს: „ხუცესი ვინმე სახე-
ლით ზაქარია, ნათესავით გაბაშვილი ჩვენისა სამეფომსაგან ბო-
როტ განმსჯელი და უკეთურესსა გზასა ზედა დადგომილი, მის-
მან უწმინდესობამან მამათმთავარმან ჩვენმან და ეპისკოპოსთა
სამეფომსა ჩვენისათა შეკრებით შეაჩვენეს და ყოვლისაგან მადლისა
განაშიშვლეს წელიწადსა ჩდდ, წელსა, თთვესა ოკდომბერს
იწ. ქალაქსა ტფილისისასა. და ოდეს იგი შეიჩვენა, მიერითგან
უუკეთურესთა საქმეთა მოქმედი წელიწადსა ამას ჩდზ განვაგდეთ

– 174 –

სამეფოთ ჩვენით და გვესმის რომელ მიზლარ ქალაქად მისრულ
არს, რომლისა ჭემმარტი უწყება მოგართვით თქვენსა ზეადმაგ-
ლობასა, ნუ შეიწყნარებთ ამას ვითარცა ქრისტიანესა ამაღ, რო-
მელ ყოვლისაგან ქრისტიანეთა მადლისა შიშველ არს.“

ერეკლე.

თავის მხრივ ანტონ კათალიკოზმა მისწერა „სულიერსა პრავილენიესა ყიზლარ ქალაქისასა ანტონი კათალიკოზი ყოვლისა ზემოდსა საქართველოდსა უფლისა მიერ ლოცვა კურთხევით მოვიკითხავ! მიზეზი ესე არს ჩვენ მიერ თქვენდა მომართ აწინდელისა ეპისტოლისა, რომელ უწყება გვენებას თქვენდა მომართ, ვითარმედ ხუცესი ვინმე იყო სახელით ზაქარია, ნათესავით გაბაშვილი, ეპარხიისა ჩვენისაგანი, რომელიცა ღირსად და სამართლად განიკვეთა მღვდელობისაგან და შეიჩვენა და ანათემა იქმნა ჩვენგან და ეპისკოპოსთა ჩვენთა დიდთა სიბოროტეთა მისთათვის წელიწადსა 1764, ოკდომბერსა იწ, ხოლო ბრალი უკეთურისა მის ესე იყო, რამეთუ შესცოდა უმაღლესსა მეფობასა კეთილმსახურისა და მწყემსთმთავრობასა ჩვენსა, რომლისათვის უწყება ესე იმისთვის მოგვიწერიეს თქვენდა: უკეთუ მანდ ზაკვით და ვერაგობით სამღვდელი მოქმედება რამე მოინდომოს – ნუ მიუშვებთ სამღვდელსა მიმართ მოქმედებისა. მაღლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი ამინ. დაიწერა სამეფოსა ქალაქსა ტფილისს. წელს 1767 თთვესა ოკტომბერსა 20 დღესა „ანტონი კათალიკოზი ყოვლისა ზემოდსა საქართველოდსა“.

ამ გრამოტებმა, რასაკვირველია, ზაქარია მღვდელს საქმე გაუჭირეს და რაკი მეტი ღონე არა ჰქონდა, ადგა და ასტრახანის მღვდელთმთავარს შემდეგი მოხსენება გაუგზავნა: „დიდსა უფალსა ყოვლად სამღვდელსა მეთოდი ეპისკოპოსსა აშტარხნისა და სტარაპოლისასა. საქართველოს მეფეთ მოძღვრისა ზაქარია ხუცის მიერ უქვემოესი მოხსენება. ექვსისა წლისა საქმწ

– 175 –

ესე უკეთუ თქვენს ყოვლად სამღვდელოებას თვითეულად მოვახსენო, განვრცელდების. ამის ძკით შემოკლებით მოგახსენებთ. ანტონი კათალიკოზი რომ ვლადიმირს არქიეპისკოპოზათ იმყოფებოდა, იქ 50 ფსალმუნის მიწყალეს თარგმანი გაეკეთებინა, დიდათ გარჯილიყო; რაც მეცნიერება ჰქონებოდა და დიახ გრძლადაც აღეწერა, ლათინთა პაპისტთა ბოროტ-მადიდებლობა და წვალება მრავალს ადგილს დაეწერა, ყოვლად წმიდა სული მამისა და ძისაგან გამომავალს ბევრს ადგილს დაეწერა, წმიდა კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიას ძალი ქრისტესი არც არის დღეს იერუსალიმისა, არც კონსტანტინეპოლისა, არცა ალექსანდრიისა, და არც ანტიოქიისაო; არამედ მარტო რომის ეკლესია არისო და რომელნიც სამწყსოდ განესაკუთრნენ მას ყოველნი სამეფონიო. კიდევ სწერს ამალეების ძლითსა შინა – იესო ქრისტე რომ ზეცად ამალდაო, ქრისტეს ხორციელი არსება მესამე ცაზე დარჩაო და და ჰგიესო. ხოლო შენ მსმენელო, კეთილმსახურად შერაცხე ესე, ნუ უკეთილმსახურესად შერაცხო თქმულსა ჩემსა მესამესა ზედა ცასა დარჩომისათვის ქრისტეს ხორცისა. (?) კიდევ ამაზედ ჰსწერს და უკუ იტყვის რომ „არ არის იესო ქრისტე მჯდომარე ხორცითა ქერაბიმთა საყდართა ზედაო. უკეთუ ვთქვათ ქერაბიმთა საყდართა ზედაო ხორციით დაჯდომა ქრისტესი, ესე არა რაფთა იქნების, შეიწყნარებაო“ წმიდა იოანე დამსკელისა, დიდისა ათანასის და გრიგოლის ნოსელისა და მრავალს ადგილსა წინააღმ-

დგომსა სწერს წმიდათა მამათა ჩვენთასა.

ეს წიგნი როსსიით ქართლში ქართველთ მეფის თეიმურაზისთვის გამოეგზავნა, შემოეთვალა – ამა და ამა რიგზე გარდასწერდენ ყრმანი ქართველთანიო. სწადოდა რომ ქართლის ქვეყანაში განფენილიყო. წერილის მეცნიერთ რომ განჩხრიკეს, თქვეს – „არა შეიწყნარება, წვალეზით სავსე არისო“. ის წიგნი მაშინვე დამალეს და აღარ გამოაჩინეს. ქართველთ კეთილ მადიდებელი მეფე თეიმურაზ პეტრეზურღს რომ მიიცვალა, ირაკლიმ ქართველთ მეფემ ანტონი კათალიკოზი საქართველოში დაიბარა. მოვიდა კახეთს, ირაკლიც იქ იმყოფებოდა, ერთად შეიყარნენ. იმ წიგნის

– 176 –

აღმსარებელნი, ვისაც ხელი მოეწერათ ეპისკოპოსნი და რომელნიმე სამღვდელოთაგანნი, თვით მეფეც, ანტონი კათალიკოზი და თანხმანი მათნი ჩამოვიდნენ ქალაქსა ტფილისსა. პირველათ ჩემზედ განაჩენი დაწერეს, იმ ჟამად განუკითხველად და ულაპარაკოდ, რომ წელიწად და ნახევარს აღსარებას ნურავის ათქმევინებსო, და სახლი და კარი წამართვეს. – იოსებ საქართველოს კათალიკოზმა რომ ჯერეთ ისევ საყდარზედ იჯდა, იმ წიგნის აღმსარებელი და ხელით წამწერელნი ყრმანივე ძლიერად შეაჩვენა და დასწყევლნა. შეიქმნა ჩვენსა და იმათში განხეთქილება და შფოთი და ერთად აღარა ვსწირევდით, და ვინც ის თარგმანი არ ირწმუნა და არც ხელი მოაწერა – ესენი არიან იოსებ საქართველოს კათალიკოზი, კახეთს მიტროპოლიტი და პირველი ალავერდელი ზენონი, არკადი ხუცეს მონაზონი, მღვდელი დავით, იოსებ დიაკვანი, ღრამმატიკოსი, მე ზაქარია მოძღვარი, ისაკ დიაჩოქი ღრამმატიკოსი და სხ. რომელნიმე სამღვდელოთაგანნი“.

მეთოდი ეპისკოპოსს აბა რა შემწეობა შეეძლო მიეცა ზაქარიასთვის? ადგა და უწმიდეს სინოდს მოახსენა ზაქარია მღვდლის საქმე. რის ვაი ვაგლახით ზაქარიამ მიაღწია პეტრეზურგში 1768 წ. და შემდეგი მოხსენება მიაართვა და თას „მიწყალეს თარგმანი“ წარუდგინა.

„უყოვლითადეს უუწმინდესსა სამღვდელთა მმართველმსჯელ მსაჯულთა წმიდათა სინოდთა ყოვლობასა განმკაცრებით მოვახსენებთ, უნდა გლახაკი. ვინმე მწირი ხუცესი მოძღვარი ზაქარია, უბადრუკება განმრავლებული იატაკსა წინაშე ფერხთა მათთასა ცრემლით შეუვრდები და ყოვლობასა მათსავე მიწამდე მუხლდადგმით მრავალგზის თაყვანისვსცემ. წასრულს წელიწადსა წინააღმდგომთა და მაჭირვებელთა ჩვენთაგან ჩვენზე დადებული ჭირი და იწროება ყოველივე აზრით (არზით?) მოგეხსენებათ და განცხადებულად წინაშე სიწმიდისა თქვენისა, და შემდგომად მისა რასაც მი-

– 177 –

სცეთ მღრდელობიდამ გარდამაყენეს და ტანჯვით და კიცხვით თმა და წვერი დაგვპარსეს. იმათი განაჩენი და იმათი დაწერილი წიგნი, რომელიც დღეს სპასის მონასტრის არქი-

მანდრიტს ეფრემს აქვს; იმათი სიტყვა და იმათი ხელი: იმისი გარდანაწერი პირიც თქვენს წმიდას მეუფებას მოერთო; ახლა მესამე წელიწადი არის რომ ყოვლად მოწყალის ხელმწიფის საიმპერიოს შემოვებიზნე. ამ ორ წელიწადში რაც ჩემს სიგ-ლახაკეს ძალედვა; დიდის ცდით და ჭირით ვეცადე. და ან-ტონი კათალიკოზის მიერ ვლადიმერს გაკეთებულის წიგნი-საგან მიწყალეს თარგმანები რომ დაარქვა, იმ წიგნიდამ გა-მოღებული შემოკლებით ან საქართველოდან მომივიდა და ან თქვენს ყოვლად უზადოს სიწმინდის წინაშე მოგვიერთმეცია – სავსებით ირწმუნოს თქვენმან წმინდამან მეუფებამან, რომ ჭემმარიტად და უტყუვლად ანტონ კათალიკოზის მიერ ვლა-დიმერს ყოფაში ქმნილის წიგნისაგან არის გადმოწერილი, და თქვენ ის მიწყალეს თარგმანი, დავითნზედ ბევრით უდიდესია, და თავით ბოლომდი წვალების ღვარძლით სავსე არის, რომელსაც თქვენი უვნებლობის ცაში აღსრული გონება უმჯო-ბესად დახედავს, ოდესმე მიფარვით სწერს და ოდესმე გამო-ჩინებით, და აღმოჩინებულს კარგად დააფასებს რასმე; და წმიდათა მამათა ჩვენთა წიგნთა ბრუდათ თარგმანებითა, და ელმად გადარყვნითა ხელოვნებით მეცადინობს რათა ჩვენთა-ვე წიგნთა შა აღმოუჩინოს ლატინთ სარწმუნოება და ნე-ლიად ნელად მიიზიდნეს ყრმანი ქართველთანი. ხოლო უხშირეს ყოველთასა სწერს ამას მრავალ გზის ვდ არა მისაგან არცა ამისაგან გამოვალს ყოვლად წმიდა სული და შდ მისისა იტყვის არა რად შესაწყნარებელ არს მხოლოდ შობილისა მისა ღა ხორციელად დაჯდომა მარჯვენით მამისა და დი-დებისა და პატივისა შა ღვთაებისასა და ვიდრე დასასრუ-ლამდე წიგნსა თვისსა მრავალთა იტყვის გამობათა და წვალე-ბათა. ხოლო აქა ყოფასა შა ჩემ გლახაკისასა სამ გზის კაცნი მოუვლინეს ანტონისა არა კარით შემოწვეულსა მწყემსსა და მოემცნო „მოზრუნდი, ჩვენი თანახმა შეიქენიო; ჩემგან განკ-

– 178 –

ვეთილს ვერავინ გაგხსნისო“. გარნა სიკვდილი უმჯობეს ჩემ-და ვიდრე მუნ მიქცევა: და ამაზედ ფდ უმხურვალესად ცრემლით და სულთქმით შევრდომით და მუხლ დადგმით წთა ფერხთა თქვენთა წინაშე დავეცემი; შემიწყალეთ, შემიწყალეთ წმინდანო სინოდნო! და ლმოზიერ იქმენით ჩემზედა წნო მეუფენო მე ერთი მწირი გლახაკი კაცი ღან თქვენს თვალ-უხილავ სამართლის ხელში შემომავდო, მოხუცებული ვარ ფდ და ამ ქვეყნის ჰავა ვერ მივიღე, მუდამ სნეულად გახ-ლავართ უღირსი; შვიდი წელიწადია რომ ანტონის მიერ წმიდის ეკლესიისაგან მშულვარებით გამოგდებული ვარ და, სადაც მივალ, იქაც მღევნის ეგების ღონე გარდაუწყდეს და ისევ მოვიდეს და შემოგვიერთდესო. წმიდანო მსაჯულნო, შე-მიწყალეთ შეღონებული ესე! ევმანუილისებრი მოწყალეებადა სახიერება დამასხთ ავაზაკთაგან მოწყლულსა, მწუალებელთ გულისათ ნუ გამხდით, რომ იმათი სიტყვით განვეყენო მღუ-დელობასა; უკეთუ ცილსა ვწამებდე წინააღმდეგომთა ჩემთა

და ბნელ ვიყო შურით, მაღლისათვის მამხილეთ და შემანანე-
ბინეთ და უკეთუ ჭეშმარიტს მოგახსენებდეთ და ვეველტოდე
მომსურელისა, სახიერებისათვის წირვის შენდობის წყალობა
მიყავით, რომ უზიარებელი არ მოვკვდე! თქვენი წმიდა ეკ-
ლესიის ასო ვარ, წ~ნო, მეუფენო, რათა მმადლობელ და თაყ-
ვანისმცემელ თქვენდა ვიყო ყოველთა დღეთა, ყოვლად
უღირსი ხუცეს მოძღვარი ზაქარია ვიმრთმელებ. წელსა ჩდმთ,
დეკემბერსა ა“.

სინოდმა უპასუხა ზაქარიას – წადი და ანტონ კათალი-
კოზთან შენდობა მოითხოვეო.

ანტონმა დააარსა დიკასტერია (სასულიერო გამგეობა)
იმგვარადვე, როგორც რუსეთში იყო. განაახლა სტამბა და
ჰბეჭდავდა რუსეთში შესწორებულს საეკლესიო წიგნებსა 1767
წ. ერეკლე მეფის ნებართვით შეადგინა შშვენერ დარიგება
საქართველოს მღვდელთ-მთავართა მიმართ და დაბეჭდილი დაუ-
რიგა ყველა ეკლესიებს. მოგვყავს ეს საინტერესო დარიგება
უცვლელად:

– 179 –

თავში დახატულია სამება, გარს ორის
არშიით; შიგნით არშიაზედ სწერია: „სამება
წმიდა გრს მპყრობელი ყოველთა.“ გარეთ არ-
შიაზედ სწერია: „სამებაო წმიდაო ადიდე მადი-
დებელი შენი ბეჭდისა ამის მეორედ განმაახლე-
ბელი მეფე სრულიდ საქართველომსა ირაკლი“.
ქვეშ უწერია: ეკლესიანო ჩვენ ქართველთაწო
გიხაროდენ, ესე ვითართა – კეთილ-მსახურისა მე-
ფისა და მღუდელთმთავრისა ქონებისათვის“.

ეპისკოპოსთა მიმართ.

მათი უმაღლესობა უკეთილ-მსახურესობა მეფე ირაკლი და მათი
უწმიდესობა და უნეტარესობა პატრიარქი მეფის-ძე ანტონი:

ესრეთ განვსაზღვრებთ, ვამცნებთ მოვახსენებთ და
უბრძანებთ ყოველთა საქართველოდისა მღვდელთ-მთავართა
და მწყემსთა ჭეშმარიტთა, ესრეთ.

ეპისკოპოსნი მიიყვანდნენ თავისის სამწყსოსა მღუდელთა
დადგენილთა, გინა ახლად დასადგენთა, და კეთილად განი-
ხილვიდენ მათსა ცხოვრებასა და მეცნიერებასა. უკეთუ
შემძლებელ იყვნენ სწავლად და სწავლულ იყენენ შვიდთა
ამათ საიდულოთა ჭეშმარიტად აღსრულებად.

შვიდნი საიდუმლონი წმიდისა აღმოსავლეთისა ეკლესი-
ისისანი ესენი არიან:

ა) ნათლვა; ბ) საღმრთო წირვა; გ) ცხება მირონისა; დ)
მღვდლის კურთხევა და მიცვალებულის წესთ აგება და და-
მარხვა; ე) აღსარების თქმევიწინება; ვ) პატიოსანი ქორწინება;
ზ) ზეთის კურთხევა. ამათი სრულებით აღსრულება თუ
შეეძლოსთ – კეთილ, და კურთხევით მიაბარონ ეკლესია და

სამწყსო ქსი, და წარავლინონ განკრძალვით მღვდელობად –
ლოცვით და კურთხევით; და რომელთაცა არ შეემლოსთ ამ
საიდუმლოებისა აღსრულებად, უბრძანონ – ან თვითონ თავის
ეკკლესიაში მიიყვანონ ის მღუდელი ეპისკოპოსთა, ან რო-

– 180 –

მელსამე მონასტერში მიაბარონ მეცნიერთა, და ეგოდენ
გულსმოდგინეთ ეცადნენ, რომ ისწაონ, და ვინემდი ისწავ-
ლიდენ, ეპისკოპოსმა იმ სამწყსოს სხვა მღვდელი განუჩინოს.
უკეთუ ისწაოს ამ საიდუმლოების აღსრულება, მერმე სამ-
წყსოც მიაბაროს და იმღვდელ-მოქმედოს; თუ არ ინებოს
და ვერ ისწავლოს – სამწყსო ჩამოართვან, თვითონ საცა უნდა
წარვიდეს, სხვა მღუდელ-მოქმედებას ნურას იკადრებს თვი-
ნიერ წირვისა, სადაც ენებოს წიროს თვინიერ სხვათა მღვდელ-
მოქმედებათა, შენდობა აქვს მოძღვრისა თვისისა წამებითა.

რომელთაცა ეკკლესიისაგანთა, სამღვდელოდ განწყე-
სებადთასა, საეკკლესიო წიგნნი, რომელნიც დამჭირნო არიან,
რომელ ამების უცოდნელად მღვდელობა არა ჯერარს – და-
ვითი, ჟამნობა სრულად, სახარება, სომოციქულო, პარაკ-
ლიტონი, კურთხევანი და კონდაკი, ესენი თუ იცოდეს კარ-
გად – აკურთხენ; და ესენი თუ არ იცოდენ სრულიად,
განვაკრძალვით ეპისკოპოსთა ესე – ვითართა ნუ აკურთხებენ;
და რომელნიც ეპისკოპოსნი ესე ვითართა უმეცართა აკურთ-
ხებენ, უწყოდენ მაკურთხეველიცა და კურთხეულიცა ძლი-
ერად იმხილებიან.

ეპისკოპოსნი მღვდელთ ამცნებენ, რომელ თავთავის
სამწყსოთ, ერის კაცთა, გინა ქალთა პირჯვარის დაწერას
ასწავებდენ მართლად; და რომელთაც აღსარების თქმა შეემ-
ლოს, უაღსარებოდ ნუ დააყენებენ, შვიდის წელიწადისას,
და ყოველს სულს წმიდაო ღმერთოს, თვისის მუხლებით,
და მამაო ჩვენოს, მიწყალეს და მრწამსს ზეპირით თქმას ასწა-
ვლიდენ, და მართლ მადიდებლობის სარწმუნოების აღმსა-
რებლობასა ჭეშმარიტს; და რომელთაც არ ისწაონ და უდებ
იქმნენ, მღვდელი ნუღარ უმღვდელობს და ეპისკოპოზს
შეასმინოს, და ეპესკოპოსმაც სიტკბოებით სწრთვნას და
შიშითაცა ეცადნენ რომ ასწავლონ, თავის ნებაზედ ნურავის
თავის სამწყსოს ნუ მიუშვებენ ნურც ეპისკოპოსნი და ნურც
მღვდელნი.

– 181 –

სოფელში რომელიც თავი და პირველი და უპატიოსნესი
ეკკლესია იყოს, გაწმენდილი ჰქონდეს და დაგვილი, და კე-
დელნი სარკმელნი ყურენი, გარეთ და შინათ მოწმედილნი.
სიწმიდის იარაღი და წმიდა საკურთხეველი, და ტრაპეზი,
უზეშთაესად პატიოსნად ტრაპეზი შემოსილი სიწმიდის სამ-
სახურებელი – ბარძიმი, ფეშხუმი, კოვზი და კამარა, ან
ვეცხლისა ან კალისა სხვას ნივთისა არ იმსახურება, პერე-

ქლები და დაფარნა ფარჩისა წმიდა და უჩირქო, ტრაპეზი შემოსილი, რაოდენ ძალებდვას, უჩირქოს სამოსლითა; ოდიკი ახალი და კარგი და უჩირქო, და ამ ოდიკს სუდარი ჰქონდეს უჩირქო, რომ შიგ შეხვევდეს. მღვდლის შესამოსელიც რისაც შემძლებელ იყოს, უჩირქო და დაუკერებელი, დაბეპკილი და ჩირქიანი არ იკადროს მსახურებად წმიდა წმიდათასა ზედა; სეფისკვერი რჩეული და ზედაშე ფეროვანი წმიდა უქანგო და უბრკეო, სუნისა და გემოსი არარას მქონებელი; კრეტსაბმელი უჩირქო და გასწორებული, აგრეთვე წიგნნი, დავითი, ჟამნი და პარაკლიტონი, თორმეტის საუფლოს სადღესასწაულო, ათორმეტები დღესასწაულისა და ვნებისა, სახარება-სამოციქულო, კურთხევანი და კონდაკი.

ესენი უნდა ჰქონდეს, სადაც შეეძლოს ბრწყინვალე კარს კარები შეასხან და ისე იმღვდელონ და სწირევდენ, და სამწყსოც ამისთანას მღვდელთა და ეკლესიათ ჰქონდესთ, სხვათი არ იქნება, არც ვბრძანებთ; და რაგვარადაც ეპისკოპოზთათვის გვიმცნია, ეგრეთ მღვდელთ ამცნონ და განაკრძალონ, თორემ ეპისკოპოზნიც კანონ ქვეშ იქნებიან და მღვდელთაც სამწყსოზედ ხელი აიღონ; თუ სხვა საყდარიც იყოს იმ სოფელში, ან სიახლოეს ერის სალოცავად დღესასწაული სადმე იცოდენ და იმ ეკლესიას ეს განწყობილება და სამსახურებელი არ ჰქონდეს, რომლისაც სამწყსო იყოს იმ მღვდელმა ამ სამუდამოს ეკლესიის სამსახურებელი წარიღოს ყოვლიფერი და იმითი შეამკოს ის ეკლესია და ისე სწიროს და იქავ მოიტანოს. ჩვენ ვგონებთ, რომ ყოველთა

– 182 –

უწყით, გარნა ამისი უმეცრება არავინ ქმნას, რომ იმ დღის მსახურებული სიწმიდის სამსახურებელი ჭურჭელნი, გინა შესამოსელი და ოდიკი, თვინიერ წიგნისა, ოლრისა და საცეცხლურის მეტი იმ დღეს მეორედ იხმაროს, სასიკვდილედ სცოდავს და განიპატიჟოს დიდად ეპისკოპოსისაგან.

რომელნიც ან მისანნი, ან მწამელნი არიან, ან სიყვარულისა, გინა სიძულილის წამლის მოქმედნი, ანუ მათნი მეძიებელნი და მიმყოლნი, გინა მექერეობისა და მელობიობისა მკითხველნი და მათნი მრწმუნებელნი, – უნდა შეინანონ და დღეის იქით თუ ვინმე იკადროს, – იცოდენ, რომელ მათთა ეპისკოპოსთა სამღვდელთს მსჯავრით განპატიჟონ და მღვდელს ნულარ მისცემენ, ნურც ქრისტეანეთლა სახელ სდებენ, ნურც ეკლესიაში შეუშვებენ და ნურც საფლავს აღირსებენ; და მერმე მათის სიმაღლის მეფის სამშჯავროში მოიყვანონ და, ვგონებთ, რომ მათის კეთილ-მორწმუნეობის მსჯავრმა სიკვდილადცა დასაჯოს, რომ მათზედ არს სამართალი ესე მიპყრობილი; და რომელნი მათნი მორწმუნენი და შემწყნარებელნი იქმნებიან, ისინი ხორციელად ჯარიმით განიპატიუებიან, და სულიერად მღვდელი აღარ მიეცემათ:

ეგრეთვე, რომელიც ხეთა და ძელთა, გინა სადმე ნიშთა და ძეგლთა და ადგილთა რათმე უეკლესიოთა თაყვანისცემენ,

მათაც ასე ეს სასჯელი მიეცემათ, ვითირ იგი მისანთა და მწამველთა: ეპისკოპოსმა საცა ან ხე, ან ძელი, ან ნიში და ძეგლნი, და უეკკლესიოდ ამგვარები ნახოს, ძირითურთ აღმოფხვრას, და საწვაჳი დაწოს და ეს საცთური დაადუმოს და გააქარვოს.

კვირას და უქმეს ვაკრძალვებთ ყოველთა ქრისტეანეთა, ძველისა და ახალის სჯულითა და აღთქმითა: ნუმცა ვინ იკადრებს კვირისა და უქმის ტეხად; კვირიაკესა სრულიად ყოველი უქმოზა ჯერარს თვინიერ ლოცვისა და წირვისა, და ეკკლესიად მისვლისა კაცთაგან პირუტყვამდე; ეგრეთვე თორმეტთა საუფლოთა დღეთა და დღესასწაულსა ყ~დ წმიდისა

– 183 –

ღ~თის მშობლისასა და საჩინოთა წმიდათასა, ამათი წესი და რიგი მღუდელს ეპისკოპოსისაგან განეწესოს და მღუდელთა თავის სამწყსოს განუწესონ და შეატყობინონ, რომ დღეს უქმი არისო. თუ ვინმე ურჩ ექმნას და არ იუქმოს, მისი ნამოქმედი ცეცხლით დაწვან, იმ კაცს ორმოცი ჯოხი დაჰკრან, თუ გლეხი იყოს; და თუ მაღალი ვინმე იყოს, მათს სიმაღლეს მეფეს მოახსენოს, და იმან საჯოს, ვითარ ჯერარს.

ასევე ვამცნებთ, ნუმცა ვინ იკადროს პირუტყვის ბოროტის სიტყვით შეგინება; ამცნოს მღუდელმა, და თუ არ დაიშალოს, ეპისკოპოსთ შეაშინონ, ნულარ იტყვიან ამგვარს უშვერსა; და თუ არ დაიშალონ ორმოცი ჯოხი დაჰკრან თუ ბიჭი იყოს, და თუ კაცი იყოს – მცირედ დაარბიონ.

ყოველთა მღვდელთ მთავართათვის გვიმცნია და მოგვიხსენებია, რომ ეკკლესიის მამულს, ნურც სახელოს, ნურცა დიდსა, ნურცა მცირესა, სე რომ ერთის დღის მიწა იყოს, გინა საბოსტნე, ანუ მცირე სახლის ალაგი, – არა ხელეწიფების მიცემად ვისდამე, გინა მისყიდვად; ნურც ერთს გლეხს, ნურც საგანძურს, და ნურც შემოსავალს, რაც თავისის კონდაკით არ იშოვოს და თვითან სახმარად არ მისცემდეს დამჭირნეობისდა, მათს სიმაღლეს, კეთილ-მსახურს მეფეს მოახსენოს და მისს უწმიდესობას პატრიარხს, და მათის ჯერჩინების თუ რიგიანი არის, ნებას დაურთვენ და მიაცემინებენ; თუ არა და თვით თავით თვისით ვერარას შემძლებელ არს. და თუ დღეის წაღმართ რომელიც ეპისკოპოსი ამგვარებს იქს და თავის თავად გასცემს ან სახელოსა, ან მიწა-ალაგს, როგორც გვიქმნია, ან საგანძურს და შემოსავალს და ეკკლესიას გაღარბებს – ან საგანძურისაგან, ან ხატისა, ჯვარისა, შესამოსლისაგან, ან მამულისაგან – თავს არ დავანებებთ, სარწმუნო ბძანდებოდენ არ დაუთმოვთ. ვინც შემატებასა ეცდება, და შემკობას დიდად მადლობელნი ვიქნებით.

ეკკლესიის ხატათვის ნებიითა ღვთისათა მხატვრები არიან და წიგნათვის სტამბა არის, და სხვა სახმარიც ხომ ყოველივე

– 184 –

იშოვება ამავე ჩვენს საბრძანებელში, ფასით სასყიდელნი, რომლითამე ეპისკოპოსნიც შეეწივნენ, რომლითამე მღუდელნი თვით დაიხარჯნენ, და რომლითამე იმ ეკკლესიის შემავალნი ერნი – და ისრე განაწყონ ეკკლესიანი, და ნუ იმიზეზებენ უქონლობასა რათა ყოველნი ეკკლესიანი ნებისაებრ ღვთისა და წმიდათა მამათა მოცემულისა კანუნისაებრ, და წმიდათა ოთხთა პატრიარხთაგან დამტკიცებულისა, და ვითარცა არს ყოველსა სამართლ-მადიდებლოსა ქუეყანასა შინა საბერძნეთისა და რუსეთისასა, ეგრეთ ჯერ არს ჩვენთაცა ეკკლესიათა ყოფა, რათა შეწირულ იქმნას წინაშე ღვთისა მსხუერპლი და ლოცვა და ვედრება ჩვენი. და მოგვეტევენ შეცოდებანი ჩვენნი და ვიხსნნეთ ხილულთა და უხილავთა მტერთაგან. მეფენი და მთავარნიცა, და მღუდელ-მთავარნი და მღუდელნი და ერნიცა და ყოველნი სულნი მართლ-მადიდებელნი ქრისტეანენი ყოვლისა განსაცდელისაგან ერთბამად დაცულ ვიქმნეთ უფლისა და ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს მიერ, რომელსა შვენის ყოველი დიდება და თავყვანისცემა, თანა დაუსაბამოთ მამით, და ყოვლად წმიდით სელითურთ აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამინ.

დაიბეჭდა საუფლოსა ქალაქსა ტფილისს,
პალატსა სამეფუფოსა: ქრისტეს აქეთ, ჩღძფ.
(ცალკე ფურცლებზედ არშიაში).

წყალობითა ღვთისითა ირაკლი მეორე ქრისტეს მიერ მეფე ქართლისა, კახეთისა და მფლობელი ბორჩალისა, შამშადინლუისა, და ყაზახისა ბრძანებით დავამტკიცებ.

წყალობითა ღვთისათა ანტონი მდაბალი არხიეპისკოპოსი მცხეთისა, და ყოვლისა ზემოდასა საქართველოსა ბრძანებით დავამტკიცებ.
ქქეს აქეთ ჩღძფ.

(ანგელოზი) შუდ კიდევ დავამტკიცეთ ამას ზედა (ანგ) ჩვენ ირაკლი მეფემან, მპყრობელმან ქართლისა, და კახეთისამან თანა ნებაყოფლობითა სრულ ერთიანად ჩვენის ქვეყნების თავადთა, აზნაურთა, დიდ ვაჭართა და გლეხთათა:

ღვთის მოწყალეობით ამას ზედა დიაღვულ დაჯერებული ვართ, რომ ჩვენს ქვეყანაში არც ყოფილა და არც არის ამისთანა ავნი და ღვთის განმარისხებელნი საქმენი, მაგრამ ჩვენს ხალხს ვაბრთხილებთ. თუ ვინმე ამისთანას საქმის მქნელი გამოჩნდეს ან მომწამლველნი, ან კაცის შემკრველნი, ან სიყვარულისა და სიძულვარის წამლის მომცემელნი, ან ღვთის დიდად განმარისხებელისა და მოუტევებელის ფინთისა და მყრალისა და ცეცხლით საუკუნოდ მწველისა, მამათ მავლობის მქნელნი, მამალნი ანუ დედალნი – ესენი უნდა ძალიანი და საანდაზოს ჯაჯაებით დაიხოცნენ. და ეს განჩინება ყოველმა ეპისკოპოსმა თავისს სამწყსოს საყდრებში თავის ხალხს წაუკითხონ და გააფთხილონ“¹⁾.

ანტონი დიდათ ხელს უწყობდა საქართველოს რუსეთ-

თან დაახლოვებასა. 1769 წ. ანტონმა პირველათ დაიბარა მირონი რუსეთიდან. 1771 წ. 29 დეკემბერს ერეკლე მეფემ გაგზავნა ანტონი და ბატონიშვილი ლეონი დესპანებად იმპერატრიცა ეკატერინესთან და დაბრუნდნენ 1774 წ. ივლისის გასულს²⁾.

მოგვყავს ერთი საინტერესო საჩივარი და მასზედ ბრძანება კათალიკოზის ანტონისა:

„ქ. ღმერთმან ყოვლისა საქართველოს პატრიარქის ჭირი მათ მიწა მტვერს დიღმელს აბრამ მღვდელს მომცეს. მერე ჩემო მოწყალე! მე ჩემს თავს რომ ვატყობდი, ერის კაცობით გარჯილობის გზა და სიცოცხლე არ შემეძლო. გამოვარდი ჩემს თავათ, აქა-იქ ვიმსახურე და წიგნი ისე ვისწავლე. მერე ხუცათ ვეკურთხე, ღვთისა და თქვენის მადლით თელავს ღვთაების საყდარში გახლდი და ჩემთვის კარგათ ვცხოვრობდი. თქვენ სოფელმან თავი გაწყინათ ჩემის მოყვანისთვის და მე თქვენს ბრძანებას ურჩ ვერ ვექმენ, ავდეგ და გაიხელ,

¹⁾ იხ. საეკ. მუზეუმის ხელნაწ. 317, 179-196 ფურც.

²⁾ იხ. Грамоты, А. Цагарели 365 და 394 გვ.

ვწირავ და ვილოცავ, მარამ არა თუ დიდათ არავის გაუჭირდათ – ზედ არავინ შემომხედავს და არც-კი მომიგონებს და ამ გზით როგორ გავძლო? მე ეს შეძლება არა მაქვს, რომ ერის კაცულათ კიდევ ვხნა და ვთესო და კიდევ მიხუცო და სოფელს მოუარო: მე ორი არ შემიძლიან. თქვენგან ამ მოწყალეობას ვითხოვ, როგორც სხვას თემს არის, რომ ხუცესს ერთს დღეს უხვენენ-უმკიან და რთველსა და კალოზედ მოუკრეფენ და მისცემენ და გააძლებინებენ, მეც თუ ასე განმიწესებთ, ეგევს გავძლო, თორემ ჩემი აქ ყოფნა და გაძლება ძნელია. წყალობას ვითხოვ, რომ განმაძლებინოთ, სოფლის მოვლა ძნელია. ივნისს. კვ უფო“. (1779 წ.) ამ საჩივარზედ ანტონ კათალიკოზი იმავე დღეს შემდეგ ბრძანებას აწერს: „ქ. დიღმის მამასახლისო გაბრიელ და ერთობით დიღმელებო! მერე ეს აბრამ მღვდელი დია სამართლიანის საქმით ჩივის და თქვენ ამ ორისაგან ერთი უნდა აღასრულოთ: რადგან პავლე მღვდელი არ ინდომეთ და ეს აბრამ გამოითხოეთ, ჩვენც მოგეცით, რომ სულიერათ მოგიაროსთ და გიხუცოსთ. თუ მაგ სოფელში ეს ერისკაცულად რჩომას და გარჯას მოინდომებს თქვენ სულიერი მოვლა დაგაკლდებათ. თქვენ ერთი დღე უნდა უხნათ და ერთი დღე უმკოთ. თუ ამას არა იქთ, რომელნიც მკვიდრნი იყვნეთ, ერთი კოდი პური ახალში მიეცით და ეულთ ნახევარ კოდი და აგრევე პატივი შეძლებისამებრ, ამიტომ რომ ეს საქმე სხვა სოფელშიაც იციან და თითონ თქვენმა მახლობელმა სოფელმა ავჭალამაც, და თქვენც ამ საქმით უნდა გააძლებინოთ მღვდელი აბრამ. თუ ამას არა იქთ და ორისაგან არც ერთი ნუგეში არ მიეცემა თქვენგან, – ამ მღვდელს მანდ ვერ დავაყენებთ და უხუცოდ ბძანდებოდეთ. ივნისს. კვ. წელსა ჩლოთ, კათალი-

კოზი ანტონი“.

ამავე 1779 წ. ალექსანდრე ბაქარის ძე რომ სპარსეთიდან იმერეთში გაჩნდა და ერეკლე მეფეს ხელი შეუშალა ადრიბე-ჟანის დაპყრობის საქმეში, სხვათა შორის ანტონ კათალიკოზს

– 187 –

დიდათ გაუწყრა ერეკლე, ვითარცა თანამგრძნობსა და ხელის მემწყობსა ალექსანდრე ბატონიშვილისას და ვგონებ, დიდი შეურაცხეზაც მიაყენა.

1783 წ. ივლისში რუსეთთან დადებული ტრაქტატის ძალით ანტონი აღიარებულ იქმნა რუსეთის სინოდის წევრად. ამ წინდაუხედავმა საქმემ შეარყია თავისუფლება საქართველოსათას ოთხას წლოვანი ეკლესიისა და ნელნელა დაუმორჩილა რუსეთის სინოდსა ოცდა რვა წლის განმავლობაში.

ანტონ კათალიკოზი დიდი მადლიერი იყო რუსეთისა. მისი მხრივ დიდი შეცთომა იყო, რომ ქართული საეკლესიო წიგნები სლავიანურზედ შეასწორა, ანუ თვით შეადგინა ზოგიერთი საგალობელი და უგულვებელ ჰყო ძველი ქართველ მამათაგან შედგენილნი საკითხავ-საგალობელი: სლავიანურ საეკლესიო წიგნების შეცთომანი შემოიტანა ქართულში ენის უცოდინარობის გამო. რუსეთიდან მოზრუნებული მუდამ ცდა-ში იყო საქართველო დაეახლოვებინა რუსეთისათვის და მეფის ვახტანგის შთამომავალთათვის ამ გზივ გაეადვილებინა ქართლის სამეფოს დაჭერა. ანჩისხატის ტაძრის ეზოში ანტონმა აღაშენა პატარა საყდარი მცხეთის ჯვარის სახელზედ, მტკვრის ნაპირზედ. ეს საყდარი კათალიკოზის სახლებთან ერთად დაანგრიეს ყიზილბაშებმა 1795 წ. ამ საყდრის ნანგრევებზედ კათალიკოზის ანტონ II ნებართვით მღვდელმონაზონმა გენადიმ 1797 წ. ააშენა ორი ოთახი და 1808 წ. მიჰყიდა უმიწოდ მღვდელმონაზონს ათანასი ბიბილურს³⁾. თებერვლის 20 ანტონი ავით გახდა და ამიტომ 27 თებერვალს ანჩისხატის ტაძარში სწირა ტფილელ მიტროპოლიტმა გერმანემ. წირვის შემდეგ შემოსილი გამოვიდა წმ. ბარძიმით ანტონის საზიარებლად. ამ დროს დასუსტებული ანტონი წამოსვეს ცხედარზედ, დაიბანა პირი, დაივარცხნა თმანი, შეიკრა კაბის ღილები, შეიმოსა საბუხრები, მოისხა ომფორი

³⁾ იხ. საქმე სინოდის კანტორისა 1828 წ. № 1978.

– 188 –

და თავის ხელით ეზიარა წმ. საიდუმლოთა, რადგან მტირალმა გერმანემ უარი სთქვა – ვერ ვაზიარებო.

ამ კარის საყდრის გვერდით მიიცვალა ანტონი 1788 წ. 29 თებერვალს, სამშაბათ საღამოს⁴⁾. ანტონი დაიბადა 17 ოკტომბერს 1720 წ.

ანტონი II, იყო ძე ერეკლე მეფისა, დაიბადა 8 იანვარს

1762 წ. და სახელად უწოდეს თეიმურაზი, რადგან ამ დროს ასტრახანში მიიცვალა მეფე თეიმურაზი II. 1783 წ. მეფე ერეკლემ პეტერბურგში გაისტუმრა ელჩად გარსევან ჭავჭავაძე და თან გაატანა თავისი შვილები – მირიანი და იერო დიაკონი ანტონი (თეიმურაზი). გზად გაიარეს ბესარაბიაში და ქ. იასსში მივიდნენ კნიაზ პოტემკინთან, რომელმაც მირიანს პოლკოვნიკობა მისცა ცხენოსან პოლკში. ხოლო ანტონი პეტერბურგში გაემგზავრა. 1784 წ. ერეკლეს თხოვნით უწმიდეს სინოდში აკურთხეს ახალგაზდა ანტონი ნინოწმიდის ეპისკოპოსად საზაფხულო სასახლის კარის ეკლესიაში, ცარსკისელოში ⁴⁾). 1788 წ. ღვინობისთვის ანტონი კათალიკოზად დაადგინა სამღვდელოთა კრებამ მცხეთაში. ანტონი მშვიდი, თავმდაბალი კაცი იყო, მეტად მოწყალე და მწიგნობრობის მოყვარე. მშვიდად ჰმწყსო საქართველოს ეკლესია ოცდა სამი წელიწადი.

საქართველოს სამეფო რაკი რუსეთს შეუერთდა და რუსეთის მთავრობის მიერ დანიშნულმა საქართველოს მთავარმართებლებმა ხელთ იგდეს საერო გამგეობა, აუცილებელი გახდა უსიამოვნობა და დავიდარაბა სასულიერო გამგეობასთან. მთავარ-მართებელი პავლე ციციშვილი მეტად მხნედ შეუდგა ადგილობრივ მართვა-გამგეობის გაერთიანებასა, მუდამ

⁴⁾ ასე სწერს ერეკლე მეფე იოანე აბაშიძეს მეორე დღეს 1 მარტს.

⁵⁾ იხ. დავით ბატონიშვილის ხელნაწერი «ახალი მოთხრობა საქართველოსა».

ერეოდა საეკლესიო საქმეებში და ზედი-ზედ მუქარას უთვლიდა კათალიკოზსა და მღვდელთ-მთავრებსა. 1803 წ. გაზაფხულიდგან დიდი ჭირიანობა გაჩნდა ტფილისში. ციციშვილს მიუტანეს ამბავი ანტონ კათალიკოზი იხიზნებაო. ამის გამო ციციშვილმა მისწერა 15 ივნისს კათალიკოზს – ქალაქიდგან ფეხი არ გადაა თორემ იმპერატორთან გიჩივლებო ⁶⁾).

ნათლის მცემლის უდაბნოს წინამძღვარი არქიმანდრიტი ევთიმე მიიცვალა 10 აპრილს, 1804 წ. და სტეფანე რუსთველის წარმოდგენით კათალიკოზმა დანიშნა მის მოადგილეთ დომენტი არქიმანდრიტი და მისწერა ციციშვილს: „უბრძანე ისპრავნიკს გლეხნი და მამულები ჩააბაროსო“. ციციშვილმა უპასუხა: „...უწინ საერო მთავრობას ეკითხებოდით ხოლმე და ეხლა კი მე არა უკითხეთ-რა წინამძღვარის დანიშვნაზედაო, და შემწეობას კი მთხოვთო. თქვენის წერილის მიღებამდე მივიღე – ნიქოზელის ათანასეს თხოვნა – ეპარქიის მოვლა არ შემიძლიან სიბერის გამოო. მომეცით ნათლის მცემლის წინამძღვრობა და ან სიკვდილამდე წელიწადში თორმეტი თუმანიო. ამიტომ ათანასე დანიშნეთ წინამძღვრად და დომენტი თანამემწეთ დაუნიშნეთო, და წელიწადში თორმეტი თუმანი ეძლეოდეს სიკვდილამდეო. ნიქოზის ეპარქია მცხეთის სამთავროსას მიაწერეთო. თუ ათანასეს არ დანიშნავ წინამძღვრად, მალე მაცნობე, რომ იმპერატორს ვაცნობო ამისთანა

არევ-დარევა სასულიერო გამგეობაშიო“.

მეტი რა გზა ჰქონდა: ანტონმა დანიშნა ათანასე († 1816 წ. 20 ივნისს) და წელიწადში ექვსი თუმანი ჯამაგირი დაუნიშნა. ციციშვილი დასთანხმდა გაჯავრებული და ექვსი თუმანიც ხაზინიდან დაუნიშნა; მაინც აცნობა იმპერატორს 24 აპრილს 1804 წ. № 25 და თავმოწონებით დაუმატა: „...თავის ნებით ეპისკოპოსთა გადადგომა ჩემის აზრით საუკეთესო საშუალებათა ეპარქიების გაუქმებისათვის და სხვებზედ მი-

6) იხ. Акты Археолог. к. III т. 264 გვ.

წერაო; ამ გზივ სამი ეპარქია გავაუქმე და სამი კიდევ დამრჩაო“ 7)... პეტერბურგიდგან გააფრთხილეს ციციშვილი: „...ერიდე უსიამოვნებას და აურზაურს ყველასთანაო“. დღეს-ხვალიობით გამწვავდა უსიამოვნობა სამოქალაქო და სასულიერო გამგეობათა შორის და დაბოლოვდა არსენ ტფილელის საქმით.

1808 წელს რაღაც უბედურმა შემთხვევამ უსიამოვნობა ჩამოაგდო ანტონ კათალიკოზსა და არსენ ტფილელს შორის. ამის გამო ანტონი გაიწვიეს პეტერბურგში 1811 წელს ივნისში.

იმპერატორმა ალექსანდრემ ორი რესკრიპტი უბოძა ანტონ კათალიკოზს 1811 წ. 10 ივნისს:

ა) წყალობითა ღვთისათა, ჩვენ ალექსანდრე პირველი, იმპერატორი და თვითმპყრობელი სრულიად რუსეთისა და სხ. და სხ. და სხ. ჩვენს მოსიყვარულეს ერთგულს, უგანათლებულესს მეფის ძეს ანტონს ირაკლის ძეს, საქართველოს კათალიკოზს.

„ვფასებ რა თქვენს დიდხნიერს სათნოებით სავსე ეკკლესიის სამსახურს და რუსეთის ერთგულებას, ჩვენ აღვასრულებთ ჩვენს გულითადს სასიამოვნო სურვილს და მოვალეობას გამოგიცხადოთ თქვენ, ვიტარცა ღირსსა მწყემსთ-მთავარს ჩვენი განსხვავებული წყალობა და სათნოება. მათდა დასამტკიცებლად ჩვენ მიგათვალეთ წმ. ანდრია მოციქულის პირველ წოდებულის ორდენსა, რომლის ნიშნები ამასთანავე წარმოგიგზავნეთ, რათა დაიკიდოთ გულზედ და განწესებისამებრ ატაროთ. ჩვენის იმპერატორებითის წყალობით მარად თქვენდა მმადლობელი ვართ ალექსანდრე. ს.-პეტერბურგი, 10 ივნისს 1811 წ.“

ბ) უგანათლებულესო მეფის ძეო, კათალიკოზო ანტონ!

საქართველოს სამეფოს რუსეთის სახელმწიფოსთან შემოერთების შემდეგ საქართველოს ეკკლესიაც უთუოდ უნდა შეერთებულიყო უწმინდესის და უმართებელესის სინოდის გამგეობასა. ახალ

7) იხ. იქვე.

მართვა-გამგეობასთან მოუთავსებელი იქნებოდა საქართველოში კათალიკოზის ყოფნა. უეჭველია, თქვენ წინათვე იგრძნეთ ესე და მომართვით მე თხოვნა – თქვენის მომავალი სვე-ბედის მოწყობისა-

თვის და თქვენის დიდხნიერი ღირსების შერჩევისათვის. ზემორე აღწერილ მიზეზთა პატივსა ვცემ რა, ყოვლად უმოწყალებსად გითხოვთ თქვენ საქართველოს ეკლესიის საქმეების განმგებლობიდან, უწმიდესის სინოდის წევრობის და კათალიკოზობის სახელის შერჩენით; საღმრთო მსახურების დროს გექმნებათ თქვენ ყველა სასულიერო უპირატესობანი, რომელნიც აქამომდე გქონდათ; ხოლო სადაც საეკლესიო განწესებისამებრ საჭირო იქნება, თქვენ უნეტარესად მოგიხსენებენ. ბერძენთ რუსთა იერარქიაში თქვენ აღირიხებით პირველ ხარისხოვან მღვდელთ-მთავართა შორის, რომელნიც დღემდე ოთხნი არიან: მაშასადამე თქვენ დაიჭერთ მეხუთე ადგილს, რაზედაც არ დავიყოვნებ უწმინდეს სინოდსაც მივსცე ბრძანება. მე ვუბრძანებ ფინანსთა მინისტრს აწინდელის პენსიონის ნაცვლად სახელმწიფო ხაზინიდან გეძლეოდეთ წელიწადში ატასი თუმანი თეთრი. ამ გზივ დავსდე რა მტკიცე საფუძველი თქვენის უზრუნველყოფისათვის შიდა რუსეთში, მე მესიამოვნება განგიახლოთ ჩემი თქვენდამი შეურყეველი თნება.

ს.-პეტერბურგი, 10 ივნისს, 1811 წ. ⁸⁾)

ალექსანდრე.

უწმიდესმა სინოდმა დანიშნა კათალიკოზის მოადგილედ ქსნის ერისთავის დავითის ძე ვარლამ მთავარ-ეპისკოპოსი „საქართველოს ექსარხოსის“ სახელით.

მცხეთის საკათალიკოზოს ძალიან ბევრი მამულები ჰქონდა ქართლ-კახეთში ძველადგანვე და დიდი შემოსავალი მოსდიოდა ყოველ წლივ. საქართველოში მოსვლის უმაღლეს მთავარ-მართებელმა ციციშვილმა მოსთხოვა კათალიკოზს ანტონს – „წელიწადში შემოსავალი რა გაქვს, მაცნობეო“. კათალიკოზმა, რასაკვირველია, ერთი-ორათ ნაკლები აჩვენა:

⁸⁾ იხ. წ.-კითხ. საზოგ. ხელნაწ. № 1491.

„წელიწადში ვიღებ – 3980 მანათს, 2900 კოდ ჭურსა და 395 საპალნე ღვინოსაო“.

კათალიკოზის წასვლის შემდეგ ბევრი საეკლესიო მამული დაიკარგა: თავად-აზნაურობაც თავის მამა პაპათაგან შეწირული მამულები დაიჩემეს – ჩვენი უპრიანიო; მაინც 1815 წ. სვეტისცხოველს 615 კომლი ყმა ჰყვანდა და მამულებიდან შემოსდიოდა: 4550 მან. 93 კაპ., 1706 კოდი პური, 420 კოდი ქერი და 535 საპალნე ღვინო. ამ დროს კოდი პური ფასობდა ოთხაბაზათ, კოდი ქერი – ათ შაურად და საპალნე ღვინო ერთ თუმნად ⁹⁾).

საქართველოს საეკლესიო გამგეობა – დიკასტერია 1815 წ. 8 მაისამდე დარჩა და ამ დროდგან მის ნაცვლად დაწესდა სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორა. ამავე დროს ეგზარხოსი ვარლამი გაიწვიეს პეტერბურგში და მის მოადგილედ დანიშნეს რიაზანის მთავარ ეპისკოპოსი თეოფილაქტე რუსანოვი.

ანტონ კათალიკოზმა იწყო მზადება რუსეთში წასასვ-

ლელად. ამ დროს მისი ერთგულნი თანამსახურნი საქართველოს ეკკლესიისანი კარგათ ხედავდნენ რაც მოელოდათ მომავალში. ანტონი ყველას ანუგეშებდა და ღმერთს ავედრებდა თავის საყვარელის სამწყსოს ბედ-იღბალსა, ყველას განუახლა ძველი სიგელ-გუჯარნი, ზოგს ახალიც უბოძა. აი სხვათა შორის როგორი გრამოტა უბოძა ანჩისხატის ტაძრის ახალგაზდა დეკანოზს დიმიტრი ალექსიძე მესხს:

მიეცა ღრამოტა ესე მოწმობისა

ჩუჴნ ს~დ საქართუჭლოდასა კათალიკოზის ანტონის მიერ ჳელიო-უქმნელისა ხატისა მაცხოვარისა ეკკლესიისა პროტოპოსა დიმიტრი სოლომონის ძეს, კეთილშობილს ალექსიძესა, რ~ლიცა მიერ აღკუჭთილ იქმნა იპოდიაკონად წელსა

*) იხ. საქმე სინოდის კანტორისა 1816 წ. № 1/17.

ჩღჟგ, შ~დ ჳელდასხმისა თანამდებობისამებრ თვისისა ჳმსახურებდა ეკკლესიასა მას ეგრეთ, რომელიცა განამართლებდა წოდებასა მისსა; კვალად წელსა ჩღჟე, ოდესღაც მოვიდა ადამაჳმად ხან ტფილისსა ზ~ა, მამინ ხსენებულმან ამან იპოდიაკონმან შემწემან მამისა თვისისა დაუტევა ტფილისსა შ~ა ყოველი საცხოვრებელი თვისი მტერთა და წარიღო ხატი იგი ჳედით უქმნელი აჩნდის ხატისა სხუათა ძვირფასთა ეკკლესიისა სამკაულთა თანა. ხოლო წარღებასა ამასა შინა უმსხუჭრპლაცა მტერთა მიერ სისხლი თვისი, რომლისათვის განხუჭნებულნი მეფენი ირაკლი და გიორგი, მალლობისა მისდამი მთქმელნი, აღუთქმიდნენ ესე ვითართა ეკკლესიისადმი ჩუჭნებულთა მორბედობათათვის ჯილდოთა, რომელსაც ცხადუყოფს განსუჭნებულისა ძმისა ჩუჭნისა მეფის გიორგისა ღრამატაცა. წელსა ჩყბ ტფილისის ქალაქსა შინა მომსვრელისა ჳირის გამოჩენისასა არა დატევებულ-ჳყო თანამდებობისოებრ თვისისა ეკკლესია იგი. წელსა ჩღჟვ-სა მიეცა ჩუჭნ მიერ დიკასტირიისა ჩუჭნისა მწერალთ-უხუცესობა, ბოძებითა მისდა შესაფერითა ჯამაგირისა და ულუფისათა; განგრძობასა შ~ა ამის თანამდებობისა უბიწოდ მსახურებისასა და კეთილთა თვისებათა, და მეცნიერებისათვისაცა მისისა ჳმად მცნობელთა მღუდელობითის თანამდებობის აღსრულებისათვის წელსა ჩყგ კურთხეულ იქმნა ბრძანებითა ჩუჭნითა და დადგინებულ მეორე მღუდელად ხსენებულსა ეკკლესიასა შ~ა, რომელმანცა წოდებასა შინა თვისსა განაგრძო ვიდრე ხუთ წლამდე. წელსა ჩყჴ, შ~დ გარდაცუბლებისა მამისა მისისა პროტოპოსის სოლომონისა, ებოძა მას ჩუჭნ მიერ ხსენებულისა მისვე ეკკლესიისა პროტოპოპობა და დაიდგინაცა წევრად დიკასტირიისა ჩვენისა, მომატებითა საკმაოდსა ჯამაგირისა და ულუფისათა, რომლისადმი რწმუნებულ ვიყავით, რომელ იგი მიმღებელი ხარისხთა ამათ, უმეტეს განამრავლებდა მღვიძა-

რითა შრომითა თვისითა დიკასტირიასა შინა წარმოებულთა საქმეთა ზა; და ეგრეთვე უმჯობესსა მდბომარეობასა შინა

– 194 –

მოყუნებისათვის მისდა რწმუნებულისა ეკკლესიისა. და ნამდვილ განამართლა ხედული ჩუჭნი მოკლესა ჟამსა შინა: რომელმანცა იწყო საკუთართა ნივთითა თვისითა ადრითვე შერყეულისა ტაძრისა მის განახლება და საჭიროთა ნივთთა შემატება, რომლისა ძალით სათქმელ არს, რომელ იქმნა იგი სახე და მაგალით ტფილისსა შინა მყოფთა პროთოპოპთა. და ეგრეთუწ დიკასტირიასა შინა მყოფთა საქმეთა სიმართლით და კეთილად აღსრულებითა ვიდრე ამა ჩყია წლამდე. ამათ მრავალთა სხუთა და სხუთა მისგან ჩუჭნებულთა ეკკლესიისადმი და დიკასტირიასა შა საუკუნოდ სახსოვართა სამსახურთათვის მიეცა ფურცელი ესე ჩნ მიერ ჳელმოწერილითა და დასმითა ბეჭდისათა. აგვისტოს გ, წელსა ჩყია.

საქართველოს კათალიკოზი მეფის ძე ანტონი

ბეჭედი

მგზავრობის წინა დღეებში ანტონ კათალიკოზმა სწირა სიონში და მეორე დღეს ანჩისხატის ტაძარში, და პარაკლისის გარდახდის შემდეგ გაემგზავრა 10 აგვისტოს რუსეთში. მცხეთაში ერთი დღე დაჰყო და მეორე დღეს სწირა სვეტის ცხოვლის ტაძარში, გარდაიხადა პარაკლისის სვეტის წინ მუხლმოდრეკით და დიდის ტირილისა და ცრემლის ღვრის შემდეგ გამოეთხოვა თავის საყვარელს საკათალიკოზო ტახტსა და მამა-პაპათა სამეფო სასაფლაოსა და იმ დამეს მუხრანში ავიდა თავის და ქეთევანთან. აქედგან დუშეთზე გაუდგა რუსეთისაკენ. მოსკოვში მისრულმა საცხოვრებელ ბინად აირჩია ნიჟნი-ნოვგოროდი, რომლის მახლობლად ს. ლისკოვოში სცხოვრობდნენ მეფე ვახტანგ VI შთამომავალ ბატონიშვილები.

თან გაჰყენენ – ტფილისის კვირაცხოვლის დეკანოზი აარონ ალექსის ძე მესხი ცოლით, გიორგი დეკანოზი (მცხეთე-

– 195 –

ლი), ტფილისის მოურავად ნამყოფი ესტატე ციციშვილი ¹⁾, მცხეთის სარდალი ბეცია გედევანისშვილი, აზნაური ნიკოლოზ ელიოზისძე, თ. იოსებ მაღალაშვილი, აზნაური გიორგი ნათანლისშვილი, ბოქაული თ. ნიკოლოზ ფალავანდიშვილი, თ. იაკობ ბარათაშვილი, აზნაურები: იოსებ თულაშვილი, ნიკოლოზ ნაცვლისშვილი, მზარეული იაგორა ომანიშვილი, გიორგი მზარეული, ბასილა მსახური, ნინია თომაშვილი ²⁾ და სხვა.

1812 წლიდგან ანტონი გადასახლდა ნიჟნი-ნოვგოროდ-

ში და დაბინავდა გუბერნატორის სახლში, წელიწადში ას-ოც თუმანს ქირას იხდიდა. იმპერატორმა უბოძა ექვს ცხენიანი ოქროში დაფერილი კარეტა. მთელი ქალაქი დიდიდ პატივსა სცემდა ანტონს. როცა გზად მიდიოდა საითმე კარეტით ხალხი მუხლმოდრეკით თაყვანსა სცემდა და პირჯვარს იწერდა. შინაურ ცხოვრებაში მეტად გულუხვი და კაცთ-მოყვარე იყო: ყველა თავის მოსამსახურეს აჯილდოვებდა და ასაჩუქრებდა, როგორც კი შეეძლებოდა. სხვათა შორის თან ახლდა განუ-შორებლად შუამთის მონასტრის ბერი ქრისტეფორე 1806 წლიდგან.

ანტონმა სთხოვა სინოდის ობერ-პროკურორს გოლი-ცინს 1815 წ. – „ცხრა წელიწადია ქრისტეფორე ბერი ერთგუ-

1) ესტატე ციციშვილი იყო დისწული ანტონისა – მარიამ ბატონი-შვილი ერეკლეს ასული დედა იყო ესტატესი.

2) ამათგან: უკანვე სამშობლოში დაბრუნდნენ – ბეცია გედევანიშვი-ლი და ნიკოლოზ ელიოსიძე – ტიტულიარინის სოვეტნიკის ჩინით და ას-ასი თუმანი პენსიით წელიწადში; იოსებ მაღალაშვილი კოლლეჟსკი სეკ-რეტარის ჩინით და 750 მან. პენსიით წელიწადში; გრიგოლ ნათანლიშვი-ლი გუბერნსკი სეკრეტარის ჩინით და 500 მან. პენსიით; ნიკოლოზ ფა-ლავანდიშვილი ტიტულიარნი სოვეტნიკის ჩინით; იაკობ ბარათაშვილი, იოსებ თულაშვილი, და ნიკოლოზ ნაცვლიშვილი გუბერნსკი სეკრეტრის ჩინით და საგზაო ხარჯით; იაგორ იმანიშვილს მიეცა საგზაო ხარჯი და ათი თუმანი საჩუქრად. იხ. წერა-კითხვის საზოგ. ხელნაწერი № 1491.

– 196 –

ლად მემსახურება – ყოველ დღე მიწირავს და მილოცავსო გთხოვთ ბოჭორმის არქიმანდრიტობა უბოძოთო“. უწმინდესმა სინოდმა უქა-ზით (15 ოკტომბერი 1815 წ.) მოსწერა კანტორას ტფილის-ში – „საქართველოში ბოჭორმის მონასტერი არის, თუ არაო?“ კან-ტორამ უპასუხა (24 ნოემბერი 1815 წ. № 309) – „არის მტერთაგან დანგრეული, ნანგრევების მეტი არა არის-რაო. ნაწი-ლებიანი ხატი ალავერდშია დაცული, ამაზედ არის მიწერილიო და მთავარ-ეპისკოპოსი დოსითეოსი (ფიცხელაური) განაგებსო. თავი-სუფალი არხიმანდრიტის ადგილი არ არისო. 1811 წლიდგან 13 ახიმანდრიტია უმონასტროთ, (ამათგან ორი რუსეთშიო“).

სინოდმა მოსწერა კანტორას (10 თებერვალი 1816 წ. №519) – „ბერი ქრისტეფორე არხიმანდრიტათ აკურთხეთ მაშინ, როცა მაგ 13 არხიმანდრიტებს მონასტრები მისცეს და ახალი ადგილი გაიხსნასო“. რა თქმა უნდა, ქრისტეფორე არხიმანდ-რიტობას ვერ ეღირსა.

მართალია ათასი თუმანი პენსია ეძლეოდა ყოველ წლივ, მაგრამ ფული აკლდებოდა; თუ რა ეხარჯებოდა კათალიკოზს თვეში, წვრილმან ხარჯს გარდა ამას შემდეგი დანახარჯის ნუსხებიდგან დავინახავთ. ანტონის სახლთხუცესი ესტატე ციციშვილი იყო და ყოველგვარი შემოსავალი და ხარჯი იმის ხელთ იყო. ესტატეს თავის ხელით უწერია დანახარ-ჯის ნუსხები ცალკე დავთრებში; ერთი ამ საინტერესო დავ-თართაგანი დღეს დაცულია წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუზეუმში (№ 1469); ამ დავთარში მოთავსე-

ბულია ყოველთვიური ხარჯი 1825 წ. იანვრის პირველიდგან.

წელს ჩყვე იანვრის ა პირველსა:

ქ. გიორგი დეკანოზს მიეცა შესამოსელში წასვლის დროს (?) ოცდა ექვსი თუმანი;

ქ. აგრეთვე გავლილი იანვრისა მიეცა დეკანოზს გიორგის ჯამაგირი თექვსმეტი რუბლი;

– 197 –

ქ. იოსებას მიეცა წასვლის დროს სამი თუმანი საჩუქრათ.

ქ. პარმენ ღვდელს *) გაუგზავნეთ დაბადებისა ორისა ოცი თუმანი ასიგნაცია, ხანუმაშვილს გავატანეთ მოსკოვში.

ქ. ამავე თვეში მიეცა ბატონის მენენიკის (19 იანვარს) ღვინოებში ოთხი თუმანი.

ქ. ორს ბუთლიკას რომში მიეცა აქსენტიჩისა ერთი თუმანი.

ქ. ამავე თვეში მიეცა მეფქვილესა ქერისა ექვსი თუმანი თორმეტი კულისა ³⁾).

ქ. ორს მეშოკის ფქვილისა მიეცა ოთხი თუმანი და ოთხი რუბლი.

ქ. ამავე ქრისტიანობისთვის პირველს ვიყიდეთ ორი თუმანის ქონის სანთელი.

ქ. მკალავს მივეცი ერთი ფუთისა და შვიდის გირვანქისა მოსაკალავი ხუთი რუბლი და თოთხმეტი შაური.

ქ. წელსა ჩყვე იანვრის ოცს ვიყიდეთ ათასი ფუთი თივა, ოცდა ხუთი თუმანი მივეცითი წელსა ჩყვე თებერვლის.

ქ. თორმეტს კულს ქერში მივეცი ოთხი თუმანი და რვა რუბლი.

ქ. ერთს მეშოკს ფქვილში მივეცი ოცდა ორი რუბლი. ამავე თვეში მოვიტანე ერთი მეშოკი.

ქ. ქონის სანთელში მივეცი ორ ფუთნახევარში ორი თუმანი და შვიდი რუბლი და ათი შაური.

ქ. ღუბერნატორს მიეცა ორის ტრეტისა ოთხმოცი თუმანი ასიგნაცია (სახლის ქირა).

წელსა ჩყვე წელსა იანვრის ჯამაგირები მოგვეცა ქართველთა და რუსთა თებერვლის ორს.

ქ. ნინია თომაშვილს მიეცა ოთხი თუმანი იანვრის ჯამაგირი.

*) პარმენ მღვდ. გვრათ წინამძღვრიშვილი იყო, მოძღვარი მარიამ დედოფლისა.

³⁾ კული – 9 ფუთი.

– 198 –

ქ. გიორგი მზარეულს მიეცა ჯამაგირი ოთხი თუმანი.

ქ. ბასილას მიეცა ოთხი თუმანი ჯამაგირი.

ქ. ნიკიფორეს მიეცა ანუშკათი ხუთი თუმანი და ხუთი

აბაზი.

ქ. ხარიტონასა და სიმონას მიეცათ სამი თუმანი.

ქ. ვასილ ივანიჩს მიეცა კუჩარს ოთხი თუმანი.

ქ. ილიასა და ფალეტარს მიეცა ოთხი თუმანი.

ქ. პავლე კუჩარს მიეცა თხუთმეტი რუბლი.

ქ. ნიკანორას მიეცა ერთი თუმანი.

ქ. ტრინოგა ცოლს მიეცა ექვსი რუბლი თავისი ჯამაგირი. თებერვლის თვის ოცდა ხუთს ყინულში მივეცი ოთხი თუმანი. თებერვლის ოცდა ექვს ოცს საჟენს შეშაში მივეცი ცხრა თუმანი და ექვსი რუბლი.

ქ. აარონ დეკანოზს მიეცა ათი თუმანი თებერვლის ჯამაგირი.

ქ. აბდოთია პრაჰკას მიეცა ერთი მანათი...

ქ. სოლომანა დიაკვანს მიეცა აპრილის ჯამაგირი სამი თუმანი...

თიბათვეში.

ქ. ორს, ღუბერნატორს მიეცა მესამე ტრეტისა ორმოცი თუმანი ასიგნაცია სრულათ, შეუსრულდა და მიეცა ერთი წლისა ას ოცი თუმანი ასიგნაცია.

ქ. ათი ვედრისა ღვინის ფული მომეცა თერთმეტი თუმანი.

წელსა ჩყვე გათხოვის ორსა

ქ. ღვინოში მიეცა ას ოცდა თორმეტი თუმანი.

ქ. შაქარსა და ჩაიში მიეცა სამოცდა ჩვიდმეტი თუმანი, ხუთი რუბლი და თვრამეტი კაპეიკი...

მარიამობისთვეში.

ქ. აარონ დეკანოზს მიეცა თავისი მეუღლით, ცოლი რომ გაისტუმრა თორმეტ თუმანახევარი.

– 199 –

ქ. ოთხს ბოჰკა ღვინოში, თორმეტს ფუტს შაქარში, ოცდა შვიდ ფუნდს ჩაიში მიეცათ ორასი თუმანი.

ქ. ერთი ფუთი ზურგიელი სამ თუმნათ.

ქ. ერთი ფუთი დოში ვიყიდეთ სამ თუმნათ.

ქ. ოცდა ათი წყვილი შამაია ორ თუმნათ.

ქ. სამი ფუთი ლობიო ვიყიდეთ ოცდა ოთხ რუბლათ.

ქ. გასპარას უბოძეთ ოცდა ხუთი რუბლი.

ქ. პეტრე დიაჩოქს მიეცა სამი თუმანი...

ღვინობისთვეში.

ქ. არხიმანდრიტს თეოფანეს მიეცა ჯამაგირი ხუთი თუმანი *).

ქ. სიმონას მივეცი თხუთმეტი რუბლი.

ქ. წელსა ჩყვე ქრისტიანობისთვეში გადიცვალა გიორგი

მზარეული, იმაზედ დაიხარჯა დასამარხავათა და საწირავათ
ოცდა ოთხი თუმანი და ნახევარი.

ქ. ამავე თვეში მიეცა აფთიაქში ათი თუმანი.

ქ. ცხენების საჭედათ მომეცა ხუთი რუბლი.

წელსა ჩყვე იანვარში.

ქ. ბატონის კაბაზედ დაიხარჯა ცხრა თუმანი შესაკე-
რავით.

ქ. სამი ცხენი ვიყიდეთ, მივეცით ოცდა ცამეტი თუ-
მანი.

*) არხიმანდრიტი თეოფანე პეტერბურგიდგან მოვიდა ნიჟეგოროდში
1825 წ. შემოდგომაზედ და ანტონთან ჩამოხდა; გაზაფხულზედ აპრილ-
და საქართველოდგან იარმუკაზედ მოსულს ვაჭარს ვისმეს გამოჰყოლოდა.
მაგრამ 1826 წ. გაზაფხულზედ ავით გახდა და აპრილის 29 მიიცვალა.
დარჩა ვერცხლის ძეწვეკიანი ჯვარი ნაწილებით სავსე. ჰკითხეს ანტონს –
ჯვარი ვის ეკუთვნისო? ანტონმა უპასუხა – „იმ მონასტერს ეკუთვნის, სა-
დაც ოცდა ათის წლის წინად წინამძღვრად იყოვო“; ამიტომ ნიჟეგორო-
დის ეპისკოპოზმა გამოუგზავნა ჯვარი სინოდის კანტორას, ხოლო კან-
ტორამ გადასცა ეგზარხოსს იონასს მონასტერში გასაგზავნად. (რომელია
ეს მონასტერი?) იხ. საქმე კანტორისა 1826 წ. № 312.

– 200 –

ქ. აპრილის თვეში შეიკერა ბატონმა ანაფორა, დაჯდა
სარჩულით ცამეტ თუმანახევარი.

ქ. პარნიკის მიწებისათვის მიეცა ორი თუმანი

ქ. კარატის მიწებისათვის მიეცა თექვსმეტი რუბლი.

წელსა ჩყვე, თიბათვის ხუთსა,

ქ. ბატონის ახალუხებისათვის მიეცა ხუთი თუმანი და
ორი რუბლი.

ქ. მებაღეს მიეცა შვიდი რუბლი.

ქ. საპონში მივეცი ორი რუბლი.

ქ. ორი გირვანქა ჩაიში მიეცა თოთხმეტი რუბლი.

ღვინობისთვეში.

ქ. ორს ღვინობისთვის ბერების მოსაყვანი იზბოშიკს
მიეცა ხუთი თუმანი ასიგნაცია *).

ქ. კაპუსტაში მიეცა ხუთას თავში ოცდა ექვსი რუბლი.

ქ. ბერებს ორი საბანი შეუკერეთ, დაიხარჯა ხუთი თუ-
მანი და რვა რუბლი.

ქ. ამავე თვეში ათანასე არქიმანდრიტს გაუგზავნეთ მოს-
კოვში ათი თუმანი ასიგნაცია ბერებისათვის.

*) 16 მარტს 1826 წ. ანტონ-კათალიკოზმა მოსწერა საქართველოს
ეგზარხოსს იონას – ორი ბერი (ერთი მღვდელ-მონაზონი და ერთი იერო-
დიაკონი) გამომიგზავნე, რომ ქართულად მიწირონ და მილოცინო. დაუ-
სახელა კიდევ თეოფანე ბერი მაჩაბელი, დავით გარეჯის ხაზინადარი.
რამდენიმე წლის წინად იონამ გადმოიყვანა ტფილისის დარიის მონასტერ-
ში ბერი ფილადელფი კიკნამე. თეკლე ბატონიშვილის თანხმობით და
რჩევით იონამ გაუგზავნა კათალიკოზს ანტონს ფილადელფი ბერი და იერო-
დიაკონი დანიელ მეტრეველი. ამ ბერების გზის ხარჯათ ანტონმა გამო-

უგზავნა იონას ოცი თუმანი ფული, ივლისში მივიდნენ მოსკოვში. აქ ათანასე არქიმანდრიტს ანტონმა გამოუგზავნა ბერებისათვის ათი თუმანი საგზაოთ და ექვსი თუმანი და რვა აბაზიც სახარჯოთ. მოსკოვიდგან სეკ-დემბრის გასულს ჩავიდნენ ნიჟეგოროდში ანტონთან. 1827 წ. იანვრის 20: ფილადელფი ბერი ისევ საქართველოში გამოისტუმრა ანტონმა.

– 201 –

ქ. ბერებისათვის გაუგზავნეთ იონა არქიერსა ოცი თუმანი ასიგნაცია.

ქ. კიკნაძე ბერს მიეცა ღვინობისთვის ხუთი თუმანი ჯამაგირი.

ქ. მეტრეველის შვიდს ბერს მიეცა ხუთი თუმანი.

ქ. ფილადე (კიკნაძე ფილადელფი) ბერს მიეცა ქრისტი-შობისთვის ჯამაგირი ხუთი თუმანი.

ქ. დანიელ ბერს მიეცა...

წ. ჩყვზ იანვრის ხუთსა.

ქ. დანიელს ბერსა და ფილადე ბერსა კიკნაძეს ორივეს შეუკერე პოლბარხატის ანაფორები გამდიდურის სარჩულებით და აგრეთვე კაბები განდიდურის სარჩულით, ამებზედ დაიხარჯა ოცდა ცხრა თუმანი და სამი რუბლი და ოთხი აბაზი, ოცდა შვიდი რუბლი შესაკერი მიეცა.

ქ. რვა ადლი სარჩული დააკლდა ანაფორებს, რვა ადლში მივეციტ ჩვიდმეტი მინალთუნი და სამი აბაზი.

ქ. იანვრის ოცს კიკნაძე ბერი გაისტუმრეს საქართველოში, ბატონმა უბოძა ორმოცი თუმანი ასიგნაცია.

ქ. კიკნაძე ბერს უყიდეთ სამგზავროთ:

ჩანა, ტყავი, ქუდი, ჩექმა, ხელჯაგები, რუდექები და თოკი. ამებში გავიდა ექვსი თუმანი და რვა აბაზი.

ქ. სიმონ დიაკვანს მიეცა სამი თუმანი თებერვლის ჯამაგირი *)

ქ. სოლომონ ღვდელს მიეცა თიბათვის ჯამაგირი ხუთი თუმანი.

ქ. ათ გირვანქა ყავაში მიეცა თოთხმეტი რუბლი.

ქ. ერთი ფუთი ყველი თხუთმეტი რუბლი.

*) სიმონ დიაკვანი იყო გვარათ ერიაშვილი, ვაქირელი გლეხი. ანტონმა აკურთხა მღვდლად და საქართველოში გამოგზავნა. თან გამოატანა პატარა პირიღეთის ფინიქტის ხატი ხეში ჩასმული, ნაწილებით სავსე. ეს ხატი დღეს ანჩისხატის ტაძარშია. იხ. ანჩისხატის ძველი ტაძარი, გვ. 38.

– 202 –

ქ. სამი ფუთი ბრინჯი ოცდა ორი რუბლი და ათი შაური.

ქ. მარიამობისთვის ჯამაგირი მიეცა სვიმონ ღვდელს ხუთი თუმანი.

ქ. პრიკაშჩიკს გასპარას ერთი ბოჭკის ღვინის ფასი ოც და ოთხი თუმანი და ექვსი რუბლი და თოთხმეტი შაური.

ანტონ კათალიკოზი ჯანმრთელი კაცი იყო, მაგრამ უცხო ჰავამ და სამშობლოს მოშორებამ დაასწეულეს და სიკვ-

დილი მოუსწრაფეს. რაკი იგრძნო მოახლოვება სიკვდილისა მოუწოდა სასამართლოს მოხელეს 13 ოკტომბერს 1825 წელს და შეადგენინა შემდეგი ანდერძი:

„სახელითა ყოვლად შემძლებელის, წმიდსა და განუყოფელისა სამებისა – მამისა და ძისა და წელისა სულისა, ამინ. მე ქვემოთ ხელის მომწერელი ჩემის მოხუცებისა გამო მუდამ ვფიქრობდი და გონებაცა ჩემი დამიმტკიცებდა ბუნებრივ და ქრისტეს სარწმუნოებისამებრ, რომ თვითოეული კაცი სცხოვრებს ცხოველის ღვთის უფლებასა ქვეშე და არა ძალუძს წინასწარ განიგულოს რა მოულოდნელი შემთხვევანი მოელიან მის სიცოცხლესა. ამიტომ ვიდრე ზე მონიჭებულის გონებით აღჭურვილვარ – მაქვს ხსოვა და სრული ჭკუა, და მეორე მხრივ აღსავსე მადლობითა ჩემის ღვიძლი დისწულისადმი, ბატონის დეისტვიტელნი სტატსკი სოვეტნიკისა და კავალერისა თავადის ევსტათი დავითის ძე ციციშვილისა, რომელიც დიდის ხნიდგან ჩემთან სცხოვრობს და აკმაყოფილებს ჩემთა სურვილთა და უფრთხილდება ჩემსა სიცოცხლესა და ქონებასა როგორც ნათესაობისა გამო, ეგრეთვე განსაკუთრებულისა ჩემდა მომართისა მეგობრობისა და სიყვარულისა გამო. თუმცა ხშირად მოვსულვარ გრძნობათა სავსებასა გადამეხადნა სიკეთე, გარნა ვერა რამე ჯილდო და საჩუქარი ვერა ვეცი რა შემძლების უქონლობისა გამო, რადგან უმაღლესად ბოძებულის პენსიონიდგან და წმ. ანდრია პირველწოდებულის ორდენის შემოსავლიდგან ჩემს ყოველ წლიურ

– 203 –

ხარჯს შემდეგ არა მრჩებოდა რა: ხშირად ხარჯი სჭარბობდა შემოსავალსა, რაკი ვალეები მქონდა ხოლმე მოსაშორებელი. ამიტომ მე მოვახდინე შემდეგი განკარგულება, რათა ჩემნი ნათესავნი და მემკვიდრენი არ შეეხნენ ჩემს დისწულსა და ტყუილუბრალოდ დავა არავინ დაუწყოს.

მე განვსაზღვრე ა) ყოველი ჩემი მცირედი მოძრავი ქონება, რომელიც ორას თუმანზე მეტს არ შეადგენს, და ფული, რაც-კი ჩემს უკანასკნელს დანახარჯებს გადარჩება – ჩემის სიკვდილის შემდეგ მიანდერძებია უცილობელ საკუთრებად ჩემის ღვიძლის დისწულისათვის თავ. ევსტათი დავითის ძე ციციშვილისათვის, ნიშნად ჩემის გულითადის მისდა მადლობისა, მისის ჩემდა წრფელის სიყვარულისა და ერთგულებისა, და, განმეორებით ჩემის მისდა უზადო სიყვარულისა. მე შესაფერად ვერ დავაჯილდოვე, რადგან რაც საქართველოში ქონება მქონდა, ყოველივე მცხეთის სვეტის ცხოვლის ტამარს შევსწირე, რაზედაც საერო განათლების მინისტრს თავ. ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე გოლიცინს მოხსენებული აქვს: ბ) ჩემს დისწულს ევსტათი დავითის ძესა ვსთხოვ მიწისაგანი გვამი ჩემი დაასაფლავოს; უკეთუ არ ეყოს ჩემი სამარხი, თავისი დახარჯოს, თუ საჭიროდ დაინახოს. რასაც მივანდობ მისს, დისწულის ნებაზედ. გ) კვალად ვსთხოვ ჩემს ნათესავებს და მემკვიდრეებს, რომ ჩემის სიკვდილის შემდეგ არა რამე

დავა არ დაუწყონ ჩემს დისწულს ე. დ. ციციშვილს, რადგანაც ამას ზეით წმინდა სვინიდისით მომიხსენებია, რომ რაც მითქვამს იმაზედ მეტი არა მაქვს რა და არც შემემლო მქონოდა, და თუ ვინმე წამოედაოს და თხოვნა დაუწყოს, ყოველმა სასამართლომ იგი დავა უქმად ჩაატაროს. დასამტკიცებელად ამისა ჩემს საკუთარს ხელს ვაწერ და ჩემს საკათალიკოზო ბეჭდით (ღერბი) მბეჭდავ. დაიწერა ანდერძი ესე ნიჟ-

– 204 –

ნინოვგოროდში, 13 ოკტომბერს, 1825 წ. კათალიკოზი ანტონი საქართველოსი“ *).

ანტონ კათალიკოზი გარდაიცვალა 21 დეკემბერს 1821 წ. და დაასაფლავეს ნიჟეგოროდის ხარების ტაძარში. ესტატე ციციშვილმა თავი შესწირა ანტონს: ხუთი თვე არ გავიდა, რომ 1828 წლის მაისის დამდეგს ესტატე იქვე გარდაიცვალა.

ანტონ კათალიკოზის გულსაკიდი ხატი (პანაგია) 3915 მანათათ, და შუბლის ბრილიანტის ჯვარი 3905 მანათათ დაფასებული – ეპისკოპოსმა ათანასემ წარუდგინა უწმიდეს სინოდს. ეს ფული (7820 მან.) უწმიდესმა სინოდმა გამოუგზავნა სინოდის კანტორას და ჩააბარეს ესტატეს მემკვიდრეს, პრაპორშჩიკს დავით ესტატეს ძე ციციშვილს ოქტომბრის 25, 1829 წ. *).

*) ამ ანდერძის ნამდვილი რუსულ ენაზედ დაცულია ჩვენს საეკკლესიო მუზეუმში, № 559, განსვენებულმა დ. პ. ფურცელაძემ 1889 წ. დაბეჭდა ცალკე წიგნაკად ყალბი ანდერძი ანტონ კათალიკოზის სახელით: იგი ანდერძი არის ხონის მთავარ-ეპისკოპოსის ანტონი აბაშიძისა, რომელიც მიიღვა 1822 ივლისში და იყო ძმა მაქსიმე კათალიკოზისა.

*) იხ. საქმე სინოდ. კანტორისა 1829 წ. № 2147.

აფხაზეთის კათალიკოზთა სია

(1389-1796 წ.)

არსენი 1389-1425. ესე იყო პირველი კათალიკოზი აფხაზეთისა, დადგენილი გიორგი მეფისაგან (ცხოვ. იმერეთ, 183 გვ.) სხვა-და-სხვა წყაროებიდამ ამა არსენიმ შეადგინა მოთხრობა (სვინაქსარი) წმ. აბიბოს ნეკრესელისა. არსენის დროსვე შეირყა ორმოციოდე წლის განმავლობაში დამოუკიდებლობა აფხაზეთის საკათალიკოზოსი ქართლის მეფეთამძლავრებისა გამო (გიორგი, ალექსანდრე და ვახტანგ 1407-1450 წ.წ.) და ამ ხნის განმავლობაში მცხეთის კათალიკოზი განაგებდა აფხაზეთის ეკკლესიასა.

აფხაზეთის საკათალიკოზო განმტკიცდა იმერეთის სამეფოს

განუტკიცებასთან ერთად, სახელდობრ 1464 წლიდამ, როდესაც ბაგრატ მეფემ ოსმალთა მომხრეობით გათამამებულმა დააუძღურა ქართლის მეფენი.

იოაკიმე 1464-1489 წ. წინად ბედიელ-ცაიშვილი, განმგე საკათალიკოზოსი. აზხაზეთის (იმერეთის) ეკლესიის განცალკევებისათვის დიდად იღვწოდნენ იღუმალ საბერძნეთის სამღვდელონი, რომ ამით დაესუსტებინათ გავლენა მცხეთის კათალიკოზისა. ბაგრატ მეფის გაძლიერებით ის რგებლა ანტიოქია-იერუსალიმელ პატრიარქმა მიხაილმა, მოვიდა ქუთაისში და 1464 - 1474 წ. ესე იოაკიმე აკურთხა კათალიკოზად აზხაზეთისა, იმერეთის სამღვდელოების სურვილის სიხარულით შეუწყნარებელმა – „განდგომად

– 206 –

მორჩილებისაგან მცხეთის კათალიკოზისა“. პატრიარქმა ვრცელი „სასჯულო მცნებაც მისცა“ კათალიკოზს იოაკიმეს *).

სტეფანე 1490-1516 წ. (?)

მალაქია I, 1519-1542 წ. აზაშიძე. ამა მალაქიას წინადადებით, ბაგრატ მეფემ განჰყო ლიხთ-იმერი სამ საეპისკოპოსოდ, სადროშოდ. გელათის საეპისკოპოსო ამ დროს დაარსდა (ქართლ. ცხ. 271 გვ.) 1533 წ. მალაქიამ აკურთხა ხონის ეპისკოპოსი მანოელ მიძეთიძე; ამ წელსვე წარვიდა ჯიქეთში და საფასითა ბამოიხსნა გვამი მუნ მოკლულის გურიელისა და მრავალნი ტყვენი.

ვედემოს I 1543-1578 წელს ჩხეტის ძე. გარდაიცვალა 1578 წ. ზაფხულში.

მოგვყავს ამ დროის (1570-1576 წ.) საინტერესო გუჯარი:

...ნებითა და ჯერ-ჩინებითა ღთისა ყლთისა მჰყრობელისათა, აწ უკუჴ მონამან შენმან გიორგის შვილმან პატრონმან გურიელმან ვახტანგ გიძლუჴნ შენ მთასა წღთასა მთაბორს განბრწყინვებულსა ხატსა ღთაებისასა, ოდეს ცოდვათა ჩუჴნთა და უსჯულოებათათვის ჩუჴნთა შემცირდა ქეჴმარიტებანი ძეთა კაცთანი და უმეტეს ჩუჴნ ქრისტეანეთანი, მას ჟამსა შინა ოდეს პატიოსანი და დიდი საათაბაგო საქრისტიანო უსჯულოთაგან და უღმრთოთა აგარიანთა მიერ განირყუნა. იწყო მოკლება ჰსჯულმა ჩუჴნმან და აღორძინებად სჯულმა მახმადისამან, მაშინ მას ჟამსა საათაბაგოს ურწმუნოთა და ბილწთა თათართაგან განირყუნა ზარზმის საყდარი, მონასტერი მოიშალა და მოოხრდა და აიშალა და ზარზმის ხატი შენი ძლიერი მთაბორსა განბრწყინვებული აქ გურიას ჩამოასვენეს, ვითარცა ექსორია ქმნილი და ვითარცა ქრისტე დღეთა ჰეროდესთა ვითარცა ეტყოდა ანგელოზი იოსებს აღდგე და ივლტოდე ეგვიპტედ, – მას ჟამსა შა აღვამენეთ და შევამკვეთ ზარზმის საყდარი შემოქმედს და დავასვენეთ საძუალესა ჩუჴნსა წდა ხატი ესე შენი მეოხებად ცოდვილისა სულისა ჩუჴნისა და ძმისა ჩუჴნისა გურიელისა მამიას გასამარჯვებლად და ძეთა და

*) იხ. ქრონიკები II, ჟორდანიათი, გვ. 294-297.

ასულთა მისთა საოხად და აღსაზრდელად, გაგვიწყვია ჩუწნდა სასა-
ფლაოდ ოთხმოცი კვამლის კაცით აზნაურისშვილებითა და ამ სა-
წინამძღვროზედ კანდელაკად მათე წინამძღვრის ძმისწული იოანე მგა-
ლობელი გოგიტიძე გვირჩენია და ამა ტაძრისა შენისა კანდელაკობა
მისთვის მიგვიცემია ხუთის კომლის კაცით... ამ კაცებით მირ-
ჩენია და შენთვის შემოგვიწირავს ჩუწნის ცოდვილის სულის საო-
ხად და საცხოვნებელად და გურიელის ჩემის ძმის პატრონის მამიას
გასამარჯვებლად და საცხოვნებელად... და ამა შენისა კანდელაკისა-
თვის შენის მონასტრის მუდამ გაუყრელობისათვის წირვა-ლოცვისა
და სამსახურისათვის წელიწადშიდ ჯამაგირი გაგვიჩენია ათი გვერდი
ლომი და ხუთი ქილა მარილი წელს მიეცემოდეს... ამის მოწამენი
არიან შემოქმედელ მთავარ-ეპისკოპოსი ბატონი ბესარიონ, სახლთ-
უხუცესი მაჭუტაძე რამაზ, ართომელაძე ისაკ, ნაკაშიძე მამუკა და
სხუნი ჩუწნის დარბაზის ერნი ყლი უხედაესნი და უქვედაესნი.
აწ ჩუწნსა შემდგომად ყლწო ბიჭვიტისა კათაკილოსნო თქუწნცა
ასრე დაუმტკიცეთ; ყლწო მიტროპოლიტნო და მთავარ ეპისკოპოს-
ნო თქუწნცა ასეწ დაუმტკიცეთ; არხიმანდრიტნო წინამძღვარნო,
ქორეპისკოპოსნო თქუწნცა ასრე დაუმტკიცეთ ხელოსანნო ჯელის-
უფალნო, ნაცვალნო მოხელენო ჩუწნო კარის-გამგებელნო თქუწნცა
ასრე დაუმტკიცეთ *).

ვეთიმე I, 1579-1612 წ. საყვარელიძე. აღმწერი საეკკ-
ლესიო წიგნთა. ამის ჟამს იყო (1605 წ.) კრება განმართვად
წესთა საეკკლესიოთა და ზნე-ჩვეულებათა“.

მალაქია II, 1613-1642 წ. ძე გურიელის გიორგი II,
წინად ცაიშელ-ჯუმათელ-ხონელი. იმერეთის მეფე გიორგიმ ეს
მალაქია და ლევან აბაშიძე გამოუგზავნა ძღვნით სურამში მდგომს
(1615) მძვინვარე შაკაბაზს და სთხოვდა თეიმურაზ და ლუარსაბ
მეფეთა შენდობასა და სამეფოთა დაბრუნებათა, გარნა ამაოდ (ქართ.
ცხ. 38 და 197 გვ.) იხ. მშვენიერი ადგილი „არჩილიანისა“

*) იხ. ბაქრაძის „Археолог. пугеш. по Гурii и Адчарь, გვ.
130-131.

65-67 გვ. პ. იოსელიანის გამოცემა. მიწის ძვრისაგან შემუსვ-
რილი ცაიშის ტაძარი განაახლა 1619 წ. და შეამკო ტაძრის ხატი *).

გრიგოლ I, 1612-1659 წ. ამა გრიგოლმა ახილა შემწ-
ვარის ძალის გაგზავნით დადიანს ლევანს 1640 წ. ტყვეთა გან-
სყიდვა მაჰმადიანთა ზედა. დროთა შლილობისაგან ერთ ჟამს სამნი
იყვნენ კათალიკოზნი: ხან ერთი კათალიკოზობდა, ხან მეორე, ხან
მესამე.

მაქსიმე I, 1628-1657 წ. მაჭუტაძე ესე მაქსიმე. და-
დიანმა აღიყვანა საკათალიკოზოსა ტახტსა ზედა, ვითარცა ერთ-
გული თვისი 1628 წ., ხოლო გრიგოლ დაამხო. გარნა დროთა
შლილობისაგან და ჟამთა-დაუდგრომლობისა გამო ესე წარ-
ვიდა იერუსალიმს 1640 წ. და დაადგრა მუნ; ხოლო კათალიკოზ
იქმნა კვალად გრიგოლ. 1640 წ, 8 თებერვალს ინახუ-
ლა რუსის დესპანნი მოქვის ტაძარში (ელჩნი) და აჩვენა სიწმიდე-
ნი: თვთრი ქვის თითისტარი ღვთის მშობლისა და წმ. სტეფა-

ნეს ნაწილნი **) მაქსიმე მიიცვალა იერუსალიმის ჯვარის მონასტერში, სადაც ჰხატია კიდეც და მუნვე დაეფლა.

ბესარიონ I, (*)** 1647-1656 წ. ცდილობდა თეიმურაზ მეფისა და ლევან დადიანის შერიგებასა, მაგრამ მოახერხა: ოსმალთა პოლიტიკამ ძირს დასცა ძლიერება იმერ-ამერ მეფეთა და მათგან გათამაშებული და თავგასული ლევანი საქართველოში პირველობასა ჩემულობდა ****).

ზაქარია 1657-1659 წ. ქვარიანი, წინად გენათელი. ოსმალთა მძლავრებისა გამო შავის ზღვის მიდამოებში,ლ" ამა ზაქარიას ჟამს 1637 წ საკათალიკოზო ტახტი ბიჭვინტიდამ გად-

*) იხ. Селезн. руковоц. къ позн. кавказа 66 გვ.

**) იხ. Переп. груз. п. съ русс. Госуд. LIX გვ.

***) ესე ბესარიონ ეზია იოსელიანმა შეიპყრო შემოსილი საკათალიკოზი შესამოსლით და მიიყვანა ალექსანდრე მეფესთან ზანძის ომში. სადაც ალექსანდრემ 1647 წ. დაამარცხა დადიანი და გურიელი. იხ. 41 გვ. გუჯრები.

****) იხ. Переп. LXI გვ.)

– 209 –

მოტანილ იქმნა გელათში, სადაც ზაქარია მიიცვალა და ასაფლავია დიდი ტაძრის ჩრდილოეთ სამწირველო კარის ბჭეში; მისი საფლავის ქვა დღესაც მოჩანს. იყო დიდი მოყვარე მწიგნობრობისა: ამის გენათლობას არის გადაწერილი სესანიშნავი გულანი დოდოს მონასტრისა ¹⁾.

სიმეონ I, 1660-1666 წ. ჩხეიძე. ვგონებ ესე იყო უფროსი ძმა სახლთხუცესის სეხნია ჩხეიძისა.

დავით 1666-1676 წ. 1682-1707 წ. ნემსაძე. რაღაც შემთხვევისათვის მალე დაამხეს კათალიკოზობიდან. შემდეგ ისევ აღიყვანეს ამან აკურთხა მიტროპოლიტად შემოქმედელი იაკობ დუმბაძე 1682 წ.

ევდემოს II. 1667-1069-1700 წ. საყვარელიძე. კაცს მაღალის სათნოებისა, შწიგნობარი, აღმწერი საკათალიკოზო კანონთა.

ევთვიმე II 1669-1674 წი საყვარელიძე. ამის ბრძანებით აღიწერა ცაიშის გულანი იბ თთვესა; იყო. მომხრე, ბაგრატი იმერთა მეფისა.

სიმეონ II, 1675-1661 წ. ძე სეხნია ჩხეიძისა, თანა მოაზრე ნაბერალის გიორგი აბაშიძისა, წინად ქუთათელი (гуджары 147 გვ.)

ნიკოლოზ 1705-1710 წ. ამან აღწერა განმარტება საღმრთოთა წერილთა და ისტორია; უკანასკნელ დაამხეს კათოლიკოზობიდგან მხილებისათვის ქრისტეანებრივ წესთა გარევნისა დადიანისაგან და სხ.

გრიგოლ II, 1700-1742 წ. ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე. ამან შემოსა ბერად და აკურთხა გელათის მონასტრის წინამძღვრად სახელოვანი ანტონ I. ამა გრიგოლს სწერს ეპისტოლეს პატრიარქი იერუსალიმისა დოსითეოსი ადრიანოპოლიდამ 1701 წ. სექტემბერში. იყო მომხრე ქართლის მეფის ვახტან VI ლევანის ძისა

¹⁾ იხ. საეკკლ. მუზეუმში № 186.

იქონია მაშინდელ (1705-1720 წ.) აწეწილ სამეფო საქმეთა დაწყნარებაში; ამის მეცადინეობით გამეფდა გიორგი ალექსანდრეს ძე, ხოლო გიორგი აბაშიძე (მეფე დამდაბლდა. ამანვე შეარიგა ლიპარტიანი გიორგი თავის შვილს ბეჟანს 1715 წ., რომელმაც პატიმარ ჰყო მამა თვისი ციხეში ღალატით.

გერმანე 1742-1750.

ბესარიონ II, 1752-1779 წ. რაჭის ერისთავი (ვგონებ შოშიტას ძე). საკათალიკოზოს განაგებდა 1756-1761 წელს 1781 წ. ცოცხალი იყო. 1756 წ. თავის ძმას, რაჭის ერისთავს მოჰყვა თან ტფილისში შუამავლად მამია გურიელისაგან თეიმურაზ და ირაკლი მეფეებთან და ითხოვდნენ შეწევნასა (ოსმალთაგან ჩამორთმეული ჰქონდა გურიელობა); მეფეთა ამათ მიიღეს დიდის პატივით და ალავერდელის მეტოქი მისცეს ბინად; მისწერეს ახალციხის ფაშას შერიგება და გურიელობის დაბრუნება. ფაშამ აღასრულა მეფეთა სურვილი. ბესარიონი დიდის საჩუქრებით გაისტუმრეს ტფილისიდან. (469 გვ. ქართ. ცხ.)

იოსებ 1772-1783 წ. ძმა მეფის სოლომონ დიდისა.

მაქსიმე II 1776-1796 წ. აბაშიძე. ესე მაქსიმე ორჯერ იყო რუსეთში წარგზავნილი, ვითარცა დესპანი მეფეთა. პირველად 1769 წ. სოლომონ I წარგზავნა მოსკოვ პეტერბურგში შემწეობის სათხოვნელად წინააღმდეგ ოსმალთა; ამ დესპანობის შედეგი იყო გენერალ-მაიორის ტოტლებენის ქართლიდან გადასვლა (ასპინძის ომის შემდეგ) იმერეთში და ბრძოლა ოსმალებთან 1770 წ. მეორედ წარგზავნა მეფემან დავით (1783 წ.) ზურაბ წერეთელთან ერთად. ზურაბი მოიქცა სამშობლოდ, ხოლო მაქსიმე დაშთა რუსეთში და 1787-1789 წ., სცხოვრობდა მოსკოვის ვისოკოპეტროვის მონასტერში; 1789-1792 წ. სცხოვრებდა ასტრახანის ღვთაების მონასტერში. აქედგან მოისურვა მოხილვა იერუსალიმისა და ათონის მთისა, ნებაც მოუვიდა, გარნა სწეულებისა გამო დაშთა კიევში და 1792-1795 წ. სცხოვრებდა

მღვიმის (Печерская) ლავრაში, სადაც გარდაიცვალა და დასაფლავდა 30 მაისს 1796 წ. *).

მოგვეყავს მშვენიერი დარიგება მაქსიმე კათალიკოზისა გურიის უდაბნოს და ერკეთის წინამძღვართა მიმართ:

„აფხაზ-იმერთა კათალიკოსი მაქსიმე ჩუწნს სულიერს შვილს უდაბნოს მამას იობს და კუწლად ერკეთის წინამძღვარს ბესარიონს უფლისა ჩუწნისა იესო ქრისტეს მიერ ლოცუა კურთხევით გიკითხავ და შემდგომად ამისა გარწმუნებ სამწყსოსა ჩემსა საკათალიკოზოსა... და ვითა შენდობისა ჩუწნისა მორჩილ იყვნეთ, ეგრეთ კეთილად მოძღურიდეთ, ასწავლიდეთ და ზედას-ზედა სულიერითა სწავ-

ლითა ამხილებდეთ და განამტკიცებდეთ. და უკეთუ ვინმე სამღვდელო კაცი უწესოდ იქცეოდეს, ანუ ნაყროვანებითა და სხვითა რომლითამე ბოროტითა, – ამხილეთ, შერისხეთ და, უკეთუ არა შეიკდომოს და არცა განიშოროს უწესო იგი ქცევა – დასცხერინ მღუდელობისაგან; და კუალად რომელსაცა მღუდელს წირვისა და ნათელის სრულებით აღსრულება არ ძალედვას, თქუჴნ ასწავეთ გულს მოდგინეთ; და უკეთუ კეთილად ვერ ისწავოს, იგიცა დააყენეთ მღუდელობისაგან; და რომელსაცა მღუდელსა მეცნიერება და შიში ღუთისა აქუნდეს და შეეძლოს საიდუმლოების აღსრულება მან იმღუდელმოქმედოს; ხოლო უმეცარი და უშიში ღუთისა და უკრძალველი გონებითა ყოვლადვე ნუ იკადრებენ მსახურებად წმიდისა მის წმიდათასა; და ეგრეთვე რომელსაცა ძალედვას სწავლად და მოძღურებად მოძღურიდეს, და რომელსაცა არა, ნუ იმოძღურებს. კვალად ამმას გამცნებ და გასწავებ, რომ ეკკლესიებს განიხილვიდეთ და მას ზედა დადგინებულთა მღუდელთა განაკრძალვებდეთ და ასწავებდეთ, რომ ეკკლესია წმიდად და სუფთად შეინახონ, ბარძიმ-ფეშუმდი და მათი დაფარნეები და წმიდის ტრაპეზის გადასაფარებელი სადაც ჰპოვოთ რომ ძველი იყოს, ან დამწვარი, ან დახეული – გამოაცვლევინეთ და განაახლებინეთ და იმ ეკკლესიაზედ მიმავალს ერსაც აუწყეთ, რომ ეკკლესიის სამსახურებელს საქმეზედ მღუდელს შეეწეოდენ და

*) იხ. იონა მიტროპ. მოგზაურობა, 140 გვ.

მორჩილ ექმნებოდენ. და ესეცა ამცენით რომელიცა საყოველთაო უქმი დღე იყოს, კეთილად დაიმარხევდენ და ერი სრულებით ყრმით და დედებითურთ ეკკლესიად მიისწრაფიდენ და წირვა-ლოცვას არ დააკლდებოდნენ; და კვალად ამასაც განაგრძობდეთ, რომ მკითხავი არ შეიწყნარონ, შეჩვენებული არის; და ვინცა მკითხავი სახლად მიიყვანოს და აკითხვინოს, მკითხავი იგი და სახლად მიმყვანებელიცა და შემწყნარებელი მისი ორნივე ერთბამად განკვეთეთ და განაყენეთ ყოველსავე ქრისტიანეთა წესისაგან – ზიარებისა და ეკკლესიად მისვლისაგან და ნურცა მკვდარს დამარხვენ მკითხავს, არამედ ვიტარცა ძალდი განცოფებული ეგრეთ შერაცხონ. ესე მცნებანი ყოველნივე კეთილად აუწყეთ და განამტკიცეთ და დღითი-დღე ნუ დააყოვნებთ სწავლად ერისა, თორემ სასჯელსა დიდსა თანამდებხართ. დაიწერა წესთა ქრისტეს აქეთ ჩლოზ* *).

*) იხ. ბაქრაძის „Археолог. пугеш. по Гуріи и Адчарь, გვ. 338-339.